Manuel Castells - Martin Ince

Manuel Castells'le Söyleşiler

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Manuel Castells - Martin Ince • Manuel Castells'le Söyleşiler

Üniversitesi Kütüphanesi
301.092
CAS
2006

MANUEL CASTELLS

Manuel Castells 1942'de İspanya'da doğdu. 1958-1962 yılları arasında Barcelona Üniversitesi'nde hukuk ve ekonomi eğitimi gördü. 1964'te Sorbonne Hukuk ve Ekonomi Fakültesi'nden mezun oldu. Doktora derecesini, 1967'de Paris Üniversitesi Sosyoloji bölümünden aldı.

Akademik hayatına 1967'de Paris Üniversitesi'nde sosyoloji dersleri vererek başladı. 1972'de yazmış olduğu *La Question Urbaine* adlı kitabı on dile çevrildi ve bu kitabıyla "Yeni Kent Sosyolojisi" kavramının entelektüel kurucularından biri oldu. 1982'de Guggenheim Fellowship, 1983'te C.Wright Mills ödülünü kazandı.

1979'dan beri Berkeley California Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama ve Sosyoloji bölümlerinin yanısıra, Avrupa, Amerika, Kanada, Asya ve Latin Amerika'daki 15 değişik üniversitede konuk profesör olarak ders vermeye devam etmektedir. Derslerin içeriğini; kentsel ve bölgesel siyasetin karşılaştırmalı analizi, enformasyon toplumunun sosyolojisi ve enformasyon teknolojisi ve toplumu oluşturmaktadır.

Castells ayrıca, UNESCO, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Avrupa Komisyonu (EC), Şili (Allende yönetimi), Meksika, Fransa, Ekvator, Rusya, Brezilya, Portekiz, İspanya ve Güney Afrika hükümetlerine danışmanlık yapmıştır.

Başta *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* adlı 3 ciltlik eseri olmak üzere, yirmi kitap, yüzün üstünde makalenin yazarı ve on beş kitabın editörü olan Castells'in diğer önemli eserleri arasında; *The City and the Grassroots: A Cross-cultural Theory of Urban Social Movements* (1983), *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring & the Urban-Regional Process* (1989), *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society* (2001) yeralmaktadır.

MARTIN INCE

Martin Ince Merseyside'a bağlı Birkenhead'de doğmuş ve yaşamını Londra'da sürdüren bir İngiliz gazetecidir. Ince geçmişte editör yardımcılığı yaptığı *Times Higher Education Supplement*'de editör olarak görev yapmaktadır ve ayrıca konferans ve radyo-TV spikeri ve medya eğitmenidir. Martin Ince pek çok gazete ve dergi için yazı yazmaktadır. Newcastle Üniversitesi'nde jeoloji ve kimya okuyan Ince, Kraliyet Astronomi Cemiyeti'nin ve İngiliz Bilim Yazarları Birliği İdare Komitesi'nin bir üyesidir. Martin Ince İngiltere'deki Northumbria Üniversitesi'nde bulunan Sürdürülebilir Kentler Araştırma Enstitüsü'nde misafir araştırmacıdır.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Manuel Castells - Martin Ince
MANUEL CASTELLS'LE SÖYLEŞİLER
Çeviren Ebru Kılıç

CONVERSATIONS WITH MANUEL CASTELLS
(2nd Edition, 2004)
© Manuel Castells and Martin Ince 2003

The Edition is Published by Arrangement With Polity Press Ltd., Cambridge
Türkçe yayın hakları Akçalı Telif Ajansı aracılığı ile alınmıştır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 132
Dün-Bugün 12

ISBN 975-6176-22-9

1. Baskı İstanbul, Nisan 2006

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.
Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 28 Kuştepe Şişli 34387 İstanbul
Telefon: 0212 311 60 00 - 217 28 62 / Faks: 0212 347 10 11

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com

Yayına Hazırlayan Aslı Telli
Tasarım Mehmet Ulusel
Dizgi ve Uygulama Maraton Dizgievi
Kaynakça Düzenleme Sanem Karaçam
Dizin Bora Bozatlı
Düzelti Sait Kızılırmak
Baskı ve Cilt Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M. Blok No: 291 İkitelli - İstanbul
Tel - Fax: 0212 472 15 00 (3 Hat)

Istanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Castells, Manuel
Manuel Castells'le Söyleşiler / Manuel Castells and Martin Ince; çev. Ebru Kılıç
p. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 975-6176-22-9 (pbk.)

1. Castells, Manuel. 2. Sociologists—Interviews.
I. Ince, Martin, — 1952 — II. I. Kılıç, Ebru. III. Title.
HM479.C37 C6519 2006

Manuel Castells - Martin Ince

MANUEL CASTELLS'LE SÖYLEŞİLER

Çeviren: Ebru Kılıç

İçindekiler

vii Yazarların Biyografileri
xi Teşekkürler

1 Giriş

7 BİRİNCİ SÖYLEŞİ Manuel Castells:
Hayatı ve Çalışmaları

25 İKİNCİ SÖYLEŞİ Yenilik
Yeni Teknoloji: İnternet, Biyoteknoloji ve Hatta Nanoteknoloji

63 ÜÇÜNCÜ SÖYLEŞİ Akışlar Uzamı

69 DÖRDÜNCÜ SÖYLEŞİ Toplumsal Hareketler
ve Örgütlenmeler

79 BEŞİNCİ SÖYLEŞİ Kimlik

93 ALTINCI SÖYLEŞİ Siyaset ve İktidar

113 YEDİNCİ SÖYLEŞİ Castells'in Dünya Turu

159 SEKİZİNCİ SÖYLEŞİ Bir Bilgi Dünyası

175 Kaynakça
187 Dizin

Yazarların Biyografileri

Manuel Castells

1942'de İspanya'da doğdu. 1979'dan beri ABD'de yaşamaktadır.

Emma Kiselyova ile evlidir. Bir kızı, bir üvey kızı ve üç torunu vardır.

Berkeley'deki California Üniversitesi'nde Kent ve Bölge Planlama Profesörü ve Sosyoloji Profesörü'dür. Berkeley'de daha önce bulunduğu ya da şu anda devam ettirdiği görevler şunlardır:

Batı Avrupa Çalışmaları Merkezi Başkanlığı (1994-8), Uluslararası İncelemeler Enstitüsü İdare Komitesi üyeliği (hâlâ devam ediyor), Slav ve Doğu Avrupa Çalışmaları İdare Komitesi üyeliği (geçmişte), NASULGC Komisyonu için Berkeley Kampüsü Seçim Delegeliği (geçmişte), Çevre Planlama Yüksekokulu'nda İdare Komitesi üyeliği (geçmişte), Akademik Senato Meclisi üyeliği (geçmişte) ve Kentsel ve Bölgesel Kalkınma Enstitüsü'nde, Avrupa Çalışmaları Enstitüsü'nde, Latin Amerika Çalışmaları Merkezi'nde ve Güneydoğu Asya Çalışmaları Merkezi'nde araştırmacılık.

2001'den beri Barcelona'daki Açık (Oberta) Katalan Üniversitesi'nde (UOC) Araştırma Profesörüdür.

Akademik Kariyer

Araştırmacı, Endüstriyel Sosyoloji Laboratuarı, (Ecole Pratique des Hautes Etudes), Paris, 1965-7.

Yardımcı Profesör, Sosyoloji Bölümü, Paris Üniversitesi (Nanterre Kampüsü), 1967-9.

Yardımcı Profesör, Sosyoloji Bölümü, Montreal Üniversitesi, 1969-70.

Yardımcı Profesör (özel öğretim görevlisi statüsü ile)-Sosyoloji Bölümü ve Kent Sosyolojisi Okulu'nun direktörü, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 1970-9.

Sosyoloji Profesörü ve Yeni Teknolojiler Sosyolojisi Enstitüsü direktörü, Madrid Özerk Üniversitesi (Universidad Autónoma de Madrid), 1988-93.

Araştırma Profesörü, Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Barcelona, 1997.

Araştırma Profesörü, İnternet Disiplinler Arası Enstitüsü, UOC, Barcelona, 2001.

Eğitim ve Üniversite Dereceleri

Barcelona'da Ortaöğrenim, 1951-8. Barcelona Üniversitesi Hukuk ve Ekonomi Çalışmaları'nda üniversite eğitimi, 1958-62. Ancak Castells buradaki eğitimini 20 yaşında iken siyasi sürgün nedeniyle bırakmak zorunda kalmıştır.

Kamu Hukuku ve Siyasal Ekonomi Bölümü'nde Lisans, Hukuk ve Ekonomi Fakültesi, Paris Üniversitesi, 1964.

Çalışma Sosyolojisi Bölümü'nden diploma, Çalışma Bilimleri Enstitüsü, Paris Üniversitesi, 1965.

Sosyoloji diploması (Diplome d'Etudes Approfondies in Sociology), Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris Üniversitesi, 1966.

Üç doktora: sosyoloji doktorası (Doctorat de 3éme cycle in sociology)- Paris Üniversitesi- 1967, sosyoloji doktorası (Doctorado in Sociology)-Universidad Complutense de Madrid- 1978, Beşeri Bilimler doktorası (Doctorat d'Etat des Lattres et Sciences Humaines)-Paris Üniversitesi-"René Descartes-Sorborne"- 1983. Bu üç doktora birbirlerinden bağımsızdırlar ve her üçünde de farklı tez çalışmalarında bulunulmuştur.

Başlıca Ödüller, Onursal Payeler ve Akademik Atamalar

John H. Simon Guggenheim Üyeliği (fellow), 1982-3.

The City and the Grassroots (University of California Press, 1983) kitabı için Toplumsal Sorunlar Çalışmaları dalında C. Wright Mills ödülü.

Robert ve Helen Lynd Kent ve Toplum Sosyolojisi Alanına Yaşam Boyu Katkı Ödülü, Amerikan Sosyoloji Birliği, 1998.

Kevin Lynch Kent Tasarım ve Kent Planlama Ödülü, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü, 2001.

Technopoles of the World (Routledge, 1995) kitabı ile kent planlaması üzerine en iyi çalışma dalında Fernández de los Rios Ödülü, Madrid Bölge Hükümeti.

Enformasyon Toplumu üzerine en iyi kitap ödülü, Katalan Teknoloji Enstitüsü, Barcelona, 1998.

Madrid Kent Planlama Gümüş Madalyası, Madrid Bölge Hükümeti, 1999.

Sosyal Kuram ödülü, Fundació Rafael Campalans (Katalan Sendikaları), Barcelona, 1999.

İnternetin iş ve toplum hayatı içinde anlaşılmasına katkılarından ötürü İnternet Cambrescat Ödülü, Katalan Ticaret ve Sanayi Odaları, Barcelona, 2000.

Finlandiya Aslanı Nişanı, Finlandiya Cumhurbaşkanı, 2002.

L'ordre des Arts et des Lettres, Fransız Hükümeti, 2002.

Fahri Doktora, Universidad Mayor de San Andrés, La Paz, Bolivya, 1998.

Onur Madalyası, Universidade de S_o Paulo, Brezilya, 1999.

Fahri Doktora, Universidad de Valencia, İspanya, 2001.

Fahri Doktora, Universidad de Castilla-La Mancha, İspanya, 2001.

Fahri Doktora, Twente University, Hollanda, 2001.

Fahri Doktora, Queen's University, Kanada, 2002.

Fahri Doktora, Helsinki Teknoloji Üniversitesi, 2002.

Avrupa Akademisi Üyeliği, 1994.

Akademi Dışındaki Başlıca Mesleki Atamalar

A.B.D Uluslararası Kalkınma Ajansı, Dünya Bankası, OECD ve Avrupa Birliği için danışmanlık.

İspanya Hükümeti Bilim ve Teknoloji Danışma Meclisi üyeliği ve İspanya Başbakanı'na yeni teknolojiler üzerine bir araştırma programında danışmanlık, 1984-6.

İlk Yeltsin yönetimi sırasında Rus Başbakanı'na Geçiş Aşamasındaki Sosyal ve Siyasi Problemler üzerine danışmanlık yapan Uluslararası Komite'nin başkanlığı, Ocak-Aralık 1992.

Güney Afrika Cumhurbaşkanı için Enformasyon Teknolojisi ve Kalkınma üzerine çalışan Uluslararası Danışma Heyeti üyeliği, 2000-.

Şili (Allende yönetimi sırasında), Meksika, Nikaragua, Ekvador, İspanya, Çin, Brezilya, Portekiz ve Finlandiya hükümetleri için danışmanlık.

Uluslararası İşgücü Çalışmaları Enstitüsü'nde Danışma Heyeti üyeliği, Uluslararası İşgücü Ofisi, BM, Cenevre, 1993-6.

Avrupa Komisyonu Üst Düzey Enformasyon Toplumu Uzman Grubu üyeliği, 1995-7.

Birleşmiş Milletler İnsani İlerleme Raporu Danışma Heyeti üyeliği, 1998-2001. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne Enformasyon ve İletişim Teknolojisi ve Kalkınma üzerine danışmanlık hizmeti veren heyette üyelik, 2000-1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Enformasyon ve İletişim Teknolojisi Görev Gücü'ne danışmanlık yapan heyette üyelik, 2001-.

Konuk Profesörlükler

Castells sayacak olduğumuz üniversitelerde konuk profesör olarak bulunmuş ve ders vermiştir: Flasco-Şili (1968, 1970), Universidad Católica de Chile (1971, 1972), Universidade de Campinas - Brezilya (1971), Université de Montreal (1969), Université de Génève (1974), California Üniversitesi-Santa Guz (1975), Wisconsin Üniversitesi (1975, 1977), Kopenhag Güzel Sanatlar Okulu (1976), Boston üniversitesi (1976), Universidad Metropolitana de México (1976), Universidad Central de Venezuela (1981), Universidade de Brasilia (1982), Universidad Autónoma Nacional de México (1982), Hong Kong Üniversitesi (1983, 1987), Singapur Ulusal Üniversitesi (1987), Güney California Üniversitesi, Los Angeles (1984, 1985, 1986), Tayvan Ulusal Üniversitesi (1989), İleri Sosyoloji Merkezi - Moskova (1990, 1991), Amsterdam Üniversitesi (1992), Hitotsubashi Üniversitesi - Tokyo (1995), Oxford Üniversitesi (2000), Yüksek Öğrenim Dönüşümü Merkezi - Güney Afrika (2000).

Castells 43 ülkeden 300'ü aşkın üniversite ve akademik kurumda davet üzerine konferans vermiştir. Bu okullar arasında MIT, Harvard, Columbia, Princeton, Pennsylvania, Cornell, John Hopkins, Chikago, Stanford, UCLA, USC, London School of Economics, Oxford, Cambridge, Berlin Frankfurt, Stockholm Technology Institute, Amsterdam, Louvain, Bocconi (Milan), Barcelona, Moskova, Novosibirsk, Beijing, Tokyo, Seul, Witwatersraand (Johannesburg), UNAM-Meksika, Buenos Aires, Federal de Rio de Jenerio ve Sao Paulo sayılabilir. Castells 1994 ve 2001 yılları arasında 19 ülke ve çeşitli uluslararası akademik toplantılarda 75 açılış konuşması yapmış ve unutulmaz konferanslar vermiştir.

Akademik Hizmet (Başlıca Faaliyetler)

Uluslararası Sosyoloji Birliği'nin İdare Komitesi üyeliği, 1990-4.

Uluslararası Sosyoloji Birliği'nin Kent Sosyolojisi ve Bölgesel Kalkınma Araştırma Komitesi Başkanlığı, 1978-82.

Ondört akademik derginin editör heyetinde üyelik.

Başlıca Araştırma Alanları

Enformasyon teknolojisi sosyolojisi ve iktisadı, enformasyon toplumunun disiplinler arası analizi, teknoloji politikası, kent sosyolojisi, karşılaştırmalı kentleşme, bölgesel kalkınma, karşılaştırmalı siyasal iktisat, toplumsal hareketlerin sosyolojisi.

Başlıca Öğretim Sahaları (Kronolojik Sırayla)

Sosyal araştırma metodolojisi, kent sosyolojisi, kalkınma sosyolojisi, toplumsal hareketlerin sosyolojisi, siyasal iktisat, sosyal planlama, karşılaştırmalı kent politikası, bölgesel kalkınma, enformasyon teknolojisinin sosyolojisi.

MARTIN INCE

Martin Ince Merseyside'a bağlı Birkenhead'de doğmuş ve yaşamını Londra'da sürdüren bir İngiliz gazetecidir. Ince geçmişte editör yardımcılığı yaptığı *Times Higher Education Supplement*'de editör olarak görev yapmaktadır ve ayrıca konferans ve radyo-TV spikeri ve medya eğitmenidir. Martin Ince pek çok gazete ve dergi için yazı yazmaktadır. Newcastle Üniversitesi'nde jeoloji ve kimya okuyan Ince, Kraliyet Astronomi Cemiyeti'nin ve İngiliz Bilim Yazarları Birliği İdare Komitesi'nin bir üyesidir. Martin Ince İngiltere'deki Northumbria Üniversitesi'nde bulunan Sürdürülebilir Kentler Araştırma Enstitüsü'nde misafir araştırmacıdır.

Ince'nin önceki kitapları şunlardır:

Space (Sphere, 1982)

Energy Policy: Britain's Electricity Industry (Junction Books, 1983)

Sizewell Report (Pluto, 1984)

Sizewell B: Under Pressure (FOE Trust, 1986)

Space Wars (resimleri David Hie tarafından çizilen bir çizgi roman, Camden Press, 1986)

The Politics of British Science (Harvester Wheatsheaf, 1986)

The Rising Seas (Earthscan, 1990)

Dictionary of Astronomy (Peter Collin Publishing, 1997; A.B.D baskısı-Fitzroy Dearborn, Chikago, 1997; ikinci baskı-Peter Collin, 2001; online erişim-xrefer+, başta gelen online referans servisi)

Teşekkürler

Polity'den John Thompson'a ve Gill Motley'e, bu kitaba verdikleri destekten ötürü çok teşekkür ederim. Önde gelen sosyal bilimcilerle yapılacak söyleşilerden oluşan bir dizi çerçevesinde böyle bir kitabın da yer almasını tasarlayan ve bu görevi üstlenmemi sağlayan onlardır. Ama özellikle bu projeye harcadığı büyük emekten, dostluğundan ötürü Manuel Castells'e teşekkür etmek istiyorum. Dostluğumuz, kitabın hazırlanma sürecindeki kimi zorlukların üstesinden gelmeyi başardı. Çalışmalarında işlediği karmaşık konuyu, sosyal bilimler dışından bir gözle entelektüel olarak ele alabilecek bir yazar olarak beni önermek, Manuel'in kararıydı. Proje süresince, kendini bir "nesne" beni de bir yazar olarak gördüğünü, söyleşilerde yöneltilecek ayrıntılı soruların hazırlanmasının yanısıra kitabın yapısının kurulmasının da bana düştüğünü açıkça ortaya koydu. Daha önce kendisiyle e-posta üzerinden uzun söyleşiler gerçekleştirmiştim; dolayısıyla bu projede de böyle bir tarzı benimsememizin işe yarayabileceğini, eğlenceli de olabileceğini düşündük. Proje sayesinde, ciddi bir entelektüel fikir alışverişinde bulunma fırsatı yakalamış olmaktan da büyük bir mutluluk duyduğumu belirtmeliyim. Ayrıca Manuel'e ve Emma

Kiselyova'ya Barcelona'da bana gösterdikleri konukseverlikten dolayı da teşekkür ederim.

MARTIN INCE

Giriş

Manuel Castells dünyanın tanınmış sosyal bilimcilerindendir. Ünü, ömrü boyunca mesken tuttuğu akademik arenanın çok çok ötelerine uzanmıştır. Siyasetçiler, şirket yöneticileri, işçi liderleri, sivil toplum örgütlerindeki eylemciler, gazeteciler ve her kesimden görüş oluşturmakla uğraşan herkes onun çalışmalarıyla ilgilenir. Kendisi, birçok akademik cemaatte yetkin bir isim olarak görülür, ayrıca Sosyal Bilimler Referans Dizini'nde de üst sıralarda yer alır. Ekim 2000'de *Observer* gazetesinin hazırladığı Britanya'daki etkili isimler listesinde, Barones Thatcher'ın ve iş çevrelerinden, siyaset dünyasından, medyadan birçok ismin önünde 139. sıradaydı. Doğrusu, hayatını California'da ve Katalonya'da geçiren biri için gerçekten de çok etkileyici bir sicil.

Kitaptaki kaynakçada da görüldüğü gibi, Manuel'in çalışmaları, sanayi yerleşimleri üzerine hazırladığı ve Paris bölgesindeki yüksek teknoloji şirketlerini incelediği doktora tezini epeyce aşmıştır. Aslında ekonomik coğrafyaya duyduğu ilgi, kariyeri boyunca sürmüştür.

Kendisinin de birinci söyleşide belirttiği gibi, memleketi İspanya'dan siyasi sürgün olarak ayrılmasıyla başlayan seyahatleriyle birlikte ilgi alanları da genişlemiştir.

Manuel'in ilgi alanının genişliği, onu ve çalışmalarını yakından tanımamız için birçok gerekçe bulunduğu anlamına geliyor. Manuel Castells, iş dünyasında çalışanlar tarafından ciddi biçimde takip edilen birkaç akademisyenden biridir; çünkü yeni enformasyon teknolojisini ayrıntılı bir biçimde analiz etmiştir. Katalan sendikaları tarafından 1999'da 1 Mayıs Toplumsal Düşünce Ödülü'ne layık bulunmuş olmasının da gösterdiği gibi, çalışmaları sendika liderlerinin düşüncelerini de etkilemiştir. İnternet üzerine yaptığı çalışmalardan dolayı aynı yıl Katalan Ticaret ve Sanayi Odası tarafından da ödüllendirilmiştir. Ender rastlanan bu çifte başarı, onun çalışmalarının özel bir yeri olduğunun göstergesidir.

Manuel'in toplumların nasıl işlediğine ve nasıl değiştiğine dair kavrayışının genişliği, çalışmalarının siyasetçileri de -çoğu sıkı bir okur değildir gerçi- ilgilendirdiği anlamına gelir. Siyasetçiler belki ona baktıklarında kayda değer bir siyasetçi olabilecekken hayatını onlarla yarışmama yönünde belirleyen birini görüyorlardır. Manuel'in bir anarşist ve solcu olarak geçirdiği gençlik yılları artık mazinin bir parçası. Savunduğu değerler anlamında o hâlâ inançlı bir yurttaş ve kendini bağımsız solda tanımlıyor. Ancak araştırmalarının ve analizlerinin siyaset tarafından çarpıtılmasına karşı çıkıyor. Şöyle diyor: "Hakikat kendi içinde devrimcidir; çünkü genel olarak insanları kendi hayatlarını ve dünyalarını anlamalarını sağlayacak bir kavrayışla donatır."

Onun daha az resmi siyaset biçimlerine verdiği önem, ilgi alanını genişlettiği gibi, çalışmalarına duyulan ilgiyi artırmıştır. Manuel sivil toplum örgütlerinin ve yurttaş örgütlenmelerinin önemini vurgulamıştır; *The City and the Grassroots* (1983) başlıklı çalışmasının teması budur. Çevre, kalkınma, insan hakları gibi alanlarda çalışan sivil toplum örgütlerinin bütün bir yerküreye yayıldığı dönemde de çalışmalarının kapsamını genişletmiştir. Manuel'in analizlerini paylaşanlar arasında beklenmedik kesimler de olmuştur. Bir keresinde Çeçenyalı bir Müslüman lider, Hollanda televizyonunun kendisine hangi saiklerle hareket ettiğini soran muhabirine *Enformasyon Çağı*'nın notlarla dolu bir cildini gösterip "İşte biz buna karşı savaşıyoruz!" demişti.

Müslüman lider Castells'in günümüz dünyasında çocukların sefaletine ilişkin analizini, en azından, kısmen kendi eylemlerinin gerekçesi olarak göstermişti.

Manuel'in geçmişte üniversitelerin sosyoloji, kent ve bölge planlama, Avrupa Araştırmaları, Latin Amerika Araştırmaları ve başka konulara odaklanmış bölümlerinde üst düzey görevler üstlenmiş olmasının da gösterdiği gibi, akademik dünyada da çalışmalarının takipçisi olan geniş bir kesim vardır. Sosyoloji, sosyal politika, siyasal iktisat, kent ve bölge planlama, coğrafya, iş dünyası ve ekonomi, bilim ve teknoloji araştırmaları, siyaset ve uluslararası ilişkiler onun bilgilendirici bir ışıkla aydınlattığı konular arasında yer alır. Manuel bu alanların her birine yeni bir kavrayış, yeni bakış açıları sunmuştur, bu da ona asıl akademik uzmanlık alanının dışında yer alan konulardan takipçiler kazandırmıştır.

Manuel entelektüel ilgisinin uzandığı alanlarda yaptığı bu çalışmaları 1990'larda, ona dünya çapında ün kazandıran büyük üçlemesi *Enformasyon Çağı*'nda bir araya getirdi. Üçleme çok geniş bir malzeme birikimi üzerine kuruludur. Kimlikle, feminizm ve çevrecilik de dahil toplumsal hareketlerle yakından ilgilenilmiştir. Teknoloji ve yenilikler, özellikle de internet hakkında sunulan tartışma, Manuel'in Silikon Vadisi ve dünyanın başka ileri teknoloji merkezlerinde sürdürdüğü sıkı araştırmalara dayanan, derinlikli bir tartışmadır. Üçleme, çok çeşitli bağlamlardaki toplumsal dönüşümlere, özellikle de Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ilişkin ayrıntılı bir analizi de içermektedir. *Enformasyon Çağı*'nda sıklıkla insanlık durumunun çeşitli biçimleri üzerinde de durulmuştur. Siyaset, suç dünyası, kadınların ve çocukların statüsü, Afrika'nın geniş kesimlerinde sivil toplumun çöküşü, hepsi bu analizde ele alınmıştır. 2002'nin sonunda, iki cildinin ikinci basımı yapılan bu 1500 sayfalık üçleme, İngilizce'de 15 kez basılmış; Çince, Arapça ve Farsça dahil olmak üzere 20 dile çevrilmişti ya da çevrilme aşamasındaydı.

Enformasyon Çağı, Manuel'in çalışmalarının dünyanın birçok ülkesinde yeni okurlar bulmasını, birçok yeni çıkar grubu tarafından

izlenmesini sağladı. Okumakta olduğunuz yazar da, bu üçleme sayesinde kendisiyle tanışanlardan biridir. Uzun olsalar da, bu kitapları okumanın birçok kısa kitaba göre daha kolay olduğunu görmüştüm. Ayrıca düşüncelerimin çeperlerini, başka birçok iddialı çalışmadan çok daha fazla genişletmişlerdi. Kitapların en çekici özelliklerinden biri de, varılan sonuçların derin bir araştırmayla ve kanıtlarla desteklenmesiydi. Üçlemeyi devirdikten sonra, ilk olarak Manuel'in diğer çalışmalarıyla, ardından e-posta ve yüz yüze gerçekleştirdiğimiz söyleşiler sayesinde kendisiyle tanıştım.

Manuel *Enformasyon Çağı*'nı kaleme aldığı dönemde kendisine kanser teşhisi konmuştu. Üçlemeyi yazdığı sırada, kitabın nasıl eleştiriler alacağını görecek kadar yaşayacağından kuşkuluydu. Şimdiyse, "Kitabım başarılı oldu ben de iyileştim ya, demektir ki yazmakla 15 yıl harcamışken bir o kadarını daha bu üçleme hakkında konferanslarda, seminerlerde konuşarak geçireceğim" diyor. Ne var ki Manuel'in tuttuğu yol aslında bu olmadı. Yeni teknolojiye ilişkin çalışmalarını derinleştirdi; 2001'de *The Internet Galaxy*, 2002'de de Pekka Himanen'le birlikte kaleme aldığı *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model* yayımlandı. İkinci söyleşide de belirttiği üzere Finlandiya, Güney Afrika ve başka ülkelerde yüksek teknoloji ve ekonomik büyümeyle ilgili çalışmalara etkin bir katılım gösterdi. Ayrıca ilgi alanı genişledi, Müslüman Avrupa ve Rusya'nın Uzakdoğusu gibi çok farklı konuları da kapsar hale geldi. Rusya'nın Uzakdoğusu'na ilgisini büyük ölçüde Rus eşi Emma Kiselyova'ya borçlu olduğunu da teslim etmek gerek.

Manuel'in görüşlerine dünyanın her yerinde büyük bir talep var. Fakat o bir danışman ya da fütürolog değil. İlginç bulduğu, akademik ve sosyal ilgi alanlarını besleyen işlerle uğraşmayı tercih ediyor, iş dünyasından ve hükümetlerden sık sık teklifler alıyor olsa da para kazanmak derdinde değil. Daha da çekici bir yönü, gelecekte neler olacağına ilişkin fikir yürütmemesi. Bilakis, çalışmaları olaylara ilişkin sıkı, ampirik analizlere dayanıyor ve spekülasyondan ziyade derinlikli bir kavrayış sunuyor. Çalışmalarının köşe taşları, ayrıntılı saha araştır-

maları ve yoğun bir akademik bilgi birikimi. Manuel; Marx, Hegel, Descartes ve Weber gibi düşünürlerle kıyaslanmıştı. O bu tür kıyaslamaları şaşırtıcı bulsa da, analizi yoğun bir araştırmaya dayandığından Weber'le kıyaslanmak daha bir hoşuna gidiyor. Tepesini attıran şeylerden biri de, havaalanlarındaki kitapçılarda iş dünyasına hitap eden rafların sevgilisi, işkembe-i kübradan atan fütürologlarla kıyaslanmak.

Ayrıca Manuel'in analizi yalnızca teorik bir kavrayış meselesi de değil. Aksine Manuel, çalışmalarında derin bir kaygıyı, hatta kimi zaman da öfkeyi dile getiren siyasi bir hayvan: Bu sayfalarda çocukların sömürülmesiyle ve zengin dünyanın Afrika'nın sorunlarına kayıtsızlığıyla ilgili sorulara verdiği cevaplarda olduğu gibi. Save the Children ve Sınır Tanımayan Doktorlar gibi -anlattığı o zorlu dünyada sorunlara gerçek çözümler bulan örgütlerdir bunlar- örgütlerden övgüyle bahsetmesi de, akademik değil insanca bir ilgiyi yansıtıyor.

Manuel siyasetçilere, siyasetçilerin amaçlarına kuşkuyla yaklaşıyor. Ama işleyen toplumların yetkin, yozlaşmamış siyasetçilere ve başka kamu görevlilerine gereksinimi olduğunda da ısrar ediyor. Önde gelen birçok siyasetçiyle yakın bağları var. Birlikte akademik çalışmalar yürüttüğü, Brezilya'nın eski devlet başkanı Fernando Henrique Cardoso gibi örneğin. Ayrıca Güney Afrika'da da ülkenin ve bölgenin teknolojik geleceğine yön vermekle görevli, Devlet Başkanı Thabo Mbeki başkanlığındaki bir komitenin de üyesi [ikinci söyleşiye bakınız].

Manuel'in çalışmalarının çapı, ölçeği okurlarda bu sayfalarda *Enformasyon Çağı*'nda ya da onun başka çalışmalarına ilişkin bir kılavuz arama hevesi uyandırabilir. Ama kitabın bu anlayışla okunmamasını umuyoruz. Aslında elinizdeki kitabın, daha ilerici başka amaçları var. Bunlardan biri, siyasi sistemler gibi önceki kitaplarının odak noktasında yer almayan bazı alanlarda Manuel'in analizlerini geliştirmek. Bir diğeriyse, hem onun internete duyduğu içten ilgiden hem de bu alandaki hızlı değişimlerden ötürü internetle ve genel olarak teknolojiyle ilgili çalışmalarının kapsamını genişletmek. Bir amacımız da Manuel'e teorik çalışmalarının pratik sonuçlarından bazılarını açıklama fırsatı vermek. Bu anlayışla, yorumların yanı sıra analizlere de yer

veren daha gevşek bir yaklaşımı benimsedik. Hayatı ve üzerinde iz bırakan olaylar ve kişiler hakkındaki birinci söyleşinin Manuel'in çalışmalarına ilgi duyan birçok kişiye yararlı olacağını da umuyoruz. Manuel'in akademik çalışmalarına ve değişen ilgi alanlarına ilişkin akademik analizlerin ve yorumların sayısı giderek artıyor. Çalışmalarının bölgesel düzeyde uygulamalarına yönelik ilgi de büyüyor. Latin Amerika'da küreselleşmeye ilişkin kendisiyle yapılan tartışmaları içeren bir kitap 2003'te yayımlanacak, Güney Afrika bağlamındaki çalışmalarına ilişkin bir kitap zaten mevcut. Okurların Manuel'in hayat hikâyesine, Paris 1968 olayları, Alain Touraine, Nicos Poulantzas ve Cardoso gibi farklı kişiliklerin onun üzerindeki etkisine ilişkin değerlendirmelerine de ilgi duyacağını umuyoruz.

Başlığının da belirttiği gibi, bu kitap bir dizi söyleşiden oluşuyor. Söyleşiler asgari düzeyde düzeltiden geçirilmiş, geliştikleri biçimde verilmeye çalışılmıştır. Kitabın büyük bölümü Manuel'in isim babalığını yaptığı "akışlar uzamı"nda e-posta yoluyla yazıldı. Ama sırasıyla kimlik ve siyasetle ilgili beşinci ve altıncı söyleşiler, "mekânlar uzamı"nda, daha açık bir deyişle Ocak 2002'de Barcelona'da gerçekleşti.

MARTIN INCE
Londra, Ekim 2002
martin.ince@britishlibrary.net

BİRİNCİ SÖYLEŞİ

Manuel Castells: Hayatı ve Çalışmaları

Martin Ince: Manuel, bu sizin düşüncelerinizle, çalışmalarınızla ilgili, düşüncelerinizin nasıl geliştiğine, nereye yöneldiğine, bundan sonra nereye yöneleceğine ilişkin bir kitap. Çalışmalarınızla ilgilenen insanların sırf ilginçliğinden ötürü, hem de sizin entelektüel gelişiminizdeki rolünü merak ettiklerinden öğrenmek isteyeceği, dikkat çekici bir hayat sürmüşsünüz. Biraz hayatınızdan bahseder misiniz?

Manuel Castells: 9 Şubat 1942'de İspanya'da La Mancha bölgesinde küçük bir kasabada doğdum. Albacete kentine bağlı Hellin kasabası. Ama kökenlerim itibariyle oralı değilim. Annemle babam orada çalıştıklarından kısa süreliğine Hellin'de bulunmuşlar, bir yıl sonra da taşınmışlar. Benim de, ailemden başka kimsenin de oradan tanıdıkları yok, ben de bir daha o kasabaya dönmedim. Yani kimliğimle ilgileniyorsanız eğer, doğum yerimden gitmek yanıltıcı olur. Babam (Fernando Castells Adriaensens) mali müfettişti, annem de (Josefina Olivan Escartin) muhasebeciydi, ikisi de İspanya Maliye Bakanlığı'nda memurdu.

Babamın ailesinin Katalonya'dan geldiği sanılıyor, ailenin

kökenlerinin bir kısmının izi on altıncı yüzyıla dek sürülebiliyor. Ama babam ve büyükbabam Valencia'da doğmuşlar. Ailemizde askeri bir gelenek vardı. Kendisini hiç göremedim ama, büyükbabam orduda Mühendisler Taburu'nda üst düzey subaydı. En büyük oğlun en büyük oğluna kuşaktan kuşağa devam etmiş bu gelenek. Benim kuşağıma dek. Ben akademide okuyan kuzenimin Franco'ya direniş saflarına katılmasını sağladım. Sonra hapse girdi, böylece bu soylu gelenek de yıkılmış oldu. Babası da derhal aktif görevden alındı. Benim babam Falanj Partisi'ne üyeydi ve iç savaş sırasında Cumhuriyet'e karşı Francocu güçlerle birlikte savaşmıştı. Ama sonra Franco onu hayal kırıklığına uğrattı, bu da babamın ümit vaat eden bürokratik kariyerinin sınırlanmasına neden oldu. Annem, Aragon Pireneleri'nde bir dağ köyü olan Biescas'tan, Katolik geleneksel bir köylü ailedendi. Çok akıllı, belagat sahibi, çok pragmatik, zamanına, içinde bulunduğu ortama göre çok ilerde, her zaman kendi mesleğini icra etmeye çalışmış bir kadındı. Sadece bir kardeşim var, o da benden iki yaş küçük olan Irene Castells. Kendisi şimdi Barcelona Üniversitesi'nde tarih profesörü. Onu her zaman çok takdir etmişimdir, hayatımız boyunca hep birbirimize yakın olduk. Babam mali müfettişlikte kariyer basamaklarını tırmandığından, çocukluğum Madrid'de, Cartagena'da ve Valencia'da geçti. Sonunda Barcelona'da liseyi bitirdim ve Barcelona Üniversitesi'ne girdim.

Ince: Katalan kimliğinize ilişkin düşüncelerinizi biraz açar mısınız?

Castells: Ergenlik çağımın o kritik yıllarını Barcelona'da geçirdiğimden, babamın ailesinin asıl kökeni Barcelona'ya uzandığından, bir de öyle hissettiğimden kendimi Katalan olarak görüyorum. Gerçi ailem Katalanca konuşmuyor, Franco döneminde Katalanca konuşmak kamusal alanda yasaklanmıştı. Ama ben Barcelona Üniversitesi'ndeyken, daha ziyade siyasi gerekçelerle kendi kendime Katalanca öğrenmiştim. Epeyce unuttum, ama hâlâ gayet iyi anlıyorum ve yavaş ama akıcı biçimde konuşmaya da başlıyo-

rum. Kimliğime katkıda bulunuyor. Katalan milliyetçisi olduğumu söyleyebilirsiniz, ama kesinlikle ayrılıkçı değilim ve milliyetçi partiyi de desteklemem. Genellikle federalist Katalan Sosyalist Partisi'ni desteklerim.

Ince: Okul hayatınıza, üniversite eğitiminize erken başlamışsınız sanırım.

Castells: Üniversiteye 1958'de, 16 yaşımda başladım. (Lise eğitiminin normalde tamamlandığı yaştan iki yıl evvel). Babamın ağır baskısıyla her zaman iyi bir öğrenci oldum. Barcelona Üniversitesi'nde hem Hukuk "Licenciatura"sı hem de Ekonomi "Licenciatura"sı gördüm. (İspanyol eğitim sisteminde "Licenciatura" beş yıllık üniversite eğitimidir ve akademik kariyere devam etmeyecek olanlar genellikle bu dereceyle mezun olur).

Benim asıl derdim edebiyat ve tiyatroydu. Üniversitede edebiyat ve tiyatro dallarında ödüller kazandım. Ama Franco döneminin baskıcı ikliminde, sırf kendinizi ifade etmeniz bile başınızın siyasi polisle belaya girmesi için yeterliydi. Gazetemizi kapattılar, oyunlarımızı sansürlediler, ben de yeter deyip 1960'ta, 18 yaşımdayken gizli direnişe katıldım. O zamanlar Barcelona Üniversitesi'nde Franco karşıtı aktif birkaç grup vardı. Riskli bir eylemdi. Tutuklanıp işkence görmeniz, birkaç yıl hapis yatmanız, üstüne üniversiteden atılmanız, kamu görevinden men edilmeniz işten bile değildi. Bu yüzden de 1960'ta Barcelona Üniversitesi'nde 14 bin öğrenci arasında biz eylemcilerin sayısı 50'yi geçmiyordu. Ama çok kararlıydık, çok gizli çalışıyorduk. Başlıca üç grup vardı: Katalan milliyetçileri, Komünist Parti (en büyük grup) ve bir de Katalonya İşçi Cephesi diye, saflarında doğal olarak birkaç işçinin ve Katoliklerden Marksist-Leninistlere, sosyal demokratlardan anarşistlere her ideolojiden insanın yer aldığı kendine özgü radikal bir grup.

Ben kendimi anarşist, ama Marksist-Leninist teoriyi kullanan bir anarşist olarak görüyordum. Komünistlerden nefret ediyordum, çünkü otoriterdiler, bir de o zamanlar onların İspanya İç Savaşı'nda devrime ihanet ettiklerini düşünüyordum. Ben de gi-

dip bu küçük ama çok etkin bir grup olan Katalonya İşçi Cephesi'ne katıldım (Sonradan bu grup 1983-96 döneminde İspanya'yı yöneten İspanya Sosyalist Partisi'nin bir parçası olan Katalan Sosyalist Partisi'nin bileşenlerinden biri oldu). Hayatım tümüyle siyasetin yörüngesine girmişti. Bir yandan da sınavlarımı veriyordum ve çok okuyordum: Tarih, siyaset, Marksist ve anarşist teori. Akademisyen olmayı düşünmemiştim. Avukat olmayı, işçileri ve haklı davaları savunmayı istiyordum. Bir de yazmayı. Yazmayı istemiştim hep ve devrimden sonra gerçekten romanlarımı, şiirlerimi, tiyatro oyunlarımı yazma fırsatı bulacağını umuyordum. Ama grubumuz Mayıs 1962'de çok başarılı oldu. Franco karşıtı başka gruplarla işbirliği yaparak, üniversitede ve birkaç fabrikada Asturias'taki maden işçilerinin greviyle dayanışma amacıyla hükümeti protesto eden genel bir grev örgütlemeyi başardık. Diktatörlüğe meydan okuyan büyük eylemlerden biriydi, hükümet de geleneksel cumhuriyetçi partilerle bağlantısı olmayan, aslında zengin çocuklarından oluşan bu küçük gruptan gereksiz yere korkmuştu. Bizi toplamaya başladılar. Arkadaşlarımın çoğu tutuklandı, işkence gördü, birkaç yıl hapis yattı. Ben şanslıydım, Fransa sınırını gizlice geçebildim. Eğitimimi tamamlayacak zamanım yoktu, param yoktu, hiçbir bağlantım yoktu.

Ince: Ama Paris yollarına düştünüz ve -zaman içinde- akademik hayatta başarıya yöneldiniz.

Castells: Paris'e gittim. Barcelona'da bağlı olduğum direniş grubuyla bağlantılı İspanyol anarşist bir inşaat işçisinin adresi vardı elimde. Bana yardım etti. Siyasi mülteci statüsü aldım ve Fransız hükümetinin siyasi mültecilere verdiği çok küçük bir miktardaki bursu almaya hak kazandım. Buna gerçekten çok ihtiyacım vardı; çünkü her şeyden önemlisi 18 yaşındaki nişanlım romantik bir itkiyle Barcelona'da ailesinin evinden kaçmış, Paris'te benim yanıma gelmişti. Doğal olarak kısa süre sonra bir bebeğimiz oldu. Benim tek çocuğum, kızım Nuria Castells. Böylece Sorbonne'da

Hukuk ve Ekonomi Fakültesi'ne girdim, kamu hukuku ve siyasal iktisat bölümlerini bitirdim. Aynı zamanda kiramızı ödeyebilmek için yarı zamanlı çalışıyordum (bir yayınevinde editördüm) ve bir yandan da çocuğumuzun bakımıyla ilgileniyordum. Nişanlım artık karım olmuştu, o da tam zamanlı çalışıyordu. Altı yıl sonra boşandık, çok dostça ayrıldık, hâlâ da dostuz. Ömür boyu evli kalmak için çok gençtik. O şimdi Barcelona'da oturuyor, ünlü bir demograf. Kızıma her zaman yakın oldum. Nuria ve ben hep çok, çok yakın olduk birbirimize, hâlâ da öyleyiz. O benim hayatımın temel direği, hayatımda başıma gelmiş en iyi şey. Şimdi Cenevre'de oturuyor, Birleşmiş Milletler'de ekonomist, evli, çocukları var. Her gün e-postayla haberleşiyoruz.

"Lisans" eğitimimi Sorbonne'da tamamladım. Bu arada Paris'te sürgün hayatı yaşarken İspanya siyasetinin durumu beni hayal kırıklığına uğratmıştı. Böylece 1964'te geleceğimin akademik bir kariyerde yattığına karar verdim. Diğer bütün mesleklerden daha özgür bir ortam sunuyordu, ayrıca benim entelektüel ve siyasi ilgi alanlarıma da yakındı. Sosyolojide karar kılmıştım, çünkü siyaseten en yüklü disiplin oydu, ama sosyolojinin ne olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu. "İşçi sınıfı sosyolojisi"yle kim uğraşıyor diye sordum soruşturdum (Sonradan anladım ki akademik dilde buna "çalışma sosyolojisi" deniyor). Fransız sosyolojisinin yükselen yıldızı Alain Touraine uğraşıyordu. Touraine'i görmeye gittim, kim olduğunu hiç bilmiyordum. İşçi sınıfının sınıf mücadelesi stratejilerini incelemek üzere bana iş (ve başlangıç için burs) verebilecek sosyoloji diye bir şeyin var olduğu gerçek mi diye sordum. Güldü ve "evet" dedi. Sonra, doktora tezimi onunla birlikte Asturias'taki maden işçilerinin grevi üzerine yapıp yapamayacağını sordum. Ona da evet dedi. Sonradan naifliğimin ve kararlılığımın onu baştan çıkardığını söyledi bana. Ama asıl o beni baştan çıkarmıştı. Birkaç ay içinde Fransa'nın elit sosyal bilimler okulu Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de Touraine'le birlikte doktora programına başlamıştım.

Ince: Touraine sizin için, hem kişisel hem de profesyonel anlamda çok önemli bir kişilik. Kariyerinizde nasıl bir rol oynadı, biraz anlatır mısınız?

Castells: Touraine, eğitimli bir tarihçiydi, yeni bir sosyolojik teori ekolü kurmayı amaçlıyordu, bildiğim her şeyi ondan öğrendim. Temelimi o attı. Son derece ince, aydın bir insandı, büyük bir ampirik araştırmacı, en sofistike kuramcıydı, her kültürü biliyordu, birçok dili konuşuyordu. Mükemmel bir İspanyolcası vardı (eşi Şilili'ydi), Amerika'da ders veriyor, araştırmalar yapıyordu, çok siyasi bir kişilikti, iyi davalara bağlıydı, ama herhangi bir partinin disiplininden uzaktı, tam benim tarzım toplumsal sorumluluk sahibi bir liberterdi.

Touraine benim entelektüel babam oldu, hâlâ da öyledir. Bütün entelektüel hayatım, kariyerim Touraine tarafından şekillendirildi, korundu. O olmasaydı, Fransız akademik sisteminin ideolojik baskıcılığından sağ kurtulamazdım (Mesela Pierre Bourdieu mesleki anlamda beni yıkmaya çalışmıştı).

Paris'in elit akademik kurumlarında bir akademisyen olarak ayakta kalabildiysem bunu yalnızca Touraine'e borçluyum. Touraine, çok açık bir deyişle onun takipçisi olmadığım halde beni korumuştur. Ben Marksist entelektüel bir rotaya girmiştim, onun çok soyut ve sofistike kuramsal paradigmasının izinden gitmiyordum; çünkü siyasi değişim dünyasına onun diliyle, Marksizmle seslenmek istiyordum.

Doktoramı Touraine'le birlikte tamamladım. Ama istediğim konuda yapamadım. Onun yerine kazara kent sosyoloğu oldum. Touraine, araştırma merkezi adına, Paris yerel yönetimiyle dünyanın en sıkıcı işini yapmak üzere büyük bir araştırma sözleşmesi imzalamıştı. Paris metropolitan bölgedeki sanayi yerleşimlerinin örüntülerinin istatistiki bir haritası çıkarılacaktı. Touraine konuya ilgi duymuyordu, ama merkezinin paraya ihtiyacı vardı. Bu işi yapacak sıkı bir araştırma asistanına da. O dönemde Fransa'daki sosyoloji öğrencilerinin çoğunun tersine benim biraz ista-

tistiki kavrayışım vardı. Touraine de, benim gibi yoksul bir siyasi sürgünün o azıcık bursla nasıl geçineceğini, karısını, bebeğini nasıl geçindireceğini dert ediyordu. Bu yüzden de araştırma merkezinde araştırmacı olarak bana ücreti dolgun bir iş vermeye can atıyordu. Bütün verileri doktora tezi için kullanma şansım da olacaktı, böylece doktoramı da çabucak bitirecektim. Ayrıca o dönemde Fransa'da kent sosyolojisi pek bilinmiyordu, genişleyen bir alan olabilirdi (oldu da). Ama ben "hayır" dedim. Beni kapitalist teknokrasinin bataklığına, şu burjuva kent sosyolojisi alanına sürükleyecek bir komplo gibi görünmüştü bu teklif bana. "Hayır, hayır, hayır" dedim. Ta ki Touraine babalık görevini yerine getirmesi gerektiğini düşünüp bana iki seçenek sununcaya dek: Ya kent sosyolojisinin ilk teorisyeni olmanın ve bu arada iyi bir maaşla yoksulluktan kurtulmanın ışıklı yolunu tutacaktım ya da doktora tezimin gözetiminden vazgeçecekti, doktoram tehlikeye girecekti, üç kuruş bursumu da kaybedecektim.

İşte böylece kent sosyoloğu oldum ve elbette tezimi çabucak tamamladım. Paris bölgesindeki sanayi şirketlerinin yerleşim stratejilerinin istatistiki bir analizine dayanıyordu. Yüksek teknoloji şirketlerinin yerleşiminde belli bir örüntü keşfetmiştim. Böylece yüksek teknoloji şirketlerinin mantığını da ilk kez kavramış oluyordum. Sonra Ocak 1967'de (24 yaşımdayken) Paris Üniversitesi'nin yeni açılan Nanterre Kampüsü'nde sosyoloji ana bilim dalına asistan profesör olarak atandım. Burası rüya gibi bir sosyoloji bölümüydü: Profesörler Alaine Touraine, Henri Lefebvre, Michel Crozier ve Fernando Henrique Cardoso'ydu. (Cardoso, sonra Brezilya Devlet Başkanı oldu, dostluğumuzun 1967'ye dayanmasının sebebi budur.)

Ince: Öyle görünüyor ki Mayıs 1968'de Paris'teki olaylara katılmış olduğunuz, hemen herkesçe biliniyor.

Castells: Nanterre Kampüsü'nde profesörlerden daha da ilginç olan, sosyoloji bölümü çevresinde yeni yeni gelişmeye başlamış öğren-

ci hareketiydi. İlk öğrencilerimden biri de Mayıs' 68 hareketinin lideri olan Daniel Cohn-Bendit'ti. Şimdi Almanya'nın ve genel olarak Avrupa'nın önde gelen Yeşil siyasetçilerinden. İşte yine siyaset. Kent sosyolojisi alanında sıkı çalışmalar yürütüyor, filozof Louis Althusser'in elit Ecole Normale Superieure'de verdiği seminerde Marksist teoriyi tartışıyor ve metodoloji öğretiyordum. (Sosyolojiye geçmiş Fransız filozofların çoğunun tersine ben saymayı biliyordum.) Bir yandan da yarı anarşist Mayıs '68 hareketine tam anlamıyla dalmıştım. Çalıştığım yeni Nanterre Kampüsü'nde başlamıştı hareket. Mayıs '68 hareketi olağandışı bir deneyimdi, hayatımın en güzel deneyimlerinden biriydi. Birden devrim mümkün olmuştu, oradaydı, yanı başımızdaydı. Ama siyasi devrim değil, devlet iktidarının ele geçirilmesi değil, hayatın, varolmanın, hissetmenin siyasi bir aracılık olmaksızın değişmesi. Dur durak bilmeyen entelektüel/siyasi tartışmaların, gösterilerin yapıldığı, her şeyin öz yönetime tabi olduğu, aşkın serbestçe yaşandığı dopdolu iki ay. Doğal olarak sonunda siyasi gerçeklikler bir kâbus gibi üzerimize çöktü ve siyasi devrim bastırıldı. Ama düşünceler değil, idealler değil. Onlar düşünme biçimimizi, böylece dolaylı yollardan toplumumuzu değiştirmeye devam etti. Hem yalnızca Fransa'da değil, bütün dünyada.

Ince: Ama bu hikâye de başka bir sürgünle sona erdi.

Castells: Hareketin son dönemlerinde, Haziran 1968'in ortalarında bir gösteride polis beni tutukladı, Cenevre'ye sürüldüm. Fransız hükümetinin lütfuyla hayatımın ilk uçak yolculuğunu da böylece yapmış oldum.

Cenevre'ye indiğimde param yoktu, işim yoktu, iki haftalık iznim vardı sadece. Le Monde'un Cenevre'deki muhabiri Isabelle Vichiniak beni evine aldı. Sonra Touraine yardım etti de UNESCO, Şili'de metodoloji öğretmem için altı aylık bir sözleşme imzaladı benimle. İşte Şili'yi 1968'de böyle keşfettim ve bu ülkeye bağlandım. Başta altı aydan fazla kalamayacaktım, ama sonra Şi-

li Katolik Üniversitesi'nde konuk öğretim üyesi olarak bir iş ayarladım, böylece yarı kürelerin farklılığından yararlandım. 1970 ile 1973 arasında Paris'te Fransız kışında, Şili'de Şili kışında ders verdim. Allende'nin Şili'deki demokratik sosyalizm deneyimine de böylece katıldım: Öğretirken, araştırırken, yazarken. 1973'te Pinochet'nin yaptığı darbe sonrası Şili'ye girmem yasaklanıncaya dek böyle devam ettim: Bu da üçüncü sürgünüm oldu.

Ince: Sanırım dördüncü de pek uzak değildi.

Castells: İlk Şili deneyimimin son dönemlerinde, Kasım 1968'de dostum Fernando Henrique Cardoso, beni Sao Paulo'daki evine davet etti ve Brezilya'da, geleceğin ülkesinde yardımcı profesör olarak görev yapmamı önerdi. Ben de "evet" dedim, Brezilyalı olmaya da hazırdım; ama biz daha projemizi hayata geçiremeden ordu üniversiteye müdahale etti ve Cardoso'yu, Brezilyalı önde gelen entelektüelleri üniversiteden attı: Bu da benim dördüncü, sembolik sürgünümdü.

Ince: Biraz daha sakin bir yeri deneme fırsatı bulabildiniz mi?

Castells: 1969'da, İspanya'dan ve Fransa'dan sürgün edilmiş bir halde Montreal'e varmıştım. Burada Touraine'in bağlantıları, bana Montreal Üniversitesi'nde düzenli bir akademik iş önerdiler. Çok sevdim. Quebec'e aşık oldum. Ama Quebec siyasetine [haklı olarak] Quebec milliyetçiliği hakimdi. Yakınlık duymama karşın, bu projeye tam anlamıyla katılamadım. Sonra 1970'te Touraine Fransa hükümetini beni affetmeye ikna etti ve Paris'te Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de bana yardımcı profesörlük görevi önerdi. Bütün disiplinlerde doktora öğrencilerinin katılacağı bir metodolojik eğitim programı için metodolojik yönümü kullanacaktım yine. Son olarak kent sosyolojisinde bir doktora programı düzenledim. Bu da benim Fransa akademik dünyasında (ve uluslararası akademik dünyada) bir yer edinmemi sağladı.

Ince: Sanırım bu sırada siyasi düşüncelerinizi geliştirmeyi de sürdürüyordunuz.

Castells: 1970'lerde ciddi biçimde Marksist teoriye daldım. Giriş noktam birçoklarının sandığı gibi Althusser değildi; Heidelberg ve Paris'te eğitim gören, Paris'te Althusserci düşünürler grubunun en sofistike, en siyasal ismi olan Paris Üniversitesi profesörlerinden Yunan siyasi düşünür Nikos Poulantzas'tı. 1970'lerde dünyanın en ünlü siyasi kuramcılarından biriydi. Derin bir entelektüel diyaloğa girdik, sonra yakın arkadaş, neredeyse kardeş olduk. 1979'da intihar etmesi hayatımın en yıkıcı deneyimlerinden biriydi.

Marksist teoriyi, kent sosyolojisini, toplumsal hareketlerle ilgili olarak Touraineci bir ustalığı ve ampirik araştırmaya yaptığım kişisel vurguyu bir araya getirme girişimimin sonucunda, ilk kitabım *The Urban Question* ortaya çıktı. Paris'te, Şubat 1972'de Fransızca basıldı. Benim için bu kitap yalnızca düşüncelerimi düzene koyma çabasıydı, kent sosyolojisi üzerine yeni, daha siyasi bir bakış açısıyla çalışmalar yürütmeye yönelik projelerin, düşüncelerin yer aldığı bir defterdi. Fransa'da ve dünya çapında bir ün kazandı [10 dile çevrildi, onlarca kez yeniden basıldı, bu en soyut, en teorik, akademik, özellikle İngilizce'ye son derece muğlak bir biçimde çevrilmiş kitap, 100 binin üzerinde sattı]. Ama Lefebvre'le birlikte Yeni Kent Sosyolojisi Okulu'nun temel taşlarından biri oldu. Kent üzerine akademik dünyada yapılan çalışmaları, sonraki on yıla taşıdı.

Ince: ABD'deki akademik sistemin senin açından çekici yönlerinden bahseder misin? Daimi meskenin haline gelmiş gibi görünüyor.

Castells: Paris'te kent araştırmalarımı sürdürürken, Amerikan üniversitelerini giderek daha çekici bulmaya başlamıştım. Kurumları, esnekliklerini, ciddiyetlerini, öğrencilerinin kalitesini beğeniyordum. Araştırma tarzım bakımından ben de "Fransız"dan çok "Amerikan"dım, her zaman ampirik araştırmayla ilgileniyordum, sonra biraz Fransız teorik rötuş atıyor, arkasından İspanyol

bir siyasi bakış açısı ekliyordum. Böylece 1975 ve 1977'de Wisconsin-Madison Üniversitesi'nde, 1977'de California-Santa Cruz Üniversitesi'nde ve 1976'da Boston Üniversitesi'nde konuk profesör olarak ders verirnem için yapılan teklifleri kabul ettim; bir yandan da Paris'teki işime devam ettim. Bu arada İspanya siyaseti beni çağırdı. Franco öldü, İspanya bir demokrasi olmanın eşiğine geldi. Madrid'de ve Barcelona'da kentli toplumsal hareketler şaha kalkmıştı adeta ve benim yazılarımdan yararlanıyorlardı. Böylece 1977-9 döneminde Paris ve Madrid arasında yaşadım; bir yandan kentli toplumsal hareketlerin gelişimine yardım ediyor, bir yandan da bu hareketlere ilişkin araştırmalar yürütüyordum. 1979'a geldiğimizde İspanya artık demokrasiye geçmişti, büyük kentlerdeki belediyeler sosyalistlerin elindeydi, arkadaşlarım iktidara gelmişlerdi, benim teorilerim savunuluyordu ve Paris de sıkıcıydı, durgundu. Hayatım nasıl bir yön alacak diye düşünüp duruyordum.

İşte bu belirsizliğin ortasında bir gün, Berkeley'den kent sosyolojisi alanında profesör olarak görev yapma teklifi aldım. "Neden olmasın?" dedim. "Neden akademik projeyi en uç noktasına taşımaya çalışmayayım?" Artık İspanya özgürdü, Paris'te de entelektüel olarak önemli bir şeyler yapma umudu yoktu. İşte böylece Eylül 1979'da, 37 yaşımdayken Berkeley'de profesör oldum. Berkeley'de kenti araştırmaya dalarak başladım işe, mekânı öğrenmeye, toplumu tanımaya çalışarak başladım. Kent demek San Francisco demekti, çünkü Berkeley küçük bir köydü, benim hayal edemeyeceğim sıradışı bir köy. Böylece San Francisco'da kentli toplumsal hareketleri, Latino hareketini incelemeye başladım, eşcinsel cemaatini keşfettim, bu cemaatin kentleri, siyaseti ve kültürü dönüştürme kapasitesini keşfettim. Dünyanın çeşitli bölgelerinde kentli toplumsal hareketlere ilişkin 12 yıldır yürüttüğüm çalışmaları, *The City and the Grassroots* başlıklı kitabımda bir araya getirdim; bana göre kent üzerine yazdığım en iyi kitaptır, yapabildiğim en iyi ampirik araştırmadır. 1983'te Amerika'nın en

saygın ödüllerinden C. Wright Mills ödülünü kazandım. Ama *The Urban Question* kadar etkili olmadı, çünkü Marksizm'den açıkça uzaklaşmıştım. Anti-Marksist olmadığımı, sadece gözlediklerimi ve araştırdıklarımı açıklamak için artık Marksizmi bir araç olarak kullanamadığımı açıkça ortaya koymuş olsam da, ideolojik takipçilerim hayal kırıklığına uğramıştı.

Ince: Okurların çoğu, *Enformasyon Çağı*'nın nasıl doğduğunu dinlemeyi bekliyor, sanırım az kaldı.

Castells: 1983'te kentli toplumsal hareketlere ilişkin on yılı aşkın bir süre devam ettiğim araştırma projemi tamamladıktan sonra, bundan sonra ne yapsam diye düşünmeye başlamıştım. Benim bir konu bulmama gerek kalmadı, konu bana geldi. Yanı başımızdaki Silikon Vadisi'nde bir teknolojik deha, yenilikçi şirketler ve kültürel değişim patlaması yaşanıyordu. Büyük bir şeylerin olduğunu, bizim Avrupa'da düşünebildiğimizden çok daha büyük bir şeylerin olduğunu hissediyordum. Böylece teknoloji, ekonomi ve toplum ilişkisi üzerine çalışmaya karar verdim.

Ama iki önlem aldım. Önce bir test yapacaktım; teknoloji, ekonomi, toplum etkileşimini iyi bildiğim bir araştırma alanında, kentler, bölgeler, mekânsal dönüşümler alanında inceleme yapacaktım. Sonuçta altı yıl sonra yeni bir büyük kitap ortaya çıktı: Kent araştırmalarında yeni bir inceleme sahası açan, enformasyon teknolojisine ve onun uzamsal sonuçlarına dikkat çeken *The Informational City*. İkinci önlemse işe California'dan başlamaktı. Ama Daniel Bell'in sanayileşmecilik sonrası kuramının, o dönemde konuyla ilgili başlıca kuramın temel özelliği olan etnosentrik yaklaşımı benimsemek istemiyordum. Sosyalist dostlarımın 1983'te İspanya'da iktidara gelmiş olmasından yararlandım ve araştırmalar yaparak, kimi zaman da tavsiyelerde bulunarak - ama hiç hükümet için çalışmadım, hep üniversite dünyasında kaldım- İspanya'da zaman geçirdim. 1984-5 döneminde İspanya'da yeni teknolojilerin toplumsal ve ekonomik etkileri üzerine büyük

bir araştırmayı yönettim. Üniversitede sürdürülen bir araştırmaydı, ama Başbakan Felipe Gonzalez'in makamınca destekleniyordu. 1986'da Gonzalez'in önsözünü yazdığı iki ciltlik bir kitap yayımlandı. Yani tekno-toplumsal dönüşümü eş zamanlı olarak California'dan ve İspanya'dan izliyor, ölçüyor ve inceliyordum. 1988-93 dönemini Berkeley ile Madrid arasında geçirdim. Madrid Özerk Üniversitesi'nde Yeni Teknolojilerin Sosyolojisi Enstitüsü kurmuştum.

Bu arada bu büyük projede etnosentrik eğilimlerden kaçınmak için dünyayı, özellikle de yeni gelişmelerin mecrası olan Asya Pasifik'i daha fazla tanımam gerektiğine karar vermiştim. Hong Kong ve Singapur üniversitelerinin konuk profesörlük tekliflerini kabul ettim (bu iki kentin ekonomik kalkınma süreçlerini karşılaştıran bir kitap yazdım) ve Tayvan'da, Güney Kore'de, Çin'de, Japonya'da -birkaç kısa yolculukla başka Asya ülkelerinde de- ders verip araştırmalar yürüttüm. Latin Amerika'yla, özellikle de Brezilya ve Meksika'yla yakın bağlantılarımı hâlâ koruyordum. Sonra 1989'da Berlin Duvarı yıkılıp Sovyetler Birliği parçalandığında, Sovyetler Birliği'ni geriye bakarak kendi gerçekliği içinde anlamak ve bu değişim sürecini kavramak için derinlere inmeye karar verdim. 1984'te Sovyetler Birliği'ne yaptığım ilk ziyarette -Bilimler Akademisi'nin konuğu olarak Sibirya'ya gitmiştim- Emma Kiselyova'yla tanışmış olmam da (o zaman Ekonomi Enstitüsü'nün uluslararası ilişkiler bölümü başkanıydı) bu kararı etkiledi. Emma, 1993'te Berkeley'e geldi ve uzun ve karmaşık bir sürecin ardından karım oldu. Böylelikle 1989 ile 1993 arasında Moskova ve Sibirya'da Rus meslektaşlarımın da yardımıyla, Rusya'nın dönüşümü üzerine bir dizi araştırma yürüttüm. Emma Kiselyova'yla birlikte küçük bir kitap yazdım. Bu araştırmaları özetleyen *The Collapse of Soviet Communism: A View from the Information Society* 1995'te yayımlandı.

1993'te Madrid'den tamamen ayrılmak, Berkeley'e dönmek, 10 yıldır kafamda olan kitabı geliştirmeye, yazmaya yoğunlaş-

mak istiyordum; ama yavaş yavaş, Berkeley kampüsünün koruyucu atmosferinde belki bir on yılı daha araştırmayla ve incelemeyle geçiririm diye düşünüyordum. Emma da bu dönemde bana katılmaya karar verdi. Yeni bir hayata başladık. Sonra Ağustos 1993'te Berkeley'e dönüşümden birkaç gün sonra bana böbrek kanseri teşhisi kondu.

Emma'nın desteğiyle hastalığa göğüs gerdim. Bir böbreğimi aldılar, operasyonun işe yaradığını düşünüyorlardı. Böbrek kanseri için cerrahi müdahale dışında etkili bir tedavi yöntemi bulunmuyordu. Operasyondan sonra doktorumla konuştum, yapmam gereken önemli bir iş olduğunu, zamanımı ona göre ayarlamam gerektiğini söyledim. "Tam olarak ne kadar zamanım kaldı acaba?" diye sordum. O da "Üç yıl kesin yaşarsınız," dedi. Ben de bunca zamandır aklımda olan kitabı bu üç yılda yazmaya kendimi hazırladım. Bu arada Berkeley'de tam zamanlı olarak ders vermeye devam ediyordum, işim buydu, maaşımı burdan kazanıyordum. Karım Emma bana çok yardımcı oldu. Kitap, *Enformasyon Çağı*, mümkün olduğunca sıkıştırmaya çalışmış olsam da bir üçleme oldu. Çok fazla bilgi, çok fazla düşünce vardı ve konu da gerçek zamanda gelişmeyi sürdürüyordu; özellikle de internet ve küreselleşme süreci.

1996 yazında her şeyin kontrol altında olduğunu düşündüm, fiziksel olarak gayet iyi hissediyordum, üçlemeyi bitirmek için kendime üç ay daha süre tanıdım. Gelgelelim geçirdiğim operasyondan tam üç yıl sonra, hastalığımın nüksettiğini gördüler, bu kez daha büyük bir operasyon geçirmem gerekiyordu. Sizi ayrıntılarla sıkmayayım. Kendimi tamamlanmamış bir üçlemeyi yayımlamaya hazırladım. Ama kurtuldum, operasyon büyük bir başarıyla sonuçlandı. En iyi cerrah, bu tür vakalarda son çare olarak görülen bir cerrah tarafından ameliyat edildim. Hastaneden çıktıktan bir ay sonra ayağa kalktım, kitabımı bitirmeye hazırdım. Ben bitirdiğimde, karım neredeyse ölümcül bir hastalığa yakalandı, onun da büyük bir ameliyat geçirmesi gerekti. Ben he-

men her şeyi bırakmış durumdaydım, ama o beni birlikte hazırladığımız projeyi bitirmeye ikna etti. Üçlemenin son cildini, Şubat 1997'de Emma'yı ameliyata götürmeden bir gün önce Blackwell'deki hamilerime, koruyucularıma gönderdim. Emma'nın ameliyatı da başarılı geçti, kendisi şimdi gayet iyi.

Ince: Sonra hayatınızı değiştiren başka bir olay oldu: *Enformasyon Çağı* yayımlandı.

Castells: Üçlemeyi tamamladıktan sonra, Emma'nın da hastaneden çıkmasının ardından Barcelona'ya tatile gittik. Üçlemenin tüm dünyada, yayımlanır yayımlanmaz yarattığı olağanüstü etki, işte o zaman beni çarptı. İlk cildin İngilizce'de yayımlandığı Kasım 1996 ile 2002'nin başları arasında, 15 kez yeniden basıldı. 2000'de ilk cildin yüzde 40'ının tamamen yenilendiği, üçüncü cildin ciddi biçimde gözden geçirildiği yeni bir baskı da dahil. Üçleme tarih sırasıyla İspanyolca, Fransızca, Çince, İsveççe, Portekizce, Rusça, Bulgarca, Hırvatça, Türkçe, Korece, Japonca, Almanca, İtalyanca, Rumence, Danca, Farsça ve Arapça'ya çevrildi ya da çevrilme aşamasında. Şimdiye dek yayımlandığı her yerde hemen yankı uyandırdı, birçok kez yeniden basıldı. Ben de bana kalan zamanı dünyanın dört bir yanında insanlarla, akademisyenlerle, taban örgütlenmeleriyle, siyasi liderlerle, iş dünyasıyla diyaloğa girerek geçirmeye karar verdim. Hepsi de benimle konuşmak istiyor, ama seçici olmam gerekiyor. Şimdilik yılda 1000 davet alıyorum, ama yüzde 85'ini geri çevirmek zorunda kalıyorum. Unutmayın bir yandan da Berkeley'de tam zamanlı ders veriyorum, ayrıca zamanımı karımla, dostlarımla ve ailemle geçirmeye büyük özen gösteriyorum. Dünyaya iki biçimde bağlanıyorum: Biri medya üzerinden: Çoğunlukla e-posta yoluyla, bazen de kendime bir yer bulduğumda yüz yüze gerçekleşen söyleşilerle. İkincisi de noel tatillerinde ve yaz tatillerinde, yılda iki kere dünyanın çeşitli bölgelerine karımla birlikte seyahatler düzenleyerek. Her yıl Avrupa'ya (İspanya, İngiltere, Fransa, Rusya ve son olarak Finlandiya'yla İsveç) gidiyoruz.

1998'de Arjantin'e ve Bolivya'ya, 1999'da Brezilya ve Şili'ye ve 2000'de Güney Afrika'ya gittik. Seminerler oluyor, tartışmalar oluyor, deneyimlerle öğreniyorum, görüşlerimi sunuyorum, üçlemede sunduğum analizlerin ötesine geçme fırsatı buluyorum. Bu arada Oxford University Press internet üzerine küçük bir kitap yazmam için kanıma girdi. *The Internet Galaxy*'yi yazdım. Ama benim için bu küçücük kitap bile çok çalışmak, araştırmak, düşünmek, yazmak demek. Tamamlanması iki buçuk yılımı aldı, Nisan 2001'de bitirdim, Ekim 2001'de yayımlandı.

Ince: Berkeley'de nasıl bir hayat sürdüğünüzü biraz anlatır mısınız?

Castells: Ekim 1996'da geçirdiğim ikinci operasyonun ardından, altı aydan altı aya yaşamaya başladım, geçici bir zaman aralığında yani. Tıbbi kontrollerim altı ayda bir yapılıyordu çünkü. Gergin değildim, hastalığını düşünmüyordum, şimdiyi yaşıyordum, başka hiçbir şeyi düşünmüyordum, buhrana girmemiştim. Çalışmalarımın her zaman hayalini kurduğum tartışmayı başlatması beni çok mutlu etmişti. Sonra 2000'de doktorlarım, hastalığımın nüksetmesi tehlikesini tamamen atlattığını düşündüklerini söylediler. Pek inanmadım, hâlâ da inanmış değilim. Ama kendimi çok çok iyi hissettiğimden, kontroller de yılda bire indiğinden o geçici bir zaman aralığında yaşama duygusu gitti.

Aileme gelince... Hayatımın aşkı Emma'yla evlendiğim için şanslıyım. Pek çok insan bunu söyleyemez, hele de aşkınızla Sibirya'da, Sovyet döneminin ortasında karşılaştıysanız. Bir kızım var, Nuria, onun da harika bir eşi var: Nuria ekonomist, eşi de bilgisayarlar üzerine çalışan bir bilim adamı (beyindeki sinirsel ağların bilgisayarlarla ilişkisi hakkındaki çalışması BBC'de kısa süre önce haber yapıldı). İki de muhteşem torunum var, Clara ile Gabriel. Cenevre'de yaşıyorlar. Ayrıca harika bir üvey kızım var, Lena. Onun kızı Alexandra'yı da kendi torunum olarak görüyorum. İkisine de çok yakınım, tatillerimizi birlikte geçiriyoruz. (Onlar Novosibirsk'te oturuyorlar.)

Berkeley'de, 1979'da buraya geldiğimde aldığım (üniversitenin yardımıyla) evde oturuyorum. Günde yaklaşık 10 saat çalışıyorum, çoğunlukla evdeki çalışma odamda ve on-line olarak. Sekreterim yok, araştırma asistanım yok, özel bir muamele görmüyorum. (Berkeley'deki herkes gibi ben de haftada altı saat ders veriyorum.) Üniversite bana her zaman çok iyi davranmıştır, profesörlük merdiveninin en üst basamağındayım, ama hiçbir ayrıcalığım yok. Ben bireysel bir araştırma zanaatkârıyım. Ama öğrencilerimden çok fazla bilgi alıyorum (gerektiği gibi belirterek tabii), hepsi de mükemmeller. Ayrıca dünyanın dört bir yanından, bilgi ve yorum almak için çalışmalarını gönderen insanlardan da çok fazla şey öğreniyorum.

Barcelona'yı seviyorum, Emma da seviyor. Belki hayatımızın burada son bulmasına karar veririz, kim bilir? Ama bundan sonra ne olursa olsun, küllerimin Barcelona sahilinden Akdeniz'e dökülmesini istiyorum.

İKİNCİ SÖYLEŞİ

Yenilik
Yeni Teknoloji: İnternet, Biyoteknoloji ve Hatta Nanoteknoloji

Martin Ince: Şimdi soracağım soruların çoğu, The Internet Galaxy adlı kitabınıza dayanıyor. Ama daha ziyade internetin iş dünyası ve çalışma hayatı üzerindeki etkisiyle ilgili sorular. Sonraki söyleşilerimizde yeni teknolojilerin kültürel, toplumsal ve entelektüel etkilerine ilişkin sorularım, internetle ilgili başka birçok soruyu da gündeme getirecektir.

Bu söyleşide -bir hayli uzun olacak, ama çalışmalarınızın kamuoyunca takdir edilmesi açısından kilit önem taşıyor bence- biyoteknolojiye, nanoteknolojiye ve yeniliklerin yaşandığı başka alanlara da dalacağız. Çalışmalarınızın odak noktasında internet olduğundan o daha fazla yer kaplayacak.

Geçmişte ağların kişisel olduğuna, merkezi denetim ve hiyerarşininse iktidarın, temelde de siyasal ya da ekonomik iktidarın örgütlenme biçimi olduğuna dikkat çekmiştiniz. Ama bir şeyleri bilmekten çok, insanları bilme becerisine sahip bilgi işçileri, eskiden bugün olduğu kadar fazla değildiyseler bile her zaman var olmamışlar mıdır?

Manuel Castells: Kesinlikle öyle. Kişisel ağlar elitlerin oluşumu süreci-

nin bir unsuru olmuştur her zaman. Ama bu ağlar büyük ölçüde kişisel kalmıştır. Bu ağlar kişisel olduğu için, kültürel bir birleştirici, bir zamk yaratabilmişler, iktidar konumundaki başka insanlarla bir suç ortaklığı kurabilmişlerdir. Benim söylemek istediğim, toplumun kurumlarının temelde dikey hiyerarşiler etrafında örgütlenmiş olmasıydı; devletler, ordular, kiliseler gibi. Toplumsal kurumların komuta ve kontrol sistemleri etrafında oluştuğunu, merkezileştiğini ve disipline, doğrudan denetime dayanarak kaynaklarını seferber edebildiğini anlatmak istemiştim. Dolayısıyla en tepedeki bazı kişisel ağlar, çıkarlarını ve değerlerini toplumun geri kalanına dayatmak için bu merkezileşmiş, hiyerarşik örgütlenmeleri kullanmışlardır. Onlara karşı koyabilenler de yalnızca benzer türde dikey örgütlenmeler olmuştur: İsyancı orduları ya da devrimci partiler gibi.

Ne olursa olsun, doğmakta olan toplumsal yapıya ilişkin analizle bir karşılaştırma yapmak amacıyla, bütün tarihsel farklılıkların üstünde durulması gerekir. Bu farklılıklar mutlak bir kanıt olarak kabul edilmemelidir. Tam bir tarihsel karşılaştırma yapmamızı sağlayacak kanıtlara sahip olduğumuzu sanmıyorum. Nereden bakarsanız bakın, kilit ayrım şudur: Bugün yalnızca ağlar etrafında örgütlenmiş değiliz, enformasyon teknolojisinin iktidarda olduğu ağlar etrafında örgütlenmiş durumdayız. Karmaşıklıkları yönlendirebilecek, işlevleri koordine edebilecek, işleri ağlarla, çapı ne olursa olsun, ne kadar karmaşık olursa olsun her türden ağla gerçekleştirebilecek ağlar etrafında örgütlenmiş durumdayız.

Ince: Herkes aynı şeyi soruyor ama ben de sorayım: İnternetle tanık olduğumuz yeni bir şey mi, yoksa uzun zamandır yerleşik olan bir şeyin sınır tanımazcasına büyümesi mi?

Castells: Doğrusunu söylemek gerekirse, bana tekrar tekrar sorulan yenilikle ilgili bu soru sıkıcı bir soru, çok da verimli olacak bir cevap verebileceğimi sanmıyorum. Birçok insanı birçok insana

bağlayan, gerçek zamanda ya da seçilmiş bir zamanda gerçekleşen küresel elektronik iletişimin yeni bir teknoloji olduğunu, yeni bir örgütlenme biçimi olduğunu, hatta yeni bir iletişim aracı olduğunu düşünüyorum. Ama sonuçta bunun yeni olup olmaması çok da umurumda değil. Bu bizim temel iletişim aracımız, önemli etkinliklerin çoğu ve kişisel iletişimin giderek büyüyen bir bölümü onun etrafında yapılanıyor. Dolayısıyla onu ciddiye almalıyız, araştırmalıyız, özel etkilerini incelemeliyiz. Tıpkı diğer sanayi teknolojilerine yaptığımız gibi. Sanırım bu noktaya dikkat çekmekten maksadınız, fütürologların ve tekno-kahinlerin "Artık internet var, her şey değişti," gibisinden abartılı yorumlarına karşı sağlıklı bir kuşkuyla yaklaşınayı önermek. Elbette ki toplum karmaşık bir sistemdir; teknolojiyi şekillendiren, onu beklenmedik kullanım biçimlerine yönelten tesadüfi etkileşimlerle doludur. Dolayısıyla ne kadar devrimci olursa olsun, sırf internet gibi yeni bir iletişim teknolojisi var diye topyekûn bir dönüşüm yaşanacağı sonucuna varmamak doğrudur. Ama teknolojik belirlenimciliğin ideolojik iddiaları karşısında temkinli olmak da bizi kolaycılığa sürüklememeli. Güneşin altında yeni olan bir şey yok diye toplumun da temelde değişmez olduğu sonucuna varmamalıyız.

Ince: Yeni, daha esnek bir topluma geçişte web'e ve genel olarak internete gereksinim duyulduğu, web'in bugün artık dünyanın ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel trafiğini taşıyan temel makine olduğu savını geliştirdiniz uzun uzun. Ama bir yandan da internetin belli kesimlerin yoğunlaştığı, belli kesimlerde yoğunlaşan bir makine olduğunu söylüyorsunuz. İnternet kullanıcılarının çoğu gelişmiş dünyanın en gelişmiş bölgelerinde bulunuyor. Arz açısından bakınca, en sık ziyaret edilen internet sitelerinin de gelişmiş dünyanın en gelişmiş bölgelerinde bulunduğunu görüyoruz. Öyle ki New York, San Francisco/Silikon Vadisi, Los Angeles ve başka iki kent daha, en fazla ziyaret edilen 1000 web sitesinin

381'ine ev sahipliği yapıyor. Enformasyon teknolojisi sanayii San Francisco bölgesini tümüyle değiştirdi, web etkinliğinin diğer merkezleri de yirminci yüzyılın büyük bölümüne ekonomik açıdan egemen olmuş yerler.

Bu gözlem birkaç soru doğuruyor. Öncelikle, acaba "her zamanki ekonomik coğrafya"ya mı tanık oluyoruz? Bir zamanlar benim ailemin Mersey limanı ile Yorkshire'ın kömür madenleri çevresinde toplandığı gibi bugün de insanlar üniversitelerin ve risk sermayesinin etrafında toplanıyor, bunu söyleyebilir miyiz?

Castells: Gayet güzel ortaya koyduğunuz bu belirgin paradokstan kaynaklanan birçok önemli soru var. Öncelikle bir yapının esnek olması ve işleyişi açısından merkezsiz olması, belli düğüm noktalarının olmadığı anlamına gelmez. Tam tersine bir ağ, düğüm noktalarına ve onlar arasındaki bağlantılara dayanır. Burada asıl mesele, bu düğüm noktalarının kendilerini yeni görevlere ve hedeflere göre yeniden yapılandırabiliyor olmalarıdır. Böylece kazandıkları ya da kaybettikleri bilgiye ve enformasyona bağlı olarak önemleri bakımından büyüyebilirler de, küçülebilirler de. Ağ yapısının esnekliği ve uzamsal yeniden yapılanması arasındaki ilişki, sanırım sezgilerle değil, araştırmalarla yanıtlanması gereken ve henüz yanıtlanmamış bir soru. 1989'da yayımlanan *The Informational City* adlı kitabımda, ABD'deki eğilimlere ilişkin ampirik gözlemlere dayanarak, "akışlar uzamı" dediğim şeyin doğuşunu incelemiştim. Yani finansal mekânlar veya medya üretim merkezleri ya da yüksek teknoloji dünyasının üretim zincirleri gibi gezegen çapında başka yerlerle bağlantılı, ama yakın çevrelerinden büyük ölçüde bağımsız, ülkeler aşırı faaliyet komplekslerinin oluşumunu incelemiştim.

İnternet bu olguyu daha da öne çıkardı. Birkaç yerden tüm gezegene ulaşabilme yetisinin; kilit merkezlerin, yenilik üreticilerinin ve bilgi elitlerinin bu yerlerde yoğunlaşmasına, bir araya toplanmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda, evet, internetin ve internet içeriğinin üretimi, sanayileşme çağında aile-

nizin mazisinde tanık olduğunuz türden sanayi bölgeleri ayrımının mantığını yeniden üretmektedir. Ama bu kez kaynaklar kömür ya da çelik değil, bilgi ve girişimciliktir.

Ince: Neden yeni iş imkânlarının büyük bölümü kentlerde? Bunun sebebi bilgi işçilerinin hiç görmeyecek olsalar bile başka bilgi işçilerinin yakınlarında olduğunu bilmek istemesi mi? Britanya'da ve sanırım başka ülkelerde de, birçok büyük örgütlenme (bankalar, devlet bakanlıkları) paradan tasarruf etmek için ya da siyasi gerekçelerle, seçimleri, seçmenlerin oyunu düşünerek iş imkânlarının az olduğu bölgelerde istihdamı artırmak için rutin bürokrasiyi açıkça kent merkezlerinin dışına taşıdı. Bu durum, bu örgütlenmelerin yaratıcı gücüne, rekabet gücüne zarar verir mi sizce?

Castells: Bu meseleyle ilgili güçlü ampirik kanıtlarımız var. Şirketler yenilik, tasarım, bilgi üretimini ve işlevlerin üst düzeyden yönetimini tüm ülkeye, tüm dünyaya yayıyor; rutin operasyonları da, malların ve hizmetlerin dağıtımını da bu şekilde yayarak merkezsizleştiriyor. Yoğunlaşma ve merkezsizleşme aynı anda yaşanıyor. Bunun sebebi son derece hızlı enformasyon teknolojilerinin bir yandan çekirdeğin, merkezin yoğunluğunu korurken, diğer yandan da böyle dağınık bir izleğin oluşumunu mümkün kılmaları.

Unutmayalım tekno-fütürologların iddia ettiği üzere kentlerin sonunu göreceğimize, insanlık tarihinin en büyük kentleşme dalgasıyla karşı karşıyayız. 2002 itibariyle dünya nüfusunun yüzde 50'yi aşkın kesimi kentlerde yaşıyor. Bugün elimizdeki güvenilir tahminler, 2030'da dünya nüfusunun üçte ikisinin kentlerde bulunacağını gösteriyor. Güney Amerika'da Latin Amerikalı köylü imgesi, baskın kültür olarak algılansa da, bugün nüfusun yüzde 80'i kentlerde yaşıyor.

Elbette ki bu, internetin yol açtığı bir sonuç değil, temelde geleneksel tarımın yıkılmasından, kırsal bölgelerin kamu hizmetlerinden yoksun olmasından kaynaklanıyor. Sonuçta her ülkede zenginliğin yaratıldığı çekim merkezlerine, metropoliten bölgele-

re doğru kitlesel bir göç söz konusu. Bu metropol bölgeler hızlı ulaşımla giderek birbirlerine bağlanıyor ve megakentleri oluşturuyor, dünyadaki megakentler de hava ve deniz yoluyla birbirine bağlanıyor. Enformasyon teknolojisi bu küresel ulaşım sisteminin oluşumu açısından kritik önemde. İnternet, birkaç yenilik ve yönetim merkezinde olup bitenler temelinde, bütün dünyada enformasyonun dolaşımını ve bilgi üretimini mümkün kılıyor.

Peki yenilikler neden bölgesel olarak yoğunlaşmıştır? Bu meseleyle ilgili olarak, Peter Hall ile benim "yenilik ortamları" dediğimiz şeyin yapısına ve dinamiklerine ilişkin 20 yıllık bir araştırma ve teori birikimimiz mevcut. Peter, büyük kitabı *Cities in Civilization*'da (1998), büyük kentlerin tarih boyunca, kültürel yaratıcılık ve teknolojik yenilik açısından nasıl belirleyici bir rol oynadığını anlatan ayrıntılı bir ampirik analiz sunmuştu. İşte bu yüzden Picasso'nun Paris'e gitmesi gerekmiştir, bütün büyük film yönetmenlerinin ve aktörlerin Hollywood yolunu tutması gerekmiştir, elektronik ve yazılım alanlarında kilit önemdeki yenilikçilerin Silikon Vadisi'yle bağlantı kurmasının sebebi budur, bu yüzden İngilizce yazan insanların (genellikle başka dillerdeki yazarların da) New York'ta ya da Londra'da bulunması gerekir, büyük bilimadamlarının dünyanın kilit akademik merkezlerinde toplanmasının sebebi budur, Nobel ödülü kazananların büyük bölümünün Amerikan üniversitelerinden çıkması (genellikle de başka ülkelerde doğmuş insanlardır) bu yüzdendir. Sinerji koşullarını -yeniliğin, yaratıcılığın ve üretimin kaynağını- yaratan toplumsal bir etkileşim ağı, bir değerler bütünü, bir kurumlar ve örgütlenmeler kümesi vardır. Bilgi ve yaratıcılık zenginlik yarattığından, bu zenginlik belli mekânlarda yoğunlaşmıştır; kişisel gelişim ve toplumsal refah için daha büyük imkânlar sunar. Dolayısıyla genel eğilim, değerin başlıca mekânlarda yoğunlaşması, değer üretiminde etkin başka bütün mekânların, somut olarak internetin kullanımıyla denetlenmesi ve hazmedilmesidir.

İnce: Bu iddiaya karşın, internetin ücra bölgeleri dönüştürebileceği doğru olabilir mi acaba? Basit bir internet bağlantısı bile kırsal bölgedeki bir hanede enformasyonu ve iş imkânlarını kat be kat artırıyor. Hem de bu kırsal hane, kütüphanesi olan, yakınlarında bir üniversite bulunan bir kent hanesi olsaydı eğer kavuşabileceğinden daha fazla enformasyona ve iş imkânına ulaşabiliyor.

Castells: İşte sağduyunun işlemediği bir nokta. Bırakın gelişmekte olan ülkeleri, ABD ve Batı Avrupa dahil bütün ülkelerde internetin kırsal bölgelerdeki yayılımı, kentlerdeki yayılımının çok gerisinde ve internet kullanıcılarının büyük bölümü de kentlerde bulunuyor. Ancak gerek kırsal bölgelerde nüfusun azalmasını önlemek amacıyla (Finlandiya'da olduğu gibi), gerekse eğitim ve sağlık hizmetlerinin ücra köşelere götürülmesi için (Brezilya'da örneğin) internetin bilinçli olarak kullanıldığı politikalara da rastlanıyor. Ancak genel olarak internetin mantığı; yayma, yayılma mantığı değil, ekonomik işlevlerin ve toplumsal elitlerin baskınlığını yansıtan bir ağlar oluşturma mantığıdır.

İnce: İnternet erişimi konusunda aynı eşitsiz yayılma Çin dahil tüm dünyada geçerli. İnternet erişiminin yaygınlaşması, Doğu Asya ile dünyanın diğer bölgeleri arasında savaş sonrası dönemde ulaşılamaz hale gelen kültürel entegrasyonun bir aracı olabilir mi? Yoksa kültürel ve dilsel farklılıklar böyle bir entegrasyonu şimdiye dek olduğu gibi zorlaştırır mı?

Castells: Kültürel açıdan bakarsak, internetin iki etkisi vardır. İnternet, bir yandan İngilizce'nin hakim olduğu küresel iletişim ve değişim ağları oluşturur. Bu durum, küresel, kozmopolit kültürlerin oluşumuna katkıda bulunur, hacker'lar gibi kozmopolit karşı kültürlerin oluşumuna da tabii. Ama öte yandan da, kültürel kimlik eksiksiz ifadesini internette bulur. İngilizce internette hakim dil olsa da, İngilizce web sayfalarının oranı azalmaktadır. 1999-2000 döneminde Avrupa'da internette en hızlı gelişen iki dil Hollandaca ve Katalanca'ydı. İnternet, esnekliğinden ötürü, hem küresel ileti-

şimin hem de özgül kültürlerin ifadesidir. Doğu Asya'ya gelince... İngilizce buradaki nüfusun yalnızca küçük bir kesimi tarafından kullanılıyor. 2000 yılındaki gözlemlerimizde, anadillerdeki web sayfaları dünyasında, Güney Kore ile Japonya'nın anadildeki web sayfalarının İngilizce sayfalara oranının en yüksek düzeyde olduğunu gördük. Genel olarak insanlar açısından düşündüğümüzde de, bu durumun insanların kültürel kimliğini yeni küreselleşme ortamında eritmekten çok güçlendireceğini düşünüyorum.

Ince: İnternet dünyasında Paris'teki birinin özellikle iş bağlamında, Fransa'nın kırsal bölgelerinde yaşayan bir insandan ziyade Los Angeles'taki bir insanla temasta olmasının daha muhtemel olduğunu savunuyorsunuz. (Burada benim gözüme korkunç görünen "küyerel" (glocal) terimini kullanıyorsunuz.) Paris bir dünya kenti olsa da, orada yaşarsanız eğer, kentin bir parçası olmadan duramazsınız. İnsanlar bir ayakları Paris'te bir ayakları siberuzamda nasıl yaşar?

Castells: Siberuzam; bir mekân değildir, mekânlar arasında bir koridordur. Siz kendi mekânınızda yaşarsınız, sonra siberuzamda dolanırsınız, başka yerlerde yaşayan insanlarla karşılaşırsınız. Ama siberuzamı kendi zihinsel evreninizde bulunmak için de kullanabilirsiniz. Mesela şimdi öyle yapıyoruz. (E-posta yoluyla süren haberleşmemiz sırasında.) Dolayısıyla siberuzam her gün yaşadığınız, başka yerlerden başka zamanlardan insanlarla ve düşüncelerle karşılaştığınız bir hiperuzamdır, zihnin uzamıdır.

Ince: Siber yaşam tarzıyla ilgili olarak teknolojinin, insanların sürekli çalışmasını, işverenlerinin onları her neredelerse bulmalarını mümkün kıldığına dikkat çekiyorsunuz. İnsanların böyle bir baskıyı bekleyebileceği bazı işler var, ama çoğu istemez. Ayrıca işverenler de iş/hayat dengesinin göz ardı edilmesinin insanlar kadar işletmeler için de yıkıcı sonuçlara mal olduğunu görüyor. Bunun ayrımına varan işverenlerin kazanacağını; çalışanlarının etinden,

sütünden, yününden yararlanmaya çalışan, her gramı tek tek sökmeye çalışan işverenlerin yenileceğini düşünüyor musunuz? Yoksa yoksul işçiler çağrı merkezlerinde ter dökerken, profesyoneller kendi çalışma saatlerini ayarlamaya devam mı edecek?

Castells: Aslında burada mesele işverenler değil, insanlar. Silikon Vadisi'nde bir mühendisin haftada ortalama 65 saat çalıştığını yazdığımda, mühendislerin gerçekten de istedikleri buydu. Doğru, bunu yapmaları da bekleniyordu. Ama eğer serbest çalışıyor olsalardı, daha fazla çalışmak zorunda kalırlardı. Bu döngünün bir parçası olmayan insanlar -yarı vasıflı işçiler diyelim- işverenin bakış açısına göre gözden çıkarılabilir, yeri doldurulabilir çalışanlardır. Dolayısıyla işveren, çalışanlardan verim almayı düşünür, onların hayat standartlarını iyileştirmeyi değil; ahlâk devreye girmediği sürece. Çalışma sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte, işçilerin savunulmasının hâlâ temel bir mesele olmasının sebebi budur: İşverenlerine güvenemiyorlar. Sorun şudur: Yönetim-işçi ilişkilerinin bireyselleşmesi, kamu sektörü dışında toplu pazarlık ve sendika liderliğinde mücadele anlamında geleneksel savunma biçimlerinin kullanılmasını çok zorlaştırmıştır. Sendikalar bunun ayrımına varıyor ve yeni baskı biçimleri arıyorlar, kimi zaman tüketici boykotlarına başvurup sosyal adalet ve insan hakları için bastırıyorlar. Ayrıca savunmasız işçilerin bireysel şiddet patlamaları da direniş biçimi olarak değerlendirilebilir.

Ince: Şimdi de iş dünyasının meseleleriyle ilgili birkaç soru sormak istiyorum. Başarılı olan on-line girişimlerin (sadece on-line çalışan girişimlerin) sayısı neden bu kadar az? Hepimizin bildiği tek istisna Amazon. Ama bu satırları yazdığımız sırada (2002 başları) o bile kâra geçmekten uzaktı. "Beklentilere dayalı finansman" dediğiniz düşünce, gerçekten de o kadar yeni bir düşünce mi? Demiryolları ve kanallar çağından bu yana uzun vadeli spekülatif yatırımlara birçok örnek verebiliriz.

Castells: Sadece on-line çalışan işletmeler, insanların büyük bölümü-

nün interneti çok az kullandığı, finansal enformasyon güvenliğinin daha yeterince garantiye alınmamış olduğu bir dünyada başarılı olamaz. Dahası, enformasyon satanlar dışında, sadece online çalışan çok az işletme vardır. Amazon ve başka birçok elektronik ticaret işletmesi, geniş bir depolama ve dağıtım sistemine dayanmaktadır. Elektronik ticaret, çok fazla tıklamayı gerektiriyor, çok fazla yan işi gerektiriyor. Kâr getiren finans hizmetleri ve bazı dahiyane girişimler, özellikle de eBay'in icat ettiği müzayede sistemi istisnadır. İşletmeden tüketiciye [B2C/business to consumer] elektronik ticaret çevresinde bir hale örülüyor; oysa yaşanmakta olan asıl dönüşüm, her çeşit işletmenin interneti kullanmasıyla geçirdiği dönüşüm ve bu dönüşüm hep iş dünyasının tamamıyla bütünleşik bir halde devam eden bir dönüşüm. Tekrar tekrar söylüyorum: İnternet, olduğu biçimiyle hayattan ayrı değildir, dünyamızın fiziksel ve toplumsal boyutunu korumakla birlikte onu yenileyen bir iletişim aracıdır.

Beklentilere dayalı finansmana gelince... Haklısınız, bu kesinlikle yeni bir şey değil. Tarihteki bütün yenilik dönemlerinde karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla bir anlamda yeni ekonomi, olgun ekonomiyle ilişkisi anlamında yeni; ama çılgın, teknolojik ve girişimci yenilik dönemleriyle kıyaslandığında o kadar da yeni değil.

Ince: Sanırım daha da ilginci, mevcut şirketlerin interneti kullanma biçimi. Anlattığınız değişimlerin büyük bölümü, internet ortaya çıkmadan önce yaşanmaya başlamıştı -stokların azaltılması, şirketler ve tedarikçileri arasında ticari olmaktan çok operasyonel birleşmelere gidilmesi gibi. Ama internet çağında bütün bunları daha yüksek düzeyde destekleyen bir ağ söz konusu. Bu değişimlerin eski ekonomik altyapıdaki değişimlere (sözgelimi otobanların depo olarak kullanılması) ve siyasi ilişkilerdeki farklılıklara bağlı olduğuna –sendikaların, çöküşün kıyısında her zaman değişik bir istikrar konumu alan sanayi faaliyetlerini kesintiye uğratma konusundaki gücünün azalması gibi- da katılıyor musunuz?

Castells: Hepsi orada duruyordu, hepsi de birbiriyle bağlantılıdır. Kilit nokta, bütün bunların hangi tarihsel sırayla gerçekleşmiş olduğudur, nedensellik ilişkisidir. Önce sosyoekonomik yeniden yapılanma yaşandı. Ağ müessesesinin yapılanması, internetin girişimlerde yaygın olarak kullanımından öncedir. Sendikaların ve sanayi ilişkilerinin dönüşümü de; ağ müessesesinin ortaya çıkmasının, yüksek teknolojiye ve hizmet faaliyetlerine (sendikalaşmanın az olduğu yeni faaliyetler) geçişin ve küreselleşmenin bir sonucudur. Ancak bu yeni sosyoekonomik sistem (küreselleşmeye ve ağ müessesesine dayalıdır) interneti kullanma imkânı sayesinde gelişip yeşerebildi. İnternet iş dünyası ve toplum tarafından tam anlamıyla sahiplenilmeden önce yirmi beş yıldır uyuyan bir teknolojiydi. Çünkü teknolojiler kendilerine bir kullanım alanı bulunduğunda kullanılırlar, daha önce değil.

Ince: İnternet hakkında yazdıklarınızda genellikle onu insanlaştırıyormuşsunuz gibi görünmesine karşın (böyle diyebilir miyim acaba?), değeri ve kârı yaratan şeyin insan emeği olduğu konusunda çok netsiniz.En fazla üretenlerin de, dünyanın geniş veri denizlerinde teknelerini yüzdürebilenler olduğunu söylüyorsunuz. Hisse sahibi olmanın, bu insanlara şirketleri üzerinde anarşist denetime benzer bir şey sağladığı iddianız ciddi bir iddia mı, yoksa bu iddianın gerisinde Katalan mizah duygusu mu var?

Castells: Ekonomideki her şeyin kaynağında her zaman insan emeği vardır. Ama bu emeğin; değeri nasıl yarattığı, nasıl örgütlendiği, nasıl dağıtıldığı sabit değildir. Meksika'daki çiftçilerin bütün bir yıl boyunca sarf ettikleri akıllıca ve yoğun emek, ekonomimizde değer yaratımı konusunda Helsinki'de mobil internet için yeni bir yazılım programlamakta sarf edilen bir saatlik çabayla yarışamaz. Şimdi, eğer insanlar şirketlerinin sermayesinde ciddi bir pay sahibi olurlarsa ve kendi üretim araçlarını kontrol ederlerse (kaldı ki birçok yüksek teknoloji sanayiinde üretim aracı aslında insanların kendi akıllarıdır), buna öz yönetim denir. Geriye şöyle

bir mesele kalır: Şirketteki işçilerin birçoğu sermaye ya da üretim araçları bakımından böyle bir denetime sahip değildir, çünkü onlar uygulayıcıdırlar, kendilerine yönetmeleri için verilen makinelere ihtiyaç duyarlar, ayrıca bir yönetim hiyerarşisi vardır (ama giderek düzleşme eğilimindedir). Ancak genel bir değerlendirmeyle, yüksek teknoloji şirketlerinin birçoğunun geçici bir öz yönetim biçimi olduğu söylenebilir. Yeni kurulan küçük şirketlerin birçoğunda kesinlikle böyle bir durum söz konusudur.

Ince: Çalıştıkları şirketlerde hisse sahibi olan insanların, şirket üzerinde ne kadar söz hakları vardır? Zengin olabilirler ya da yoksul kalabilirler, ama işverenlerinin ne yaptığı üzerinde gerçekten de bir söz hakları var mı?

Castells: En yenilikçi şirketlerde biraz söz hakları var. Böyle yapmaya teşvik ediliyorlar. Şirketler, en yetenekli çalışanlarının görüşlerine dayanıyor. Ancak tepede karar oluşturma sürecinin de hâlâ son derece kişisel olduğu doğrudur -hatta liderlik, hızlı girişimcilik ortamında hiç olmadığı kadar önemlidir. Ama öz yönetim, hiçbir zaman kararlı liderlikle çelişkili olmamıştır.

Ince: Çalışmayla ilgili son olarak dar görüşlü bir İngiliz sorusu. Britanya'da işsizlik oranı düşük (bu satırlar yazıldığı sırada, 2002 başlarında) ve büyük bir vasıflı insan açığı var. Ayrıca Britanya'nın göçmen politikaları neredeyse ırkçılığa yakın,öyle ki Britanya'nın AB'nin genişlemesiyle ilgili korkularının gerisinde temelde göçün artması olasılığı var. Ama ABD'de vasıflı göçmenler birçok kentte hoş karşılanıyor (vasıfsızlar için aynı durum söz konusu değil gerçi). Britanya son dönemde bu kadar yararlı olan kitlesel bir göç almışken, ABD'yle arasında neden böyle bir farklılık var acaba?

Castells: Yeni tekno-ekonomik paradigmada zenginleşme yetisi konusunda, ABD ile Britanya (ve Batı Avrupa'nın geri kalanı) arasında gözlenen en önemli iki farklılıktan biri bu. Diğeriyse ABD'de

araştırmaya yoğunlaşmış üniversitelerin üstün bir kaliteye sahip olması, bu anlamda bütün Avrupa'da yalnızca Cambridge Amerikan üniversiteleriyle kıyaslanabilir.

ABD'nin göçe (temelde vasıflı göçe, ama aslında genel olarak göçe) açık olması belirleyici bir avantaj. ABD yılda 200 bin vasıflı yeni göçmeni hazmederek zenginleşiyor. 1990'larda Silikon Vadisi'nde kurulan yeni yüksek teknoloji şirketlerinin yüzde 30'unun genel başkanı Çinli ya da Hintli'ydi. Başka birçok milliyetten insanı da eklediğinizde, ABD dışında doğmuş yenilikçilerin oranının ciddi boyutlara vardığını görürsünüz. ABD'de kamu okullarında ilk ve orta öğretimin kötülüğü dikkate alındığında, ABD'de teknoloji ve yeni ekonomideki başarının büyük bölümünü göçmenlere atfetmek yerinde olur.

Peki neden Britanya'da durum böyle değil? Cevap açık: Irkçılık ve yabancı düşmanlığı. Peki neden ırkçılık ve yabancı düşmanlığı Britanya'da ABD'den daha fazla? Çünkü ABD başından beri bir göçmen toplumuydu, bu yüzden de kültürü ve kurumları göçe açık. Elbette ki, ABD de ırkçı, özellikle de Amerika'nın en eski etnik gruplarından birine, Afrika kökenli Amerikalılara karşı ırkçı. Ama Amerika ırkçılık sorununu herkesin gözü önünde halletmeye çalıştı, Avrupa ise Avrupa toplumlarının birkaç küçük göç dışında etnik olarak homojen olduğu yanılsaması içinde yuvarlanıyor. Avrupa çokkültürlü ve çok etnilidir, yalnızca göç oranı artacağından değil, doğum oranlarındaki farklılık yüzünden, mevcut etnik azınlık nüfusunun büyük olmasından dolayı da giderek çokkültürlü ve çok etnili olacaktır. Ama kamu kültürü ve birçok siyasetçi bu gerçeği gizliyor ve genelin korkularını yatıştırmaya çalışıyor. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Geniş çapta göçü mümkün kılacak bir sosyal temel yoktur, gerçi Britanya gerekli vasıflara kapıyı açmakta diğer ülkelerden hızlı ilerliyor. Diğer gerekçeyse, ülkenin bazı bölgelerinde işsizlik oranının yüksek olmasıdır. İşsizlik her durumda ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını besler. Göç sorunu, Avrupa'da ve Britanya'da hem yeni ekonomi-

nin belirleyici bir girdisi olması açısından hem de yeni toplumun kalıcı bir bileşeni olması bakımından kritik bir meseledir.

Ince: ABD'nin sebep olduğu, internetin dönüştürmekte olduğu yüksek büyüme oranı yüzünden göçmenlere ihtiyaç duyulduğunu söyleyebiliriz. Olası açıklamalardan biri bu olabilir. Burada kalıcı bir uçurumun açıldığından söz edebilir miyiz sizce? Yoksa ABD'nin dünya ticaretinin yarısına sahip olduğu savaş sonrası döneme benzer bir durum mu söz konusu? Diğer ekonomiler yeniden yapılandıkça, ABD de kaybedecektir, kaybetmeye yazgılıdır diyebilir miyiz?

Castells: Hiçbir yazı önceden yazılınaz. İnternete dayalı yeni ekonomi küreseldir. Teknoloji ve girişimcilikteki üstün yenilikçi kapasitesinden dolayı ilk başlayan ABD olmuştur, ama yeni ekonomi küreseldir. Avrupa ve dünyanın geri kalan bölgeleri de, giderek yeni ekonomi pratikleri etrafında örgütleniyor. Mesele şudur: Eğer ABD dışındaki kurumlar yeni ekonomiye uymak istemezlerse, uçurum derinleşecektir. Göç politikası Avrupa'nın rekabet gücünü azaltan önemli eksiklerden biridir. Çokkültürlülüğü kabul etme ve yönetme konusundaki yetersizlik de, Avrupa toplumlarında gözlenen temel bir eksikliktir. Buna paralel olarak, ABD'nin yoksulluğu bertaraf etme konusunda sergilediği yetersizlikten bahsedebiliriz. Ama dünya giderek ağlar etrafında toplanıyor. Dolayısıyla rekabet artık uluslar arasında değil, şirketler ve bireyler arasında. Yani asıl mesele şudur: Küresel zenginlik ve bilgi ağlarındaki değerli bağlantı noktaları, kendilerini destekleyecek ortamları hangi ülkelerde kurma eğilimindedir? Buralar öncelikle ABD'nin metropol bölgeleridir, ama Avrupa'da da başka birkaç bağlantı noktası belirmiştir: Özellikle Londra, Stokholm, Helsinki, Kopenhag ve Paris. Almanya oldukça geridedir ve biraz sanayileşme döneminin mantığıyla tutuklaşmış gibidir. Madrid, Barcelona ve Lizbon yükselen bölgeler olsalar da, insan sermayesi ve mali kaynak bakımından hâlâ az gelişmiş bölgelerdir.

Ince: En insani birçok çıkarın paraya çevrildiğine dikkat çekiyorsunuz; çevre programlarının teminat altına alınmasından tutun, borçları yüzünden ülkelerin teminat altına alınmasına dek. Ama aynı zamanda, paranın büyük bölümü çok elle tutulamaz bir hal aldı, ağ üzerinde hızla bütün küreyi dolanıyor. Bütün bunlar, böyle ülkelerin ve böyle programların çökme riskinin çok daha büyük olduğu, bu yıkımın insani çabalarla önlenemez olduğu anlamına mı geliyor? Bu riskten kurtulmanın bir yolu var mı yoksa buna alışmak zorunda mıyız?

Castells: Piyasalar kendilerini hızla düzeltebilme becerisine sahip olsalar da, risk çok daha büyüktür. Ancak küresel finans piyasalarını kontrol etmek mümkün değildir, para politikalarını ve faiz oranlarını da küresel finans piyasaları belirlediğinden, ulusal ekonomi politikalarının denetimini yitirmiş durumdayız. Müdahalede bulunmak her zaman mümkündür, ama bu müdahaleler de ancak küresel finans akışlarının belirlediği parametreler dahilinde olabilir.

Ince: Biraz da bu elektronik girişimciliğin hedeflediği tüketicilerden bahsedelim. Birçoğuna göre on-line deneyim hayal kırıklığı yaratıyor. Kişisel anlamda inceltilmiş, ama nihai kullanıcı açısından aşırı karmaşık olan yeni sistemlerin gerçek kurbanları onlar mı?

Castells: Evet, gereksiz bir karmaşıklık söz konusu ve bu sorun da büyük oranda Microsoft'un işletim sistemleri ve uygulamalarındaki yarı tekelci konumundan kaynaklanıyor. Ama yeni teknolojik ortamın içine doğmuş, orada yetişmiş yeni bir kuşak geliyor. Linux tabanlı yazılımlar, ağ teknolojileri ve başka açık kaynaklı teknolojiler geliştikçe, internetin kullanımı da tam anlamıyla erişilebilir bir hal alacak. Benim kuşağımdan kullanıcılara gelince... Bize rehberlik etsinler, yeni teknolojik ortama daha yumuşak, daha insanca bir biçimde geçmemize yardımcı olsunlar diye torunlarımızla dost olmamız gerekiyor.

Ince: Şimdi de yenilik meseleleriyle ilgili olarak, Silikon Vadisi örneğinden fazlaca etkilenmiş birçok gözlemcinin sunduğundan daha iyi bir analitik kavrayış kazanabilmek için, sizin çeşitli ülkelerde yaptığınız çalışmalardan yararlanmayı bir deneyelim. Bu noktada teknopoller hakkında daha önce (özellikle Peter Hall'la birlikte)geliştirmiş olduğunuz düşüncelerin yanı sıra, kısa süre önce Finlandiya ve Güney Afrika'da yaptığınız çalışmaları kullanacağız. Avrupa hükümetleri, California'yı taklit etme girişimlerine yatkın. Kısmen California'nın başarısından kaynaklanıyor bu sanırım, kısmen de ABD'nin tüm dünyada ekonomik ve kültürel düşünme süreçlerine hakim olmasından. Bu egemenliği güçlendirmek pahasına da olsa, Silikon Vadisi üzerine yaptığınız çalışmalarla başlayalım.Neredeyse yıkım noktasına varıncaya dek, titiz gözlemlerinizi bir bir özetleyelim. Öncelikle katıksız özel girişimciliğin bir ürünü olarak Silikon Vadisi imgesinin yanıltıcı bir imge olduğunda hemfikir miyiz?

Castells: Evet. Silikon Vadisi çeşitli unsurların sıradışı bir bileşimidir ve girişimcilik de bu unsurlardan yalnızca biridir. Bu öyle ufak bir mesele değil, çünkü Silikon Vadisi enformasyon teknolojisi devriminin yatağı olmuştur. Tarihine baktığımızda, kurumsal bir aktörün, Stanford Üniversitesi'nin 1951'de Stanford Sanayi Parkı'nı açarak bu sürecin başlatılmasında kesinlikle önemli bir rol üstlenmiş olduğunu görüyoruz. Stanford Sanayi Parkı'nın açılmasının gerisinde, üniversitenin mühendislik bölümü yöneticisi ve eski dekanı Frederick Terman'ın kişisel girişimi vardır. Ayrıca 1950'lerde ve 1960'larda yarı iletken sanayiinin ortaya çıkmasında askeri piyasalar ve ordunun araştırmaları finanse etmesi de temel bir rol oynamıştır. Gerçi 1970'lerden itibaren askeri piyasaların Silikon Vadisi'nin toplam satışlarındaki payı yüzde 20'den aşağılara düşmüştür. (Askeri piyasalar Los Angeles'a daha fazla hakimdir ve orada yenilik daha azdır.) Üçüncüsü; öğrenciler, üniversitelerdeki araştırmacılar ve Körfez Bölgesi'ndeki her tür alternatif tip dahil bütün kesimlerden hacker kültürü, kişisel

bilgisayar devriminde, sonra da internet devriminde temel bir öneme sahiptir.

Dördüncüsü; transistörün mucidi William Shockley'nin 1950'lerin ortalarında Palo Alto'ya taşınması, yarı iletken sanayiinin kökenindeki bir bilgi kaynağı olması açısından temel önemdedir ve kesinlikle süreci hızlandırmıştır. Ama Körfez Bölgesi'nin öncü kültürünün de başlıca yenilik kaynağı olduğu savunulabilir. Mesela Shockley icadını Doğu Yakası'nda pazarlamayı denemişti. ATT ve RCA, radyo lambası (vakum tüp) teknolojisine dayandıklarından reddettiler. Aynı durum, ATT 1970'te Arpanet'in (internetin öncülü) Savunma Bakanlığı'ndan bedavaya transfer edilmesini, sırf analog temelli iletişim teknolojilerine yatırım yaptığı gerekçesiyle reddettiğinde de yaşanmıştı. Körfez Bölgesi düşünülemez olanı düşünmeye, cesaret göstermeye her zaman daha yatkın olmuştur. Dolayısıyla girişimci bir katman vardı elbette; ama bu, fiili işletme dinamiklerinden çok, bölgenin kültüründen ve kurumlarından kaynaklanıyordu. Daha sonra 1990'larda Körfez Bölgesi'nin dünyanın dört bir yanından göçmenlere açılması; yeteneğin buraya çekilmesi ve bugünlerde Silikon Vadisi'nin dayandığı küresel yenilik ağlarının kurulması açısından kritik önemdeydi.

Ince: Tepeden tırnağa Amerikalı olan biri için güvensizliğin insanları teşvik ettiği açıktır, Avrupalılara göre de yüksek düzeyde performansı teşvik etmenin bir sosyal güvenlik ağına bağlı olduğu aynı ölçüde bellidir. Silikon Vadisi'nde fırsat bolluğu, vasıflı insanların işsizliği dikkate almaları gereken bir kavram olarak görmedikleri bir çalışma kültürü yaratmış olabilir mi?

Castells: Silikon Vadisi'nde bireyler şanslarını denediler. İşsizliği düşünmüyorlardı, fırsatları düşünüyorlardı. Devletten bir şey beklemiyorlardı. Hükümete yukardan bakıyorlardı. Hâlâ da öyledirler. Teröristlere karşı koruması dışında devletten bir şey beklemezler. Özellikle girişimciler hükümeti düşman olarak görür, kayıtsız

göçmenler de bir tehlike. Liberter kültür, Silikon Vadisi'ndeki yenilikçi kültürün temel bir bileşeni olmuştur. Yeni kurulan bir şirket başarıyı yakalamadan önce ortalama yedi kez batar. Mesele şudur: Güvenlik ağı, insanların iyi işler bulabilmek için vasıflarını ve eğitimlerini kullanma, bir yandan da yeni proje için kendilerini yenileme becerisidir. Elbette ki çok fazla kişisel başarısızlık hikâyesi vardır. Silikon Vadisi'ndeki mühendislerin hayatları çok gerilimlidir, özel hayatları içler acısıdır, çok yalıtılmışlardır, depresyon, uyuşturucu ve alkol kullanımı ve intihar oranı yüksektir. Tabii bir de sık rastlanan ailelerin parçalanması hikâyesi var. Gerçi bu ABD'de genel eğilim, Silikon Vadisi'ne özgü değil. Santa Clara Üniversitesi'nde yapılan bazı araştırmalar, Silikon Vadisi'nde bireyciliğin ve bencilliğin ABD geneline kıyasla daha fazla gözlendiğini ortaya koyuyor. Bir de şu var: Devlet insanları finanse etmez, yeni girişimler yapan şirketleri finanse eder, devlet kaynakları böylece girişimciye ulaşır. Savunma Bakanlığı'nın üniversite araştırmalarını finanse etmesi de, hacker kültürünün oluşmasında kritik bir unsur olmuştur. Bunlar, askeriyenin finanse ettiği hacker'lardır.

Ince: Silikon Vadisi'nin ayrıksı ve son derece gelişmiş bir sermaye havuzu var ve aynı derecede uzman kapitalistler buraya yatırım yapıyor. Temelde belli bir mesafede olan müşteriler adına, bazı yatırımlardan yüksek kârı, bazı girişimlerin topyekûn zararına takas ediyorlar. Bu tür fonlara özellikle Silikon Vadisi'nde rastlandığı doğru mu? Yeni girişimlerin teşvik edilmesi açısından bu modelin büyük şirketlere bağlı kollar üzerinden yenilikçiliğin desteklenmesinden (örneğin Japonya'da olduğu gibi) daha başarılı olduğu söylenebilir mi?

Castells: Kuzey California'da risk sermayesi, Silikon Vadisi'ndeki yüksek teknoloji şirketlerinin, girişimciliğin ve yenilikçiliğin güçlendirilmesi bakımından kesinlikle temel önemdedir. Berkeley'den öğrencim Matthew Zook'un 2001'de tamamladığı dikkat çekici

doktora tezi, bu önermeyi doğrulayacak ampirik kanıtlar sunuyor. ABD'deki risk sermayesi toplamının üçte biri, Körfez Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Bu risk sermayesi şirketleri genellikle, yüksek teknoloji sanayiinin içinden çıkar. Bir sonraki yeniliğin ne olacağına dair içeriden bilgi sahibidirler. Bütün örneklerde, risk sermayedarlarının yeni kurulan şirketleriyle çok yakın bir çalışma içinde olduğunu, onların gelişimini izlediğini, onlara tavsiyelerde bulunduğunu görüyoruz. Risk sermayesi yeni ekonominin yenilik sisteminin kalbidir. Risk sermayesi ve yeni teknoloji şirketler gibi, teknolojideki ve piyasadaki yükselişlere tepki veren, yüksek risk/yüksek ödül projeleri hazırlayan esnek bir örgütlenmeye dayanmak yerine, Japon usulü birleşik, yukarıdan aşağıya bir yapılanması olan, her zaman hükümetteki teknokratların belirlediği uzun vadeli hedeflere bağlı bir şirkette bunu düşünmek zordur. Elbette ki bu esnek yapılı şirketlerin birçoğu başarısız oluyor. (Silikon Vadisi'nde bu oran yüzde 40'tır.) Ama başarısızlıklar bile derslerle doludur, sonuçta yenilik patlaması sürer. Silikon Vadisi'nin ve genel olarak Amerikan ekonomisinin üstünlüğünün gerçek kaynağı budur.

Ince: Silikon Vadisi hikâyesinde, yüksek öğrenim kurumlarının, insanların ve düşüncelerin bu ortama kazandırılmasındaki önemini kuvvetle vurguluyorsunuz. ABD'li olmayan okurlar için, işlerin bu biçimde ilerlemesi sanırım tablonun görülmesi en zor bileşeni. Özellikle Avrupalıların, devletten bağımsız büyük bir nakit kaynağa sahip üniversiteler olabileceğine dair bir kavrayışı yok. Britanya'da Oxford ve Cambridge'in böyle parası var, ama onlar da istisna.Silikon Vadisi'nde Stanford uzun zamandır, düzenli bir maaş isteyen öğretim üyelerinin ve gerek teknik gerekse girişimcilik heveslerine sahip öğrencilerin çekim noktası olmuş. Sonraları bu insanlar, büyük bağışlar yapanlar arasına katılıyor. Bağışlara karşılık vergi muafiyeti biçiminde işleyen ABD tarzı sosyalizmi kullanıyorlar. Bu modeli dünyanın başka bölgelerinde yeniden

kurmaya çalışmanın bir anlamı olabilir mi sizce, yoksa bu daha çok ABD'ye özgü bir olgu mu?

Castells: ABD'nin yapısal üstünlüğünün bir başka kaynağı da, Amerika'daki araştırma üniversitesi sistemidir. ABD'deki 4 bini aşkın üniversitenin ve yüksek öğrenim kurumunun yaklaşık yarısının araştırma kurumu olduğunu söyleyebiliriz. Bu gerçekten oldukça önemli bir nokta, çünkü dünyanın dört bir yanından en yetenekli insanları buraya çekiyor. Unutmayın ABD'de bilim ve mühendislik alanlarındaki doktora öğrencilerinin yüzde 50'si yurtdışındandır ve çoğu, yeteneklerini daha çok geliştirebilecekleri için ABD'de kalır. ABD'nin süper güç statüsü büyük ölçüde, üniversitelerinin üstünlüğünden kaynaklanıyor; çünkü bu durum yalnızca askeri uygulamalarda değil, çoğu alanda mutlak teknolojik liderliğe dönüşüyor. Bu durum kurumsal sistemle, daha da önemlisi eğitimi denetleyen ve ne yapılması gerektiğine karar veren ulusal bir bakanlığın bulunmamasıyla ilgili.

Ancak asıl önemli nokta, üniversitenin devlet üniversitesi ya da özel üniversite olması değildir. Berkeley ve California Üniversitesi'nin başka kampüsleri ya da Michigan, Wisconsin veya Texas-Austin Üniversiteleri devlet üniversiteleridir, ama aynı zamanda en iyi özel üniversiteler düzeyinde büyük araştırma kurumlarıdır. Ayrıca Stanford'ın yanı sıra MIT ya da Harvard, özel kaynakları aşan meblağda kamusal kaynaklardan yararlanır. Evet, mezunların bağışlarının katkısı olur, Princeton'ın (en büyük üniversite), Yale'in ya da Harvard'ın özel girişimleri üniversite için bir güç kaynağıdır; ama bu girişimler daha çok öğretim üyelerinin ve öğrencilerin daha hoş bir hayat sürmesine katkıda bulunur, araştırma ve yenilikler bakımından fark yaratan bir unsur değildir. Princeton ve Yale, daha zengin olsalar da araştırma bakımından Berkeley'nin çok gerisindedir. Evet, hükümetler ve şirketler araştırma üniversitelerine, Avrupa'da olduğundan daha fazla kaynak aktarırlar, bunun sebebi, bu üniversitelerin gerçekten de daha verimli ve daha yararlı olmasıdır. Esneklikleri, özerk-

likleri, merkezsiz yönetimleri, lisansüstü programlarda öğrencilerle öğretim üyeleri arasındaki işbirliği, entelektüel açıklıkları, içe kapanmaya karşı direnmeleri, rekabetçi ortamları ve her şeyin de üstünde akademik değerlere ve mükemmelliğe tartışmasız bağlılıkları genel anlamda birer bilgi ve yenilik kaynağı olarak bu üniversiteleri güçlendiren etkenlerdir. Bir de bunun yanında Stanford gibi (geleneksel akademik değerlere daha bağlı ve iş dünyasından daha uzak olan Berkeley'nin tersine) girişimci bir üniversiteniz olursa, üniversitenin finanse ettiği, iş dünyasının desteklediği ve hükümetin finanse ettiği programlar arasında doğal ve sinerjik bir ilişkinin kurulması için ortam hazır demektir. Silikon Vadisi'nin kökeninde bu vardır.

Peki bu başka üniversitelere de uygulanabilir mi? Hem evet, hem hayır. İlkesel olarak kurumsal reformun işlememesi için bir gerekçe göremiyorum. Şimdi Katalonya'da bulunduğum üniversite, Katalonya Açık Üniversitesi, kamusal olarak finanse edilen, özel olarak yönetilen, özel katkılar da alan, ama akademik değerleri koruyan, esnek, sanal ve çok iyi işleyen bir üniversite. Ama Katalonya hükümetinden güçlü bir destek alan girişimci bir rektör tarafından kurulmuş yeni bir üniversite. Birçok ülkede -Avrupa'da, Japonya'da daha da fazla- devlet bürokrasileri ve akademik dünyadaki korporatist çıkarlar, üstüne bir de öğrenciler arasında yaygın olan demagojik tutum, üniversitenin açılması yönündeki girişimleri baltalıyor. Böylece öğrenciler kendi ülkelerinde şöyle böyle dereceler alabilmek için görevlerini gereği gibi yerine getiriyor, sonra da en zengin ya da en girişimci olanlar asıl meseleyi kapabilmek için Amerikan üniversite sistemine dahil oluyor. ABD ile dünyanın geri kalanı arasındaki en önemli dengesizliğin, bilgi ve eğitimin, dolayısıyla enformasyon çağında zenginlik ve iktidarın kaynağı olan üniversite sisteminde yattığı kanısındayım.

İnce: Silikon Vadisi'yle ilgili son olarak, girişimlerin hacker zihniyeti biçiminde California'nın karşı kültürüyle karşılaştığı bir yer ola-

rak göründüğünü söyleyebiliriz. Bununla, bütün gece oturup abur cubur atıştırarak başka insanların özel dosyalarını okumaya çalışma merakını kastetmiyorum. Daha çok bilgisayar sistemlerini ve ağlarını anlama, bu anlayışı toplumsal olarak paylaşma, gayri resmi düzlemde yenilikler üretme isteğinden bahsediyorum. Böyle yapan insanlara her yerde rastlıyoruz, ama sizce Silikon Vadisi'nin bu uzmanlığı girişime çeviren benzersiz bir makine olmasının gerisinde ne yatıyor?

Castells: Karşı kültürü benimsemiş tipler ve hacker'lar önemli yenilik kaynaklarıdır; çünkü yenilik olsun diye yenilik yaparlar, kendi zevkleri için, kullanım değeri için yenilik üretirler. Sonra bazıları zengin olur, bazıları ünlü olur, bazıları elenir, bazıları son derece normal hayatlar sürdürmeye başlar; ama hepsi de yaratmaktan ve yenilikler üretmekten mutluluk duyar. Dolayısıyla bu insanlar, sistemin kendi kendine yaratamayacağı beklenmedik açılımları (ekonomik ve kurumsal) üreten insanlardır.

California kültüründe bu tiplere ABD'nin genelinden daha fazla rastlanır, üniversite kültürü de bu insanlarla doludur. Buna bir de 'kendi başıma' ve 'kendim için' diyen liberter bireyci ideolojiyi de ekleyin. Dolayısıyla burası bir yenilik ortamıdır, hacker'lığın gerçekleşme olasılığının en yüksek olduğu yerdir. Ama Himanenci anlamda bir hacker'lıktan bahsediyorum, yaratılan şeyin kullanımıyla ilgisi olmayan bir yaratma hevesinden. Bu hevesin girişim ortamına aktarılması, girişimcilik kültürü ve kurumları üzerinden, işgücü piyasasının esnekliği ve daha da önemlisi çok gelişmiş, çok iyi yönetilen risk sermayesi ağları sayesinde gerçekleşir. Silikon Vadisi budur.

Ince: Paulina Borsook'un yazdığı *Cyberselfish*'i okumuş muydunuz? Silikon Vadisi sakinlerinin çoğunun aşırı sağ görüşlere sahip olduğunu anlatıyor. Öyle görünüyor ki, bu insanların girişimci olarak gayri resmi ve açıkçası iyiliksever yolları tutmasında kamusal düşüncelerin rol oynadığı görüşüne karşı kaleme alınmış.

Castells: Evet, o kitabı biliyorum, hiç de beğenmedim. Çok öfkeli bir broşür olduğunu söyleyebilirim. Ayrıca Silikon Vadisi'ndeki girişimcilerin sosyal tipler olduğunu da söyleyen olmadı. Gerçekten son derece bireyci insanlardır, ama bencillik başka bir mesele. Bazıları öyledir, bazıları değildir. Ama bence o kitabın temel kusuru, Borsook'un girişimcileri, hacker'ları ve yenilikçileri tek bir tipe indirgemiş olmasıdır ve bu da temelden yanlıştır.

Ince: Silikon Vadisi'yle ilgili çalışmalarınızın bir kısmını biraz önce bahsettiğiniz, orada yaşayan bir Fin'le, Pekka Himanen'le, birlikte yürüttünüz. Himanen'le birlikte Finlandiya'nın yeni ekonomisi üzerine de bir çalışma yapmıştınız. Finlandiya'da devlete bağlı bir kurum olan, yenilik üretiminde rol oynayan Sitra'nın da aralarında bulunduğu çeşitli gruplar tarafından desteklenmişti bu araştırma. Bu çalışmanın çok derinlikli dersler içerdiğini düşünüyorum. Öncelikle teknolojik dehanın portakal bahçeleri ve gün ışığı gerektirdiğini söyleyen Silikon Vadisi efsanesini yıktığı için.

Castells: Finlandiya'nın sıradışı bir önemi var; çünkü kitabımızda da (Himanen'le birlikte) gösterdiğimiz gibi, 50 yıl önce Avrupa'nın kıyısında yoksul bir ülkeyken, bugün Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın verilerine göre dünyanın bir numaralı enformasyon toplumu ve Dünya Ekonomik Forumu'nun sıralamasına göre de dünyanın rekabet gücü en yüksek ülkesi. Kitabımızda, Nokia'nın yeni Fin ekonomisinin çekirdeği olan enformasyon ve iletişim sektörünün kilit öğesi olduğunu gösteriyoruz. Ama Finlandiya'da enformasyon ve iletişim sektöründe 3 bin şirket var. Bunların yalnızca 300'ü Nokia için çalışıyor, aynı zamanda başka şirketler için de çalışıyorlar. Finlandiya bugün elektronik imalat hizmetleri (sözleşmeli imalat kast ediliyor) denen sektörde lider ülke. Bu kilit bir bileşen, çünkü üretim kalitesi ve öğrenim eğrisi burada yatıyor. Ama şu da var: En büyük Fin/İsveç bankası aynı zamanda dünyada elektronik bankacılık alanında lider kurum, yenilikçi ve rekabet gücü yüksek küçük ve orta ölçekli şir-

ketlerin birçok örneği var. Örneğin Tampere, şu sıralarda ağ toplumunun ve ekonominin gelişmesinde en önemli cephe olan elektronik sosyal hizmetler alanında büyük bir tasarım ve üretim merkezi olma yolunda ilerliyor.

Ince: Finlandiya ve enformasyon teknolojisi üzerine düşünen herkesin aklına hemen iki şey geliyor: Biri Linux, Windows'tan nefret edenlere hitap eden unix benzeri işletim sistemi Linux, diğeri de mobil telefon şirketi Nokia. Bunlardan ikincisi, sizin de biraz önce belirttiğiniz gibi daha önemli ve aynı zamanda gelecek yıllarda birçok yüksek lisans tezine konu olacak türden bir başarı hikâyesi. Şirket, eski tarz bir holding olarak ciddi bir bunalıma girmesinin ardından, bir mobil telefon şirketi olarak tümüyle yeniden yaratılmış. Küçük bir kolu dışında her şeyi satıp, onu da yeniden yapılandırma kararı işe yaramış. Ama hikâyenin tamamının Nokia'dan ibaret olmadığını, gerek teçhizat (geniş kapsamlı tanımıyla) gerekse içerik bakımından başka birçok küçük şirketin de sürece dahil olduğunu eklediniz. Bunun sebebi, Nokia'nın yeni biçimiyle başarılı olmasını mümkün kılan etkenlerin, diğer şirketler için de mi mevcut olması acaba?

Castells: Aslında hikâye Nokia'nın çok ötesinde, yine de Nokia Finlandiya'da ve dünyada büyük bir güç ve bu daha başlangıç. Üçüncü kuşak cep telefonları ve internet erişimi çağı açıldığında, gerçekten de cep telefonu ağlarından oluşan bir toplum olabiliriz. Nokia da bu gelişmeden büyük yarar sağlar. (Ericsson ve Motorola, mühendislik bakımından daha iyi olsalar da, Nokia'nın girişimci ve yenilikçi çizgisini izlemekte zorlanıyorlar.) Nokia, Fin hükümetinden tavizler koparabilmek, özellikle de vergileri indirebilmek ve mühendisleri için göçmen kotasını genişletebilmek için sahip olduğu gücü kullanıyor. Hatta, Nokia ile Fin hükümeti arasında gerilim yaşandığı, Nokia'nın Finlandiya'dan ayrılabileceği söyleniyor. Ericsson'un İsveç'ten ayrıldığı gibi, Nokia da merkezini Finlandiya dışına taşıyabilir. Ama bu Fin ekonomisine zarar

vermez. Nokia'nın araştırma ve geliştirme birimleri Finlandiya'da kalacaktır, hükümetin açtığı mükemmel bilim ve mühendislik okullarıyla yakın bağlarını koruyacaktır. Finlandiya'da teknoloji yeterince yayıldığı için, ülkenin büyük bölümü, özellikle de Helsinki/Espoo/Vanta/Tampere bölgesi, ayrıca kuzeyde Oulu, batıda da Turku, bugün teknolojik yenilikler açısından büyük bir liman haline gelmiş durumdadır; sürekli yeni ürün ve yeni hizmet arayışıyla uğraşılmaktadır. Finlandiya'nın teknolojik büyümesini tehdit eden başlıca etken, Nokia'nın merkezini taşıyacak olması değil, Fin gençliğinin bilim ve teknolojiye ilgisinin azalmasıdır.

Ince: İkisinin de bilim ve mühendisliğe büyük önem veren yüksek öğrenim kurumlarına sahip olması, her iki ülkede de üniversite mezunlarının geleceğe biraz daha rahat bakmaları, okulu bitirir bitirmez büyük bir şirkette rutin bir işe girme ihtiyacı hissetmemeleri ABD ile Finlandiya'nın ortak noktaları olabilir mi?

Castells: Fin dostum ve meslektaşım Himanen, tam da bu yüzden toplumsal hacker'lığın ve kültürel yenilikçiliğin Finlandiya'da toplumsal sorumluluk duygusu taşıyan yeni bir yenilik dönemi açacağını, ama aynı zamanda dünya genelinde büyük bir pazar da yaratacağını düşünüyor. Çünkü Linus Torvalds (Linux'un yaratıcısı) bugün Silikon Vadisi'nde yaşasa da, onu ve onun gibi daha birçoklarını yetiştiren Fin üniversite sistemi gelişmeye devam ediyor. Bu arada Fin üniversite sisteminin, birkaç yılda çok iyi bir üniversite sistemi yaratmanın mümkün olduğunu gösterdiğini de ekleyeyim. [1967'de Finlandiya'da üç üniversite vardı, bugünse 20 üniversite var.] Helsinki Teknoloji Üniversitesi bugün Avrupa genelinde ilk beş üniversite arasında, dünya genelinde de liderler grubunda. Üniversite sisteminde yukarıdan aşağıya bir yaklaşımı, hükümetin parası ve desteğiyle birleştirmişler; ayrıca uluslararası ağlara açılırken, şirketlerle de yakın ilişkiler kurmuşlar. Ama bu ilişki kurallara dayalı, dolayısıyla üniversitedeki araştırmacılar özerkliklerini koruyorlar. Hayır, Finlandiya'da her şey güllük gü-

listanlık da değil. Havalar ve yabancı düşmanlığı kötü. Bunların dışında da kötü olan şeyler var. Ama Finlandiya deneyiminde, yenilik yapmak için Silikon Vadisi'ne benzemek istemeyenlerin alabileceği birçok ders de var.

Ince: Bu da bizi Himanen'in deyişiyle "hacker etiği"ne, daha da önemlisi Finlandiya toplumunun, sizin de dediğiniz gibi insanların donmadan ya da açlıktan ölmeden şanslarını denemelerine izin veren sosyal güvenlik ağlarını nasıl oluşturduğu sorusuna getiriyor. Bu tür fırsatların başarıya dönüşmesi sürecinde, büyük bir şans unsurundan bahsedilebilir mi?

Castells: Buradan alınacak temel ders şudur: Refah devleti bir engel değildir. Aslında yeniliğin başlıca kaynağı olan, iyi bakılmış insanların yetişmesi için kritik bir etkendir.

Ince: Bu kısmen Finlandiya'nın, ağ elektronikleşmeden önce de, bir ağ toplumu olmasından kaynaklanıyor olabilir mi? Örgütlenmelerin kolayca birbirine uyum sağladığını, hepsinin rolünün ve statüsünün belli olduğunu, farklı aktörlerin birbirine saygı duyduğunu, herkesin kimin hangi işten sorumlu olduğunu bildiğini söyleyebilir miyiz?

Castells: Hayır, Finlandiya bir ağ toplumu değildi, birçok alanda ve birçok kurumda hâlâ da bir ağ toplumu değildir. Özellikle de refah devleti ve hükümet kurumları son derece bürokratiktir. Bu, kilit girişimcilik sektörünün ve profesyonel elitlerin ağ toplumuyla, eski toplumsal örgütlenme kurallarına dayanan korunmuş kesim arasında doğan temel çelişkidir. Sorun, bu sektörün Finlandiya örneğinde bahsettiğim gibi kritik bir öneme sahip olan refah devletini koruyarak nasıl dinamikleştirileceğidir. Çünkü Finlandiya, ABD'de olduğu gibi askeri programlardan ya da büyük şirketlerden gelen kaynaklara sahip değildir. Sitra (devlete bağlı teknoloji ajansı) risk sermayesinin sağlanması, kritik dönemlerde birkaç girişime ve birçok firmaya (Nokia da dahil) rehberlik etme

konusunda kritik bir öneme sahiptir. Finlandiya'da bulunmayan özel risk sermayedarlarının yerini alma, bir yandan da birçok örnekte gözlendiği gibi girişimci bir ruhla çeşitli programlar yürütme becerisini göstermiştir.

Ince: Herhalde Finlandiya ile Silikon Vadisi örnekleri arasındaki en güçlü benzerlik, bir yenilik kültürünün işleyebilmesi için her ikisinde de farklı aktörleri kapsayan kritik bir bileşime gerek duyulduğunu gözlüyor olmamız. Eğitimli insanlar, onların fikirlerini finanse edecek bir sistem, birbirleriyle konuşmalarını mümkün kılacak bir yapı gerekiyor. Finlandiya'da ve California'da teknik üniversitelerin bulunduğu bölgeler iç göç alan noktalara dönüşmüş durumda. Oysa tersine, New York'un internet alanında yenilik merkezi olan Silikon Patikası'nın (Silicon Alley) yakınlarında büyük bir mühendislik merkezi yok. Sonuç olarak burası, daha çok New York'un medya sektörünü besleyen küçük ölçekli bir tasarım merkezine dönüşmüş durumda. Ama bu üç örnekte de, konu aldığımız toplumlar, Japonya gibi geleceğe odaklı. Finlandiya örneğine baktığımızda ayakta kalmanın ve bağımsızlığın son dönemlerde çok önemli olduğunu, Finlandiya SSCB'yle yakın ekonomik bağlara sahip olduğu için, SSCB çözüldüğünde ciddi bir bunalıma girdiğini görüyoruz. Ama bugün Finlandiya mobil enformasyon toplumunun dünya çapında bir örneği. Sizce bu durum, ülkenin gelecekte karşılaşacağı başka büyük sorunların üstesinden gelmesini kolaylaştırıyor mu?

Castells: Finlandiya ile California arasında çok derinlikli bir karşılaştırma yaptınız. Evet, yenilik sürecinin tetiklenmesinde iş dünyası dışından kritik aktörlerin (California'da üniversiteler, federal düzeyde finansman, karşı kültürü benimsemiş yenilikçiler; Finlandiya'da ise hükümetin girişimciliği, kamusal risk sermayedarları ve refah devleti) bir araya gelmesi büyük önem taşıyor. Ama göç konusunda farklılıklar söz konusu. California'da hem iç hem de dış göç temel önemde. Finlandiya'da ise yurtdışından göç az (Fin mo-

delinin zayıf noktası burası), güney bölgelerine iç göçse kıyı bölgelerde nüfusun azalmasıyla birlikte ilerliyor. Finlandiya'da ilginç nokta şu: Hükümet yüksek teknoloji alanındaki kalkınmayı ve yeni üniversiteleri, ülkenin kuzey bölgelerindeki ve kırsal kesimlerindeki nüfusun yerinde kalması için kullandı; yoksa bu bölgeler tümüyle boşalırdı. Oulu, Rovaniemi, Jyvaskyla ya da Lappeentranta böylece birkaç yıl içinde teknolojik yenilik mecraları haline geldiler. Bu anlamda eğitim California'da da Finlandiya'da da temel önemdedir. Ama Finlandiya'da tümüyle ülkenin eğitim sistemine bağlıdır; California'da ise eğitim, dünyanın dört bir yanından en yetenekli insanların göç etmesiyle ilerler (devlet okullarının kalitesi çok düşüktür).

New York da göçten yararlandı (bugün New Yorkluların yüzde 40'ının doğum yeri yabancı ülkeler). Aslında benim teknoloji kültürü ve teknoloji medyası dediğim alanlarda New York'ta da büyük yenilikler söz konusu. Bir de tabii finansal yenilikler önemli bir rol oynuyor. Gelecek? Evet, Finlandiya da Japonya gibi geleceğe takmış durumda. Sanırım bu, ayakta kalma kültürü oluyor, başka kültürler ve uluslar tarafından yutulma olasılığını gerçekten yaşamış ve tepki göstermiş ya da Japon emperyalizmi gibi aşırı tepki göstermiş ulusların ve insanların kültürü. California'dan o kadar emin değilim. California girişimci, öncü ama daha çok şimdiye odaklı ve kesinlikle bir geçmişi yok (hiçbir tarih duygusu yok), ancak aynı zamanda geleceği de çok fazla düşünmüyor; çünkü geleceğin California'da hazırlandığı, dolayısıyla geleceğin Californialıların yaptığı bir şey olduğu, dünyanın başka bölgelerinin de geleceğinin böyle olacağı düşünülüyor. Bir anlamda bunun da ayakta kalma kültürü olduğunu söyleyebiliriz, ama bu bireysel tutunmadır, göçmenin tutunmasıdır, ayakta kalmasıdır. Oysa Finlandiya ve Japonya'da hep beraber, bir kültür olarak, dış dünya tarafından işgal edilmemeye çalışarak ayakta kalmak istenir.

Ince: California ve Finlandiya gibi birbirinden açıkça bu denli farklı toplumların ortak noktaları, aklıma sizin de incelemiş olduğunuz başka bir ülkenin, Güney Afrika'nın, ne kadar büyük bir sorunla karşı karşıya olduğunu getirdi. *Enformasyon Çağı*'nda, Afrika büyük ölçüde birçok korkunç sorunla boğuşan bir kıta olarak karşımıza çıkıyor, bu kitapta altıncı söyleşide kıtayı bir kez daha ziyaret edeceğiz. Devlet Başkanı Mbeki'nin onayıyla, birçok akademisyenin, şirket yöneticisinin ve başka kesimlerden insanın katılımıyla Güney Afrika'da yaptığınız iş, böyle güçlü aktörlerin hevesli olmasının bile birçok Güney Afrikalının Dördüncü Dünya'da kalmasını engelleyemeyeceğini düşündürüyor.

Castells: Güney Afrika konusunda haklısınız. Dünya çapındaki imajı açısından ona çok pahalıya mal olan, HIV konusundaki tuhaf belirsizliklerine karşın Mbeki'nin samimi, dürüst ve çok yetkin bir lider olduğunu düşünüyorum. İnternet yenilen bir şey olmasa da; küresel, ağlar etrafında örgütlenmiş bir enformasyon ekonomisinde internet olmadan ülkelerin aç kalacağına ikna olduğunu biliyorum. Dolayısıyla enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, bu teknolojilerin bakımını yapıp onları kullanacak insan kaynaklarının önce Güney Afrika'da, ardından Afrika'da geliştirilmesi stratejisi oluşturuldu. Bunun gerçekten önemli bir proje olduğuna ikna oldum ve dünyanın başlıca enformasyon ve iletişim teknolojisi şirketlerinin başkanlarıyla birlikte (şükür ki Microsoft dışında) Mbeki'nin danışmanlar konseyinde yer almayı kabul ettim. Şirket liderlerinin, özellikle de Carly Fiorina'nın (Hewlett Packard'ın başkanı) bu projeye girişme konusunda gösterdiği enerji ve projeye olumlu yaklaşması karşısında hoş bir sürpriz yaşadığımı söylemeliyim. Ama yapılacak iş çok fazlaydı, kaynaklar çok az, koordinasyon ve uygulama meseleleri çözülemeyecek denli karmaşıktı. Öyle ki bir şeyler yapıldığı sırada, Güney Afrika ve Afrika daha da derin bir ekonomik gerileme ve toplumsal çöküş içinde olacaktı. Böyle yavaş, bir şeyleri sırayla yapmayı gözeten bir anlayış içinde fazla ilerleyebile-

ceğimizi sanmıyorum. Dünya aynı anda hem isyan halinde hem de çözülüyor.

Ince: Güney Afrika'da çok sık rastlanan adi suçlar, uyuşturucu, insan kaçakçılığı, vasıflı insanların kitlesel göçü ve başka sorunlara dikkat çekiyorsunuz. Bunlara bir de trajik boyutlardaki HIV/Aids eklenmeli. Aynı raporda Stephen Gelb, devletin de piyasanın da ağın bir parçasını oluşturduğunu yazmıştı. Ancak başka yerlerde olduğu gibi Güney Afrika'da da devletin, yokluğu halinde hiçbir şeyin işlemeyeceği kilit bir aktör olduğunu, Güney Afrika için de işleyen bir sivil mekanizmanın -başka bir deyişle hizmet sunan, çok açgözlü ve yozlaşmış olmayan ve diğer aktörlere güven aşılayan bir sivil mekanizmanın- kilit kaynak olduğunu söyleyebilir miyiz?

Castells: Evet, düşünmeye ihtiyacımız var; ama hükümetlerin, iş çevrelerinin, sivil toplumun, toplumsal aktörlerin ortak, küresel bir kalkınma modelini benimseme konusunda harekete geçmesi, hem de hızla harekete geçmesi gerektiğini gayet iyi biliyoruz. Bu aciliyeti cevaplama konusundaki başarısızlığın yaratacağı sonuçlardan korkuyorum. Yapılması gerekenlere gelince... Genel anlamda bu sorunun cevabı nispeten daha basit. Mayıs 2000'de BM Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Konseyi'ne yaptığım sunumda, bunu ortaya koydum. Sonra yeni kurulan BM Enformasyon ve İletişim Teknolojileri Görev Gücü'nün Şubat 2002'de New York'ta yaptığı ilk toplantıda da bu konudaki görüşlerimi tekrarladım. Telekomünikasyon altyapısına, kalkınmakta olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek yatırımları yapmanın (uyduya dayalı iletişime yatırım yapmak, mobil telefonların geniş kesimler tarafından kullanılabilir olmasını sağlamak, ayrıca özel olarak geliştirilmiş uygulamaların yanı sıra açık kaynaklı yazılım programlarına yatırım yapmak anlamında) yanında, kilit önemde iki mesele daha vardır. İlki eğitimdir, özellikle de öğretmenlerin eğitilmesi. Çünkü geleneksel yolda ilerlemeye zamanımız yok, bu da internete daya-

lı kitlesel, sanal bir eğitim programı yürütmek gerektiği anlamına geliyor. Teknolojiye sahibiz, elektronik öğrenim deneyimine sahibiz, ayrıca uzaktan eğitim kurumu olarak geleneksel rollerinden sıyrılıp yeni teknolojik iletişim aracının benimsenmesine geçişte bir araç olarak kullanılabilecek büyük kurumlar da var (Mandela'nın eğitim gördüğü Güney Afrika Üniversitesi gibi). İkincisi internet herhangi bir makine değildir, bir araçtır. Dolayısıyla tarımsal kalkınma, yüksek katmadeğerli uluslararası turizm, önleyici sağlık hizmetleri, eğitim, yetişkin nüfusun okur yazarlığını artırma, yurttaşların bilgilendirilmesini ve katılımını sağlama, cemaatlere dayalı güvenlik stratejileri, yatay iletişim, bilginin yaygınlaştırılması, sanatsal ve kültürel yaratıcılığın yaygınlaştırılması, kaçınılmaz olarak ticarileştirilmesi konularında internete dayalı modeller geliştirmek hayati önemdedir. Elbette ki bütün bunların her ülkenin, her bağlamın özgül yönleri dikkate alınarak yapılması gerekir. Ama sorun ne yapacağımızdan çok (denemeye başlayacak kadar biliyoruz ne yapmamız gerektiğini) kimin yaptığı, kim için yaptığı, nasıl ve hangi kaynaklarla yaptığıdır. Dolayısıyla yüksek eğitim bir önceliktir, ancak internetle birlikte düşününce yüksek eğitimin daha geniş kapsamlı bir kalkınma stratejisiyle bütünleştirilmesi gerekir, aksi takdirde yalnızca Silikon Vadisi'nin gelecek kuşak mühendislerini yetiştiriyor oluruz.

Ince: Şimdi enformasyon teknolojileriyle ilgili tartışmanızı daha yeni bazı teknolojilere, özellikle de biyoteknolojiye bakarak izleyelim. Oxford'da konuştuğumuzda (Haziran 2000'de) deneysel bir sosyal bilimci olarak biyoteknoloji konusunda uzun uzun yazmadığınızı, çünkü gözlem yaptığınız dönemde biyoteknoloji devriminin henüz gerçekleşmemiş olduğunu söylemiştiniz. Ama, çok önemli bir teknolojik devrim hakkında yapmış olduğunuz çalışma, genel olarak bu tür devrimler hakkında bazı görüşler dile getirmenizi de mümkün kılar sanıyorum. Buradan devam edelim.

Biyoteknoloji devrimi derken hayatın nasıl işlediğine dair sistematik bilgiler edinebilmemizi ve bu bilgilere dayanarak eylemde bulunabilmemizi kast ediyorum. Bu tür bilgiler -örneğin insanın ve başka türlerin genetik kodlarının ve bu genetik kodlarının ne anlama geldiğinin bilinmesi- açıkçası büyük bir bilgi işlem ve telekomünikasyon kaynağı gerektiriyor. Bu bilginin kullanılması, özellikle de bireyler arasında ya da türler arasında genlerin değiştirilebilmesi bazı teknolojileri gerektiriyor. Şimdiden bir biyoteknoloji sanayiinin oluştuğu gözleniyor. Bu sanayinin iki biçimde karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Biri, özellikle farmasotik sanayiindeki eski şirketler bünyesinde gözleniyor. Diğeriyse, tek bir düşüncenin, patentin ya da keşfin arka planında kurulmuş yeni şirketleri kapsıyor. Enformasyon teknolojisi alanında yaşananlara dayanarak, bu modellerden hangisinin daha başarılı olacağını söyleyen genel bir kuraldan bahsedebilir miyiz?

Castells: Elektronik sanayii ile biyoteknoloji sanayiinin işletme örüntülerinin çok farklı olduğunu gözlemliyoruz. Biyoteknoloji sanayiinde yeni kurulan şirketler neredeyse istisnasız olarak ya daha büyük şirketlerce yutuluyor ya da önemli bir finansal destek alarak hızla büyük şirketler haline geliyor. Şöyle görünüyor: Klinik denemeleri gerçekleştirmek, hukuki ve idari meseleleri halletmek için o kadar fazla kaynak gerekiyor ki, bilimsel bir atılım yapıldığında, yalnızca büyük şirketler bu atılımları gerçekten ilerletebilir durumda oluyor. Bu durum biyoteknoloji sanayiini öncelikle piyasanın güdümündeki genetik uygulamalara yönlendirebilir. İnternetteki yeniliklerin liberter damarı, biyoteknoloji alanında ilerleme kaydetmekte büyük güçlükler çekeceğe benziyor. Biyoteknoloji, kamuoyunda hiç beğenilmeyen, yasal düzenlemeleri hazırlayan kurumların şüphe dolu bakışları altında ilerleyen, kapalı, kendi içinde birleşmiş bir alan olarak ilerliyor. Diğer yandan, kızınızın sağlığı tehlikeye girdiğinde, her şeyi denemeye hazır oluyorsunuz...

Ince: Biyoteknoloji sanayiindeki daha küçük şirketlere yatırım yapanların birçoğunun, ABD'nin batı yakasından, enformasyon teknolojisi devriminde büyük servetler kazanan insanlar (Microsoft'tan Bill Gates, Oracle'dan Larry Ellison, Apple'dan Steve Jobs gibi) olduğunu gözledim. Hatta enformasyon teknolojisi alanında birbirinin en güçlü rakibi olan isimlerin biyoteknoloji alanındaki yatırımlarıyla ortak olduğu gözleniyor. İngiltere'den, Cambridge'den Sir Chris Evans gibi ABD'li olmayan bazı kapitalistler için de aynı şey geçerli. İnsanlar, para ve teknoloji bakımından bağlantıları, enformasyon teknolojisi ile biyoteknoloji devrimlerini tek bir görüngü olarak ele almanın, bu devrimler anlamanın en iyi yolu olduğu anlamına gelebilir mi?

Castells: Aslında, tarihsel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde iki devrimin de, tek bir devrimde, enformasyon teknolojisi devriminde birleşeceğine inanıyorum. Sonuçta (biyoteknolojinin kalbi olan) genetik mühendislik, canlı maddenin şifresini çözmek ve enformasyon kodlarını yeniden birleştirmekle ilgilidir. Enformasyonun işlenmesi alanında, bu iki bilim ve teknoloji arasında birçok bağlantı vardır. Bu bağlantılar da işletmelerle ilgili anlaşmaların, düzenlemelerin ötesine geçen bağlantılardır. Nakit zengini elektronik girişimcilerin çok önemli gördükleri teknoloji devrimine, hayatı doğrudan etkileyen ve şekillendiren devrime ortak olmaya çalıştıkları açık.

Ama iki devrim arasındaki bağlantılar bunun da ötesine geçiyor. Büyük bir bilgisayar gücü olmasaydı eğer, insan genomunun haritası tamamlanmayabilirdi. Mikroelektroniğin yeni cephesi genetik malzeme üzerinde çalışıyor, elektrik akımının yerine de kimyasal tepkimeler geçiriliyor. Dolayısıyla DNA'ya dayalı yonga yapımı çalışmaları çoktandır sürüyor. Biyoelektronik alıcılar, nanoteknolojide hayati önemde. Bedene yerleştirilip her tür operasyonu gerçekleştirecek, bir yandan da gerçek zamanda tıbbi kararlara varabilmek için bilgisayar ağlarıyla gerekli bilgi alışverişinde bulunacak biyoelektronik alıcılar hazırlanıyor. Berke-

ley'de, Stanford'da, UCLA'da, MIT'de bildiğim araştırma merkezlerinde ve sanırım İngiltere'de Cambridge'de bu konuda çalışmalar sürüyor. İki teknolojik devrim arasında daha temel bir yakınlık var: Ağ örgütlenmesi ve bu örgütlenmenin insan zihnindeki benzeşikleri. İnsan genomu projesinin en önemli keşfi, sandığımızdan çok daha az sayıda, yaklaşık 30 bin gene sahip olduğumuzu, gen sayımızın sineğin gen sayısından çok fazla olmadığını, maymunun gen sayısına hemen hemen eşit olduğunu ortaya çıkarmak oldu. Öyle görünüyor ki, sinek ya da maymunla insan arasındaki farklılık, hücrelerimizin, özellikle de beyin hücrelerimizin çok sayıda elektrokimyasal tepkime yoluyla ağlar oluşturma ve yeniden birleşme kapasitesinde yatıyor. Türlerin evrimle ortaya çıkan özelliklerinin (emergent properties), ağlar oluşturma ve geri besleme ilmeklerine dayalı karmaşıklık katmanlarında izlenen mantığı, internette ve beynimizin kontrolündeki hayat sistemimizde de aynıdır. Dostum ve meslektaşım Fritjof Capra, tam da bu konuda, ağlar oluşturma paradigmasının doğada ve toplumda gösterdiği benzerlik üzerine, karmaşıklık yaklaşımı diye bilinen anlayışla ilişkilendirilen epistemolojik atılımın kalbinde yatan bu benzerlik üzerine yazdığı büyük kitabı bitirmek üzere. Medyanın bu konuda kopardığı gürültüden, verdiği yanıltıcı bilgilerden hoşnut değilim, ama bu konuda önemli bir şeyin doğmakta olduğuna inanıyorum.

Ince: Elektronik her yerde aynı, ama web değil. Bu ruhla yaklaştığımızda, biyoteknoloji farklı toplumsal ve ekonomik sistemlerle etkileşime girdiğinde neler yaşanacağına dair ne söyleyebilirsiniz? Açıkçası bu bir çırpıda yanıtlanamayacak kadar kapsamlı bir soru, izninizle parça parça yönelteyim. Avrupa ülkeleri ve Japonya temelde, vergilerle karşılanan, insanların bedava ya da çok ucuza yararlandığı sağlık hizmeti sistemlerine sahip. ABD'deyse sağlık hizmeti veren kurumların kâr amacı gütmeleri genel kaide. Bu durum, nüfusun geniş kesimlerinin veri toplanmasına bilinçli bir

rıza göstermesini gerektiren yenilikler konusunda ABD'yi dezavantajlı duruma sokmuyor mu?

Castells: Hayır, tam tersi söz konusu. Japonya biraz farklı, ama Avrupa Birliği'nde mahremiyetin korunması, ABD'de olduğundan daha kapsamlıdır ve biyoteknoloji araştırmalarıyla ilgili kısıtlamalar o boyutlardadır ki, Avrupa kökenli bilimsel keşiflerin büyük bir bölümü, sonunda ABD'de geliştirilecekmiş gibi görünmektedir. Sizin de dediğiniz gibi, sağlık hizmeti veren kurumların kâr amacı gütmesi ABD'de genel kaide olduğundan, bu durumun büyük biyolojik devrimi piyasa koşulları içine çekmesi muhtemel görünmektedir. Zengin nüfusun zorlu hastalıkları, özellikle de nüfusun yaşlanması gibi sorunlar, yoksul ülkelerde milyonlarca çocuğun ölmesine sebep olan basit hastalıklardan daha öncelikli olarak ele alınacaktır. Biyolojik devrim, sağlık hizmetinin ticarileşmesi ile küresel eşitsizliğin yapısının etkisi altına giriyor, bunlar tarafından şekillendiriliyor.

Ince: Ama bu durum, kâr elde etmek isteyen insanlar memurlardan daha enerjik olduğu için mi ABD'deki sistemlerin yeni çözümleri benimsemesinin daha muhtemel olduğu anlamına geliyor? Ya da ABD'de dava açma kültürünün, bazı yeni süreçleri sonunda zararlı bulunmaya yazgılı kılacak kadar büyük bir caydırıcı olduğunu söyleyebilir miyiz?

Castells: Şunu tekrarlayayım: ABD'deki dava açma kültürü, biyoteknolojiyi Avrupa'daki çok sıkı idari denetimler kadar olumsuz etkileyecek büyük bir caydırıcı değil. Keşifler, kâr elde etme tutkusuna değil, internet dünyasındaki hacker örneklerinde gördüğümüz gibi bilimsel tutkuya dayalıdır. Kâra ve girişimciliğe dayanan şey, bir keşfin ticarileşmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Bu konuda da ABD'nin ayrıcalıklı bir bölge olduğunu, ama kâr elde etme eğiliminin ağır bastığını görüyoruz. Öte yandan ABD'de, özellikle bir Cumhuriyetçi Parti iktidarında, din anlamında birçok kısıtlamalar söz konusudur; zira Cumhuriyetçi seçmenlerin yüzde 25'ini

çeşitli kesimlerden Hıristiyan fundamentalistler oluşturur. İnsan fetüslerinden alınan kök hücreler üzerinde yapılan araştırmaların kamu kaynaklarıyla finanse edilmesine 2001'de getirilen yasak, bu eğilimin en açık işaretlerinden biridir.

Ince: Sizin de dediğiniz gibi, insanlığımızın temel yönlerine müdahalesi gerekçesiyle biyoteknolojiye cephe almış güçlü kültürel etkiler var. Eşit olmayanlar arasında gelişen bu tür savaşlar nasıl sonuca bağlanacak? Bir yanda büyük şirketler, büyük para ve büyük siyaset var; diğer yandaysa yeni iletişim teknolojisinden yararlanan ve yaygın, derinden benimsenen görüşleri dile getirebilen daha az resmi, daha az parası olan kurumlar bulunuyor. Nükleer güçle ilgili tartışmaları, buna paralel bir tartışma olarak değerlendirebiliriz, orada da dışarıdakilerin haklı olduğu anlaşılmıştı.

Castells: Asıl tartışma biyoteknoloji devrimi hakkındaki etik ve dini tartışma. Biyoteknoloji devriminin etkilerine karşı, çok çeşitli çevrelerden yaygın bir direniş gözleniyor. Biyoteknoloji devriminin mikroelektronik/internet devrimi kadar rahat ilerleyeceğinden kuşkuluyum. Ancak bu devrimin farklı boyutlarına ilişkin farklı tartışmalar sürdürülüyor. Öncelikle, tarımsal biyoteknoloji gelişmiş ülkelerde boğazına dek soruna batmış durumda. İnsanlar kimi zaman ciddi gerekçelerle, genetiği değiştirilmiş yiyeceklere tepki gösteriyor. İşletmelerin (örneğin Monsanto'nun) küstahlığının da bir aşırı tepki ortamını tetiklediği açık. Ama öte yandan, Çin ya da Brezilya gibi gelişmekte olan büyük ülkeler, bu teknolojide, nüfuslarını beslemelerini sağlayacak yeni bir yeşil devrim görüyor. Tıbbi araştırmalar alanında, klonlama tartışmaları kamuoyunda bir kutuplaşma yarattı, bu arada da kilit mesele gözden kaçırıldı: Organların klonlanabilmesi ve yenileyici ilaçlar, yani yaşlanan organların genetik olarak onarılabilmesi. Ayrıca genetik kusurların izlenebilmesi ve doğum sırasında ya da öncesinde müdahalede bulunulabilmesi de gündemde. Bu tartışma bazı yönleriyle, bilgiye dayanmıyor olmakla malûl: Herkesin 100

yıl yaşayabileceği söylentisi gibi, buna ancak en kötüsünden bilim kurgu diyebiliyorum. Organlarımızı yenileyebilsek de, aralarındaki bağlantılar yaşlanmaktan kurtulamayabilir. Ömrümüzü uzatmanın yanında hayat kalitemizi yükseltmemiz (80'lerimizde iyi bir hayata varabilmemiz), genetikten çok hayat tarzımız üzerine çalışmakla mümkün olabilir. Ancak benim bildiğim kadarıyla, bu konuda bilgiye dayalı bütün görüşler, yeni insanlığın yaşlanmış insanlardan oluşacağı yönündeki bu afetçi yaklaşımı gerçekten de dışlıyor.

Ama bence asıl önemli olan, kendi hayatlarımızı yönlendirebilecek olmamız.

Giderek bölünen bir gezegende zenginliğe ve yaşanan yere bağlı olarak, kendi hayatlarımızı yönlendirme yetimizde farklılıklar gözlenecek olması. Gelişmekte olan tartışmayı izliyorum. Şimdilik çok genel, çok felsefi bir tartışma, ama özgülleştiğinde patlayıcı bir hal alıyor. Biyolojik devrimi sekteye uğratması ya da engellemesi mümkün. Avrupa'da genetiği değiştirilmiş gıdalarla ilgili tartışmada yaşandığı gibi. Bu tartışmanın mutlaka kötü olduğu söylenemez, ama tartışmaya bilgiden çok duyguların hakim olduğu kesin. Sonuçta toplumları bilimden çok duygular yönlendirir ve bu da muhtemelen iyi bir şeydir.

Ince: Bu konuda son olarak, biyoteknolojiyle birlikte gelen başka bazı teknolojik değişikliklerle ilgili bir şeyler sorabilir miyim? Biri nanoteknoloji. Scientific American'ın bu konuda özel bir sayı hazırladığına (Eylül 2001) bakılırsa, nanoteknoloji gerçekten gelmiş olmalı. Bu alanda IBM lider konuma yerleşmiş görünüyor. Nanoteknoloji biyoteknolojiyle örtüşüyor, çünkü tıpkı hayatın kendisi gibi moleküler düzeyde işliyor. Ama uygulamaları kısmen biyomedikal kısmen de mühendislikle ve madde bilimiyle ilgili. Genel olarak, yeni bilimsel bilgiye paralel olarak insanın dünya üzerinde teknolojik denetim sağlayacağı yeni bir çağa mı tanık oluyoruz? Eğer durum böyleyse, bugün mevcut olan akademik ve top-

lumsal kurumlar, bu değişikliklerin uygun biçimde analiz edilmesini ve hazmedilmesini mümkün kılabilecek durumda mı?

Castells: Evet. Nanoteknoloji, mikroelektroniği ve biyoteknoloji devrimlerini birleştiren, yeni maddelerin de katkısıyla bilgi işlemin gücünün canlı maddeye de uzanmasını mümkün kılan temel bir uygulamalı araştırma sahası. Berkeley bu alanda çok ileri durumda, ben de CITRIS adında, nanoteknolojiyi merkez alan büyük bir araştırma programının toplumsal araştırma yönüne kıyısından katkıda bulunuyorum. MIT, Stanford, UCLA, Güney California Üniversitesi, California Üniversitesi, San Diego ve başka üniversiteler nanoteknoloji konusunda tam gaz çalışmayı sürdürüyor. Bütün büyük bilimsel keşiflerde olduğu gibi, bilimadamları işlerinin ortasındayken yalnızca bilimi düşünürler. Ancak Nobel ödüllerini aldıktan sonra, felsefe hakkında da düşünmeye başlarlar ve ahlâk vaazları vererek dünyayı dolaşırlar. Büyük bir bilimadamı her şeyden önce, bilginin sınırlarını ilerletmeye yazgılıdır, şimdi nanoteknoloji alanında yaptıkları da bu. Bu onların işi.

Asıl mesele, toplumun ve kamu kurumlarının, bireysel yaratıcılığı ve araştırma özgürlüğünü boğmaksızın bilimsel keşiflerin meyvelerini nasıl toplayacağında yatıyor. Bu konudaysa, hayır, toplumlarımızın kültürel olarak da kurumsal olarak da bilimdeki olağandışı atılımları ele almaya hazır olduğunu söyleyemeyiz. Toplumlar, bürokratik yanıtlarla piyasanın güdümündeki uygulamalar, akıldışı korkularla sebepsiz tekno-iyimserlik arasında gidip geliyor. Bu enformasyon çağını yakalama konusunda henüz çok hamız.

ÜÇÜNCÜ SÖYLEŞİ

Akışlar Uzamı

Martin Ince: Bu kitaptan bahsettiğim herkesin sorduğu bir şey vardı: Akışlar Uzamı nedir? Gerisindeki düşünceyi sezgisel olarak anladığım için bunu biraz tuhaf buldum. Ama bu kavrama doğrudan saldırmak yerine üzerine düşünmek yararlı olabilir.

Enformasyon Çağı'nda belirttiğiniz gibi, bugünlerde her okul çocuğu uzam ve zaman arasındaki bağlantıyı biliyor. İçinde bulunduğumuz kuantum çağında bütün ölçümlerin temelindeki kütlenin, uzunluğun ve zamanın, hepsinin de evrenin aynı derinlikli yapısından kaynaklandığını biliyoruz. Ama siz bunları algılama biçimimizin son derece insani bir mesele olduğuna, zaman içinde değiştiğine dikkat çekiyorsunuz. Bu değişiklik kısmen teknolojiden kaynaklanmış -özellikle de on sekizinci yüzyılda, dünyanın yüzeyindeki konumun doğru bir biçimde ölçülmesini sağlayan saatlerin geliştirilmesi büyük bir değişiklik yaratmış. Ama hikâyenin teknolojik belirlenimcilikten ibaret olmadığına da dikkat çekiyorsunuz. Rusya örneğinde işaret ettiğiniz gibi, insanların geliştirdiği zaman sistemleri, siyasi reformlarda önemli rol oynamış. Başka örnekler de verilebilir tabii, Fransız Devrimi dönemindeki takvim ve saat reformları gibi.

Peki, akışlar uzamında akan nedir? Bit ya da bayt biçiminde ya da insanlar biçiminde ya da kimi zaman FedEx paket teslim noktalarına ilişkin araştırmanızın da gösterdiği gibi fiziksel biçimde akanın enformasyon olduğunu söylemek doğru mu?

Manuel Castells: Teorimin tamamında anlaşılması en güç kavram akışlar uzamı. Ne var ki, temel önemde. Tekrar tekrar açıklamaya, örneklerle resmetmeye çalıştım, çünkü varoluşumuzun teknolojik dönüşümünün en doğrudan ifadesi olduğuna inanıyorum. Ama kavraması zor, çünkü sezgilere karşı çıkıyor. Uzam her zaman zihinsel bir kurgudur. Yalnızca kültürel bir kurgu değildir, aynı zamanda madden zihinsel bir kurgudur, çünkü kendimizi bir noktada konumlandırmak isteriz. Fakat hayatlarımızın, doğrudan deneyimimizin uzamı, ekonominin uzamı, enformasyonun uzamı, bilimin uzamı, sanatın uzamı - sonuçta hayatlarımızı çerçeveleyen ve etkileyen bütün faaliyet alanları- değildir. Dolayısıyla uzamın dönüşümünü anlamak için felsefi bir geleneğin, özellikle de Leibniz'in felsefesinin, ama aynı zamanda teorik coğrafyacı Harold Innis'in geleneğine, onun uzam ve zaman rejimlerine ilişkin analizinin içine yerleştim. Özellikle Leibniz, uzam kavramına ilişkin çok açık, anlaşılır bir formülasyon geliştirmiştir: Uzamın eş zamanlılığın maddi inşası olduğunu söyler; insani pratikleri zamanda bir araya getirenin bu maddi inşa olduğunu söyler.

Tarihe baktığımızda, insani pratiğin büyük bölümü açısından eş zamanlılığın komşu olmaya, bölgesel yakınlığa bağlı olduğunu görürüz. Peki ya şimdi, gerçek zamanda, ama birbirimize çok uzak yerlerde birlikte bir şeyler yapabildiğimiz şimdiki durumda ne oluyor? Eş zamanlılık var, ama bunu mümkün kılan uzamsal düzenleme farklı. Telekomünikasyona, bilgisayar sistemlerine, bu etkileşimin gerçekleşebildiği mekânlara bağlı bir uzamsal düzenleme söz konusu. İşte akışlar uzamı budur: Sadece elektronik/telekomünikasyon devreleri değil, aynı zamanda tek bir ortak, eşzamanlı toplumsal pratik çevresinde bu elektronik devreler

ve onları destekleyen sistemler üzerinden birbirine bağlanan bir mekânlar ağıdır akışlar uzamı.

Ince: Akışlar uzamının karşısına mekânlar uzamını yerleştiren, olumsuz, daha siyasi bir tanım daha yok mu peki? Akışlar uzamında değilseniz eğer, dördüncü dünyada -enformasyondan ve seçkinlere erişimden dışlanmış, eğitim görme ya da ekonomik hayata katılma imkânı bulamamış ve muhtemelen siyasi ve sivil haklardan yoksun bırakılmışların alanında- mı oluyorsunuz?

Castells: Ben şunu gözledim: Toplumumuza hâkim olan faaliyetler bu mantığı izliyor, ama insani iletişimin büyük bölümü ve insani deneyimin araçsallık dışında inşası hâlâ yerelliklerde toplanma eğiliminde. Eşzamanlı toplumsal pratik böylece yakınlıkla tanımlanıyor. Dolayısıyla küresel finans piyasaları ve küresel yönetim hizmetleri finansal mekânlardan oluşuyor ve onların şirketleri, tesisleri, telekomünikasyonla birbirine bağlanmış bilgisalar sistemleri dünya çapında bir finansal sistemi oluşturuyor. Bu yüzden de küresel kentler, küresel finans piyasalarının, yönetim hizmetlerinin merkezleri değil (New York ve Tokyo gibi), çünkü New York ve Tokyo'nun büyük bölümü çok yerel. Küresel kent, gelişmekte olan dünyanın finans merkezleri de dahil, dünya çapında birçok kentin parçalarından oluşuyor.

Ince: Londra, New York ve Tokyo akışlar uzamının en büyük bağlantı noktaları, düğüm noktaları olsa da, daha küçük bağlantı noktalarının da varolduğunu, bu bağlantı noktalarının önemlerinin değişebildiğini, bağlantı noktaları arasında sayılabileceğini gösterdiniz. Örneğin İspanya'nın dünya ekonomisiyle bütünleşmesinden ötürü, Madrid de önemli bağlantı noktaları arasına eklendi. Ama sistemde aynı zamanda ciddi bir atalet de yok mu? Münih'in Alman teknolojisindeki lider rolünün Üçüncü Reich döneminde alınan kararlara çok fazla şey borçlu olduğuna dikkat çekmiştiniz. İskoçya'da da yüksek teknoloji, İkinci Dünya Savaşı sı-

rasında fabrikaların bombardımandan korunmak amacıyla buraya taşınmasıyla başlamıştı. Finlandiya örneğine karşın (ikinci söyleşi), beklenmedik bölgelerin dünya teknolojisinin ana akışına katılması nadiren rastlanan bir durum. Seçkinler temelde birbiriyle konuşuyor: Akışlar uzamı, kısmen seçkinler arasındaki bu iletişimin modern zamanlardaki biçimidir diyebilir miyiz?

Castells: New York'un küresel olan kesimi, Bolivya'da La Paz'ın küresel olan kesiminden daha büyüktür. Ama La Paz da, küçük bir finansal ve yönetsel merkez olarak bu küresel ağın bir parçasıdır. Dolayısıyla akışlar uzamı hem soyut bir kavramdır hem de mekânları, araçsallık ağlarının bağlantı noktaları olarak birleştiren çok maddi bir inşadır. Bu mekânlar kendi başlarına anlamlı değillerdir, yalnızca bu ağların bağlantı noktaları olarak bir anlamları vardır.

Yüksek teknoloji imalatının uzamına ilişkin, enformasyon sistemlerine ilişkin, kriminal ekonomiye vs. ilişkin de benzer bir analiz geliştirmeye çalıştım. Akışlar uzamında mesaj, ağdır. Ayrıca bu egemen faaliyetler uzamı, bir tür mimari tarz, belli bir kozmopolit estetik ve küresel seçkinlerin yaşam tarzına damgasını vuran bir tesisler dizisi üretme eğilimindedir. Ancak benim kuramsal hatam, akışlar uzamı pratiğini küresel seçkinlere ve onların araçsal faaliyetlerine bağlamak ve insanlarının çoğunun anlamı inşa ettikleri, hayatlarını yaşadıkları mekânlar uzamını akışlar uzamının karşısına yerleştirmek oldu. Egemen faaliyetler zaten küreseldir (yüksek teknoloji imalatından, finans piyasalarına, CNN'den uyuşturucu ticaretine), bu faaliyetleri gerçekleştirerek zenginleşen seçkinler de öyle. Ama akışlar uzamı, maddi olarak yeni iletişim teknolojilerine dayanır. Dolayısıyla hangi kesimden olursa olsun, ne yapmak isterse istesin, bütün insanlar akışlar uzamına yerleşebilir ve akışlar uzamını kendi amaçları doğrultusunda kullanabilir.

Ince: Peki bu durumda, bahsettiğimiz ülkelerde, geniş ufuklara sahip olmalarını, düşüncelere ve enformasyona uyum sağlamalarını

mümkün kılacak fırsatlardan yoksun olan ve düşük değerli işlerde çalışmayı yeğleyenlerin Mekânlar Uzamı'nın sakinleri olduğunu, Akışlar Uzamı'nınsa enformasyon çağının hızına ve bu çağın insanlardan beklediklerine ayak uydurmalarını mümkün kılacak maddi ve manevi kaynaklara sahip insanların yurdu olduğunu söylemek, meseleyi aşırı basitleştirmek mi oluyor?

Castells: 1990'ların başında akışlar uzamı temelde egemen faaliyetlerin alanıydı, ama 1990'ların sonunda en az mekânlar uzamı kadar paylaşılamaz hale geldi. 2002'nin başlarında Arjantin'de küreselleşme karşıtı isyanda büyük ölçüde internetten yararlanıldı ve bu hareket internete dayalı ağlar temelinde tüm dünyaya yayıldı. 1999'da "Akışlar Uzamının Tabana Yayılması" başlıklı, bu meseleye ilişkin ilk analizimi düzelttiğim bir konferans vermiştim (daha sonra bir araştırmaya dönüştü). Dolayısıyla burada asıl önemli nokta şudur: Akışlar uzamı, mekânlar uzamıyla birlikte varolur; egemen faaliyetler ve küresel seçkinler pratiklerini toplumsal ve siyasi mekansal denetimden uzaklaştırabilmelerini sağladığı (Dünya Bankası'nın 2001'de, toplantı mekânlarının protestocular tarafından kuşatılmış olmasından etkilenmemek için bir internet ve video konferans sistemi kurması gibi) ve etkili olduğu için uzamsal pratiklerinin ayrıcalıklı biçimi olarak akışlar uzamını tercih etme eğiliminde olsalar bile, akışlar uzamı ve mekanlar uzamı, ikisi de çelişen toplumsal çıkarların bir ifadesidir.

DÖRDÜNCÜ SÖYLEŞİ

Toplumsal Hareketler ve Örgütlenmeler

Martin Ince: İnternetle ilgili kitabınızda, gazetenin birinde "Kolombiya'da internet için yeni kullanım alanları" başlığını gördüğünüzde keyif duyduğunuzu anlatıyorsunuz. Doğal olarak bu yeni teknolojinin derin bir ilgi duyduğunuz bu kuşatılmış ülke için yeni bir umut ışığı olabileceğini ummuşsunuz. Ama sonra haberi okuyup da bahsedilen "yeni kullanımın" fidye taleplerinin e-postayla iletilmesi olduğunu öğrendiğinizde hayalkırıklığına uğramışsınız.

Şimdi buradan ne öğreniyoruz? Bu örnek yeni teknolojinin, yeni örgütlenmelerin oluşumunu mümkün kılmaktan çok mevcut örgütlenmelerce sahiplenildiğini mi (bu durumda hoş olmayan örgütlenmeler) gösteriyor?

Manuel Castells: Hayır, toplumun olduğu biçimiyle, teknolojiyi kendi kullanım alanları ve değerleri doğrultusunda benimsediğini gösteriyor. Yeni örgütlenmelerin ya da örgütlenme ağlarının (küreselleşme karşıtı hareket gibi) kurulması yönünde eğilimler doğarsa, İnternet gibi güçlü teknolojiler bu yeni örgütlendirmelerin itici gücü olacaktır. Ya da bu yeni teknolojiler mevcut örgütlenmeleri yeniden yapılandıracaktır. Buradan çıkarılacak temel ders şudur:

Teknoloji kendi başına toplumların yararına ya da zararına olamaz. Ama toplumlarla ilgisiz de değildir. Öncelikle mevcut ya da potansiyel eğilimleri güçlendirir. İkincisi internetin daha büyük bir iletişim özgürlüğü sağlamak ve küresel iletişimi artırmak gibi bazı kendine özgü yönleri var ki, bu özellikler ağlar kurulması noktasında interneti ideal kılıyor.

Ince: Büyük internet kullanıcılarının yüz yüze görüşme yoluyla diğer insanlardan daha fazla sosyal iletişim kurduğunu, telefonu daha fazla kullandığını ve genel olarak toplumsal hayatta daha etkin olduğunu gösteren araştırmalara dikkat çekiyorsunuz. Bu da eğitimli, sosyal becerilere sahip, parası olan (yeni teknoloji ucuz ama, bedava da değil) ve heves duyan insanların teknolojik yeniliklerden en iyi biçimde yararlanabilecek konumda olduğunu gösteriyor. Ama aynı şey ticari örgütler, resmi kurumlar ya da kâr amacı gütmeyen gruplar için de geçerli olabilir mi? Britanyalı birçok siyasetçinin bırakın on-line olarak ciddi bir varlık göstermeyi, e-posta adresine bile sahip olmadığını gösteren rakamlar veriyorsunuz.

Castells: Sanıyorum eldeki kanıtlar, bir örgütlenmenin ne kadar zekiyse interneti de o kadar iyi kullandığını, sonuçta verimli bir döngü içinde internetin o örgütü daha zeki kıldığını destekliyor. Öyle görünüyor ki Britanyalı siyasetçilerle ilgili hatırlatmanız da bu durumla çelişmekten çok, bu gözlemi doğruluyor. Sonuçta siyasi örgütlenmelerin zekâ bakımından dünyadaki en geri formlardan biri olduğunu varsaymak haksızlık olmaz. Ayrıca interaktif teknoloji yalnızca, iki yönlü iletişimle gerçekten ilgileniyorsanız verimlidir. Öyle görünüyor ki, siyasetçilerin çoğu iki yönlü bir etkileşimle ilgilenmiyor, seçim zamanı yaklaştığında meydanlarda ya da toplantı salonlarında iyice temrin ettikleri toplantılar düzenlemeyi tercih ediyorlar.

Bunu söyledikten sonra şunu belirteyim: Toplumsal hareketlerin yalnızca teknolojik dönüşümün bakış açısından değil, kendi

başlarına incelenmesi ve anlaşılması gerektiğine katılıyorum. Her zaman bunu yapmaya çalıştım, hâlâ da böyle yapmaya çalışıyorum. Öte yandan internet üzerine bir kitap yazarsam, toplumsal hareketlerin ve özgül toplumsal hareketlerin dinamikleriyle internetin mantığı arasındaki bağları da inceliyorum. Ancak kilit nokta şudur: Toplumsal hareketler ne olduklarına ilişkin kendi sözleri dikkate alınarak anlaşılmaya çalışılmalıdır, çünkü insanları onlara çeken ve başka insanları da uzaklaştıran şey sloganlarıdır. Yerelliğin hâlâ önemli olduğuna kuşku yok. Olan şey şudur: Göçmenler ve yoksun bırakılmış yerel cemaatler gibi savunmacı gruplar temel örgütlenme biçimleri olarak kendilerine bölgesel siperler oluşturuyor. Ama saldırıya geçmek, toplumun genelinde etkili olmak için ağlardan, enformasyonun yayılmasından yararlanma eğilimi gösteriyorlar ve interneti kullanıyorlar.

Ince: Çalışmalarınızın büyük bölümü, *The City and the Grassroots*'tan (1983'te yayımlanmıştı) beri toplumsal örgütlenmeler üzerine. İncelediğiniz toplumsal hareketlerin büyük bölümü kentli hareketler ya da öylelerdi. 2015'e gelindiğinde insanların büyük bölümü kentlerde yaşıyor olacak ve birçoğu da yeni ortamlarında desteğe ihtiyaç duyacak. Acaba bu devlet düzenlemelerinin yetersizliklerini karşılamak amacıyla öz yardıma ağırlık veren grupların sayısında bir artış olacağı anlamına mı geliyor? Sizin de dediğiniz gibi kentler paranın ve iktidarın yoğunlaştığı noktalar, ABD'deki Siyahların Gücü gibi toplumsal hareketlerin kentlerden çıkmasının sebebi bu olabilir mi? Yoksa bunun sebebi daha çok büyüme dönemlerinde, kentlerin yarattığı yoksullukla mı ilgili? San Francisco'yla ilgili çalışmanız şirketler kentinin, eşcinseller kentinin ve hippiler kentinin bir arada bulunabileceğini gösteriyor. Kentler, özleri itibarıyla kırsal kesimden daha hoşgörülü olduğu için mi toplumsal hareketleri yaratıyor?

Castells: 2002 itibarıyla, gezegen nüfusunun yüzde 50'yi aşkın bir kesimi kent bölgelerinde ya da aslında Avrupa kentleşmesinin sıkı-

şık, yoğun kentinden çok farklı görünen, genişlemekte olan kentlerde. Elimizdeki güvenilir tahminler, 2030'a gelindiğinde büyük ihtimalle gezegen nüfusunun üçte ikisinin kent bölgelerinde olacağını gösteriyor. Gelişmekte olan ülkelerdeyse bugün kentlerdeki nüfus oranı yüzde 75 ile yüzde 90 arasında. Hatta Güney Amerika gibi bölgelerde bile bugün nüfusun yüzde 80'i kentlerde yaşıyor. Dolayısıyla kent ile kırsal arasındaki ayrım geçerliliğini yitiriyor. Bir kent gezegeniyiz ve geride kalan kırsal bölgeler de kent bölgelerinden kırsal kesime doğru genişleyen para, enformasyon, medya ve işlevsel bağlantı ağlarıyla tamamen bütünleşmiş durumda. Dahası kentleşme sürecinin büyük bölümü, kırsal mekânı da metropol yapısı içine dahil eden geniş alanlara yayılan, çok geniş metropolitan bölgelerde gerçekleşiyor -Büyük Londra ve İngiltere'nin güneydoğusu, Paris-Ile de France, Ranstaad, Güney California metropolü, New York-New Jersey bölgesi gibi. Asya ve Latin Amerika'da da durum daha da fazla böyle. Uzamsal dönüşüm, toplumsal değişimin temel bir boyutudur.

Ancak kent sosyolojisi alanındaki çalışmalarımın büyük bölümü, uzamsal biçimin kültürü ya da toplumsal davranışı doğrudan başlatan bir etken olmadığı kavrayışına dayanır. Kentte olduğunuz için belli bir biçimde davranıyor değilsinizdir. Kültürel ve toplumsal etkileşim matrisi çok daha karmaşıktır, toplumsal pratik, düşünme biçimleri sınıfa, cinsiyete, kültüre bir deneyim biçimi olarak uzamsal örüntü de dahil olmak üzere kişisel deneyime dayalıdır, ama kırsal ile kentsel arasındaki basit ikiliği aşar. Dolayısıyla Zapatistalarla ilgili önemli olan, kırsal olmaları değil, yerli bir halk olmalarıdır -bu yerel kültürde de toprakla, çevreleriyle ilişkileri temel önemdedir. Bu yüzden işte öz yönetim talepleri, kendi topraklarının üzerinde kontrol sahibi olma istekleri, Zapatista hareketinin tanımlanması açısından temel önemdedir. Zapatista hareketi kimliğe dayalı bir harekettir, kırsal bir hareket değildir.

Toplumsal hareketler çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkar; mutlaka ilerici olacaklar diye bir şey yoktur. Tabii bu "ilericiliği"

nasıl tanımladığımıza da bakan bir şey. "İlericilik" tanımı genellikle kişisel zevki yansıtır. Latin Amerika'da birçok kişi, Fransa'da da bazıları komünizmi hâlâ ilerici diye tanımlıyor -benim şiddetle karşı çıktığım bir görüş. Ama komünizm, örneğin Kolombiya'da toplumun değerlerini ve kurumlarını değiştirmeye yönelen kolektif ve amaçlı seferberlik olarak tanımlanan bir toplumsal hareket olmuştur, hâlâ da öyledir. Dolayısıyla toplumsal hareketler kötüye karşı iyinin ifadeleri değil, toplumların farklı hedeflere, farklı kurumlara doğru değişmesini sağlayan kilit önemde bir mekanizmadır. Burada, toplumun iyiliği meselesine şüpheci yaklaşmak önemlidir. Kimin için iyi, ne için, hangi koşullarda iyi? İyi ve kötü toplumsal hareketler yoktur. İnançları, hedefleri mücadeleleri önceden belirlenmemiş bir süreç içinde toplumsal değişimin kaynağı olan toplumsal hareketler vardır. Tarihin bir yönü yoktur. Tarihin bizim kavradığımız dışında bir anlamı yoktur. Tarih bizim dışımızda değildir, liberal ilerleme ideolojisinin ya da Marksist üretim güçlerinin kalkınması kavrayışının sunduğu gibi bizim dışımızda değildir. Marksist kavrayış düz bir çizgi üzerinde ilerleyen insani gelişmenin motoru olarak üretim güçlerinin gelişeceğini, sınıf mücadelesinin de kapitalistlerin ve başka sömürücü güçlerin teknolojik ve ekonomik ilerlemeye doğru amaçlı ilerici yürüyüşün önüne çıkardığı engellerin aşılmasının bir aracı olduğunu söyler. Her iki ideolojide de, liberal ilerleme ideolojisinde de Marksist ideolojide de tarih içinde toplumsal hareketlerin ölçüsü haline gelen Hegelci bir akıl yürütme çizgisi vardır. Tarihe ilişkin bu ideolojik kavrayışı reddedecek olursak eğer, elimizde oldukları halleriyle toplumsal hareketler ve bizim onlara ilişkin, çıkarlarımıza ve değerlerimize dayanan kişisel değerlendirmelerimiz kalır, ki bunlar da tümüyle özneldir.

Ince: Büyük bir ilgi duyduğunuz bir başka toplumsal örgütlenme biçimi de Yeşiller hareketi. Bu konuda sizinle fikir alışverişinde bulunmayı sabırsızlıkla bekliyordum, çünkü sanırım keskin bir gö-

rüş ayrılığına düşeceğimiz bir alan. Britanya'da Yeşil siyasette, özellikle de nükleer güç karşıtı harekette yer almıştım. Bir sosyal bilimci olarak sizin bakış açınıza göre, Yeşil hareketleri, insanların düşmanca buldukları biçimlerde gelişen bir dünyaya karşı kendilerini kabul ettirme ihtiyacından doğan bir olgu. Bense tersine, siz haklı olsanız bile, bu tür hareketlerin yaklaşık bir milyon yıl önce küçük bir topluluk olarak başlayan insanların bugün Dünya'da biyolojik etkinliğin ciddi bir bölümüne el koyuyor, Dünya yüzeyinin hemen her parçasını değiştiriyor, türlerin genlerini kendi zevkine göre karıştırıyor, gezegenin atmosferini sadece birkaç yılda ancak milyonlarca yıl içinde özümsenebilecek karbon gazı salarak değiştiriyor olmasına verilmiş akılcı bir yanıt olduğunu düşünüyorum... Ne demek istediğimi anladınız sanırım.

Castells: Yeşiller hareketi, herhangi bir şeye verilmiş biyolojik bir cevap değildir. Kültürel bir harekettir. Doğayla ilişkimizi, ekonomik büyüme ve teknolojik gelişme modeliyle bütünleştirmeyen bir uygarlık modeline getirilen eleştirilerden doğmuştur. Bu anlamda üretkenlikle, üretim güçlerinin geliştirilmesine öncelik verilmesiyle çelişir ve hayat kalitesini, malların niceliğinin karşısına koyar. Ama aynı zamanda bilime dayalı bir harekettir. İnsan eyleminin sonuçlarını öngörebilmek ve istenmeyen sonuçları önleyebilmek için ekosistemler hakkında giderek artan bilgi birikimimizi kullanır.

Ince: İnsanların çoğu hayatlarında hiç eriyen bir buzul, balina ya da yanan bir yağmur ormanı görmemişlerdir. Dolayısıyla Yeşiller hareketini medyanın yarattığını söyleyebilir miyiz?

Castells: Kesinlikle medyaya odaklı bir harekettir; yani olaylar yaratarak ve medya üzerinden enformasyon yayarak insanları bilinçlendirmeye oynar. Aslında bugünlerde bütün önemli toplumsal hareketler, siyasetin izlediği bu yolu izliyor. Projeler, protestolar ve kurumsal değişim arasındaki ilişki medyadan geçiyor, tıpkı iletişim sisteminin de toplumsal projeleri ve kamuoyunu birleştirmesi gibi.

Ince: Bu tür örgütlerin şekliyle ilgili ne söyleyebiliriz? Greenpeace çokuluslu şirketlerin kullandığı yöntemleri kullanıyor (üyeleri çok fazla seyahat ediyor, tonlarca e-posta gönderiyor) ve karşı çıktığı örgütleri andıran bir yapısı var. Hatta kimi zaman düşmanla işbirliğine dahi gidiyor. Greenpeace'in Britanya kolunun elektrik tedarikçileriyle yaptığı gibi. Oysa tersine Friends of the Earth (Yeryüzünün Dostları), daha yerel düzeyde örgütleniyor ve daha yerel konularda mücadele veriyor. Muhalefet hareketlerinin büyük ihtimalle her zaman karşı çıktıkları grupların biçimini aldıklarını söyleyebilir miyiz?

Castells: Yeşiller hareketi içinde büyük bir çeşitlilik bulunuyor. Üçlemenin ikinci cildinde, bu çeşitliliği ortaya koyabilmek ve anlayabilmek için bir tipoloji önermiştim. Yine de hareket içinde bütün gruplar medyayla ilişki içindedir, hepsi de çok çeşitli biçimlerde ittifaklar kurarlar. Bazıları şirketleri etkileyebileceklerine, onları doğaya dost örgütler kılabileceklerine inandıklarından şirketler dünyasına çok yakındır. Bazıları çok daha radikaldir, kökenlere inerler ve her türlü kalkınma faaliyetine karşı çıkarlar. Aslında çok çok daha sade bir ekonomi ve hayat tarzı önerirler. Ama Yeşiller hareketinin bütün bileşenlerinin yaptığı şey, şikâyetlerini ve alternatiflerini küresel bağlamda dile getirmektir. Bütün gezegeni kapsayan bir ekosistem bulunduğu, tropik yağmur ormanlarını korumanın İngiltere'de yaşayan insanları etkileyecek doğrudan sonuçları bulunduğu yönünde keskin bir bilinç vardır. Başka bir deyişle, Yeşiller hareketi alternatif toplum modellerine ilişkin getirilen öneriler içinde, yerel ile küresel arasında en doğrudan bağlantıyı kurmuş olandır.

Ince: *Financial Times*'ın ekonomi yorumcusu Martin Wolf, kendisinin "anti-globalisation.com" dediği şeyin "dünyanın en etkili internet destekli hizmet sağlayıcısı" olduğunu söylemişti [5 Eylül 2001]. Haklı mı sizce?

Castells: Küreselleşme karşıtı hareket, küresel bir küresellik karşıtı ha-

rekettir ve ancak internet sayesinde, medyanın küreselleşmesi sayesinde varolabilir. Çok önemli bir harekettir. Şimdiden bir tartışma başlatmıştır, hükümetlerin, uluslararası kurumların ve büyük şirketlerin bu eleştiriye karşılık verebilmek için bütün dünyayı yeniden düşündüğünü biliyorum. Bu sadece bir kandırmaca değildir. Bugün artık toplumsal ve ekolojik meselelere ilişkin piyasadan ve teknolojiden çok fazla şey bekleyemeyeceğimiz yönünde köklü bir bilinç var ve dünyanın dört bir yanında insanlar ortaya çıkmakta olan toplumsal ve ekonomik düzene direniyor. Ben küreselleşme karşıtı hareketi, bütün sıradışılığı, hatta çelişkili çeşitliliği içinde kapitalizmin ilk yıllarında ortaya çıkan daha sonra işçi hareketine dönüşen, daha sonra modern sanayi toplumunu doğuran tartışma, müzakere ve çatışmanın kurumsallaşması sürecini başlatan düzensiz işçi sınıfı hareketinin tarihsel bir dengi olarak görüyorum. Küreselleşme karşıtı hareket o kadar önemlidir. Sayıca fazla değillerdir, ama bir tartışma başlatmışlardır ve anketler de insanların çoğunun hareketi desteklemeseler de, gündeme getirdiği konulara yakınlık duyduğunu göstermektedir.

Hareketin uyandırdığı yankı, hareketin kendisinden daha büyük olmuştur, kurumlar ve iş dünyası üzerindeki etkileri de öyle. Bu gerçek bir toplumsal hareketin işaretidir.

Ince: İnternet çağı ile *The City and the Grassroots*'ta incelediğiniz toplumsal hareketler çağı arasındaki asıl farklılık, bugünlerde toplumsal örgütlenme ile sermaye arasındaki dengenin belirleyici biçimde sermayeden yana kaymış olması mı? Sermayenin hızının ve esnekliğinin siyasi partiler olsun, daha az resmi, hatta yeni teknolojinin büyük bölümünü üreten gruplar olsun kâr amacı gütmeyen hareketlerin hızını ve esnekliğini çok çok aşmış olmasından mı kaynaklanıyor asıl farklılık?

Castells: Hayır, denge sermayeden yana kaymamıştır. 1990'larda, teknoloji ile piyasaların toplumu ve kimliği görmezden gelebileceğini düşünen neoliberal ideolojinin altın çağında böyle bir kayma

olmuştu. Ama birçok farklı tepkinin bir araya gelmesi anlamında küreselleşme karşıtı hareket ve ardından kimliğe dayalı terör ağlarının şiddet eylemleri bu dar toplum kavrayışının sınırlarını gösterdi. Sermaye ekonomiyi kontrol eder, ama toplumları kontrol edemez. Sonuçta şirketler de toplum içinde yaşarlar, dolayısıyla ciddi reformlara gidilmesi gerekmektedir. Şimdi de bu reformların tartışılması sürecindeyiz.

Ince: *Enformasyon Çağı*'nda en aşırı biçimiyle Oklahoma City bombalamasında kendini gösteren ABD'deki sağ kanat milis hareketini ve insanların ölümüyle sonuçlanan eylemler düzenleyen Japon tarikatı Aum Shinrikyo'yu incelemiştiniz. Bu örnekler, gerçek toplumsal güçlerden doğsalar bile, toplumsal hareketlerin kötücül olabileceğini mi gösteriyor?

Castells: *The City and the Grassroots*'ta iki şey söylemiştim. Biri şuydu: Toplumsal hareketler kenti ve dünyayı değiştirirler. Bu yüzden toplumsal harekettirler. Meselenin böyle olduğunu gösterebilirdim. Bu yüzden de toplumsal hareketleri anlamak temel önemdedir, çünkü toplumu, kültürü ve uzamı yaratan onlardır. İkincisi, toplumsal hareketlerin hayatın kalitesini, kentin kalitesini artırdıklarını düşünmüştüm. İncelediğim bazı hareketler gerçekten de böyle yapmışlardı. Ama toplumsal hareketlerin topluma olumlu katkıda bulundukları konusundaki genel yaklaşımımı değiştirdim. O zamanlar hâlâ, toplumsal hareketlerin hedeflerini genel bir yakınlık duyma noktasındaydım. Şimdi çok daha ihtiyatlıyım. Bazı toplumsal hareketlerin, benim kişisel olarak savunduğum değerler anlamında çok gerici olabileceğini biliyorum, inceledim. Ama onlar da toplumsal hareketlerdir. Dolayısıyla bu anlamda daha iyimser ya da karamsar değilim, sadece o kadar naif değilim, daha bir özenliyim.

BEŞİNCİ SÖYLEŞİ

Kimlik

Martin Ince: Karmaşık, yüz yüze konuşmamızın daha iyi olacağı bir konuya geldik. Kimlik derken neyi kast ediyorsunuz? Bu bir mesele olarak ne derece yaygın acaba?

Manuel Castells: Çalışmalarımda kimliğin kritik bir önem taşıdığını teslim ederek söze başlamak istiyorum. "Kimlik" derken toplumsal bir aktör tarafından, anlamın kültürel olarak inşa edilmesini kast ediyorum. Böyle bir aktör toplumsal veya kolektif olabilir.

Bireylere kim oldukları sorulduğunda, "Hıristiyanım", "Kadınım," ya da "İngilizim," derler, size güçlü bir öz tanım, kendi hayatları açısından anlam ifade eden tanımı verirler. İnsanlar hayatları boyunca çevrelerindeki şeylere uyum sağlamaya çalışır, insanların onlardan olmalarını bekledikleri kişiyle kendilerinin olduğu kişi arasındaki mesafeye uyum sağlamaya çalışır. Örneğin insanların çoğu çalışır, ama birçoklarına göre çalışmak onlar için önemli değildir. Ama bazılarına göre de çalışmak onlar için anlam ifade eden, onlara bir anlam kazandıran şeydir. Anlam insanları, ait oldukları gruba uygun düşen şeyleri yapmaya yöneltir.

Ince: Enformasyon çağının gelişiyle birlikte bu meselelerde ne gibi değişimler oldu?

Castells: Tarihte insanların, bu meselelerde genellikle çok az özerkliği olmuştur. Anlam kategorileri verilidir. Özellikle din büyük bir verili anlamdır. Modern çağda, yurttaşlığın ve yurttaş haklarının geçerli olduğu seküler bir toplumda, kimlik tarihten kopmuştur, hele de gelişmiş dünyada. Birçok örnekte bu durum kimliği devletin ürettiği, ulusal kimliğin özellikle savaş ve kriz dönemlerinde önemli olduğu anlamına gelir.

Dünyanın büyük bölümünde kökleri tarihe ve etnisiteye uzanan kimliklere dönüldüğünü görüyoruz. Bu kimlikler tarihten alışmış düşüncelerle kuruluyor, çünkü insanların çoğu yeni oluşturulmuş bir kimlik değil, kökleri derinlere uzanan bir kimliğe sahip olmak istiyor. Ama her dinin temelindeki inançlar dizisi büyük ölçüde değişmemiş olsa bile, örneğin bugün Müslüman ya da Hıristiyan olmak Ortaçağlarda Müslüman ya da Hıristiyan olmakla aynı şey değil.

İnsanların bir kişisel tanım yaratma yetisi, modern çağın kesinlikle temel yönlerinden biri. Bu konudaki çalışmam, kişisel tanım oluşturmanın önemine ilişkin birçok gözleme dayanıyor. Britanyalılar ya da Amerikalılar, Müslüman köktendinci silahlı güçlere katıldığında, bu özellikle keskin bir ifade biçimi olarak görülüyor, ama başka birçok örnek var. Katalonya'daki insanların "Katalan" olmayı giderek birincil kimlikleri olarak görebilmesi gibi.

Ince: Avro 12 ülkenin para birimi olarak kullanıma gireli üç hafta oldu. Kıtadaki mevcut kimliklerin yanında Avrupa kimliğinin de bir yeri var mı?

Castells: Biz bir Avrupa kimliği geliştirdikçe, başka kimlikler de onun yanısıra güçleniyor, özellikle de ulusal kimlikler. Ayrıca hayati önem taşıyan başka birçok alt ulusal kimlik var. Örneğin Bask halkında Bask kimliğine sahip olma duygusu çok güçlü. Bunun, Bask kimliğinin Bask milliyetçiliğinin radikal bir kolu tarafından

şiddet yoluyla ifade edilmesiyle bir ilgisi yok. Bu daha çok, Madrid'deki merkezi ve otoriter bir devlet tarafından her zaman karşı çıkılmış, kültürel olarak ayakta kalma ve siyasi özerklik arayışı yönünde bir çabanın uzun tarihinin ifadesi.

Bu kimliklerin insanlar için temel önemde olduğunu, silinip gitmediklerini anlamak temel önemdedir. Bu kimlikler ilkel kimlikler değildir: Modernliğin bir parçasıdır.

Ince: Bu kimliklerin yaratılmasında seçkinlerin nasıl bir rolü olmuştur, örneğin milliyetçi duyguların yaratılmasında?

Castells: Her şeyin seçkinler tarafından yönlendirildiğini düşünen bazı sosyal bilimciler var. Ama aslında her şey bir toplumsal inşa olsa da, kimlikler yalnızca seçkinlerin çıkarlarına hizmet edecek akılcılaştırmalar değildir. İnşa edilebilirler, ama eğer işleyeceklerse tarih ve toplum üzerine inşa edilmeleri gerekir.

Ince: Peki kimlik tipleri nasıl ve neden ortaya çıkar?

Castells: Analitik açıdan baktığımızda, bu üzerine düşünmesi hayli zor bir konu. Benim yaptığım, üç farklı kimlik tipi kurmak oldu. Bu gruplardan biri, bir seçkin tarafından kendi bakış açısını akılcılaştırmaya yönelik bir sistem olarak inşa edilen kimlikleri içerir. Böyle meşrulaştırıcı bir kimlik, Fransız devrimi sırasında ve sonrasında inşa edilen, Fransız ulusunu eşitlik, sekülerlik ve cumhuriyetçiliğin bir ifadesi olarak ortaya koyan Fransız kimliğidir. Fransız kimliğinin inşası sürecinde, Fransızca dışındaki dillerin Fransa'dan sürülmesi, çocuklara olmaları istenen modelin dayatılması için okulların kullanılması gibi adımlar atılmıştır. Bu da çok sonraları ikilemler doğurmuştur; Müslüman çocukların Fransız okullarında nasıl bir eğitim göreceği gibi ikilemler.

Meşrulaştırıcı kimliklerden daha güçlü olan direniş kimlikleridir. Direniş kimliklerinde de temel ilkeler güçlü bir kimlik kaynağı oluşturur. Güncel bir örnek olarak, Tanrı'nın kutsadığı, şehitliğin normal hale geldiği bir mücadeleye girmiş marjinalleşmiş

insanların kimliği olarak Filistin kimliğini verebiliriz. Bu direniş kimlikleri işleyişleri bakımından basittirler, katıdırlar ve büyük bir güçleri vardır. Sonuçta "Küresel piyasalar beni önemsemiyor, ama Tanrı önemsiyor," diyebilmek çok güçlü bir ifade biçimidir.

Sorun, bu tür kimliklerin grup dışında kalan insanları şiddetle dışlamasıdır. Ama son yıllarda yenilenmiş olan İskoç ya da Katalan kimliği gibi kimlikler, tehdit edici olmaksızın güçlüdürler. Dolayısıyla bir direniş kimliği, mutlaka köktencilik anlamına gelmez.

Üçüncü tür kimlikse proje kimlikleridir. Aynı anda hem güçlü ve hem de dinamik olma yönleriyle tanımlanırlar. Değişimi kabul ederler ve kendilerini başka gruplara da yansıtırlar. Örneğin insan "Ben Katoliğim," kararına varabilir ve sonra da asimilasyon ya da başka yollardan başka insanların dinini değiştirmeye yönelebilir. Afrika kökenli Amerikalı proje kimliği özellikle önemlidir. Ayrımcılık gütmeden kültürel farklılıklara saygı duyan bir toplum kurma girişimidir bu kimlik.

Ince: Yaradılışçılığın da bir direniş kimliği olduğunu söyleyebilir misiniz? Bu kimliği kültürel bakımdan çok özgül, yoksul, eğitimsiz protestanlarla ilişkilendirilen bir kimlik olarak görüyorum. Aramızdan ayrılmış olan Stephen Jay Gould'un da dediği gibi, Katolikler arasında Kitab-ı Mukaddes'i kelimesi kelimesine yorumlamak gibi bir gelenek yok. Dolayısıyla dünyanın 6 bin yaşında olduğunu düşünen Katoliklere pek rastlamıyorsunuz.

Castells: Direniş kimlikleri iki yönden birinde ilerler. Sınırları, dolayısıyla başka kimliklerle bir arada bulunmalarını sağlayacak köprüler yoksa eğer kendi içlerine kapanıp şiddete başvurur hale gelebilirler. Filistin kimliğiyle ilgili olarak Musevilik örneğinde olduğu gibi. Ama bu kimlik tipi, herkes "benim gibi olsun" diyen kimlik tipinden çok farklıdır. Örneğin İslam inananların bir cemaatidir, ama Müslümanların dünyanın geri kalan kısmının da bu dini benimsemesini sağlamak gibi bir hevesleri vardır. Hıristi-

yanlıkta da bir dinsiz tanımı vardır; bütün insanlığı kapsama düşüncesi bu kimliklerin ortak yönüdür.

Ince: Peki biraz önce bahsettiğimiz aşırı uçta yer alan örnekle ilgili ne söyleyebiliriz? Bazıları Müslüman ailelerden gelmeyen Britanyalı ve ABD'li gençlerin Müslüman silahlı kuvvetlere katılmasıyla ilgili olarak yani?

Castells: Bu temelde savunmacı kimliğin bir örneğidir. Birey bir anlam kaynağı bulur. İslam'ın dünya çapındaki heveslerine karşın, İslami köktencilik çoğunlukla dünyayı ele geçirmeyi hedeflemez. Müslüman dünyada İslam inancını güçlendirmeyi amaçlar; mesela kutsal mekânları koruyarak buna ulaşmayı umar.

Ince: Ama örneğin beyaz bir Amerikalı genç nasıl olur da hayatının anlamını burada bulur?

Castells: Hayatları anlamdan yoksun olan insanlar, bir anlam ararlar ve bulurlar. Başlıca örneklerden biri Cambridge'deki Sovyet casuslarıdır. [Bir grup İngiliz, 1930'larda Sovyetler Birliği için casusluk yapmaya başlamışlardı, 1960'larda hâlâ etkinlerdi.] Bir işçi sınıfı proje kimliği üstlenmişlerdi, o dönemde üst sınıflardan İngilizler için değerli bir anlam kaynağıydı bu. 1960'larda öngörülebileceği gibi genel Alman orta sınıf hayatına katılmak yerine [Batı] Almanya'da Kızıl Tugaylar'a katılan insanları da örnek verebiliriz.

Ince: Tanımladığınız anlam cemaatlerinin teknoloji, enformasyon, sermaye ağlarının çağında nasıl değişmiş olabileceği üzerine biraz düşünebilir miyiz?

Castells: Bu cemaatlerin nasıl bir etkileşim içinde olduğunu görmek, modern dünyayı anlamamız açısından kritik önemdedir. Vurgulamamız gereken ilk nokta şudur: Bu kimlikler gerçektir, hayal edilmiş değillerdir. Güçleri de tarihsel gelişme koşullarına bağlıdır. Bu koşullar da genellikle bu kimliklerin ya ayrımcılık kaynağı ya da

komünal direniş sembolü olarak ne derece güçlü kullanıldığına bağlıdır. Örneğin Afrika kökenli Amerikalı kimliğine sahip olmak, bugünlerde Çin kökenli Amerikalı olmaktan daha kolaydır, çünkü bugün Çinli Amerikalılar için bireysel olarak yukarılara doğru çıkmanın [bir asır öncesinin tersine] daha kolay yolları vardır. Dolayısıyla bir direniş cemaati olarak grup daha az gereklidir. Ya da Hıristiyan Siyah Amerikalı olmak, Mormon Siyah Amerikalı olmaktan daha kolaydır. Halbuki iki kimlik de mevcuttur.

Ayrıca kimlikler, roller değildir. Bazıları yalnızca atfedilmiş bir takım özelliklerdir, ama bazıları derinlere işler ve o kimliğe sahip olan insanlar için hayatın anlamını taşır. Bir kadın "Ben anneyim" ya da "Basketbolcuyum" diyebilir, ama ona kimliğini sorduğunuzda, "Hıristiyanım," yanıtını alabilirsiniz. Bu o kadın için temel önemde bir şeydir, hayatında bu kadar önemli başka bir şey olmayabilir. Eğer çok fazla kimliğiniz varsa, onları bir hiyerarşiye sokmak zorunda kalırsınız ve bu da karmaşık bir iş olur.

Ama elbette Katalonya'da bile, son araştırmamın gösterdiği üzere ne olduklarını sorduğunuzda "Kendimim," yanıtını verecek birçok insan var. Herkes kendisinin anlam birikimidir ve herkes bu birikimi kendince oluşturur.

Ince: Bir partide, bir akademisyenle tanıştığınızda hiç "Profesörüm," demezler, "Kimyagerim," ya da "Ekonomistim," falan derler. Sebebi bu mu acaba?

Castells: Evet, kimliklerini yaptıkları işte bulan insanlar bile, bunu nasıl yapacaklarını seçerler. Böyle yapan birçok insan var. Akademik dünyada olduğu gibi, Silikon Vadisi'nde de örnekleri çok. Akademisyenler genellikle kendilerini disiplinlerinin içeriğine adarlar ve diyelim bir kimyageri ya da ekonomisti tanımlayan ilkelere uyarlar. Bazı ekonomistler örneğin, kendilerini sosyologlardan nefret etmek zorunda hisseder, hatta ara ara "Sonraki hayatında sosyolog olacaksın," diye birbirlerinin gözünü korkuturlar.

Ince: Bu kimliklerden temelde kültürel kimlikler olarak bahsediyorsunuz, ama aynı zamanda güçlü ekonomik kimlikler de değiller mi?

Castells: Evet, Gary Hamilton, Nicole Woolsey ya da You-tien Hsing'in kimlik üzerine inşa edilen güvenin Çinli işletme ağlarında temel bir rol oynadığını ortaya koyan analizlerinde de görüldüğü gibi bu kritik bir nokta. Sınırötesi Çinli işletme ağlarına ilişkin literatür, bu ağların ekonomik etkinliğinin çok verimli olduğunu, imzalanan kağıtlara değil güvene dayandığını gösteriyor. Bu ağ büyük bir kural uygulama kapasitesine sahiptir, tıpkı cinayete başvurmayan bir mafya gibi. Çünkü dışlanmak size bir toplumsal kimliğe ayrıca işletmenize ve itibarınıza mal olur. Ayrıca yurtdışındaki Çinlilerin de anavatan Çin'le bağları var ve buradaki bürokrasilerin işleyişinde kilit bağlantı noktasını oluşturuyorlar. Çin'in birçok bölgesinde ekonomik dönüşüm, büyük ölçüde yurtdışındaki Çinliler'in nüfuzuna, bölgesel, ailesel ve dilsel bağlantılarına dayanıyor. Ve tabii yurtdışındaki bu ağlara dahil olanlar, ağ teknolojisinin de hevesli kullanıcıları.

Başka bir çarpıcı ekonomik bağlantıyı, Berkeley'den Anna Lee Saxenian'ın araştırmasında da gösterdiği gibi Hindistan ile Silikon Vadisi arasında görüyoruz. Silikon Vadisi için önemli olan, bugün Hindistan'da yüksek teknoloji işletmeleri kuran çok sayıda Hintli, belli okullardan mezun oluyor, belli bölgelerden geliyor. Ait oldukları siyasi ve ekonomik ağların, güven duygusu yaratan pratiklere ilişkin ortak kodları var. Bu da kimliğin gücünün ekonomik açıdan önemini açıkça ortaya koyuyor. Bir başka örnek de ABD'deki Vietnamlı cemaati, onlar da internet üzerinden ya da başka yollarla Vietnam'a bağlı ve ülkenin ekonomik kalkınması açısından büyük önem taşıyorlar.

Ince: Bence bu konu, Japonya'nın dışlayıcılığı meselesini gündeme getiriyor. Japonya'nın savaş sonrası dönemde homojenliğe ve ulusal kimliğe yaptığı vurgu ağ çağında bir dezavantaj mı oldu?

Castells: Kesinlikle. "Enformasyon Toplumu" terimi, 1967'de Japon-

ya'da ortaya atıldı. Ama Japonya bugün gelişmiş ekonomiler arasında enformasyona en az odaklanmış ülke. Yaptığı temel önemde yeniliklerin sayısı az -orada herhangi bir gelişme sınırları zorlayacak noktaya ulaştığında ölüp gidiyor.

Japon kimliği, savaş sonrası dönemde milliyetçiliği desteklemek açısından temel önemdeydi. O dönemde homojenlik işe yaradı, Japon kimliği de hem barışçı, hem de milliyetçiydi. Kitle üretim toplumunda çok iyi işledi. Ama sonrasında bir sınıra ulaştı ve başarısız oluyor. Dolayısıyla bir şeyler yapmanın yeni bir yolunun yayılması gerekiyor. Japonya'daki sorunlardan biri, üniversite sisteminin düşünmekten ziyade bürokrasiye dayanmasıdır. Bir başka meseleyse Japonya'nın başka kültürlere ya da yeniliklere açık olmamasıdır. California örneği, Çin'den ya da Hindistan'dan gelecek göçlerin Japonya'da az sayıda yenilik yapılması sorununu çözeceğini gösteriyor. Oysa Japonya, ABD için kazançlı olan yüksek vasıflı göçmenlere dayanmaktan uzak. ABD'de bilim ve teknoloji alanında doktora eğitimine hak kazananların yarısı yabancı öğrencilerdir. Japonya'da ise bu oran çok azdır.

Buradan çıkaracağımız ders şudur: Kimlik, bir devlet projesi olarak güçlü bir teşvik unsurudur. Ama dışlayıcı bir nitelik kazandığında, aynı ölçüde büyük bir engel haline gelir. Daha önce de belirttiğim gibi (üçüncü söyleşi), son yılların büyük başarı hikâyesi Finlandiya da Japonya'nın düştüğü hataya düşmek üzere.

Ince: Tartıştığınız kimlik tipleri arasında hem siyaseten hem de entelektüel önem taşıyan biri de cinsiyete dayalı kimlik. Kadınların gelişmiş toplumlarda bir tür adil bir düzen üzerinden şöyle böyle 100 yıl geçti. Sizce o zamandan beri nasıl bir mesafe kaydedildi, neler oldu?

Castells: Öncelikle başlangıç tarihi o kadar uzaklara gitse de, hakların ve oy hakkının tam olarak alınması daha uzun sürdü. Ataerkil aile gerçekliği de devam etti, hâlâ da devam ediyor. Her bakımdan modern bir Avrupa ülkesi olan İspanya'da geçen yıl ev içi şiddet

olaylarında onlarca kadın öldü. Ataerkil değerler ve yapılar çok derinlere işlemiş durumda. Gerçek dönüşüm 1960'lardan beri yaşanıyor ve bu da eşitlik düşüncelerinin yaklaşık 40 yıldır genel geçer olduğu, taşındığı anlamına geliyor.

Değişimin kökeninde, 1960'ların kişisel özgürlük düşüncelerinin, eski feminist düşüncelere daha büyük bir güç kazandırması vardır. Ayrıca hizmet ekonomisinin doğması, kadınların hizmet ekonomisinde belirleyici önemde olması, onlara daha fazla pazarlık gücü kazandırdı ve zamanlarının ciddi bölümünü ev dışında geçirmeye başladıklarından kadınlar için genel manzara da değişti.

Bunun çok ilginç bir tarihi vardır. Feministler 1960'larda düşüncelerini radikal sayılan erkeklere açtıklarında, erkekler o denli acımasız bir tepki gösterdi ki, kadınlar kendi hareketlerini kurmak zorunda kaldı. İtalya'da kendi başlarına gösteri yaptıkları için, Maocu erkekler tarafından dövüldüler. Sanırım bu siyasi değişim ve kadınların işgücündeki varlığının bileşimi, çok güçlü bir etki yarattı.

Ince: Peki o zamandan beri?

Castells: Şaşırtıcı olan şudur ki, binlerce yıllık tarihin yönü, otuz yıldan kısa bir süre içinde değiştirildi. Artık on sekiz yaşındaki kadınlar, hayattaki fırsatlar anlamında birkaç on yıl önce düşünülemez olan şeyleri dikkate alıyor. Bunların bazıları erkekler için çok acılı oldu, ama hak etmiştik. Kadınlar bir egemenlik ve baskı labirentini aşmak için kahramanca çabalar gösterdiler. Onların başarıları artık entelektüel olarak kabul ediliyor, ama gündelik pratiklerde her zaman kabul gördüğü söylenemez.

Ince: Anti-feminist reaksiyon ya da bu konuda söylenenler hakkında neler diyeceksiniz?

Castells: Özellikle iş dünyasında ve siyasette (akademik dünya biraz yavaş), kadınlar birçok iktidar merkezinde yer alıyor. Ama bir geri tepmeyle karşılaştıklarına ilişkin sözler daha çok feminizmin

çarpıcı ifadeleriyle ilgili, gündelik gerçekliğiyle değil. Kadınların artık durmadan mücadele etmesi gerekmiyor. Ve nasıl iş koşulları daha iyileşti diye işçi sınıfı başka bir konuma tayin edilmediyse, aynısı kadınlar için de geçerli. Hiçbir zafer sonsuza dek sürmez, ama erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğu yönünde topluma hakîm olan düşünce silinip gitmiştir.

Ince: Bütün bunlar, feminizmin bir direniş kimliği olarak başladığı, ama şimdi proje kimliği olduğu anlamına mı geliyor?

Castells: Bir dereceye kadar; ama kadınlar da değerlerin taşıyıcılarıdır. Bu daha çok eşitlik feminizminden çok, farklılık feminizmin teorisyenlerinin söylediği şey. Farklılık daha ilginç, ama ilk olarak eşitliğe bakalım.

Ince: Eşitlik devriminin beraberinde getirdiği, ilkinin dönüşümüne mi tanık oluyoruz?

Castells: Zorluk eşitlik ve farklılığın nasıl birleştirileceğinde yatmaktadır. Kadınların, paylaşmanın erkeklerin alışık olduğundan daha yüksek düzeyde gerçekleştiği bir tarihleri, bir değerler dizisi vardır. Ve bu daha geniş kapsamlı, daha zengin ve daha esnek geleneğin genelleşmesi, büyük bir toplumsal dönüşüm olurdu. Kadınlar siyaset ve iş dünyasında erkeklerden daha farklı biçimlerde çalışıyor, işlerini daha çok boyutlu biçimde yürütüyor. Yine de Victoria ya da I. Elizabeth'in geleneğinde davranma zorunluluğunu hisseden sert kadınlar da aslında hâlâ var. Margaret Thatcher'ı sevmezdim, ama onun da bir rol modeli etkisi oldu.

Sonraki aşama, sanırım ailenin dönüşümünü kapsayacak. Ataerkil değil de eşitlikçi olan aile yeni bir icat. Henüz orada değiliz, ama bu da bir sorunsal. İspanya'da kadınlar, erkeklerin beş katı ev işi yapıyor, çocukların faaliyetlerinin yüzde 80'i onların sorumluluğunda. Ama ataerkil aile de krizde. Genç kadınlar "Bak öyle değil, böyle yapacağız, yoksa çocuk yok," diyor. Genellikle "Tamam, çocuk yok," cevabını alıyorlar. Özellikle de ABD'de ço-

cuğu olmayan ya da tek kişilik hanelerin sayısında artış gözleniyor. Bugün insanların zihinlerini ve tavırlarını değiştiren başka aile tiplerini deneyimliyoruz. Bu ailelerdeki çocuklar daha mutlu olabilirler, ama bu gelişmelere ilişkin sıkı verilere ihtiyacımız var, çünkü meseleler çok ideolojik. Şimdi ataerkil olmayan ailelerde yetişmiş çocukların ilk kuşağı büyüyor ve bu ataerkil olmayan aileye ilişkin ilk deneyimimiz olduğu için sonuçlarını görmemiz, bu şekilde çocuk yaparak nereye gittiğimizi görmemiz lâzım.

Ama ailede ve toplumsal ilişkilerin cinsiyet boyutundan arınmasının, ailenin ve toplumsal ilişkilerin insanlar için anlam kaynağı olarak işleme biçimini değiştireceğini sanıyorum. Bugün ABD'de durum daha çok Marx'ın "yanlış bilinçlilik" dediği duruma benziyor. Aile değerleri hakkında söylenen çok şey var, ama hiç kimsenin bu sözlerde temsil edildiğini gördüğünüze benzer aileleri yok. Bunun bir etkisi de, siyasi görevi üstlenecek adayları bulmanın imkânsız olması; hiç kimsenin istenen imgeye denk düşen bir eşi ya da çocukları yok.

Ince: *Enformasyon Çağı*'nda hem kendi başına sahip olduğu önemden dolayı hem de modern dünyanın bir sembolü olarak kilit konumda bulunan belli bir gruba -çocuklara- odaklanıyorsunuz. Neden bir örnek olarak çocukları seçtiniz?

Castells: Dünyada toplumsal bir ilerleme olduğunu düşünüyorum. Üçlemede birçok harika gelişmeden bahsediyorum, ama genel olarak değerli olan bu değişimlerin doğurduğu bazı korkunç sonuçlar da var. Bana göre en çarpıcı sonuçlardan biri, nereye baksak insanlık dışı durumda yaşayan çocuklar görmemiz, yüzmilyonlarca çocuk. Onların durumu, modern çağın en çarpıcı çelişkilerinden biri ve akılcılaştırılamayacak kadar büyük bir zulüm.

Ince: Teorik olmaktan çok uzak bir biçimde, sizi son derece heyecanlandıran bir konu bu. Neden bu zulüm, başka sömürü biçimlerinden daha kötü?

Castells: Yalnızca ABD'de 300 bin çocuk fahişe var -dünya çapında bu rakam milyonları buluyor. Sonra bir de çocukların yoksulluğu meselesi var, gelişmiş ülkelerde bile seçici doğum oranlarının, yani yoksul ailelerin daha fazla çocuk sahibi olmasının bu durumu daha da kötüleştirdiğini görüyoruz. Sonuç şudur: Amerikalıların yüzde 13'ü yoksuldur, ama çocuklar için bu oran yüzde 18'dir. Ayrıca ciddi çocuk bakımı da eksik. İleri toplumlar, kadınların evde oturup çocuklarına baktığını varsayabilir, ama kadınlar aynı zamanda işgücünün de bir parçasıdır. Sonuçta çocuk bakımına az zaman kalır, çocukların bakımı göçmen işçilerin ya da büyükannelerin, büyükbabaların işi olur, hatta onların yerini televizyon bile alabilir. Bu sözler kesinlikle kadınların işgücüne dahil olması aleyhine geliştirilmiş bir argüman değil bu arada, erkeklerin, kadınların ve genel olarak toplumun bir eleştirisi. Bazı toplumlar, bu sorunun çözülmesi konusunda diğerlerinden daha iyi durumdalar, özellikle de kuzeyli toplumlar. Buralarda kamu sektörü daha geniş, çocuk bakımı da daha fazla.

Ince: Peki bütün bunlar ileri toplumlar ve gelişmekte olan toplumlar hakkında bize ne söylüyor?

Castells: Herkes çocukların çok önemli olduğunu söylüyor, ama toplum onlara bakmıyor. İnsan hayatı genelde pek değerli görülmüyor ve insanlar da zayıf olanın üzerine çullanıyor. Peki çocuklardan daha savunmasız olan var mı? Çocuk askerler, çocuk fahişeler ve çocuk işçiler: Bütün bunların sebebi çocukların savunmasız olması, en kolay kullanılabilen kesim olması.

Gelişmekte olan dünyada insanlar genellikle çocukları tüketiyor, üretmiyor. Kendilerini mutlu etmek için çocuk sahibi oluyorlar -dayanışma yerine, insanlar kendi ihtiyaçlarının tatmin edilmesi ihtiyacı hissediyor. Dolayısıyla çocuklar nihai tüketim malı. Onları kolektif ya da bireysel olarak kendimizin bir parçası olarak görmüyoruz: Kendimizi çocuklarımızda görmek yerine onları hayatımızdaki şeylerden biri olarak görme eğilimindeyiz.

Bu da toplumumuzun öz yıkıcılığının vardığı uç noktayı ortaya koyuyor. Tam anlamıyla eşitlikçi bir toplumda, çocukların da tam anlamıyla toplumla bütünleşmiş olması gerekir. Her zaman olduğu gibi, çocukların konumu toplumun hatalarını belirgin bir biçimde ortaya çıkarıyor. Bu bana dokunuyor, toplumumuzda işleri yapma biçimimizin bedeli buraya yansıyor.

Ince: Bu sorun ne derece genel?

Castells: Çoğu toplumda, çocukların büyük bölümüne bakılıyor ve durumları iyileşiyor. Ama bu imkânlardan yararlanamayan çocukların durumuna baktığınızda olağandışı bir karşıtlık görüyorsunuz. En aşırı biçimiyle, fahişeler, hizmetçiler ve çocuk işçileri kapsayan, 6 ilâ 14 yaşlarında 250 milyon çocuğun söz konusu olduğu küresel çocuk ticaretinde karşımıza çıkıyor. Bazı durumlarda, ama hepsinde değil, dünya çapındaki çocuk evlat edinme ticaretini de buna dahil ediyorum. Bazı örneklerde bu çocukların sefaleti, Sanayi Devrimi döneminde madenlere gönderilen çocuk işçilerin durumundan çok daha kötü. Hele o dönemden beri toplumda genel bir iyileşme olduğu dikkate alınırsa. Sebep dünya çocuk piyasası. Çocuklar ucuz, savunmasız olduklarından onlarla istediğinizi yapabilirsiniz.

Daha da kötüsü bu sorunu biliyoruz. Çocuk seksi turlarının katalogları yasal olarak dağıtılıyor. Yasal düzenlemeler mevcut ve bunlar uygulanmıyor. Bunun sebebi de ağ içinde büyük kaynaklarla büyük bir yoksulluğun birbiriyle bağlantılı olması ve güçsüzü sömürmenin kolaylığı.

Ancak bunların hiçbiri de kaçınılmaz değil. Bu serbest piyasanın karanlık yüzü ve bu konuda etik düzenlemelere ihtiyaç var. Yoksa her şeyin her yerde satıldığı bir dünyada buluruz kendimizi. Ayrıca suçluların kim olduğunu da biliyoruz, örneğin Hindistan Hintli çocuklara yardım konusunda gösterilen uluslararası çabaları, bunun kalkınmakta olan ülkelerde ticari korumacılığı desteklemeye yönelik bir komplo olduğu gerekçesiyle sürekli en-

gellemiştir. Ama kimi zaman baskının başarıya ulaştığı da görülür. Örneğin Nike ve çalıştırdığı çocuk işçiler konusunda böyle oldu. Nike tüketici gruplarının ve sendikaların baskısı yüzünden taviz vermek zorunda kaldı.

UNICEF gibi, biri bir şey isteyinceye dek insan haklarından yana olduğunu söyleyen hükümetlerin engelleme girişimlerine karşı mücadele eden bazı kahramanlar da var. Çocukları koruyan anlaşmalar var, ama nadiren uygulanıyorlar. Bunlardan biri de ABD'nin imzalamayı reddettiği kara mayınları antlaşması. Mayınlanmış ülkelerde çocuk ölümlerinin sebebi hastalıklardan çok, mayınlar.

Dolayısıyla, genel anlamda görüşlerimde hükümetlere neden ağırlık vermediğimi bilmek istiyorsanız eğer, cevabının büyük bir bölümünü çocukların gördüğü muamele oluşturuyor.

ALTINCI SÖYLEŞİ

Siyaset ve İktidar

Martin Ince: Şimdi siyaset üzerine konuşacağız, bazı bakımlardan en geniş konu hakkında. Ama meseleleri fazla genel bir biçimde ele almaktan kaçınabileceğimizi umuyorum. Sohbetimize başladığımızda, siyasetin "başka bir şeyin bilmem kaçıncı türevi" olduğunu söylemiştiniz. Ağların hakîm olduğu dünyada, siyasetin süreçlerin itici gücü olmaktan çok, bir sonucu olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

Manuel Castells: Bu her zaman ve her yerde doğru değildir, ama bugün bütün dünyada özellikle geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Siyaset eskiden toplumun itici gücüydü. Sonuçta siyaset toplumsal grupların hükümet kurumlarının kontrolünü ele alabildiği, onları kullandığı süreçtir. Siyaset iktidar değildir, iktidar ile nüfuz arasındaki klasik ayrımın da gösterdiği üzere iktidar çok daha farklıdır. Nüfuz, belli bir davranışı başlatabilir, ama iktidar size "Tamam şimdi şunu yapacaksın," der. İktidar birçok gözlemcinin de söylediği gibi, bazıları tümüyle sembolik olan çok çeşitli biçimlerde zuhur etse de, şiddet kapasitesidir.

Hükümet kurumlarına erişim süreci olarak görülen siyaset-

se, bazı aktörlerin diğerlerinden fazla kayırıldığı çeşitli biçimlerde topluma nüfuz etme becerisidir. Bu mevzular biraz karışık, ama bana iki temel ilke varmış gibi görünüyor. İlki şudur: Ağ toplumunda siyaset, medya siyasetidir. Medyaya yalnızca seçimleri kazanmak gerektiğinde ihtiyaç duyulmaz. Medya her zaman arkaplandadır; zemindedir. Güç oyunlarının yaşandığı, kararların verildiği kamusal alandır. Diğer kuralsa şu: Siyaset sanatı her zaman merkezdedir. Bütün siyasi sistemlerin dinamikleri iki kampa ayrılma noktasına çıkar ve bu iki kamp merkez için yarışır. Tarafların her biri, kendi destekçilerinin oylarını garantilemişlerdir zaten, dolayısıyla son yüzde 10'luk kesim için yarışırlar. Bu da partilerin geleneksel konumlarının her zaman sulandırıldığı ve tek bir ideoloji tarafından belirleniyor görünen siyasetin kaybetmeye yazgılı olduğu anlamına gelir.

İnce: Merkez partilerin gerçek bir rolü yoktur mu demek oluyor bu?

Castells: Merkez partilerin bir rolü vardır, ama bu rol daha çok diğer daha büyük partileri desteklemektir. Taraflardan hangisinin seçimi kazanacağını belirleyebilirler ama yönetemezler. Aynı şey Yeşiller hareketine mensup partiler için de geçerlidir. Sonucu kendi lehine belirleyemeyen destek partisi konsepti onlara da uyar.

Bu durum, ABD siyasetinin iki bloklu mantığının artık Avrupa'da da, dünyanın başka yerlerinde de yeniden üretildiği anlamına geliyor. Bu mantıkla, partiler büyük koalisyonlar haline gelirler. Britanya'da İşçi Partisi örneğinde olduğu gibi. Parti bir gruplar koalisyonunun, kilit bir bileşene -tek bir lider kişiliğe- sahip bir parçasıdır yalnızca. Partilerin ideolojileri ve politikaları farklı olsa da, seçim zamanı geldiğinde programları ve tartışma platformları birbirine çok benzer ve verdikleri temel mesaj da liderin kişiliğidir. "Bana güven, programı okumadın," denir seçmene.

İnce: Sonucun belirlenmesinde medyanın bu denli önemli olmasının sebebi bu mu?

Castells: Evet, çünkü en önemli taktik, karakterleri hedef alan suikastlar ve siyasi skandallara başvurmaktır.

Ince: Peki bunun neresi yeni?

Castells: Yolsuzluklar, skandallar her zaman olmuştur. Ama artık bütün partiler, bütün adaylar böyle saldırılara uğruyor. İş insanların oylarının yönünü değiştirmeye geldiğinde, adayların olumsuz lanse edilmesinin, olumlu lanse edilmesinden beş kat daha etkili olduğunu biliyoruz. Bu da partilerin ve medyanın cephane depolamaya, gerektiğinde bunu medyaya sızdıracak aracılara ihtiyaç duyduğu anlamına geliyor. Skandallar genellikle araştırmacı gazeteciliğin değil, bu tür sızdırmalar sonucunda patlak verir. Genelde bu malzeme doğru değildir, ama düzeltilinceye kadar iş işten geçmiş, zarar verilmiş olur. Bazen durum bir Rus hikâyesine benzer: İki kişi kulaktan dolma tanıdıkları bir kadın hakkında konuşuyordur. Biri kadına "paltoyu çalan kadın" diyordur, öbürü "paltosu çalınan kadın". Ama ikisi de kimi kastettiklerini biliyordur.

Bazı örneklerde biraz daha sofistike bir durum gözlenir. Cumhuriyetçiler Clinton'a yüklendiğinde, insanlar takınadılar bile, çünkü Clinton'ın programını beğeniyorlardı. Anketlere göre, seçmenler bütün siyasetçilere yalancı diyor. Ama Clinton'a gelince, "Evet, ama o bizim yalancımız," diyorlar.

Ince: Öyleyse, neden siyasetçi olunur? İnsanlar neden kendilerine böyle bir şey yapar?

Castells: Bu bir meslek, gerçekten de profesyonel bir kariyer. Karşıt görüşü benimserseniz -dünyayı değiştirmek isterseniz- ömrünüz fazla uzun olmaz. Profesyonel bir siyasetçi olmak, toplumsal bir hareketin bir parçası olmakla aynı şey değildir. Bu söylediğim, formel siyasi sistem içinde kalmak için geçerlidir.

Aynı zamanda insanların profesyonel siyasetçilerden nefret ettiğini de hatırlamak zorundasınız. Dolayısıyla bu meslekteki in-

sanların bir yandan acımasız davranırken, bir yandan da taze, yeni görünmeleri gerekir. İdealist gibi görünmelidirler, ama gündelik bir pratik olarak rakibin sırtına bıçak saplamayı da bilmelidirler.

Ince: Siyasetçilik çok riskli bir kariyer değil mi?

Castells: Evet, ama aynı zamanda ilginç ve bütün bu söylediklerime karşın bir farklılık yaratıp bazı değişiklikler yapabilirsiniz. Başarı anlamında akademik bir kariyere göre daha iyidir, ama daha çok çalışmanız gerekir. Mali getirisi ise, yolsuzluklara bulaşmadığınız sürece iş dünyasında kazanacağınızdan azdır.

Bütün siyasetin aynı olduğunu, hiçbir şeyin fark etmediğini düşünmek de yanlış olur. Solun ve sağın yaptığı şeyler arasında biraz fark var.

Ince: Bütün bunlarda yolsuzlukların rolü nedir?

Castells: Siyasetin içinde olup da temiz kalmanız mümkün değildir. Başarılı olmak için kurallara göre oynamanız gerekir. Bir süre önce tanınmış bir siyasi partinin kapalı bir oturumuna katılmıştım. Parti liderlerinden biri "Siyaset iktidara ulaşıp iktidarı elde tutma sanatıdır," dedi. Ben de "Peki ya toplumu değiştirmek?" diye sordum. O da bunun tablonun bir parçası olduğunu kabul etti, ama yalnızca bir dipnot olarak, temel bir kaygı olarak değil.

Örneğin Britanya'da Muhafazakârlar ideolojilerine çok fazla inandıkları için iktidarı kaybettiler. Margaret Thatcher bir köktenci ve aşırı milliyetçiydi. Bugün Muhafazakâr Parti'nin, doğası itibarıyla muhafazakâr olmayan bir ülkede güçlü bir egemenliğe sahip olduğu İspanya'yla bir karşılaştırma yapabiliriz. İspanya'da Muhafazakâr Parti'nin iktidara gelmesinin sebebi, Sosyalist Parti'nin yolsuzluklarının açığa çıkmasıydı. Bu toplumun genelinde bir hoşnutsuzluğa ve ihanet duygusuna yol açtı. Dolayısıyla Muhafazakârlar, olumsuz gerekçelerle seçildiler, iktidarları da Sosyalistler, eski sosyalistlerden farklı olduklarını gösterinceye dek sürecek.

Ince: Siyasi bir eylemcinin hayalkırıklığı yaratan bir hayat sürmeye yazgılı olduğu anlamına mı geliyor bu?

Castells: Evet, böyle söyleyebilirim. Siyasi partilerde etkin olup da, profesyonel olmadan değişiklik yaratabileceğini düşünen insan sayısı azdır. Çoğu emeklidir, halen profesyonel olan ya da profesyonel olacak insanlardır ya da Troçkist sızmalardır, gerçi bu damara Fransa dışında nadiren rastlanır. Bugün siyasete atılan genç insanların çoğunun amacı, genellikle kariyer yapmaktır. Bazı istisnalar vardır, mesela ABD'deki Cumhuriyetçi Hıristiyanlar siyasi bir kariyer yapmak için değil, dini inançlarının itkisiyle siyasete girer.

Ince: Siyasetin medyayla içiçe olması, tüm dünyaya ABD'den ihraç edilen bir şey mi?

Castells: Evet ama farklılık şudur: ABD siyasetinde insanlar, bu konuda çok dobradır ya da kinik diyelim isterseniz. Orada siyaset para etrafında döner ve insanlar siyaset sahnesinde oynamak için dolar bakımından neye ihtiyaç duyduklarını bilirler. Eğer milyonlarca dolar toplayamazsanız, destek kazanamazsınız. Avrupa'daysa her şey bir parti aygıtının arkasına gizlenmiştir. Ama her iki durumda bunun büyük bir hayalkırıklığı yaratan, sinizmi doğuran bir uygulama olduğunu söyleyebiliriz.

Ince: Tam olarak neden bu bir sorun?

Castells: Mesele şu: Bizi temsil edecek insanlara ihtiyacımız var. Bu da insanların hesap verebilir durumda olduğu ve benim zararsız yolsuzluk saydığım türden bazı kayırmaların zaman zaman yapılabileceği süreçlerin olması gerektiği anlamına geliyor. Bazı istisnalar dışında yukarı çıktıkça insanlar temizlenir; gerçi Mitterand'ın üst düzey çevresi büyük bir istisnadır, İtalya'da da Berlusconi'yle ilgili olarak medyada bazı suçlamalar yer almıştı. İktidar ve kaynaklar alt düzeylerde üretilir, liderler de bunu bilir. Siyasi partilerin çoğunda, zirvedeki insanların gerçek bir cevheri vardır. Ama bi-

reyler her zaman çok pragmatiktir, rüzgâr nereden esiyorsa ona göre yön değiştirirler. Uzun süre dayanan iyi siyasetçilerin güçlü bir "reelpolitik" kavrayışı vardır. Misyon siyasetçileri genellikle ayakta kalamaz.

Ince: Seçim kampanyalarının finanse edilme tarzında reforma gidilmesine ilişkin bir umudunuz var mı? Örneğin bugün ABD'de büyük bağışların kısıtlanması yönündeki hamlelerden umutlu musunuz?

Castells: Siyasetin finanse edilmesine ilişkin kurallar çok önemlidir. Skandal ve medya siyasetinde para başlıca kaynaktır ve ödemeyi kimin yaptığı belirleyici önemdedir. Enron skandalı [Ocak 2002] bu bağlantı noktasıyla hatırlanacak. Medyada çıkan haberlere göre, Enron'un para ödediği Teksaslı siyasetçilerin sayısı o kadar fazlaymış ki, davayı dinleyecek yargıç, olayı araştıracak kongre üyesi bulmak sorun olmuş, çünkü bu insanlar bunun çıkarlarına aykırı olacağını ifade etmek zorunda kalmış. Enron skandalı başkanı doğrudan etkilemese de, başkan yardımcısının kampanyasını karıştırdı.

Sorun kısmen kuralların gevşekliğiyle ilgili, ama bu kuralları değiştirmek zor olacaktır. Bugüne kadarki bütün çabalar engellenmiştir, çünkü bu değişikliklerin siyasetçilerin oyunu alması gerekir. Neden başarılarının temeli olan bir mekanizma aleyhine oy versinler ki? Bu, kurallar itibarıyla bir çelişkidir.

Ince: Avrupa'da nasıl bir farklılık var?

Castells: Özellikle seçim dönemlerinde, siyasetçiler medyada tanıtımdan daha serbestçe yararlanabiliyor, daha iyi bir durum. Gerçi Avrupa'da da siyasetin büyük bölümünü yaratılmış olaylar oluşturuyor. Ayrıca Avrupa da maliyet de daha az. Avrupa'da medya siyasetinin maliyeti daha düşük olsa da, hâlâ pahalı ve açık, yasal yollardan siyasi partilerin bundan yararlanması mümkün değil. Sonuçta, medya iktidarda olanlardan kayırılma umuduyla para alıyor. Alışverişin kuralı basit: "Para peşin, ama bir dahaki

sefere beni unutma." Ve bu sistematik biçimde işliyor. Bazen çok üst düzeylerde de rastlanıyor. Kohl'ün partisinin, Alman markından vazgeçilip Avro'nun kabulüne destek verilmesi için para akıttığına ilişkin söylentiler çıkmıştı mesela. Ama her düzeyde, sonuçta Avrupa'da gizli saklı yürütülen işler ABD'de göz önündedir, bence ikincisi daha tercih edilir.

Çözüm siyasetin, ülke çapında kamu kaynaklarıyla finanse edilmesidir. Yargıçlar gibi siyasetçilerin de yolsuzluğa bulaşmamak için paraya ihtiyacı vardır. Sorun şu ki, kamuoyunun büyük bölümü kamu kaynaklarının yozlaşmış insanlara ve partilere verilmesi düşüncesinden hiç hazzetmez ve onlar da siyaseti finanse etmek için yasadışı yollara başvurmak zorunda kalır.

Bazı istisnalar da var, mesela Singapur. Birçok bakımdan Singapur favorim olan bir ülke değil. Ama Singapur'da üst düzey kamu görevlilerinin, özel sektörden daha fazla kazanması yolsuzlukları büyük ölçüde engellemiş durumda. Geniş yetkilere sahip bir yolsuzlukla mücadele biriminin varlığı da etkili olmuş. Singapur'da yolsuzluk yaptığından şüphelenilen Bayındırlık Bakanı, bu birimin ziyaretinden sonra intihar etmişti.

Birçok yerde sistemli, yaygın yolsuzluk mali kaynak karşılığı lehte karar şeklinde işler. Paranın bireylere gitmesi nadirdir. Aksine para siyasi mekanizmaya girer ve sisteme yayılmıştır, bireysel değildir.

Ince: Siyasi iktidarın sınırlarını nasıl tanımlıyorsunuz? Bu sınırların kamu sektörünün çapıyla ilgili olduğunu söyleyebilir miyiz mesela? Yoksa girişimler ya da bireyler gibi başka aktörler açısından istikrarlı olan, dediğiniz gibi Rusya'da ya da Afrika'nın büyük bölümünde rastlanmayan bir sistemin varlığıyla mı ilgilidir?

Castells: Bugünlerde sağ ile sol arasındaki en önemli fark, kamu sektörünün çapı konusunda gözleniyor herhalde. İnsanların çoğu topyekûn devletleştirmenin üretkenliği azalttığını düşünüyor, ama aynı zamanda bazı hizmetlerin, özellikle sağlık ve eğitim hiz-

metlerinin devlet tarafından sunulmasının yerinde olduğunu da düşünüyor. Sol devlet gözetimini savunuyor, ama genellikle bazı düzensizliklere de yer verilmesini -başka bir deyişle refah devletisavunuyor, muhafazakârlarsa, biraz düzenli bir biçimde işleyecek özelleştirmelerden yana. Bu tercih farklılığı vergilendirme konusunda farklı kararlara yol açıyor, çünkü vergilerin düşük olduğu bir ortamda bir refah devleti olamaz. Vergilendirmeye dayalı devlet finansmanı zenginliğin yeniden dağıtılmasını sağlar. Sorun şu ki, anketler insanların vergilerden nefret ettiğini, siyasetçilere de güvenmediğini gösteriyor.

Ince: Bazı açılardan iyi bir şey değil mi bu?

Castells: Bu insanlar arasında dayanışma olmadığı, insanların siyasetçilere güvenmediği anlamına geliyor. Ama sonra insanlara bedava sağlık hizmeti, ulaşımın sübvanse edilmesi, iyi eğitim vs. için daha fazla vergi ödemek ister misiniz diye sorduğunuzda, evet diyorlar. İnsanlar vergilerin rehin verilmesini (yani belli amaçlarla, o amaçlar belirtilerek toplanan vergileri) destekliyor. Ama ekonomistler de böyle vergilendirmekten hazzetmez. Amerikalılar, Avrupalıların gördüğü bedava ya da ucuz üniversite eğitimi fırsatı karşısında hep hayrete kapılırlar. Üniversite eğitimi için tasarruf yapmak, ABD'de çoğu ailenin başlıca kaygılarından biridir.

Ince: Finlandiya'ya, vergilerin yüksek olduğu başarılı bir teknoloji ülkesine (üçüncü söyleşi) ilişkin çalışmalarınız da bunu gösteriyor mu?

Castells: Evet. Finler vergilerin yüksek olmasını destekliyor ve insanlar aldıklarını beğeniyor. Vergilerle finanse edilen hizmetler beğeniliyor ve bu hizmetler Finlerin hayatında sağlam bir temel oluşturuyor, kafalarının rahat olmasını sağlıyor. Bunun yanında bu hizmetler Fin şirketlerin küresel ekonomideki verimliliğinin ve rekabet gücünün de temelini oluşturuyor.

Dünyanın her yerinde, refah devleti siyasi savunma çizgisidir. Bütün kanıtlar, eğitimin ve sağlığın serbestleştirilmesinin,

özelleştirilmesinin daha pahalıya mal olduğunu, daha düşük kalitede sonuçlar doğurduğunu, kaynakların sistemin en tepesinde, en zenginlerin ulaşabileceği noktada yoğunlaştırdığını gösteriyor. Örneğin ABD'de tıp sisteminin zirve noktası, Avrupa'dakinden daha iyidir, ama insanların büyük çoğunluğu için ulaşılabilir değildir. Gayrisafi yurtiçi hasılaya oranlandığında ABD'de sağlık sistemi Avrupa'ya göre yüzde 30 daha pahalıdır ve bugün hâlâ 37 milyon Amerikalının hiçbir sağlık sigortası yoktur.

Ama refah devletinin mükemmel olmadığını da biliyoruz. Çıkar çevrelerinin hakimiyetinde olma eğilimindedir ve birçok yerde uygulaması zor bazı reformlara gidilmesi gerekir. Yine de refah devletinde aktif katılama ve daha az bağımlı olmaya ilişkin ilerici düşünceler var.

Ince: Etkili bir refah devleti mutlaka gelişmiş dünyayla mı sınırlıdır?

Castells: Refah devletinde reforma gitme düşüncesini destekleyen başka bir gerekçe de gezegenin dörtte üçünde refah devletinin orta sınıf için olmasıdır. Üçüncü Dünya'da, merkezin genellikle eğitim gibi hizmetleri karşıladığı ülkelerde, öz yönetime daha fazla dayalı başka hizmetler de sunmak için farklı politikalar izlemek gerekiyor. Hong Kong ve Singapur başarılı örneklerdir. Kırk yıl önce bu ülkeler gelişmekte olan ülkelerdi. Şimdi bu ülkelerin özel sektörleri iyi hizmetlerle destekleniyor, ama aynı zamanda işçilerin durumu da iyileştirilmiş ve bu süreçte refah devleti bir kalkınma aracı olarak görülmüş. Hiçbir şey, Hong Kong'un başarısının özel sektörden kaynaklandığını savunan Milton Friedman ve diğerlerinin tuttuğu çizgi kadar hatalı olamaz. Aslında Hong Kong ve Singapur'un başarısı güçlü bir hükümet politikası (Hong Kong'da hayli ince biçimlerde işler), refah devleti ve özel sektörün rekabet gücü arasındaki sinerjik ilişkinin bir ürünüdür. Dünyanın başka bölgelerinden, son derece özgül başka hikâyelere de rastlanır, aynı ülkede iyi ya da kötü yönetilen kentler gösterilebilir.

Brezilya'yı örnek verebiliriz. Sao Paolo kötü yönetilen bir kenttir, ama Curitiba iki milyon kişinin yaşadığı, eğitim ve ulaşım kalitesinin iyi olduğu bir kenttir. İyi bir yerel yönetim sayesinde yoksulluktan kurtulup kalkınma ve hayat kalitesinin iyileştirilmesi sürecine girdi. Bir başka kaydadeğer dönüşüm örneği de 1990'ların Şilisi'dir. Pinochet rejimi yıllık yüzde 1'lik bir ekonomik büyüme sağlamıştı. Pinochet sonrası dönemdeyse, 1990'larda daha hızlı bir büyüme kaydedildi, çünkü refah devleti yeniden inşa edildi, yoksul kesimin toplam nüfusa oranı yarı yarıya azaldı. Şili'de izlenen süreç hem açık hem de yeniden dağılımı öngören bir süreçti.

Ince: Bunların gerçekleşmesini sağlayan ulusal hükümetler mi oldu, yoksa öz yönetime dayalı girişimler mi?

Castells: Her ikisi de. Şili'deki değişiklikler hükümet politikasından kaynaklanıyordu. Özyönetime dayalı reformun örnekleri daha azdır. Curitiba da bu örneklerden biridir.

Ince: Peki bütün bunlar, karma ekonomilerin geleceğiyle ilgili olarak bize neler söylüyor?

Castells: Güçlü inisiyatifler üstlenebilen bir hükümet temel önemdedir, ama herkesin insan sermayesi yaratma konusunda refah devletinin rolünü anlaması gerekir. Ekonominin performansa odaklı olması gerekir ve ekonomiyle refah devletinin birbirini desteklediği anlaşılmalıdır. Devlet aynı zamanda uygun bir düzeyde işlemeye ihtiyaç duyar. Üçüncü Dünya'nın büyük bölümünde olduğu gibi, nüfusun çoğunluğu ekolojik bir felaketin eşiğindeyse kısa vadeli ihtiyaçlar çok büyüktür. Bu konumdaki bir ülke Avrupa'daki refah devletine bir sıçrayışta ulaşamaz. Hem kısa vadeli hem uzun vadeli stratejilere ihtiyaç vardır.

Ince: Peki devletin olarak rolü ne olacak? Avrupa'da, Japonya'da ya da ABD'de böyle bir durumda başvurduğunuzda polisler gelir,

mahkemeler de böyle bir sözleşmeyi askıya alır. SSCB'nin çöküşü sonrasında bu tür olaylar yüzünden Rusya'da güvenin yıkılmasına dair birçok şey yazdınız, birçok şey söylediniz.

Castells: Piyasa ekonomileri, çevrelerinde kurumlara ihtiyaç duyarlar. ABD ekonomisinin mahkemeler ve hukuki kararlar tarafından yaratıldığı gösterilmiştir. Böyle sistemler olmazsa eğer "vahşi bir ekonomi"yle, orman kanunuyla başbaşa kalırsınız. Rusya'da olduğu gibi. 1992'de Rusya'da bu konuyla ilgili bir komitenin başkanıydım. Tankların sokaklara çıkmasını önlemek için yeni bir anayasanın ve parti sisteminin gerekli olduğu sonucuna vardık. Doğru bir analiz yapmıştık, tepedeki insanlara da doğru zamanda sunmuştuk bu analizi, ama işe yaramadı. Sonuçta siyasetçilerle uğraşmak, tuzlamadan yiyemeyeceğim bir şey oldu. Bu insanlar ne yapmak istediklerini biliyorlar. Boris Yeltsin, reformdan çok kişisel siyasi denetim gücüne sahip olmak istiyordu. Diğerleri oligark olmak istiyordu, kanunsuz bir toplumda zenginleşmek istiyorlardı. ABD ve IMF temelde Rusya'da üst düzeylerdeki yolsuzluğu kabul etmişlerdir. Şimdiyse Vladimir Putin oligarklar üzerinde bir parça devlet kontrolü sağlamaya çalışıyor, ama bir yandan da onların yardımını arıyor. Putin'in, Rusların çoğunun desteğini kazanması hayalkırıklığından kaynaklanıyor, çünkü insanlar da devletin mafya örgütlenmelerini ve oligarkları kontrol altına alması gerektiğini düşünüyor. Mafya örgütlenmeleri ve oligarklar hâlâ yerli yerinde duruyor, ama biraz değişim geçirmiş bir biçimde. İktidar ilişkisi tersine dönmüş durumda. Devlet bir kukladan başka bir şey olmayan Yeltsin zamanında olduğundan daha fazla kontrol sahibi. Bu aynı zamanda formel ekonominin büyümekte olduğu, takas sisteminin hakimiyetini yitirdiği anlamına da geliyor.

Putin'in yapmakta olduğu değişikliklerin bir sonucu da Rusya'nın ulusal itibarını bir parça geri kazanmış olması. Rusya artık süpergüç olmasa da, saygı duyulan bir güç. 11 Eylül sonrasında Çeçenler artık uluslararası planda, hiç olmadıkları halde öz-

gürlük savaşçısı olarak değil terörist olarak görülüyor. Bir keresinde bir ankette Rusların büyük çoğunluğunun NATO'nun Rusya'ya saldıracağını düşündüğü ortaya çıkmıştı. Tarihin ilginç bir cilvesidir, şimdi Rusya terörizme karşı ABD'nin değerli bir ortağı ve olası bir NATO üyesi.

İnce: Siyaset ve medyanın bu kadar fazla örtüştüğü bir dünyada kamu hizmetinin geleceğine dair ne düşünüyorsunuz?

Castells: Biliyorsunuz ben gelecek hakkında hiç konuşmam, ama siyaseti finanse etmeye yönelik mevcut sistemlerin devleti özelleştirdiğini söyleyebilirim. Bunun panzehiri güçlü, temiz, özerk devlet memurlarıdır. Japonya dünyada yolsuzlukların en yoğun olduğu ülkelerden biridir. Ama kariyerleri güvence altına alınmış, satın alınamayacak nitelikte, milliyetçi ve çoğunlukla dürüst devlet memurları vardır. Aynı şey Britanya'da da kamu hizmeti için geçerlidir. Yeltsin'e sunduğumuz önerilerden biri, ENA'nın (Ecole Nationale d'Administration, Fransa'da kamu hayatının büyük bölümünü yöneten elit kesimi yetiştiren okul) Rus versiyonunu kurmaktı. Böyle bir elit yaratmanın demokratik açıdan tehlikeli olduğunu kabul ediyorum. Ama gelişmiş ülkelerde böyle bir grup yoksa eğer siyasi sistemler çok zayıftır. Pinochet'ye karşın, böyle uzun vadeli bir kamu hizmeti bürokrasisi Şili'de ayakta kalmayı başardı ve ülkenin Latin Amerika'nın en temiz ülkesi olarak kalmasını sağladı.

Tehlikeler de vardır, çünkü böyle bir grup muhafazakâr olmaya eğilimlidir. Ama geneli açısından düşündüğümüzde, ulusu korumaya da inanırlar. Bu tür elitlerin üyeleri yabancı düşmanı olmaya eğilimliyse de, bu genellikle iyiye çıkar.

İnce: Kuşkusuz ağ dünyasında, hükümetlerin görevlerinden biri de ağın içinde olmak. Bir şirket, ucuz işgücü bulmak için başka bir yere gidebilir, ama Barcelona ya da Britanya yönetimlerinin seçmenlerin oylarıyla iktidara getirildikleri bölgelere bakmaları gerekir.

Castells: Evet, bu da onların küresel ağlarda, özellikle de iktidar ve para ağlarında etkinliklerini sürdürürken, ulusal ya da yerel uzama kök salmanın yollarını bulmaları gerektiği anlamına geliyor. Bunu yapmalarının bir yolu, başka hükümetlerle birlik olmalarıdır. AB, en gelişmiş "ağ devleti"dir. Kurumları tipik bir ağ örneğidir, çünkü Avrupa Komisyonu karar alma konusunda nihaî yetkiye sahip değildir. Bu ulusal hükümetlerin rolüdür. AB'nin birçok bağlantı noktasını birleştiren, hiçbiri de bütün kararların alındığı merkez olmayan Avrupa Parlamentosu ve başka birçok noktayı birleştiren karmaşık bir ağ yapısı vardır. Sistemin başka bir parçası da Avrupa Merkez Bankası'dır. Avrupa Merkez Bankası bağımsızdır, ama AB mekanizmasının bir parçasıdır. Şimdi ulusal yasaların AB'nin onayını alması gerekiyor, ama bu egemenliğin kaybedilmesi değil, paylaşılması anlamına geliyor. AB ağı başka ağlarla da bağlantı kuruyor. Güvenlik için NATO'yla kurulan bağ gibi. Yardım ve uluslararası anlaşmalar için dünyanın geri kalan kısmıyla da bağları var. Benzer bir biçimde IMF'nin Avrupa'yı etkileyen uluslararası ekonomi politikalarında önemli bir rolü var, OECD gibi politika ve strateji merkezleri de Avrupa'da önemli rol oynuyor. En geniş açıdan bakacak olursak Japonya Merkez Bankası ve ABD Merkez Bankası da iş euro'nun değer kaybetmesini önlemeye geldiğinde bu ağın bir parçası oluyor. Şunu unutmayalım bir de: Bu ağlar sadece acilen eyleme geçmek gerektiğinde değil, sürekli işliyor.

Şimdi işler daha da ilginçleşiyor, çünkü yeni bağlantı noktaları ekleniyor. Ulus altı düzeyler daha önemli hale geliyor. Tony Blair'in başlattığı yetki devri sürecinde Britanya örneğinde tanık olduğumuz gibi. [1997'deki genel seçimler ertesinde İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda ve Londra'ya öz yönetim yetkileri devredilmişti, 2002'de de İngiltere'de bölgesel meclisler kurma planları yapılıyordu.] Ya da İspanya'da yeni geliştirilen, Katalonya, Bask ülkesiyle başka milletlere, başka bölgelere hatırı sayılır yetkiler veren "özerk devletler" uygulamasında olduğu gibi. Avrupa Böl-

geler Komitesi bu bölgeleri temsil ediyor. Komite, Avrupa Parlamentosu'nun Senatosu haline gelebilir.

Hükümetlerle ilişkisi olan ve siyasetin özelleştirilmesini temsil eden hükümetdışı örgütlerin yer aldığı başka bir katman daha var. Bu örgütler esnekler ve küresel olarak hareket edebiliyorlar. Küresel arenada böyle birçok örgüte rastlıyoruz.

Aynı mantık ABD için de geçerli. Ağ her yerde, hükümetlerin kendi kök salmışlıklarına karşı koyabilmelerinin, kontrol ve müzakere yetilerini güçlendirebilmelerinin yolu olarak ortaya çıkıyor.

Ince: Hükümetler sabit, para hareket halindeyse eğer, bu durumun vergilerin zenginler için bir tercih halini alması ve devletin finansmanının erozyona uğraması gibi bir tehlike yarattığına katılıyor musunuz?

Castells: Nihayetinde devlet iki şeyle ilgilidir: Vergiler ve şiddet. Bu öz çok fazla değişmez. Vergilerin olmadığı bir devlet yoktur, 1990'lar Rusyası'nın en zayıf noktası da buydu. Şirketler vergilerini ödemezlerse, devlet fazla bir şey yapamaz - bir kamu muhasebe sistemi dahi kuramaz. Rusya'da Putin yönetimi döneminde devlet vergi oranlarını düşürdü, ama şirketlerin biraz da olsa vergi ödemelerini sağladı.

Kilit mesele şudur: Sermayenin ve yüksek gelirli insanların hareketliliği, vergi toplama şansını azaltıyor. Üstelik bu yasadışı dahi değil. Bütün dünyayı tarayıp vergi oranlarının düşük tutulabileceği bölgeleri arayan şirketler var. Konu edilen para, ciddi bir etki yaratabilecek bir meblağ. Bu hükümetlerin istikrarına yönelik bir tehdittir ve seçicidir. Herkes yapamaz. Ayrıca para aklamaya da kapıyı aralar.

Ancak asıl sorun para aklama değil, yasal para hareketlerinin hızlı devriyle elde edilen getiridir. Bunu yapan insanlar ve şirketler sisteme kaos aşılıyor. Zengin insanlar her zaman paralarıyla ne yapacaklarını hükümetlerden daha iyi bildiklerini düşünür-

ler. Bu da finansal akışlara küresel bir düzen getirme işinin, vergi muafiyeti cennetlerinin kapatılmasıyla başlaması gerektiğini gösteriyor. Bunun kısa vadede gerçekleşmesi olası görünmüyor, ama belki küresel bir finansal çöküş -bana göre pek olası değil- bunun bir öncelik haline gelmesini sağlayabilir. Sonuçta, bugün vergi muafiyeti cennetlerini kapatma yönündeki hamleler, 11 Eylül sonrasında, El Kaide'nin buraları para aktarımı için kullandığı ortaya çıktığında hız kazandı. Yıllar önce yapılması gereken işler birden yapılmaya başlandı. Aynı şey tedbir fonları [hedge funds] için de geçerli. LTCM'nin [Long Term Capital Management / Uzun Vadeli Sermaye Yönetimi] çöküşü, bu tür çöküşlerin insanların varlıklarına verebileceği zarar yüzünden köprün fonların daha yoğun bir biçimde izlenmesi gerektiğinin ipucunu vermişti. Piyasalar çabuk toparlandı, ama çöküşten etkilenen aktif varlıkların ve insanların toparlanması yavaş ilerler.

Ince: Vergi muafiyeti cennetlerinden ve finansal düzenlemelerden söz açılmışken, *Enformasyon Çağı*'nda sizin kilit bir kaygınız olarak beliren bir konuya -suç, özellikle de uluslararası suç- gelelim. Kriminal örgütlerini ağ ekonomisinin tam bir katılımcısı olarak görüyorsunuz, ama yazdıklarınızdan bu örgütleri kötülük kaynağı olarak gördüğünüze de kuşku yok.

Castells: Suç çok önemli ve dünya ekonomisinin giderek daha büyük bir bileşeni haline geliyor. Bazı bakımlardan, dünya ekonomisinin diğer kilit bileşenlerinden farklı değil. Aynı ağları kullanıyor, benzer biçimlerde değişiyor, benzer bir işbölümüne sahip ve piyasaları da aynı biçimde anlıyor. Ve geniş, giderek genişleyen bir ölçekte işliyor. Latin Amerikalı suç örgütlerinin çalışmaını okumalarını, hoş olmayan bir güven oyu olarak görüyorum. Ama bunun bir sebebi, bu bölgenin çağdaş sosyal bilimlerin büyük bölümünün, en ciddi başarısızlıklarından biri olmasıdır. Çağdaş sosyal bilimler, kriminal ekonominin kazandığı önemi teslim edememiştir.

Meselenin biraz farkında olan bazı insanlar ve örgütlenmeler var. Örneğin Brezilya'da Fernando Cardoso devlet başkanı olduğunda bir konferansa katılmıştım ve konuşmamda kriminal ekonominin dünya ekonomisindeki önemini vurgulamıştım. Ekonomistler sözlerime katılmışlardı, ama ilgili bir etken olarak suç örgütlerini görmezden gelmeleri gerektiğini, çünkü onlara ilişkin veri toplamanın bir yolu olmadığını söylemişlerdi. Büyük ve riskli bir iş olsa da, bu konuda ciddi bir çalışma yapmaktan başka bir yol yok diye düşünüyorum. Bu işi gazetecilere bırakamazsınız. İşin gerçekten tehlikeli olan kısmı, yasadışı işlerle uğraşan birinin adını vermenizdir, ama bir sosyal bilimci için isim vermek hayati önemde değildir. İsim vermezseniz, her tür araştırmayı yapmanız mümkündür.

Ince: Uyuşturucunun, uluslararası kriminal ekonomideki yeri nedir, ne ölçüde merkezi önemdedir?

Castells: Hayati önemdedir: Uyuşturucular kriminal ekonomide toplam işin yüzde 60'ını oluşturuyor. Ancak kriminal ekonominin başka birçok yönü de var. Biri insan ticaretidir. Çinli kriminal örgütler, başka suçları finanse etmek için göçle ilgili suçlardan kazandıkları parayı kullanıyor. Silah, belki de kitle imha silahları kaçakçılığı da önemlidir. Ama uyuşturucular yasadışı olmaları bakımından farklılık gösterirler. Uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etmenin bir yolu da uyuşturucuları yasallaştırmaktır. Sigara gibi uyuşturucular da yasal olursa eğer, oturup bu sorunun nasıl ele alınabileceğini düşünebilirsiniz. ABD'de ve başka kalkınmış ülkelerde sigara içenlerin oranı ciddi biçimde düştü ve bu alışkanlık büyük ölçüde silinip gidecek. Benzer biçimde, uyuşturucu kullanımını bastırmak için böyle büyük bir çaba gösterilmezse eğer, uyuşturucu kullanımı kamusal sağlık önlemleriyle ciddi biçimde azaltılabilir. ABD'de hapisteki insanların yüzde 45'i şu ya da bu biçimde uyuşturucu yüzünden içeride. Ya kullandıkları için ya da ticaretini yaptıkları için. Ticaretini bir yana bırakın uyuşturucu

kullanmaktan üç kez hüküm giyerseniz müebbet hapse çarptırılabiliriyorsunuz. Kaçakçılar uyuşturucuların yasallaştırılması düşüncesinden nefret ediyor, ama korkmaya pek gerek olmadığını da biliyorlar, çünkü siyasetçilerin uyuşturuculara göz yumması söz konusu olamaz.

Ince: Uyuşturucu kaçakçılığıyla geleneksel iktidar sistemleri arasında nasıl bir ilişki var?

Castells: Uyuşturucu ticaretinin en yıkıcı etkileri insanlar değil, kurumlar üzerindedir. Kolombiya en iyi bilinen örnektir. Kolombiya siyasi sorunlarını kriminal ekonomiyi ele almaksızın çözemez. Ama kriminal ekonominin, [2002'de] Arjantin'deki ekonomik ve siyasi krizle doğrudan bağlantıları vardır. Meksika'da da uyuşturucu kartelleri devlete tam anlamıyla sızmışlardı. Dünyanın başka bir bölgesinde Japon Yakuzası'nın siyasi nüfuzu da gayet iyi bilinir. Bu örneklerin hepsinde de kriminaller başka girişimci liderlerle, siyasetçilerle vd.'yle yakın bağlantılara ihtiyaç duyan ve sahip olan girişimci liderlerdir. Bu da sistemi tümüyle yozlaştırır. Benzer biçimde uyuşturucunun etkisi, ABD yargı sistemini de tamamıyla değiştirmiştir. ABD'de bir okulda uyuşturucu satan 15 yaşında bir genç, küresel suç sisteminin yerel ifadesidir; başka bir deyişle tam anlamıyla gelişmiş bir ağda bir bağlantı noktasıdır.

Elbette ki uyuşturucular hikâyenin yalnızca bir parçası. Ağda, yasadışı olan herhangi bir şeyin ticareti yapılabilir. Sanat eserleri, nesli tükenmekte olan türler, insanlar. Ama uyuşturucunun yasallaştırılması sistemi çok zayıflatacaktır. 1930'larda ABD'de uygulanan içki yasağının son bulması, çeteleri nasıl zayıflattıysa öyle.

Ince: Ağ dünyasının büyümesinden yargı sistemleri de etkileniyor mu?

Castells: Evet küresel suçla mücadele yargının işleyişini değiştirmek zorundadır. İspanyol yargıç Baltasar Garzon'un, Pinochet'nin Şili'de İspanyollara karşı işlenen suçlardan dolayı İspanya'da yargılanması için tutuklanması girişiminde bulunması anılması gere-

ken bir örnek. Garzon, İspanya'da bulunmayan biri hakkında soruşturma açılması için İspanya bağlantısını kullandı. Yargının ülke sınırlarını aşması temel bir devrim olurdu. Belçika'da, Belçika'da işlenmemiş suçlardan dolayı soruşturma açmak mümkün. ABD yönetimi Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Amerikan yurttaşları üzerindeki yargı yetkisini bugüne dek kabul etmemiş olsa da, ABD de bu konuya ilgi göstermeye başladı ve devletin rolünün bu yönü tartışılıyor. Adaletin küreselleşmesi süreci devam ederse eğer, bir dünya mahkemesi kurulabilir ve ulusal bir mahkemede dünyanın başka yerlerinden davalar dinlenebilir. Avrupa'da ortak tutuklama emri çıkarma konusuna ilgi duyuluyor, böyle bir tutuklama emriyle belli suçlardan aranan insanlar Avrupa'da herhangi bir polis gücü tarafından tutuklanabilecek. İspanyollar buna özellikle sıcak bakıyor, çünkü Fransa'daki Bask teröristlerine el atmak istiyorlar. Ama daha geniş ölçekte küresel suçun genişlemesine yetişebilmek için polis kuvvetlerinin sınır ötesi eylemliliği ve adli soruşturmalar gündeme gelebilir.

Tüm dünyayı kapsayacak bir asayişi sağlama çabası yeni bir gelişme. Herkesin İnterpol'den haberi vardır, ama İnterpol bir polis gücünden çok veri alışverişi mekanizmasıdır. Ancak Avrupa'daki bütün polis güçlerinin uluslararası bir nitelik kazanması da muhtemel, çünkü ilginçtir Avrupa'da kamu sektörünün en geleneksel alanlarından birinde yukarıda bahsettiğimiz gibi eylemde olan ağ devleti görülüyor. Aynı şey polisin yanı sıra mahkemelere de uygulanacaktır.

Ince: Aynı dinamik başka ülkeleri de etkisi altına alabilir mi?

Castells: ABD, bu gelişmelere ve başka uluslararası girişimlere katılmakta en yavaş olan büyük devlettir. Muhtemelen dünyanın en son ulus-devleti olacaktır. Ama dünyanın geri kalan kısmının bunu kabul edip etmeyeceği belli değil. Bir noktada ABD bile küresel bir ağ dünyasında bulunduğunun, bu dünyayı oluşturan sistemlerin içinde yer aldığının farkına varacak.

Şimdilik ABD kendi tutumu itibarıyla Soğuk Savaş'ın bitmesine uyum sağlayabilmiş değil. Ama bu durumun değişeceğini umuyorum ve bundaki en büyük etken de ABD şirketlerinin dünyanın dört bir yanına kök salması olacak. Dünya ekonomisini tek bir devletin yönetemeyeceğini ya da hayatlarımızı şekillendiren iç içe geçmiş birbiriyle bağlantılı küresel sorunlarla tek bir devletin uğraşamayacağını anlamaları gerekiyor.

YEDİNCİ SÖYLEŞİ

Castells'in Dünya Turu

Martin Ince: Çalışma hayatınız, özellikle de *Enformasyon Çağı*'nı yazdığınız dönem dünyanın dört bir yanına seyahatlerle, daha da önemlisi birçok ülkede yoğun saha çalışmaları ve araştırmalarla dolu geçmiş. Kitapta ülkeler, kentler ve bölgelerden bol bol bahsettik, ama şimdi değinmediğimiz bölgelerin meselelerine, sorunlarına ilişkin görüşleriniz hakkında konuşalım, başka yerlerde daha sistematik biçimde işlediğiniz ülkesel ve bölgesel konulardan bahsedelim. Tahminde ya da öngörüde bulunmaktan kaçınmanıza doğal olarak saygı duyacağız, ama görüşlerinizi kanıtlara dayalı bir biçimde sunma konusunda lütfen rahat davranın.

Barcelona'da görüştüğümüzde, dünyanın fiziksel olarak ziyaret etmediğiniz tek bölgesinin Ortadoğu olduğunu söylemiştiniz (Antarktika'yı saymıyoruz). Bu yüzden biraz Ortadoğu hakkında konuşalım.

Bu söyleşiyi 2002'nin başlarında yapıyoruz. Geçen sene 11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen saldırıların, temel önemde yeni meseleleri gündeme getirmediğinde görüş birliğine varmıştık. Hatta siz *Enformasyon Çağı*'nda (ikinci baskının 387. sayfasın-

da) 11 Eylül 2001'deki benzer saldırılardan bir olasılık olarak bahsettiğinize dikkat çektiniz. Şu da var ki, İsrail ile komşuları arasındaki savaşa yakın durum hiçbir zaman olmadığı kadar fazla insanın ölmesine sebep oluyor, çözüm bulunması yönündeki yerel ve dünya çapındaki girişimleri boşa çıkarıyor.

Manuel Castells: Evet, Ortadoğu'yu şahsen bilmiyorum, ama o kadar çok Arap ve Müslüman öğrencim oldu (özellikle de Filistinliler ve Suudiler) ki, Arap kültüründen o kadar çok insan tanıyorum ki temel verilere sahip olduğumu, meseleye ilişkin derin bir duyarlılığım olduğunu düşünüyorum. Şunu hemen söylemeliyim ki, İsrail'in varlığını kuvvetle savunan, ama aynı zamanda İsrail'in yayılmacılığını, Filistinlilere karşı uyguladığı sistematik baskıyı derinden eleştiren bir insanım. [Ariel] Şaron İsrail'de çok derinlere kök salmış, tarihten beslendiği aşikâr olan bir akımı temsil ediyor. ABD dahil uluslararası camianın etkin baskısı olmaksızın İsrail'in bağımsız bir Filistin devletinin varlığını kabul edeceğini sanmıyorum. Tabii ki bunda [Filistin lideri Yaser] Arafat ve şürekâsının da kısmen payı var (başlarda bütün Yahudilerin denize dökülmesi yönündeki çağrılarını hatırlayalım), ama nesnel olarak konuşacak olursak İsrail ezendir ve varlığını da yalnızca kendi tehlikeye atmaktadır. Çünkü Filistin halkını canlı bombalara çevirmektedir. İsrail dış dünya tarafından ve nükleer silahları sayesinde yeterince korunuyor. İsrail'in Büyük İsrail'i ve öbür bir milyon Yahudi'den vazgeçmesi, Arap komşularıyla ve kendi Arap yurttaşlarıyla barışçı işbirliğine girmesi, barış için masaya oturması gerekiyor.

Ince: Şimdi de hâlâ yanıt bekleyen eski bir soruya geçelim. Ortadoğu'nun petrolden kazanılan ve çok dar bir kesimin elinde yoğunlaşan büyük zenginliği, bölgenin ürününü alıp değerlerini önemsememekten hoşnut görünen kalkınmış bir dünyayla çatışmak için mi kullanılacak?

Castells: İşler o kadar basit değil aslında. Petrol ya doğrudan ya da Suudiler ve Emirliklerle yapılan anlaşmalar yoluyla büyük ölçüde

Batı tarafından kontrol ediliyor. Batı Suudilerin dini fundamentalizmini hiçbir zaman çok umursamadı ve aslına bakarsanız komünizme ve radikal milliyetçiliğe karşı bir panzehir olarak dini fundamentalizmi teşvik etti. İran ve Irak farklı, ama açıkçası İran, Batı Avrupa'nın yanı sıra Japonya ve Çin gibi petrol tüketicisi başka ülkere bağlı. Ayrıca ABD'nin Afganistan'da Sovyetler'e karşı El Kaide nüvelerini desteklediği, Taliban'ın 1996'da Pakistan ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle, onları daha istikrarlı bir güç olarak gören ABD'nin rızasıyla iktidara geldiği gayet iyi biliniyor. O yüzden fundamentalizmin, hatta fanatizmin reelpolitik açısından ABD'yi hiç sıkmadığını, Afganistan'daki kadınların Clinton yönetiminin fazla bir müdahalesi olmadan Taliban tarafından ezildiğini pekâlâ söyleyebiliriz. Suudi Arabistan'ın Batılılaşması ve ABD'nin İsrail yayılmacılığına verdiği sıkı destek yüzünden tehdit edilen İslami kimliğin savunulması, arap dünyasında bazı muhalif elitleri yabancılaştırdığında ABD tehdidin farkına vardı. O zamanlarda da ABD'nin derdi, hem kutsal mekânların hem de Batı petrolünün bekçisi olan ılımlı fundamentalistlerle ittifakı korurken, radikal fundamentalistlere nasıl tepki gösterileceği sorusunda düğümleniyordu. Medeniyetler çatışması tezinin kimlik, jeopolitik ve ekonomik çıkarlar arasındaki karmaşık etkileşimi görmezden gelen, ilkel bir etnosentrik ideoloji olmasının sebebi budur. Sömürgeci geçmiş uzaklaştıkça, Arap ve Müslüman kültürlerin içine girmenin, onları anlamanın da o kadar yüzeyselleştiği görülüyor. Bunun sebebi tam da Batı'ya yakın olan Arap ve Müslüman liderlerin Batılılaşmış olması ve bizlerin de onları iyi tanıdığımız için ülkelerini de tanıdığımızı düşünmemiz. Ama onların bölünmüş bir kişilikleri ve bölünmüş bir kültürleri var. Çünkü tam anlamıyla Batılı olduklarında Müslüman dünyanın bir parçası olmaktan çıkıyorlar, böylece zenginlik, nüfuz ve güç kaynaklarını yitiriyorlar. Dolayısıyla Müslüman dünyanın Batılılaşmasıyla (küresel kapitalizm ve siyasi demokrasi anlamında) Müslümanların ortak bir dünyayla bütünleşmesi arasında bir gerilim

vardır ve olacaktır. Demokrasinin ajanları (Müslüman liderler), demokrasiyi (büyük ihtimalle koltuklarından edileceklerdir) ya da ataerkilliğin sona erdirilmesi gibi başka bir temel toplumsal değişimi gerçekten kabul edemezler.

Ince: ABD'nin Ortadoğu'ya bakışı Avrupalılara tuhaf görünüyor. ABD'de birçok Müslüman yaşıyor olmasına karşın, onların kaygıları ya da kültürleri pek bilinmiyormuş gibi görünüyor. (Gerçi ben Müslüman Britanya'da yaşadığımdan, Britanya'yla bir karşılaştırma yaparken yanılmış olabilirim.) Siz yaptığınız sohbetlerde, ABD'nin artık Müslüman dünyaya karşı daha fazla bilgiye dayalı bir yaklaşım sergileyebileceği düşüncesine vardınız mı? Yoksa ABD saldırısı sonrasında Taliban'ın hemen çökmesi, ABD makamlarını silah gücünün bilgiden daha yararlı olduğu sonucuna mı götürecek?

Castells: Radikal fundamentalizm henüz çökmemiştir, Afganistan'da bile. Bu da büyük bir askeri zafer değildir. Fundamentalizmin kökleri hayattadır, iyi durumdadır, dolayısıyla savaş, bu tuhaf ağ savaşı da uzun süre devam edecek. ABD hükümeti sağda, dolayısıyla teknolojinin güdümündeki askeri eylem, anlama ve kavramanın önüne geçiyor. ABD'nin İsrail'le ilişkilerinde izlediği, Suudilerin barış önerme çabalarına karşı Filistinlilere hiçbir açık kapı bırakmayan tek yanlı politika, bu konudaki güçlüklerin açık bir örneğidir. Bu yalnızca İsrail'i korumak değil, ABD'yi korumak için sağlam İsrail kalkanından yararlanmaktır. Hayır, hayır. ABD'nin Müslüman dünyayı anladığını ya da anlamayı umursadığını sanmıyorum. Amerikan halkında da Müslüman karşıtı duyguların geliştiğini görebiliyorsunuz.

Ince: ABD'nin Müslüman dünyaya az ilgi göstermesinin hep belli bir sebebe dayandı sanırım: İsrail lobisinin ABD siyasetinde etkin olması. İsrail'in seçilmek isteyen siyasetçilerin gözündeki önemi, Ortadoğu petrolüne hayati bir ihtiyaç duyulmasıyla çelişti hep.

Sonuçta ABD dış politikasının önemli bir bölümü özelleşti: Başkanlar İsrail'le konuşurken, petrol şirketleri Suudi Arabistan'la konuştu. Bunun görmezden gelme anlamına geldiği, bu kopukluğun yüksek bir bedeli olduğu yavaş yavaş kavranıyor mu?

Castells: Hayır, İsrail bağlantısı daha derinlere inecek. Sebebi de sadece İsrail lobisinin ABD seçimlerindeki gücü değil, aynı zamanda İsrail'in dünyanın belirleyici bir bölgesinde Amerika'nın jeopolitiğinin ve askeri gücünün köşetaşı olması. Bu anlamda Yahudilerin ABD'de etkin olmasıyla ABD'nin ulusal güvenlik çıkarları arasında bir çelişki yok. ABD ortak kalkınma, çokkültürlü diyalog, küresel yönetimin çoktaraflı kurumsallaşması temelinde daha istikrarlı bir dünya kurmaya kalkışsaydı, her şey daha farklı olurdu. Ama ABD dış politikasının öngörülebilir geleceğine baktığımızda bunların boş sözler olduğunu görüyoruz.

Ince: Ortadoğu aynı zamanda, uluslararası kötücül güçler olarak görülen iki hedefe karşı son dönemdeki iki saldırıya da sahne oldu: 2001/2'deki Afganistan savaşıyla on yıl önceki Körfez Savaşı'nı kast ediyorum. İkisi de Somali ya da eski Yugoslavya'ya yönelen müdahalelerden daha başarılı bulundu. Bir kuşak önce Latin Amerika'da olduğu gibi bölgenin ABD müdahalelerinin serbest atış hattı haline gelmesi olasılığından bahsedilebilir mi?

Castells: ABD'nin dünyanın her yerine, ABD çıkarlarına karşı düzenlenebilecek terörist saldırıların sıçrama tahtası olarak görülen her yere askeri müdahalede bulunması tehlikesi var. Yeni bir savaş biçiminin, Rand Corporation uzmanlarının deyişiyle ağ savaşının küreselleşme süreci söz konusu.

Ince: 11 Eylül saldırıları gibi bir olay da bir cevap bekliyor. Saldırının sebebi en başta Suudi Arabistan'ın Batılılaşmasından duyulan hoşnutsuzluktu. Dışarıdan bakan gözlemcilere bu Batılılaşma süreci çok da ilerlemiş gibi görünmese de. Suudi Arabistan'ı daha demokratik yapmak, bizim gibi liberaller için kabul edilebilir ola-

bilir, ama bunun birçok Müslüman için kötü yönde bir değişim olduğu gerçeğini nasıl benimseyeceğiz?

Castells: Tabii, ironik olan şudur ki Suudiler Müslüman dünyanın dışlanmışları değillerdir, dolayısıyla bu açıkça dini kimliğin gelenekselcilerin bakış açısına göre marjinalleşmesi meselesidir. Asıl mesele bu kimlik politikasının Pakistan'da olduğu gibi, Müslüman dünyada toplumsal olarak dışlanmış kesimlerin tepkisiyle buluşup buluşmayacağıdır. Bin Ladin buna oynuyor. Eğer bu oyun başarılı olursa, hem dini inançlarına dayanarak hem de toplumsal dışlanmaya karşı tepki verecek yüz milyonlarca fanatik, yoksul insanı hiçbir teknoloji durduramaz. İşte bu yüzden, bu saatli bombanın pimini çekmek için devasa çapta ortak bir kalkınma politikası geliştirmek gerekiyor. El Kaide kendi içinde bir tehlike değildir, tıpkı Rusya çökünceye dek Lenin'in de kapitalizm için bir tehdit olmadığı gibi. Ama eğer yoksul Müslüman ülkeler, petrol zenginliğinin bir kısmını arkalarına almış ayrıcalıklı Müslüman din adamları arasında kurtarıcılar aramaya başlarsa, o zaman ABD yönetiminin yakasını bırakmayan denkleme çıkarız. Güçlük şurada yatıyor: ABD sorunu çözmek yerine, askeri teknolojiyi kullanarak kökten bir ameliyat gerçekleştirebileceğine inanıyor.

Ince: Britanyalı bir vergi mükellefi olarak Taliban'dan kurtulmayı, son yıllarda devletin ödediğim parayı harcadığı en hayırlı işlerden biri olarak görüyorum. Ama Taliban, ancak El Kaide'ye yataklık yaptığında düşman olarak addedildi. Birçok siyasetçi Afganistan'ı daha iyi bir yer haline getirmek gerektiğini söylüyor, ama sırf yine şer güçlerin sığınağı haline gelmesin diye. Dünyanın başka yerlerinde yapılan çokuluslu müdahaleler size Afganistan'da başarıya ulaşılacağı ümidi veriyor mu, yoksa içinizi zor günlerin yakın olduğu hissi mi kaplıyor?

Castells: Hayır. Bence sizin paranız da benim param da kötü harcandı. Bin Ladin'i Tora Bora'da yakalayabilirdik, ama elimizden kaçırdık çünkü milyonlarca doları bölgedeki Amerikalı ve Britanya-

lı askerlerin hayatı tehlikeye girmesin diye bombardıman yapmaya harcadık. Ayrıca bizim Afgan savaşbeylerine de yeterince para dökmedik herhalde ki, öbür taraftan daha fazla aldıkları için gitmesine göz yumdular. Çokuluslu müdahalelerin birçoğu, açık hedeflerden yoksun oldukları için, arkalarında gerçek bir politika olmadığı için başarısızlığa uğrar. Bu müdahaleler her zaman "bekle ve gör"e çıkan toplum yardımlardan öteye gitmiyor, çünkü toplumların asıl sorunlarıyla uğraşma yönünde açık bir strateji yok: Kalkınma, zenginliğin paylaşılması, kurumların inşası yoluyla iktidarın paylaşılması gibi örneğin. Müdahaleler sadece katliama son vermeye yarıyor, güvenlik sorunlarımız çözülür çözülmez de çekip gidiyoruz. Bush'un dediği gibi ulus-inşası yok. Ama ulus-inşasının olmaması, ulusların kendi koşullarında, kendi kendilerini inşa ettikleri anlamına gelir -genellikle de sözde Batılı çıkarlara karşı gelişir.

Ince: Petrol yüzyılı -yirminci yüzyıl- geride kaldığından, gelecek yıllarda bu tablonun kökten değişmesi mümkün olabilir mi? Bu yüzyılın güneş enerjisinin, rüzgâr çiftliklerinin ve enerji verimliliğinin yüzyılı olması, Ortadoğu'nun önemini yitirmesi anlamına gelebilir mi? Bütün bunlar ümitsizliği besleyip fundamentalizmin itici gücü olabilir mi?

Castells: Maalesef petrol uzun bir süre daha bizimle olacak, ama evet bölge yoksullaştıkça kimlik ve dışlanma arasında patlayıcı bağlantı da daha fazla ivme kazanacak. Mısır'a bakın.

Ince: İsrail ile komşuları arasındaki tartışmanın konusu ne? Bu tartışmayı çözebilecek sınırlar ya da sistemler var mı, yoksa umabileceğimiz en iyi şey silahlara dayalı bir barış mı? Filistin ve İsrail'de daha iyi siyasetçilerin yönetime gelmesinin bir faydası olur mu? Böyle bir şiddet döngüsü gerçekten de çatışma çözmeye yönelik yöntemlerle kırılamaz mı? Ya da (İrlanda'da olduğu gibi) değişimin dış güçlerin, örneğin bu durumda ABD'nin etkisiyle mi gelmesi gerekir?

Castells: En başta iki fundamentalizm olduğunu söyleyelim. İsraillilerin Kudüs hakkında hissettikleri ancak kimlik politikası terimleri çerçevesinde anlaşılabilir, Arapların da buna verdiği simetrik bir tepki var. Ama her ikisi de Kudüs'ün Hıristiyanların da kutsal mekânı olduğunu unutuyor. Sonra dünyanın, özellikle de Soykırım (Holocaust) ve tarih boyunca Yahudilerin her zaman kıyıma uğramasından ötürü Avrupalıların hissettiği haklı suçluluk duyguları yüzünden İsrail'in sömürgeci geçmişin temelleri üzerine kurulması var. Sonra bir de Filistinlilerin milliyetçiliklerinin ve heveslerinin demokratik olmayan Arap devletlerince beslenip kullanılması var. Filistin liderliğin uzun süre kullandığı ateş saçan retorik, kanlı terör saldırıları ve İsrail'in bunlara aynen karşılık vermesi var. Arap dünyasının askeri, teknolojik ve ekonomik terimlerle bir Batı karakolu olan İsrail tarafından sürekli aşağılanması var. Sonra bir de İsrail'in yayılmacılığı Arap dünyasındaki ezilmiş, yoksul topraklardan ve eski Sovyet cumhuriyetlerinden gelen yüzbinlerce Yahudi var. Öte yanda kuşaklardır nefretle büyüyen, ama aynı zamanda nispeten iyi eğitim gören ve ürkütücü koşullarda İsrailliler tarafından işe alınan Filistinli gençler var. Dolayısıyla kimlik, milliyetçilik ve demokrasi mücadelesinin yanında bir de sınıf çatışması var. Akılcı müzakerelerle çözülemeyecek denli büyük bir sorunlar yumağı bu. Dünyanın taraflara dışarıdan bir çözümün dayatılması -dayatılması demek istiyorum- gerektiğini anlaması gerekiyor. Yahudiler ve Filistinlilerin başka bir hayatın mümkün olduğunu fark etmesini sağlayacak maddi koşullar böyle yaratılabilir. Uluslararası camia bu hatta ilerlemezse, Ortadoğu bütün dünyayı istikrarsızlığa sürüklemeye devam edecek, bu çatışmanın birçok kaynağı olduğundan insanoğlunun ilerlemesini imkânsız kılacak. İsrail-Filistin çatışması, bizi varoluşun en ilkel biçimine, hoşgörüsüzlüğün ve şiddetin çevresine çıpalayan en eski, en kontrol edilemez çatışma. Ya bununla yüzleşiriz, ya da giderek yükselen bu çatışmanın girdabında kaboluruz. Ama müdahale kapasitemiz konusunda son derece karamsarım, çünkü ABD hayır diyecektir.

Ince: Biraz da bölgenin diğer büyük ülkelerinden bahsedelim. Irak: Saddam iktidarda kaldığı sürece, bütün bahisler yatacak mı? Irak yönetimi mesela Afganistan'da olduğundan daha çabuk giderse, bu ülkede işleyen bir sivil toplum kurulabileceği düşüncesine katılıyor musunuz? Irak, diktatörlerin sınırları dışındaki faaliyetlerinden değil de kendi halklarına karşı eylemleri yüzünden iktidardan indirilmesinin ilk örneği olabilir mi?

Castells: ABD, Irak'a karşı topyekûn bir savaş açmadıysa eğer, sırf sonrasında ne yapacağını bilemediğinden açmadı. Saddam kanlı bir diktatör, tehlikeli bir insan -yapabilseydi eğer nükleer silah ya da biyolojik silah kapasitesi oluşturabilirdi. Sorun, toplumunu etkin bir biçimde bastırmış olmasıdır. Bombalar kullanarak dışarıdan bir şey dayatma yönünde her girişim muhtemelen Irak halkının düşmanlığıyla karşılanacak. Bu kesin değil, çünkü Miloşeviç de hem NATO bombalarıyla hem de Sırp demokratların çabalarıyla koltuğundan indirilmişti. Ama korkarım Irak'ta sivil toplum, siyasi muhalefet daha az gelişmiş durumda ve Batı'ya karşı milliyetçilik hâlâ zirvede. Bunun yanında Batı her zaman İran'a karşı Irak'ı desteklemiştir -ta ki her zaman olduğu gibi kontrolden çıkıncaya dek. Bu yüzden ABD ve İsrail durum daha kötüye gitmeden Irak'a karşı harekete geçme vaktinin, topyekûn bir savaşın ve peşinden askeri işgalin (muhtemelen kargaşa sonrasındaki temizlik aşamasında uzmanlaşmış Britanya askerleri tarafından gerçekleştirilecek) bedelini ödeme vaktinin geldiğine karar verinceye dek bu kargaşa devam edecek.

Eylül 2002'de yapılmış ek

Eylül 2002'de korkunun ve dar bir kavrayışa dayanan iç siyasi çıkarların Bush yönetimini, Saddam devrilip kukla bir rejim (Afganistan tarzı) kuruluncaya dek Irak'la savaşmaya ikna ettiği kesin. Bush yönetiminin bakış açısına göre bu savaş terörist gruplara potansiyel desteği kesecek. Güvenilmez bir ülkenin kitle imha si-

lahlarına sahip olmasıyla ve en az bunun kadar Batı'nın dünyanın ikinci büyük petrol rezervlerini doğrudan kontrol etmesiyle ilgili bir kaygı bu. Ayrıca Irak petrolünün kontrol altına alınması, El Kaide'nin finansmanında rol oynadıkları açıklık kazanmış olan Suudilere karşı daha sert bir tutum benimsenmesini kolaylaştırabilir.

Ancak biz bunları konuşurken, başlamak üzere olan bu savaş çok ciddi, öngörülemez bir tepkime zincirini de başlatabilir, Afganistan'daki savaş yeniden canlanabilir, çatışma Keşmir'e sıçrayabilir, Pakistan'ı istikrarsızlığa sürükleyebilir ve dünyanın büyük bir bölümünü şiddet ve yıkım girdabına sürükleyebilir. ABD neye giriştiğinden bihaber. Çünkü temelde tam bir tekyanlılığa karar verdi, güvenliğini yalnızca kendi askeri gücü üzerine inşa ediyor. Arap ülkelerinin yanında ABD için, İsrail için, dünyanın tamamı için çok tehlikeli bir durum bu.

Ince: İran: İran gerçekten uluslararası terörizmi destekleyen bir ülke mi yoksa daha çok reform mücadelesi veren bir toplum mu?

Castells: İran hem fundamentalist bir devlet hem de çok etkin, gelişmiş ve demokratik bir toplumun önünü açmaya çalışan modern bir devlet. Biliyor musunuz, *Enformasyon Çağı* üçlemesi İran'da sansürsüz yayınlandı. Ya ben fundamentalistim ya da İran büyük bir çeşitlilik arz eden entelektüel bir kültür haline geliyor -ikincisinin geçerli olduğu yönünde kanıtlar mevcut.

Ince: Türkiye: Laik bir toplumu olan ve Batılı hevesler peşinde AB adayı bir ülke mi? Yoksa Kürdistan'da kendi halkıyla savaşan, ülkenin geri kalan bölgelerinde de Kürtleri bastıran bir Küçük Asya, Ortadoğu ülkesi mi?

Castells: Türkiye tamamen Avrupalı bir toplum. Müslüman olmasalar, kimsenin bundan kuşkusu dahi olmaz. Kürtler kuşkusuz baskı görüyor, ama Avrupa'da başka milliyetler de diktatörlüklerin baskısına uğradı (örneğin İspanya'da Franco döneminde Katalan-

lar ve Basklar), ama bu İspanya'nın Avrupalılıktan dışlanmasına neden olmadı -demokrasi olmamasına karşın. Dolayısıyla Türkiye'deki asıl mesele demokratik kurumlara saygının ve insan haklarının yeterince gelişmemiş olmasıdır. NATO'nun Sovyetler Birliği'nin güney kanadındaki Türk ordusunu güçlendirmesi gerekiyordu, şimdi de Türk toplumu kendi ordusunu hazmetmeye çalışıyor. Bunun reçetesi kalkınma ve demokrasidir. Bunun için de Türkiye'nin AB'ye katılması temel önemdedir. AB, biz Müslüman ülkeleri Birlik'te istemiyoruz deme cüretinde bulunacak mı? Berlusconi'ye katılabiliriz belki ve Hıristiyanlığı Avrupalı kimliğinin temel bir bileşeni haline getirebiliriz. Ama bence bu etnosentrik, savunulamaz ve tehlikeli bir önerme olur. Aslında kısa süre önce editörlerinden biri olduğum *Muslim Europe* (2002) başlıklı kitapta, Avrupa'da çokkültürlülüğün giderek geliştiğini gösterdik. Müslümanlar artık Avrupa toplumlarının ayrılamaz bir parçası ve öyle de kalacaklar.

Ince: Şimdi de Asya'ya geçelim: Dünya nüfusunun büyük çoğunluğuna, en çözülemez sorunların bazılarına, en büyük potansiyelin önemli bir bölümüne sahip olan kıtaya. Tartışmamız gereken en ciddi sorunların birçoğunu Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Japon balonunun sonrası, Kaplan ekonomilerin geleceği diye topladığım başlıklar altında konuşacağız, diğerlerinden, Çin ve Hindistan'ın geleceğinden ise ayrı konular olarak bahsedeceğiz. Soğuk Savaş'ın gölgesi uzun sürdü. Rusya'da işleyen bir sivil toplumun kurulmasının, Uzakdoğu için nasıl bir anlamı olacak?

Castells: Bildiğiniz gibi ben tahminlerde bulunmam. Onun yerine bir yorum sunayım. İnsanlar Rusya'nın bir Asya Pasifik ülkesi olduğunu, Rusya'nın en uzun sınırının Çin'le olduğunu unutma eğilimindeler. Ayrıca Sibirya yakıt, hidroelektrik enerji, az bulunan metaller, orman ürünleri vb. dahil herhalde dünyanın en geniş stratejik doğal kaynaklarına sahip bölgesidir. Japonya, Kore ve Çin'in yoksun olduğu kaynaklardır bunlar. Dolayısıyla bu ülke-

lerde, özellikle de Çin'deki büyük ekonomik gelişme bu doğal kaynaklara bağımlılığa yol açmıştır. Sibirya, Rusya'nın Uzakdoğusu ve Asya Pasifik arasında bir tamamlayıcılık yaratan bir bağımlılıktır bu. Emma Kiselyova ile birlikte bu konuda yaptığımız çalışmanın başlığında söylediğimiz gibi, "Asya Pasifik'in Kalkınması'nın tasavvurunda Sibirya kayıp halkadır.

Ince: Dünyada bir soğuk savaşın ve bir demirperdenin bulunduğu en son bölge Kore. Böyle devam edebilirler mi?

Castells: İnsanlar Kore ulusal kimliğinin derinliğini anlayamıyorlar. İki Kore de yeniden birleşmeyi istiyor ve buna ihtiyaç duyuyor. Sorun her iki tarafın da farklı çıkarlara ve bu çıkarlara giydirilmiş farklı ideolojilere sahip olması. Güney Koreli oligarklar Kuzey Koreli Komünist liderlere ulusal oligarşinin bir parçası olmaları yönünde gerçek bir fırsat sunarlarsa eğer, ülke yeniden birleşecektir ve bütün Kore halkı bundan mutluluk duyacaktır.

Kuzey Kore nükleer tehdidi, ABD'li şahinlerin yarattığı bir cindir. Soğuk Savaş'ın asıl kalıntılarının yalnızca Amerikan dış politika müessesesinin bazı yeniden yapılanmamış üyelerinin zihinlerinde bulunduğunu söyleyebilirim.

Ince: Japonya: Japonya'nın savaş sonrası dönemdeki başlıca konumu, yenilmiş bir muhalif değil ABD'nin müttefiki olmaktı. Silahsızlandırma yoluyla kaynaklarını ekonomik kalkınmaya aktarabilmiş ve dünyanın en uzun ömürlü nüfusuna sahip olabilmişti. Japonya'nın toplumsal sistemi, kitlesel üretim çağına gayet iyi uyuyordu, ama daha enformel ağ çağında bu toplumsal sistem dinamizmini yitirdi. Japonya marifetin statüden daha önemli olduğu bir çağda başarıya ermenin bir yolunu bulabilir mi?

Castells: Yine tahmin yok. Ama üçlememin üçüncü cildinde Japonya'nın kültürel, siyasi ve sanayi yapısıyla ağ toplumunda ve ağ ekonomisinde gereken esneklik ve yenilikle çelişkisini analiz etmiştim. İroniktir, çünkü Japonya (eski Dış Ticaret ve Sanayi Ba-

kanlığı/MITI) 1969'da Enformasyon Toplumu (Japoncası Johoka Sakai) terimini ortaya atmış, Fransız uzmanlar Alain Minc ve Pierre Nora bu terimi 1978'de Batı'ya ithal etmişti. Ama kavramın Japon versiyonu robotları, fütürolojiyi, makineleri ve tüketim mallarını kapsıyor, kültürel dönüşümden çok az bahsediliyordu, çünkü onların bakış açısına göre Japon kültürünün değişmemesi gerekiyordu. Başka bir deyişle, gelecek tablosunda devletin ve küresel şirketlerin doğal düzeninin koruyup güçlendirildiği, bastırılmış insanların tüketimle mutlu olduğu süper sanayileşmiş bir toplum vardı. Sonra serbestleşme, gerçek küreselleşme (Japonya ile dünya arasındaki ticaretin artık tek yanlı yürümemesi), medyanın Japon kültürüne sızması, yazılımın donanım karşısında stratejik bir önem kazanması, yukarıdan aşağıya iletişim yerine internet ve yatay iletişim, zenginlik ve iktidar kaynağı olarak girişimci risklere girme yönünde bir değişim oldu. Bütün bunların tepesinde, kesinlikle yozlaşmış ve verimsiz bir siyasi sistemle, bürokrasinin temel koşullarını kabul derecelerine göre seçilmiş kendi uzmanlarına inandığı için, dönüşmekte olan dünyayı anlayamayan iyi niyetli bir bürokrasi yer alıyordu.

Ağ toplumuna ve yeni ekonomiye ayak uydurma konusundaki bu başarısızlığın sonucu, sürekli bir ekonomik durgunluk, siyasi meşruiyetin yitirilmesi ve kültürel güvensizlik oldu. Kuşak farklılığı da anne babalarla çocuklar arasındaki iletişimi engelledi ve Japon toplumunun üzerine inşa edilmiş olduğu otorite ilkesini baltaladı. Ve kadınlar isyan etmeye başladı, bu da Japonya'nın ulusal özgüllüğünün bir başka dayanağını alaşağı etti. Sonuçta kudretli Japonya, dünyanın performansı en düşük ülkelerinden biri haline geldi. Bu arada bütün bunlar, ABD'de 1980'lerde Japonya'nın bir numara olup ABD'nin egemenliğini tehdit edeceği telaşıyla işlerine yön veren toplum bilimcilerin ve yönetim uzmanlarının korkularının ne denli temelsiz olduğunu da gösteriyor. Dış ticaret küreselleşmenin temel boyutu değildi, değildir ve Japonya'nın ABD'deki yenilikleri kopyalama, sonra da daha ucu-

za üretme yetisi kolay bir numaraydı. Bunun sağladığı avantaj, Japonya yeniliklerin sınırına ulaştığında silinip gitti. Japon eğitim sistemi bu sınırın ötesine geçmeyi başaramadı, çünkü eğitim sınav basamaklarını geçmek, talimatları uygulamayı öğrenmek üzerine kuruluydu. Girişimciliğe dayalı, yenilik güdümlü bir ekonomide gerek duyulanın tam tersi yani. Japon devleti de, Amerikalı eleştirmenleri de kökleri ülkenin enformasyon çağına, ağlar ve çokkültürlülükten oluşan bu çağa ayak uydurmaktaki kurumsal (hiçbir biçimde kültürel değil) yetersizliğine dayanan bu derin krizi anlayamamıştır.

Ince: Japonya'da kısa süre önce birleştirilmiş eğitim ve araştırma bakanlığına ulusal karakteri kalıplandırma girişimlerine bir son verilmesi tavsiyesinde bulunulamaz mı?

Castells: Ulusal karakteri kalıba dökme yönünde her girişim, aslında ulusal bir karakterin kabulünün ifadesidir. Mesele küresel medyaya ve internete açılan insanları, toplumu kendi hayatlarını kurma konusunda özgür bırakmaktır, bunu yapınca da statüye, otoriter hiyerarşilere, milliyetçiliğe ve büyük ölçüde dış dünya korkusuna dayalı bir toplumu sonsuza dek değiştireceklerdir.

Ince: Japonya ırkçılığı aşıp yabancı insanlara ve dışarıdan gelen düşüncelere kapıyı açabilecek mi? Daha önceki gibi kültürel tektipliğe bağlı kalması ne ölçüde ölümcül bir karar olur?

Castells: Hayatta hiçbir şey ölümcül değildir. Japonya'nın imgeler, sesler, enformasyon ve göçmen akışlarının dünyasında tektip olmayı sürdürebileceğinden kuşkuluyum. Mesele Japonya'nın küreselleşmiş bir dünyanın ortasında aynı kalıp kalmayacağı değildir - kalamaz. Mesele bu uyarlanma ve değişim sürecinin nelere mal olarak, ne gibi iç sarsıntılarla gerçekleşeceğidir.

Ince: Kaplanlara gelelim. Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan'ın başarısı kapsamlı analizlere konu oldu ve bu süreçlerin

devlet girişimciliği, hırslı bir özel sektör ve demokratik tercihlere pek az izin verilmesinin benzersiz bir bileşimi olduğu görüldü. Bu toplumlar aynı zamanda dış etkilere de çok açık. Peki daha düşük büyüme oranlarına ve kamusal beklentilerin fazlalaşmasına -söz gelimi çevrenin korunması- ayak uyduracak sistemlere sahipler mi?

Castells: Tam anlamıyla kalkınmış ekonomiler haline geldikten sonra, Asya Kaplanları'nın izlediği tarihsel yörüngeler keskin farklılıklar gösterdi. Tayvan ve Güney Kore'de bugün sivil toplum çok canlı ve bu ülkeler hayli çatışmalı demokrasiler. Ayrıca Enformasyon Çağı'na ve yeni, küresel ekonomiye dümen kırma konusunda da büyük bir inisiyatif gösterdiler. Güney Kore internetin yaygınlaşması anlamında dünyanın en ileri ülkesi (nüfusun yarısı internet kullanıcısı) ve chaebol [büyük şirketler] yetkileri biraz tırpanlanarak yeniden yapılandırıldı. Tayvan Silikon Vadisi'nin can damarı haline geldi ve yüksek teknoloji imalatına başladı, küresel elektronik ağlarıyla tamamen bütünleşti. Ayrıca Tayvan kapitalizmi tümüyle güney Çin'e yerleşmiştir. Bugün Çin'in kalkınmasını, Berkeley profesörlerinden You-tien Hsing'in de belgelediği gibi Tayvan bağlantısını hesaba katmaksızın kavrayamazsınız. Hong Kong Çin'in önde gelen üç gelişmiş merkezinden ve finansal köşe taşından biridir (diğerleri tabii ki Şangay ve Pekin'dir). Ayrıca Çin ve küresel ekonomi arasındaki temel bağlantı noktasıdır, kısa süre içinde küresel ağın başlıca bağlantı noktalarından, düğüm noktalarından biri haline gelebilir. Ve Hong Kong, dünyanın en büyük metropolitan bölgesini oluşturacak yerel ağlar kurmaktadır: Hong Kong-Şenzen-Kanton-Pearl Nehri Deltası-Juhay-Macau. Bir ekonomik enerji reaktörü olan, büyük bir metropolitan deneyin yaşandığı, merkezlerin birbirine bağlandığı bu bölgede yaklaşık 50 milyon kişi çalışmaktadır.

Singapur'a gelince... Singapur hâlâ tarihteki tek başarılı Leninist deneyim. Tek parti liderliğinde bir kalkınma modeli, son derece otoriter bir sistem, ama özgürlüklerinin bastırılması karşı-

lığında halkının iyi koşullarda bir hayat sürmesini ve kalkınmayı garanti ediyor. Ayrıca çokuluslu şirketlerle kalkınmacı bir devlet arasındaki verimli bir ilişkinin de tek örneği. Mesele Singapur'un giderek daha fazla bastıran bir sivil toplum bağlamında otoriter devleti ve kültürü nasıl koruyacağında yatıyor. Ayrıca Singapur Güneydoğu Asya'nın İsrail'i (aslına bakarsanız silahlı kuvvetleri İsrail tarafından eğitilip donatılıyor). Dolayısıyla bölgede etnik ve dini gerilimlerin yükselmesi, ülkenin güvenliğini tehlikeye atabilir, öngörülemez sonuçlar doğurabilir. Singapur kuşkusuz Çin'le de bağlantı kurmak ve teknoloji transferinin bir noktası haline gelmek isteyecektir, ama burada mesele Çinlilerin Güneydoğu Asya'daki potansiyel düşmlanlığın bedelini ödemeye ne ölçüde hazır olduğudur.

Ince: Çin: Bugünkü yöneticiler kuşağı öldüğünde ne olacak? Onların garantiye aldığı devletçi kapitalist modelin istikrarlı biçimde sürmesi olası mı?

Castells: Çin'deki sorun yeni kuşak yöneticiler değil, eski kuşak. Batı'da Çin'in sorununun siyasi demokrasi olduğu yönünde bir mit var. Siyasi demokrasi Çin'de hiç varolmadı, ayrıca demokrasinin tüm dünyada meşruiyetini yitirdiği şu dönemde Çinli kitleleri riske girme şevki vermesi pek olası değil, özellikle de tüketim mallarına erişim ve Batı'yla temas sürerse. Asıl sorun, nüfusun geniş kesimlerinin geçimini kapatılmakta olan verimsiz sanayilerden ve köhne kamu bürokrasilerinden kazanıyor olması. Bundan kaynaklanan sürtüşme süreci yeterince hızlı akınazsa eğer, hoşnutsuzluk içindeki bu kesimler onları terk etmiş bir rejime karşı ayaklanmaya hazır hale gelecektir. Şimdiden Falun Gong gibi, yıkıcı dış etkilere ve yozlaşmış yöneticilere karşı Çin geleneklerini savunan mesihçi hareketlere dönmeye başlamışlardır. Çinli komünistlerin Falun Gong'dan her şeyden fazla korkmasının sebebi budur.

Ince: Sovyet tarzı bir ekonomik devrimle, devletin ve ordunun yerini daha geleneksel kapitalistlerin alması olasılığı mevcut mu?

Castells: Kesinlikle hayır. Alternatifler şunlar: Bir yanda güçlü kesimleri, geniş bir orta sınıfı bulunan, demokratik olmayan bir devletin koruması altında küresel ekonomiye bağlanmış 1970'lerin Brezilyası tarzı bir kapitalist ekonomiyle diğer yanda kimliği ve cemaatçiliği temel alan, yoksul insanların mesihçi hareketi.

Ince: Kansız bir yol yok mu?

Castells: Küreselleşmiş, kapitalist bir Çin'e varmanın mı? Evet var, ama kalkınma yoluyla yeterince insanı satın alıp kitlesel bir tepkiyi önlemek için yeterince insanı seçici biçimde bastırmak kaydıyla. Her şey, medyanın kontrol edilmesine ve iç ekonominin finansal küresel piyasaların sarsıntılarından korunmasına bağlı olacaktır. Renmin bi'nin [Çin'in para birimi] konvertibl olmamasını sağlamak ve dini gelenekselcilere karşı ideolojik savaşı TV ve internet yoluyla kazanmak için.

Ince: Hindistan: Hindistan'ın "dünyanın en büyük demokrasisi" olduğuna inanıyor musunuz?

Castells: Evet öyle. Ama aynı zamanda dünyada yoksul insan sayısının en fazla olduğu ülke. Kastların hâlâ yönetimde olduğu bir ülke, Hindu ve Müslüman fundamentalizmin toplumun itici güçleri olduğu bir ülke. Olağandışı çelişkilerin, giderek saldırganlaşan bir milliyetçiliği beslediği bir ülke. Aynı zamanda Hindistan'ın eğitimli sınıfları, dünyanın en eğitimli gruplarından biri. Batı ve Doğu kültürleri, bilimi ve felsefesinin olağandışı bir bileşimine sahipler. Hindistan aynı zamanda teknolojik zihinlerin, belki de dünyanın en iyi mühendislerinin toplandığı büyük bir havza. Ancak yoksullarla devlet arasındaki ilişki, Hint profesör Ananya Roy'un muhteşem kitabında gösterdiği üzere çözüme kavuşturulmamış durumda.

Ince: Hindistan ekonomik olarak bir yüksek teknoloji devleti olmakla Dördüncü Dünya'nın genişlemesi arasında bölünecek mi?

Castells: Bu zaten ampirik bir gözlem.

Ince: Böyle bir bölünme ırka ve dine dayalı şiddet olaylarına neden olan (yazdığımız gibi) baskıları artırabilir mi?

Castells: Kuşkusuz. Kimlik ekonomik koşullara ve yoksulluğa indirgenemez. Ama kimliğe dayalı politikalar, özellikle yoksullar için kaynakların yeniden dağıtımı açısından kilit önem taşıyan hükümet kontrolünü sağlamaktadır, olan budur. Böylece sınıf mücadelesi, siyasi kayırınacılık ve kimlik politikası çok tehlikeli bir bileşim yaratmaktadır.

Ince: Son olarak Asya'da Avustralya ve Yeni Zelanda'ya bakalım: Avustralya ve Yeni Zelanda'nın "Güneş Altında İngiltere" modeli, bu ülkeler Asyalı konumlarına ilişkin daha dürüst bir tavır benimseme ve politikalarını buna göre şekillendirme yoluna girmezlerse eğer başarılı olabilir mi?

Castells: Avustralya ve Yeni Zelanda aynı değiller. Yeni Zelanda daha ilginç, çünkü dünyanın toplumsal bakımdan en ilerici ülkelerinden biri. Ama her ikisi de aynı sorundan mustarip: Kültürel olarak baskı altında kalmadan -ki bu etnik milliyetçi bir gerilimin pimini çekebilir- nasıl Asya Pasifik'in bir parçası (büyük ekonomik fırsatları budur) olacaklar? Sonunda İngiltere'yi -atalarına çok da iyi davranmayan bir ülkeyi- yeniden keşfetmektense, Singapur tarzı, küresellik içinde yüksek düzeyli adalar olma modelini benimseyecekler sanırım. Muhtemelen Avustralya'nın pembe dizileri ve Yeni Zelanda'nın da eko-turizmi gelecekte bu ülkelerin başlıca sanayileri olacak. Aman Tanrım! Gelecek dedim!

Ince: Sonraki durağımız Amerika. Charles Darwin'in çalışmalarının tartışmalı addedildiği bir ülke ciddiye alınabilir mi?

Castells: Tümüyle sekülerlermiş bir Avrupa'dan çok daha ciddiye alı-

nabilir. Din, en geniş anlamıyla maneviyat olduğundan, insan varoluşunun temel bir boyutudur. Ve dini kimlik de bir anlam kaynağı olarak tüm dünyada yükselişte. Ama yalnızca Avrupa bu ihtiyacın ötesine geçmiş olduğunu düşünüyor.

Bu durum aklın mutlak galibiyeti anlamına gelebilir, ama meselenin böyle olmadığını biliyoruz. İnsanların aşkla, araştırmayla, korkuyla, korunmayla ilgili yakın çevrelerindeki deneyimlerde bulamadıkları bazı derin duyguları olduğunu biliyoruz. Avrupa'da dinin tarihsel deneyimin çok başlarında baskı aygıtlarda kurumsallaştırılmasının hem Hıristiyanlığın kalıcılaştırılmasını sağladığını hem de birçok insanın iç dünyasından Hıristiyanlığı çekip çıkardığını düşünüyorum. Amerika ve dünyanın geri kalan kısmının dine karşı daha kişisel, daha esnek bir yaklaşımı var; bazen derin bir deneyim biçiminde, ama aynı zamanda bir tüketim malı ya da pembe dizi olarak da karşımıza çıkıyor. Dini daha insani ve nihayetinde korku ve saldırganlığın kol gezdiği bir dünyada insanları korumakta daha etkili kılan bir yaklaşım bu. Dolayısıyla Amerika çok dindar bir ülke, ama dünyanın büyük bölümü de öyle.

Ince: Bugün [Mart 2002] uluslararası rakipleri ABD'nin geniş çaplı klonlama araştırmalarını bırakması anlamına gelecek yasaların çıkarılmasına seviniyor. Onlara göre bu iş çevrelerinin, girişimcilerin önüne açılan bir fırsat demek. Ama bu durum aynı zamanda şirketler Amerikasının büyük gücüne karşın, ABD'li siyasetçilerin kutsal metinlere ya da Papalığın öğretisine ters düştüğü düşünülen buluşlara karşı çıkan, kimliğe dayalı birçok grubu da içeren daha karmaşık bir güç dengesinin ayırdına varmaları gerektiği anlamına gelmiyor mu?

Castells: Evet ama, ABD'nin siciline bakınca dinin Amerikalı kimliğinin önemli veçhelerinden biri olmasına karşın, Amerikan üniversitelerinde araştırmacılığın nitelik, nicelik ve cüretkâr deneysel araştırmacılık bakımından Avrupa ya da dünyanın başka yerle-

rindeki araştırma faaliyetlerini aştığını gösteriyor. Bunu sağlayan da temelde başka ülkelerden gelen araştırmacılar. Bu insanların yenilik yapabilmeleri için ABD'ye gitmeleri gerekiyor. Dolayısıyla kurumların esnekliği ve girişimcilik, bazı dogmalara dayanan cehaleti ve bazı siyasetçilerin fırsatçılığını büyük ölçüde etkisiz hale getiriyor. Klonlamaya başka gerekçelerle, muhtemelen kamuoyu karşı olduğu için Avrupa'da da karşı çıkılacak. Ayrıca ABD'de Avrupa'da olduğunun tersine hükümet tarafından finanse edilen araştırmalar, şirketler, özel vakıflar ve üniversitelerin kendileri tarafından finanse edilen araştırmalar kadar önemli değil. Bu yüzden hayır diyorum. Hayır. Amerika'daki dinci muhafazakarlığın Avrupa'ya rekabet gücü kazandırdığını söyleyemeyiz.

Ince: ABD'nin çok geniş, çok büyük bir ülke olması bir yandan yeni düşünceler üretmekte ve girişimcilikte dünya liderliğini elinde tutarken, diğer yandan modern çağın teknolojik ürünlerine (otomobiller, cep telefonları, uydu TV gibi) bayılan ama yirminci ve yirmibirinci yüzyılın kavrayışına hiç saygısı olmayan milyonlarca kişiye ev sahipliği yapan bir ülke olmasını da beraberinde getiriyor diyebilir miyiz?

Castells: Kavrayış sözcüğüyle ne kast etmek istediğinize bağlı. ABD'de beşeri bilimler ve akademik araştırmalar nüfusun geneline Avrupa'da olduğundan daha uzak. Amerika genel olarak Avrupa'dan daha az eğitimli bir toplum, bunun sebebi de temelde ülkenin büyük bölümünde devlet okullarının kalitesinin çok düşük olması. Ama aynı zamanda beşeri bilimler ve sanat alanlarında araştırma ve yenilikler açısından ABD en az Avrupa kadar iyi, bazı alanlarda Avrupa'dan üstün. Birçok sanatçı, yazar (İngilizce dışındaki dillerde yazanlar), film yapımcısı, müzisyen ve tasarımcı ABD'de yaşıyor ve çalışıyor; çünkü burası bir yenilik mecrası olma eğiliminde, yoğun bir yaratıcılık, kültüre karşı kozmopolit bir yaklaşım barındırıyor. Dolayısıyla ABD'nin hem pek eğitimli olmayan

bir toplum olduğunu hem de insanoğlunun yaratıcı potansiyelinin büyük bölümünü barındırdığını söyleyebiliriz.

Ince: ABD'de sağcı milislerin varlığını, ateşli silahların ve idam cezasının tutkuyla desteklenmesini ve bu ülkeyi Avrupalıların gözünde bu kadar yabancı bir ülke kılan diğer bütün yönlerini, Harvard ve Berkeley'i, Apple ve Microsoft'u ortaya çıkaran çoğulculukla açıklayabilir miyiz?

Castells: Evet, ABD son derece özgül bir kültür ve toplum, çünkü öncülerin yarattığı bir ülke, hep de öyle olacak. Bir göçmen toplumu, istediklerini yapabilmek için ülkelerini terk etmiş, gerekenden fazlasının yapılması konusunda hükümete hiç güvenmeyen insanların toplumu, çünkü kendileri de memleketlerinde hükümetlerinden kaçmışlar. 2002'de New York'ta nüfusun yarısının yurtdışı doğumlu olduğunu, WASP'ların (Beyaz, Anglosakson, Protestan) nüfusa oranının yüzde 10'dan az olduğunu görüyoruz. California'da nüfusun üçte birini Latinler oluşturuyor. 2030'da Latinlerin California'nın toplam nüfusuna oranı yüzde 50'yi bulacak. Yaygın deyişle Beyaz nüfusun (bugün yüzde 50'den azdır) toplam nüfusa oranı 2030'a gelindiğinde üçte bire gerilemiş olacak. Amerika'nın kültürel açıdan özgül birçok yönünün gerisinde bu çok etnili ve göçmen karakter bulunuyor.

Avrupa göçe açıldıkça ve çok etnili bir hal aldıkça, Amerikan kültürünün bazı kesimlerine yaklaşabilir. Ama genel olarak baktığımızda şunu söyleyebiliriz: Amerika dünyanın kendisi dışında kalan kesimlerince yaratılmıştır; eski ülkelerindeki kurumları reddeden ama içinden çıktıkları kültürleri koruyan, vardıkları yeni ortamda kültürel yeniden inşa biçimleri bulan insanlarca yaratılmıştır. Bu kesinlikle benzersiz bir deneyimdir. Gerçi Arjantin, Kanada ve Avustralya da benzer bir deneyim yaşabilirdi. Ama yaşamamışlardır, çünkü Amerikan kapitalizmi bu olgunun boyutlarını değiştirmiş, dünyanın geri kalan kısmını çeken bir mıknatıs olmuştur.

Ince: İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin ekonomik tarihinin, bütün bu iç baskılara ve şiddetli uluslararası rekabete karşın, Japonya ve başka rakipler karşısında panik yaşansa da büyük ölçüde ABD'nin galip çıktığı bir başarı hikâyesi olduğunu görüyoruz. Siyasi arenada ABD herkesin yanında görmek istediği bir ortak, Filistin ve İrlanda'da gördüğümüz gibi. Vietnam yenilgisi derin yaralar açmış olsa da, ABD'nin silahlı gücünün bir rakibi yok. Peki bu durum Amerikalılara, Amerikan toplumuna dış dünya karşısında görünürde sahip olduklarından daha büyük bir rahatlık hissi vermiyor?

Castells: Şimdi, ikiz kulelere ve Pentagon'a düzenlenen saldırılar, Amerika'nın saldırıya açık olduğu, aslında tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar açık olduğu anlamına geliyor -soğuk savaş sırasındaki gezegen çapında bir nükleer soykırım tehdidini bir kenara bırakacak olursak eğer. Görüyorsunuz Amerika'nın bir süper güç olduğu kavrayışı bir mitten ibaret. Joseph Nye'ın de farklı sözcüklerle savunduğu gibi. Doğru, Amerika'nın askeri gücünün eşi menendi yok. Ama bu Amerikalıların bütün önemli ülkeleri ya da bölgeleri, söz gelimi Avrupa, Rusya, Çin, Japonya, Hindistan ya da Pakistan'ı bombalamasını mümkün kılmıyor. Evet, ABD'nin Irak'ı, Afganistan'ı ya da Kolombiya'yı bombalaması mümkün. Ama bu da gücüne ciddi bir güç katmıyor. Güvenlik anlamında ABD'nin karşısındaki asıl tehdit, güvenlik müessesesinin de doğru biçimde teşhis ettiği gibi küresel terörist ağlar. Ve bu ağlara karşı verilen mücadelede de yalnızca bombalar değil, enformasyon da kullanılıyor; hayat koşulları ve dini/kültürel kimlik anlamında terörizmin beslenebileceği zemini ortadan kaldırma becerisi de.

Afgan savaşının sözde kazandığı başarıyı dahi sorgulamak gerekiyor. Şu aşamada, 2002'nin bahar ayları itibarıyla Bin Ladin ve Molla Ömer yakalanabilmiş değil. Taliban ve El Kaide'den birkaç yüz kişinin yerini de kolayca yenileri alabilir. El Kaide'nin finansal ve lojistik altyapısı yıkılmış değil. Yıkıcı saldırıların düzen-

lenmesi olasılığı da hâlâ varlığını koruyor. Başka bir deyişle, ABD sanayileşme çağının bir süpergücü ve enformasyon çağının ağ savaşlarına karşı savunma mevzilerini oluşturmaya ancak yeni yeni başlıyor. Çünkü bu ağ savaşlarında ABD mevcut tekyanlılığını sürdürerek ilerleme kaydedemez. Ağlara sızabilmek için işbirliğine, enformasyona, kültürel ve siyasi yeterliliğe sahip olması gerek. Daha da önemlisi, daha istikrarlı bir dünya inşa etmeye yönelik ortak bir kalkınma stratejisine katılması gerekiyor.

Amerika'nın asıl üstünlüğü, üniversite sistemidir (bilim ve teknolojinin kaynağı), dünyaya dolayısıyla değerli insanların göçüne açık olmasıdır, kurumsal esnekliğidir, medya üzerinden kendi hayat tarzını tüm dünyanın önüne sürmesidir. Amerikan hayat tarzında ete kemiğe bürünen özgürlük ideolojisi bütün ülkelerden gençleri, bağımsız zihinleri ve cüretkâr insanları kendine çeker. (İkinci söyleşiye bakınız.)

Ince: ABD'nin barındırdığı birçok kimliğin, kültürün ve toplumun çelişkilerine aşıp aşmayacağı yönünde bir tahmine sürüklemek istemem sizi, ama bu farklı çelişkilerin yarattığı moment itibarıyla ABD'nin dünyanın lider ekonomisi olarak bulunduğu konumun değişmeyeceği düşüncesine katılıyor musunuz?

Castells: Ekonomileri ülkelere göre sıralamak eski bir düşünme tarzı. Küresel ekonomi ülkelerin ağlarından değil şirket ağlarından oluşuyor. Ancak bu ağların en dinamik ve en değerli bağlantı, düğüm noktalarının büyük bölümü, piyasasının çapı, yenilik kapasitesi, dinamik işgücü piyasası ve sermaye piyasalarının verimliliği yüzünden ABD'de bulunuyor. diğer ekonomilerdeki kurumsal katılıklar yüzünden, bu durumun değişmesi pek muhtemel değil. Diğer yandan ABD'nin tökezletici toplumsal sorunları ve genel olarak eğitim sisteminde açıkları var; yalnızca göçle telafi edilebilen bir sorun bu. Dolayısıyla güvenlik kaygıları, sınırların bir biçimde kapatılması verimliliğin kaynağındaki insan kaynakları stratejisini tehlikeye atabilir.

İnce: Ve yenilikleri, kültürel üretimin başlıca kaynağını da?

Castells: Yenilik, üniversite sisteminin ve kurumsal esnekliğin bir türevidir, dolayısıyla her iki bakımdan da ABD'deki ortamın belirleyici bir avantajı vardır. Kültürel ürünler değişebilir, özellikle de internet her yerden her yere içerik aktarımında büyük bir oynarsa, başka ülkelerdeki yaratıcı beyinler uydu TV ve küresel multimedya ağlarıyla bağlantılar bulabilirlerse.

İnce: Bu baskın konumu tehdit eden tehlikeler nelerdir? Kalite bakımından büyük bir değişkenlik gösteren eğitim sistemi mi? Hadi birbirimizi-dava-edelim kültürü mü? Kamu hizmetlerinin özel sektörün harcamalarıyla karşılanmasının bedeli mi?

Castells: Temelde modern refah devletinin bulunmaması diyebiliriz. Refah devleti, bilgi ekonomisinde verimliliğin temelidir, ayrıca toplumsal istikrarın da temelidir -karmaşık ve şiddet dolu bir dünyada belirleyici bir unsurdur. Ayrıca ulusal güvenliği takıntı haline getirmek de özgürlükleri tehlikeye atabilir, özgürlük olmazsa yenilik de olmaz. Ayrıca daha önce de belirttiğim gibi güvenliğe öncelik verilmesi, göçü kısıtlayacaktır, göç de Amerikan modelinin temelidir.

İnce: ABD'nin ürettiği büyük zenginliğin çok dar bir kesimce paylaşılması da bir tehlike olabilir mi?

Castells: İnsanların hepsinin (ya da çoğunun) durumu iyileşiyorsa, eşitsizlik insanlar için o kadar da önemli değildir. İnsanların yüzde 13'ünün (çocukların da yüzde 18'inin) yoksulluk içinde yaşıyor olması ahlaki bir skandaldır, ama öbür yüzde 87'lik kesimi etkilemez bu durum. Alt orta sınıfın hayat standartlarının gerilemesi anlamında kutuplaşma daha önemli olsa gerek, ama bu da yeni ekonomi sayesinde son birkaç yılda düzeltildi.

İnce: Temelde ABD şirketlerine ve sembollerine karşı çıkan Küreselleşme karşıtı hareketi ne ölçüde ciddiye alıyorsunuz?

Castells: Çok ciddiye alıyorum, özellikle de küreselleşmeyi bir gerçeklik olarak kabul eden, ama dünyayı değiştirmeyi amaçlayan mevcut alternatif küreselleşme hareketini (örneğin Porto Alegre'yi, küresel kapitalizmin Davos toplantısına rakip olarak düzenlenen Brezilya'daki konferansı). Bugünlerde en önemli hareket bu ve dünya çapında kamuoyu üzerinde bıraktığı etkiyle tartışmanın gidişatını değiştiriyor.

Ince: Küreselleşme karşıtları aslında dünya çapında ABD'nin bazı alanlardaki etkisine karşı çıkmayı seçen, ama başka alanlarda bu nüfuzu genişleten, bir uçaktan inip öbürüne binen, sık seyahat eden tipler mi?

Castells: Hayır, küreselleşme karşıtları, hayatlarını etkileyen yapısal değişikliklere karşı çıkan, bu değişikliklerin gerisindeki kararlara katılmalarına izin verilmemesine karşı çıkan, internet etrafında örgütlenmiş insanlar.

Ince: ABD siyasetine atıfta bulunmaksızın Latin Amerika'yı tartışmak imkânsız. ABD ve Latin Amerika birbirinden ayrılabilir mi?

Castells: Maalesef hayır. Latin Amerika hâlâ ağırlıklı olarak ABD'de ve ABD çıkarları etrafında yaşanan gelişmelerden etkileniyor. Kolombiya'daki iç savaş bölge için çok tehlikeli bir hal alabilir. 2002'de Venezüella'da Hugo Chávez'e karşı düzenlenen, ABD'nin desteklediği darbe girişimi de dramatik sonuçlara yol açabilecek, başka bir iç savaşa neden olabilecek bir hamle.

Ince: Reagan dönemiyle karşılaştıracak olursak, ABD ile Latin Amerika arasında bir tür kopmanın yaşandığını söyleyebilir miyiz?

Castells: Clinton yönetimi döneminde biraz sakin bir hava esiyordu, ama Bush yönetimi çok kaygı verici bir hamleyle Latin Amerika politikasını sağcı aşırıların ellerine teslim etti.

Ince: Kolombiya, Meksika, siyasetleri ve ekonomileri uyuşturucu kaçakçılığının ve ABD nüfuzunun etkisi altında kalmış diğer ülkelerde sivil toplumların toparlanması, etkin bir eylemlilik içine girmesi nasıl mümkün olabilir?

Castells: Keşke bilseydim. Ama ne olursa olsun, her durumda bunun ilk adımı devletin ve ordunun reform sürecinden geçmesidir; uyuşturucu ihracatından değil, uyuşturucu ihracatının ülke kurumları üzerindeki etkisinden endişe duymaktır.

Ince: Peki Latin Amerika'nın en büyük, en kalabalık ülkesi Brezilya hakkında neler söyleyebilirsiniz? Brezilya dış dünyada süreğen baskıların ormanların yok edilmesine ve başka hasarlara yok açtığı, bunların yanı sıra süreğen bir insan sömürüsünü doğurduğu bir yer olarak biliniyor. Ama kapsamlı ekonomik ve siyasi reformlara gidildi ve ülkede işleyen bir sivil toplum mevcut. Brezilya karmaşık bir toplumun geleceğini konsensüse dayalı olarak inşa etmenin denendiği -Çin'le karşılaştırırsak örneğin- bir ülke olabilir mi?

Castells: Brezilya elbette ki, Latin Amerika'nın belirleyici ülkelerinden biri, dünyanın en önemli ülkelerinden biri. Üstelik yalnızca futbolu (Brezilyalıların bir sanat haline getirdiği, İngilizlerin icat ettiği bir spor dalı) yüzünden de değil. Brezilya'ya karşı kişisel olarak da güçlü duygular besliyorum. Biliyorsunuz, 1968'de bir ay dostlarım Fernando Henrique Cardoso ile Ruth Cardoso'nun yanında Sao Paolo'da kalmıştım. Brezilya'yla, Fernando Henrique ve Ruth'la yakın temasımı hep korudum. Fernando Henrique devlet başkanı olduğunda bile. Siyaseten önemli olmalarının ardından yakınlığını koruduğum tek dostlarım onlardır (birinci söyleşiye bakınız).

Brezilya'yla kişisel hikâyemden ötürü, böyle bir eğilimim var. Cardoso'nun devlet başkanlığı görevindeyken ülkeyi modernleştirmesiyle, hiperenflasyona bir son vermesiyle ve Brezilya'yı rekabet gücüne sahip bir ülke olarak küresel ekonomiye

sokmasıyla istisnai bir iş çıkardığını düşünüyorum. Sosyal politikanın kilit önemde iki alanı olan sağlık ve eğitim konularında da iyileşmeler sağlanmasına katkıda bulundu. Ama Brezilya hâlâ dünyanın en fazla hayal kırıklığı yaratan ülkelerinden biri. Cardoso'nun da seçim kampanyasında söylediği gibi, Brezilya yeterince gelişmemiş bir ülke olmaktan çok, gayri adil bir toplum. Ve bu adaletsizlik yüzünden milyonlar marjinal durumda kalıyor, eğitimsiz kalıyor, toplumsal sorunlar ve çevre sorunları sarsıcı boyutlara ulaşıyor.

Brezilya son derece eğitimli bir orta sınıfa, çok iyi profesyonellere, sofistike bir yüksek teknoloji sanayiine, dinamik bir finans sistemine, özelleştirme sonrası iyi bir telekomünikasyon altyapısına ve Latin Amerika'nın rekabet gücüne sahip tek ihracata dönük imalat sanayiine sahip. Sao Paolo Üniversitesi'nde Latin Amerika'nın toplamından daha fazla bilimsel araştırma yapılıyor.

Aynı zamanda dinamik bir sivil topluma, etkin bir cemaat hareketine, modern küreselleşmiş medyaya ve sofistike bir aydın kesimine sahip. Ne var ki Brezilya son on yılda herhangi bir ilerleme kaydedilemeyen ve ülkenin önündeki büyük fırsatları yıkan birçok önemli sorundan mustarip. İlki toplumsal eşitsizlik. Brezilya, Haiti'yle birlikte toplumsal eşitsizliğin en derin olduğu ülke. Eşitsizlik bütün kamu sektörüne yayılıyor, eğitim sisteminde kendini yeniden üretiyor, böylece toplumsal hareketliliğin önündeki engelleri daimi kılıyor. Sanıyorum, ideolojik olarak ilerici düşüncelere sahip orta sınıf da dahil orta sınıfın çok iyi bir hayat sürmesi, onlarca uşağa, üniversite profesörü olarak 50 yaşında emekli olup ölünceye dek tam maaşını almaya devam etmek, maaşı daha iyi başka bir iş bulmak gibi sıradışı ayrıcalıklara sahip olmasını sağlamak gibi bir işlevi var bu eşitsizliğin. Sendikalar bile, kentli işgücünün yüzde 40'ının kayıt dışı ekonomide çalıştığı bir ülkede, bir emekçi aristokrasisini temsil ediyor. Sendikalar kamu sektöründe ya da modern sanayilerde maaşları görece daha iyi olan, koruma altındaki işlerde çalışan işçileri temsil etme eğiliminde.

Dolayısıyla Brezilya etkin toplumsal aktörlerin aslında ayrıcalıklı olanlar olduğu, yoksulların ve marjinalleşmiş kesimlerin büyük bölümünün hayatta kalma stratejilerinden medet umduğu, demagoji için potansiyel destek haline geldiği bir toplum. Perspektiften yoksunluk mesihçi dini etkilerin yaygınlaşmasına, suç ve şiddet oranlarının artmasına, ayakta kalmak üzere kurulmuş ağların yaygınlaşmasına yol açıyor ki, bunların hepsi de toplumun çok modern, küreselleşmiş üretim ve tüketim kesimiyle çelişiyor.

Diğer büyük sorunsa siyasetçiler sınıfı. İşçi hareketiyle Katolik Kilisesi'nin etkileşimi sonucu ortaya çıkmış olan, en önde gelen ve cömert entellektüellerin bazılarını bünyesinde barındıran sol parti, PT ya da İşçi Partisi dışında, o da yalnızca bir ölçüde, gerçek bir parti yok. Yolsuzluklar ve siyasetçilerin bütçeden kendi seçim bölgelerini kayırdığı uygulamalar olağandışı düzeylerde. Siyasetçilerin çoğu kendi çıkarlarını kollama, kendi seçim bölgelerine hizmet etme derdinde, ülkenin geneliyle ya da daha geniş kapsamlı bir siyasi projeyle pek ilgilenmiyorlar. Elbette bazı istisnalar var -Cardoso, Lula [bu satırları yazdığımız sırada PT lideriydi, sonra devlet başkanı oldu], Marta Suplicy (Sao Paolo Belediye Başkanı) ve başka birkaç kişi daha. Ama ben kişiliklerden değil, siyasetçiler sınıfından ve siyasi sistemden bahsediyorum.

Ve de Brezilya gerçek bir federal devlet olduğundan, siyasetin bu parçalı yapısı ülkenin geniş coğrafyasında yeniden üretiliyor; sosyal politikaların uygulanması anlamında ülkenin yönetimini zorlaştırıyor. Cardoso'nunki gibi reformcu bir hükümetin makroekonomik meseleler, altyapı, dış politika ve uluslararası arenayla bağlantılı kalkınma politikaları konusunda ilerleme kaydedebilmesinin ama toplumsal reformla ilgili meselelerde pek az şey yapabilmesinin sebebi budur. Toplumsal reform, Brezilya'nın kurumsal ve siyasi sisteminin alt üst edilmesini gerektirecektir ve devletin yapılarını kendilerine siper almış çıkar çevreleri böyle bir yeniden yapılanmaya direnecektir. Yani Brezilya ekonomik açıdan bir dev, toplumsal açıdan bir felakettir. Küreselleş-

miş kesimin dinamizmiyle giderek marjinalleşen çoğunluğun yoksulluğu arasındaki çelişki sürdürülemez düzeylere ulaşabilir. Cardoso'dan sonra Brezilya'da devlet başkanlığı görevini üstlenecek olanların bu meseleyi halletme kararlılığı göstereceğine inanıyorum. Bunu başarırlarsa eğer, Brezilya Cardoso'nun ekonomik düzeyde attığı sağlam temeller üzerinde daha az adaletsiz bir toplum haline gelecek, sonra da bütün Latin Amerika'yı az gelişmişlikten ve ABD'ye bağımlılıktan çekip çıkaracak olağanüstü derecede dinamik bir ülke olacaktır.

Ince: Biraz da Afrika'dan bahsedelim. *Enformasyon Çağı*'nda, Afrika'nın durumunun küresel bir endişe kaynağı olduğunu açıkça belirtiyordunuz, şimdi o zamana kıyasla daha fazla paylaşılan bir endişe bu. Latin Amerika'nın 1970'lerin ve 1980'lerin diktatörlük ve baskı dönemlerinden sıyrılmasının, Afrika'ya örnek olabileceğini söyleyenlere katılıyor musunuz? Katılmıyorsanız, bunun sebebi Afrika'nın çok daha derin sorunları olması mı?

Castells: Hayır katılmıyorum, çünkü sizin de dediğiniz gibi Afrika'nın sorunları çok daha derin. Temel sorun kurumlar. Genel anlamda Afrika'da güvenilir devletler yok. Tabii Güney Afrika'yı, Mozambik'i ve kısmen Uganda'yı bir kenara bırakacak olursak. Devletler, etnik grupların ya da etnik ve bölgesel grup ittifaklarının desteğini alan kişisel çıkar toplulukları ve kliklerden oluşma eğiliminde. Latin Amerika'da durum pek böyle değildir. Latin Amerika'da daha ziyade Avrupa'da olduğu gibi, on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren ulus-devletlerin inşa süreci ulusların büyük bölümünü birleştirmiş, sınıf çıkarları ve siyasi ideolojiler anlamında bir hakimiyet kurulmuştur. Kuşkusuz etnik farklılıklar da vardır: Bolivya, Peru, Ekvador ve Guatemala gibi ülkelerde ciddi bir yerli nüfus vardır. Ama ulus-devlet bu sorununu, bu insanları siyasi sistemden ve devletten kitlesel olarak dışlayarak çözmüştür. Afrika'da ise tersine etnisite siyasi iktidar gruplarının temelidir.

Peki neden böyledir? Arada açık seçik bir fark var: Zaman.

Afrika bağımsızlık sürecine daha 1950'lerde girdi, dolayısıyla devletler de çok yavaş kuruldu. Ama bence Batı'nın da bunda büyük bir sorumluluğu var. Afrika'yı yeni sömürgeciliğin at koşturacağı bir meydan olarak gördüler, eski sömürgeci güçler kendi nüfuz alanlarını korudular, ahbaplarını desteklediler, ABD ile SSCB Soğuk Savaş döneminde bölgede nüfuz ve konum sahibi olabilmek için birbirleriyle yarıştılar. Sonuçta Afrika'da Latin Amerika'ya ve tabii ki Avrupa'ya göre çok daha fazla kan döküldü. Bir devletin kendi ülkesinin ırzına geçmesinin en uç örneği Zaire/Kongo'dur. Mobutu CIA'den düzenli olarak para alıyor, Washington'ın emirlerine uyuyordu. Angola'daki amansız savaş ABD ile SSCB/Küba'nın çatışmasının doğrudan ifadesiydi. Etiyopya'daki de öyle, dolayısıyla Eritre'deki de. Tıpkı Somali ve diğerleri gibi. Afrika bağımsızlığına geç ulaştı, küreselleşme sürecinden de yararlanamadı, çünkü rekabet edemeyecek denli güçsüzdü. Devletler yeni sömürgeci yapılardı, dünya güçleri bu devletleri piyon olarak kullandılar. Yoksulluğun siyasal iktisadın da yozlaşmış siyasi elitlerin kendilerini zenginleştirmelerine, bu arada kendi etnik/bölgesel kayırmacılık ağlarına da biraz bir şeyler damlatmalarına müsaitti. Demokrasi bunu nasıl değiştirecek hiç anlamıyorum. Afrika'nın bugünkü koşullarında, demokrasi gerçekten bir makyajdan öteye gitmez. Tabii yine Güney Afrika'yı dışarıda tutalım. Güney Afrika tümüyle başka bir mesele. Bunun sebebi de sadece nispeten gelişmiş bir ülke olması değil. ANC'nin kamu idaresinin güçlü olduğu, nispeten meşru bir devlet kurmuş olması da önemli bir etken.

Ince: Afrika'nın büyük bölümünün, kitaplarınızda bahsettiğiniz, sakinleri sömürülmeye değmeyecek kadar marjinalleşmiş Dördüncü Dünya'nın bir parçası olduğunu söyleyebilir miyiz?

Castells: 1960'ların başında Afrika, Doğu Asya ya da Latin Amerika'yla karşılaştırıldığında bugün olduğundan çok daha iyi konumdaydı. Buradan sömürgeciliğin iyi işlediği sonucunu çıkar-

mayalım. Mesele yeni sömürgeciliğin kurumsal koşulları yıkarken, bir yandan da geçimlik ekonomileri dünya piyasalarına açmış olmasıydı. Şimdiyse Afrikalıların ezici bir çoğunluğu, üretim altyapısının olmadığı şu ortamda üretici olarak sömürülemeyecek denli eğitimsiz ve ilgi çekici tüketiciler olamayacak denli yoksul. Bu yüzden yalnızca hammadde (enerji kaynakları da dahil), bazı temel mallar, değerli ve nadir bulunan metaller ve taşlar ticarete konu olabiliyor. Kıtanın olağandışı turizm potansiyeli, mevcut haydutluk koşullarında gerçekleştirilemez. Modernleşme yönündeki hamlelerin çoğunu da yozlaşmış elitler kendi çıkarları doğrultusunda kontrol ediyor.

Bir devrimin (en açık anlamıyla -yani siyasi sistemin yıkılmasını ve toplumun siyasi kapasitesinin yeniden yapılandırılmasını) haklı olduğu bir durum, bir yer varsa eğer, genel terimler içinde orasının Afrika olduğunu söyleyebiliriz. Sorun şu ki, son on yıldaki devrimlerin çoğunda (örneğin Kongo'daki) binlerce insan ölmüş, ülkeler yıkılmış, sonunda ilkel birikime dayalı benzer bir siyasi mekanizma kaba kuvvet üzerine kurulmuştur. Gerçekten bir insanlık trajedisidir bu. Ve Batı olup biteni kenardan izliyor, hâlâ durumdan istifade etmeye bakıyor. Örneğin Liberya'daki iç savaş Fransa'nın desteklediği bir hiziple, ABD ve Britanya'nın desteklediği başka bir hizip arasında yaşanıyor.

Ince: Sizin de işaret ettiğiniz gibi, dünyadaki her kentin bir köşesi Dördüncü Dünya'ya giriyor, Afrika'daki bütün başkentlerde de uluslararası bağlantılara sahip elitler ve kârlı girişimler bulunuyor. Bu elitleri düşük vasıflı, düşük ücretli emek temin etmek dışında kendi ülkelerindeki yoksullarla ilgilenmeye teşvik eden bir şey yok. Bu grupların çıkarları arasında nasıl bir bağ kurulabilir?

Castells: Elitlerin çıkarları, halklarını yoksul tutmakta yatıyor. Bunun birinci sebebi, uluslararası yardımların devlet bütçesinin ciddi bir bölümünü (bazen yarısından fazlasını) oluşturması: Ben buna yoksulluğun siyasal iktisadı diyorum. İkinci sebebi de şu: İnsan-

lar hayat standartlarını ve eğitimlerini iyileştirirse, etkin bir sivil toplum ortaya çıkabilir, yozlaşmış iktidarların istikrarı tehlikeye düşebilir. Dolayısıyla elitlerin kavrayışında Birinci Dünya'nın aracıları olmanın ayrıcalıklarından yararlanabilmek mümkün olduğunca Dördüncü Dünya olmakta yatıyor.

Ince: Kalkınmış dünyada iyi durumda olanları Afrika'nın sorunlarıyla ilgilenmeye teşvik etmek mümkün mü? Yoksa Afrika çok mu yabancı, çok mu farklı? Afrika'nın zengin dünyanın bulunduğu gezegenin bir parçası olarak görülebilmesi için yeterinden fazlasıyla Ruandalar, Angolalar, Mozambikler yaşanmadı mı?

Castells: Birinci Dünya temelde Afrika'nın sorunlarına ilgisizdir. Kimsenin umurunda değil, birçokları da Afrika'nın sefaletini açıklamak için üstü örtülü ırkçı bir argümana başvurur. Hükümetdışı örgütler -bazıları- Afrika'yla ilgileniyor. Başka bazı hükümetdışı örgütler de uluslararası yardımlar üzerinden iyi bir tezgah kurmuşlar. Ama Oxfam ve Medecins sans Frontiers gibi en iyi örgütler bile insanların hayat koşullarını iyileştirme konusunda büyük güçlükler yaşıyor. Çünkü hükümet bürokrasilerinden geçmeleri gerekiyor ve işte sorun da orada başlıyor. Ruanda'daki soykırım (neredeyse yarım milyon insan katledildi) tümüyle Batı'nın bilgisi dahilinde gerçekleştirildi (Belçika ve ABD kesinlikle biliyordu) ve soykırımı durdurmak için hiçbir şey yapılmadı. Kolayca başarılabilirdi bu iş ama kimse bölgedeki güç dengesini değiştirmek ya da birkaç yüz askerin ölmesi riskine girmek istemedi. Acaba bütün bunlar, Batı'nın Afrika'nın sefaletine duyduğu ilginin gerçek boyutlarına ilişkin bir şeyler anlatıyor mu?

Ince: Ama sizin de dediğiniz gibi hayatta her zaman umut vardır. Güney Afrika'daki çalışmalarınız size, Afrika'da en azından bir hükümetin ülkesinin enformasyon çağındaki rolünü ciddiye aldığını göstermiş. Güney Afrika, Afrika standartlarına göre istisnai kaynaklara sahip. Ama bu kaynaklar yurttaşlarının çoğunun hisset-

tiği enformasyon çağından dışlanmışlığı bertaraf etmeye önemli katkılarda bulunabilecek mi?

Castells: Eh tabii, umut ucuz ve kolay; yüz milyonlarca insanın ve onların çocuklarının sonsuza dek acımasız bir hayata ve erken gelen ölüme mahkûm olacağını düşünmek rahatsız edici olur. Bu yüzden tabii, umarım Güney Afrika daha iyisini yapar. Gelişmiş bir teknoloji ve üretim yapısına sahip, nüfusu çok bilinçli, bir düzeyde toplumsal örgütlenmeden söz edilebilir, hâlâ siyasi meşruiyet sahibi çok güçlü bir halk partisi, ANC var, çok eğitimli, genel olarak diyelim Fransa'dakiler ya da İtalya'dakilerden daha yoz olmayan bir siyasi eliti var. Mandela hâlâ sıradışı bir ahlaki kaynak. Ben Mbeki'yi de seviyorum - iyi bir lider ve dünyayı çok iyi biliyor. Maliye Bakanı Trevor Manuel'i de seviyorum -kararlı, sofistike, ayrıca kendisini eleştirenlerin söylediği kadar da neoliberal değil. Sadece küresel ekonomide hangi koşullar altında iş görmesi gerektiğini biliyor. Sorun şu: Güney Afrika'da hâlâ kontrol altına alınamamış olan yıkıcı bir AIDS salgını var, kriminal şiddet yükseliyor ve apartheid da siyah nüfusun eğitimsizliği anlamında geride çok korkunç bir miras bırakmış. Bu yüzden sanırım Güney Afrika'nın kendini bu felaketin içinden çekip çıkarmak için yapması gereken çok şey var. Bundan sonra da kıtanın tamamının liderliğini yapma rolünü üstlenmesi için de geriye çok az enerji ve kaynak kalıyor.

Belki Mozambik Afrika'yla birlikte kendini çekip kurtarabilir. Ama biraz, o kadar. Tabii şunu da eklemek lazım: Diğer Afrika ülkelerinin liderleri Güney Afrika liderliğine hiç güvenmiyor. Ayrıcalıklarının tehdit edildiğini düşünüyorlar.

Ince: Güney Afrika'da sizin de dahil olduğunuz proje başarılıysa, Afrika'nın diğer bölgeleriyle -en azından Sahra altı Afrikası'yla- nasıl bir bağlantı kurulacak?

Castells: Yaptığımız iş hâlâ ilk aşamalarda. Henüz başarılı olduğunu söyleyemem. Başarı danışmanlara değil, hükümetlerin yaptıkları-

na bağlıdır, bu da hâlâ sınırlı. Ama eğer bu model işe yararsa, benim de katıldığım benzer BM komiteleri bu projeyi kıtada yeni kalkınma politikalarının deneme zemini olarak kullanabilir.

Ince: Eğer böyle olursa, ağ toplumu kavramı, ekonomileri ihraç mallarının hakimiyetinde olan toplumlara nasıl uyarlanacak?

Castells: Bu ekonomiler, küresel ağa neyi sağlayabiliyorlarsa (düşük katmadeğerli) onunla bağlı ve geri kalan kısımla da bağlantısız. Ağlar hem bağlantı hem de bağlantısızlık anlamına gelir. Bugün Afrika'nın gerçeği de budur.

Ince: Kalkınmış ülkelerdeki hareketler de Afrika'ya ve dünyanın diğer yoksul bölgelerine uygun teknolojinin geliştirilmesi için ciddi bir çaba sarf etmişti. Ağ çağında bu çaba neye karşılık düşmektedir sizce?

Castells: Eh, bununla sıtma için aşıya ya da tarımsal enformasyonu yönetmek için çok basit uygulamaları olan açık kaynaklı yazılımlara ihtiyacımız olduğunu kast ediyorsak, evet. Ama biz internet çağında hızla yol alırken Afrikalıların Taş Devri'nden kalma hayatta kalma becerilerinde uzmanlaşması gerektiğini kast ediyorsak, bu dediğiniz elitist ırkçılığın sofistike bir biçimidir derim.

Ince: Afrika'nın kalkınmasının iç karartıcı tablosu, son yıllarda HIV/AIDS ve Orta Afrika'da ortaya çıkan başka ciddi hastalıklar yüzünden iyice kararmış. Kalkınmış ülkeler bu krize yeterli düzeyde karşılık verdi mi sizce? Ve verdikleri karşılık yeterli değilse eğer, tablonun başka bölümlerinde ilerleme kaydedilebileceğini söyleyebilir miyiz?

Castells: Hayır, Batı bedava ilaç sağlama konusunda işbirliği yapmayı reddetti; kısa süre öncesine dek mülkiyet haklarını korumaya ve Mbeki'nin argümanını çarpıtmaya yoğunlaştı. Mbeki, Batı'da AIDS'i önlemeye yönelik politikaların Afrika'da işe yaramayacağını, çünkü yoksulluk düzeyinin, hijyenik koşulların ve cinsiyet-

çilik biçimlerinin (benim sözlerim) Afrika'da AIDS'i çok özgün kıldığını söylemek istemişti. Bazı Afrikalı liderlerin HIV virüsü ile AIDS arasında aptalca bazı açıklamalar yaptığını inkâr etmiyorum, ama Batı'da Afrika'da AIDS'in gelişiminin özgül sorunlarından -sadece virüsle değil kadınların sömürülmesi, göçmenlik, düzgün sağlık hizmetinin bulunmayışıyla bağlantılı sorunlar- çok bu konuda yazılıp çizildi.

Ince: Son yıllarda kalkınmakta olan ülkelerdeki en başarılı yurttaşlık hareketlerinden biri de temelde kiliselerin başlattığı, sonra geniş bir siyasi cephenin üstlendiği borçların silinmesi lobisi oldu. Bundan sonraki buna benzer kampanyanın ne olması gerek acaba?

Castells: Unutmayın, ben asla ne yapılması gerektiğini söylemem. Ama borçların silinmesi kampanyası, ulaşılamaz hedeflere ulaşılabileceğini gösteriyor. Dünya dönüyor, Afrika ve Afrika'nın felaketleri bile.

Ince: Dünya turumuzda son durağımız, benim memleketim olan, sizin de bir süre memleketiniz olmuş Avrupa'ya geliyoruz. Bu tartışmanın iki ucunu bağlayan kıtaya. Britanyalılar Avrupa Birliği'nin bütün kıtayı homojenleştirmeye çalıştığından şikâyet etme eğiliminde. Tersine, bir Katalan olarak sizin deneyiminizin de ulusal bağlam içinde olduğu kadar Avrupa içinde de daha önemli hale gelen bölgesel bir düzeyde farklılık gösterdiğini görüyoruz. Belki kendilerine pek yakınlık duymuyorsunuzdur ama, şu Britanyalı Euroseptikleri biraz rahatlamaz mısınız?

Castells: Öncelikle Avrupa ile Avrupa Birliği aynı şey değildir. Avrupa denilen bir oluşum var mıydı bilmiyorum. Gerçi bu terim muhtemelen binlerce yıllık ortak bir tarihe ve coğrafyaya göndermede bulunur, tabii bu paylaşımın büyük bir bölümünü görece fiziksel üstünlükten yararlanarak birbirini öldürmek oluşturur. Hıristiyanlık da muhtemelen bir bağdır, aksi takdirde seküler şiddet yoluyla kuzey Afrika'nın da bu uzamsal-zamansal bölgeye dahil etmemiz gerekir. Ama eğer böyle kabul edecek olursak, Türkiye,

Arnavutluk, Bosna, Avrupa çapındaki bütün o Müslüman azınlıklar ne olacak? Onları Avrupalı saymayacak mıyız? Eğer Hıristiyanlığı bir bağ olarak kabul edeceksek, Avrupa devletlerinin birçoğunun, örneğin Fransa'nın militanca sekülerleştirilmelerine ne diyeceğiz? İngiltere de tabii iyi huylu teokratik bir monarşidir, Kral ya da Kraliçe ülkenin resmi dini lideridir. Şu egzotik Britanya kültürünün bir tuhaflığı daha. Aslında Avrupa'yı tanımlamanın ne denli zor olduğunu görüyorsunuz. Ama her durumda, coğrafi ve tarihsel uzam Urallardan (ve ötesinden, çünkü Sibirya bütün Rus topraklarının en Rus olanıdır), Finisterre'e, Kuzey Kutbu'ndan Akdeniz üzerinde bir sınıra dek uzanır.

Bir kurumsal sistem olarak Avrupa Birliği bu tanıma ulaşamayacaktır, çünkü Rusya uzun vadede bile böyle bir birliğin tam üyesi olamayacak denli büyük, birçok Avrupa devletinin korktuğu bir ülkedir.

Ince: Avrupa ülkelerinin AB dışında varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün müdür? Ya da ancak Norveç, İsviçre gibi uzmanlaşmış ekonomiler olmaları halinde mi böyle bir şey mümkün olabilir?

Castells: Hem indirgenemez bir kimliğin ifadesi olarak, hem de AB ülkelerinin yapamadığı işlerde uzmanlaşmak gibi işlevsel bir karara varma anlamında Norveç, İsviçre, Andorra ya da Lichtenstein gibi istisnalar vardır ve olacaktır.

Ince: Avrupa ekonomik birliği ABD'nin ekonomik başarısına bir yanıttı. Ama avro'nun tedavüle girmesinin ve Demirperde'nin yıkılmasını takiben birliğin doğuya doğru genişlemesinin de gösterdiği gibi aynı zamanda siyasi bir projeydi de. Siyasete ilişkin sohbetimizde (altıncı söyleşi), AB'nin bir ağ örgütlenmesi olduğunu ve temelde iyi olduğunu söylediniz. Ama aslında bazı grupların ya da örgütlerin elinden sahip oldukları iktidarı alıyor olabilir mi?

Castells: Avrupa Birliği bir kurumsal sistem olarak yeni bir devlet biçimi inşa etmeye bağlıdır. Her zaman savunmacı bir itkiyle hareke-

te geçmiş, çok karmaşık, pragmatik bir projedir bu. Öncelikle yeni bir Avrupa savaşının şerrine karşı geliştirilmiş bir projedir; eski savaşların kilit önemdeki sanayi sektörleri olan kömür ve çelik sanayiilerinden başlayarak Fransa'yla Almanya'yı bütünleştiren kurucu bir blok üzerine inşa edilmesinin sebebi budur. Sonra bu jeopolitik çaba NATO yoluyla, Sovyetler Birliği'ne karşı Avrupa'yı inşa ederek güçlendirilmiştir. İkinci aşama 1980'lerde, ABD ve Japonya'ya ekonomik ve teknolojik bağımlılık tehdidinin daha fazla ekonomik bütünleşme ve teknolojik işbirliği yönünde itici bir güç haline gelmesiyle yaşanmıştır. Sonrasında küreselleşme süreci, ekonomik olarak bütünleşmiş bir Avrupa'nın küresel zenginlik ve iktidar akışlarında tek tek devletlerden daha fazla manevra kabiliyetine sahip olacağını açıkça göstermiştir. Ardından Maastricht, yakınlaşma, Avrupa Merkez Bankası ve nihayet Avrupa ekonomilerini etkin bir biçimde birleştiren avro gelmiştir (Britanya da kesinlikle katılacak, bu yalnızca bir siyasi zamanlama meselesi).

Ince: Biraz da Schengen Avrupası'ndan bahsedelim: Sınırların içinde kalanlara hareket serbestisi, çalışma serbestisi vs. tanınıyor, ama başka kimseye de hak tanınmıyor. Bu sistem, başarılı bir ekonomi için istikrarlı bir temel olabilir mi? Yoksa, göçe ve hareket serbestisine daha büyük bir hoşgörüyle mi yaklaşmak gerekiyor? Göçmenlere dostluk göstermeye meyletmeyen ülkeler de, AB çapındaki inisiyatiflerden yararlanarak tavırlarını değiştirecekler mi?

Castells: Schengen daha sonra geldi, Avrupa kalesinin bir sembolüydü: Yeni devlet içinde sınırlar açıldı, dış dünyaya karşı kontroller ve sınırlar sıkılaştırıldı. Böylece siyasi uzam ve polisin uzamı yeniden tanımlandı. İşçilerin hareketliliğine gelince... Tam bütünleşme yönünde engeller var, ancak Avrupa işgücü piyasasının, en azından AB vatandaşları için tam anlamıyla bütünleşmesi yönünde bir eğilim var.

Böylece Avrupa, geniş, ekonomik olarak bütünleşmiş bir ekonomik uzam haline geldi. Öte yandan bütün hükümetleri,

hatta hükümetdışı örgütleri birbirine bağlayan çok karmaşık bir kurumlar ve kurumsal düzenlemeler dizisi de geliştirdi. Ulus-devletler ortadan kaybolmayacak, kendi başlarına güçsüz, iktidarsız hale gelmektense, hep birlikte iktidar, güç kazanabilmek için egemenliği paylaşarak kendilerini dönüştürecekler. Dolayısıyla benim ağ devleti dediğim şey AB'ye benziyor. AB, AB kurumları (ulus-devletlerin yer aldığı AB Konseyi de dahil), ulusal hükümetler, bölgesel hükümetler, yerel hükümetler, hükümetdışı örgütler arasındaki kurumsal bağlardan oluşan, NATO, IMF, BM, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (okunduktan sonra silinmesi ricasıyla not: AGİT'in eski hali AGİK'i kast ediyor sanırım. çn.) gibi kararlar oluşturan önemli uluslararası kurumlarla bağları ve AB'yi ticaret, çevre, güvenlik, insan hakları vs. alanlarında bağlayan uluslararası anlaşmalar üzerinden uluslararası alana uzanan bir devlet. Bugün Avrupa'da içinde yaşadığımız gerçek, işleyen devlet budur.

Yeni üyeler katıldıkça, üye sayısı 27'yi bulduğunda üye ulus-devletlerle AB kurumları arasında mesafe açılacak, AB daha da karmaşık bir hal alacaktır. Mevcut ulus-devletlerin çıkarları ve ulusal kimliklerin güçlenmesi yüzünden, bu yapının federal bir devlete doğru evrilmesi bana pek mümkün görünmüyor. Zayıf bir Avrupalı kimliği güçlü ulusal kimliklerin nüfuzuna yetişemez. Baskın bir Avrupalı kimliği olmadan da, bir demokraside uluslar özerkliklerinden vazgeçmeyeceklerdir. Daha ziyade Avrupa kurumlarını ortak egemenliklerinin bir aracı olarak göreceklerdir, ki bugünlerde de bunu yaşıyoruz.

Ince: Avrupa birçok çekici kimliğin karşımıza çıktığı bir kıta -birçok yerde, İrlanda ve eski Yugoslavya'da olduğu gibi bu kimlikler kadim dini ayrılıklar temelinde şiddete dayalı öz savunmayla ya da başka birçok yerde daha yakın zamanlarda göze çarpan göçmenlere karşı düşmanlıkla ilişkilendiriliyor. Resmi, ulusal ya da Avrupa inisiyatifleri bu "düşman" kimliklerin işleyişine karşı koyabi-

lir mi, yoksa tarihin ve toplumsal değişimin kendi hızlarıyla mı ilerlemesi gerekiyor?

Castells: İlginç olan mesele, sizin bölgesel kimlikler dediğiniz, benim bazılarına (tarihsel temelleri olan) ulusal kimlikler dediğim, Katalan, Bask ya da İskoç kimlikleriyle ilgili. Bu kimlikler sadece ayakta kalmış değil, küreselleşmiş bir dünyada kültürel kimliğin önemini vurgulayan genel eğilimin bir parçası olarak her geçen gün güçleniyorlar. Genellikle bastırılmış olan bu kimlikler için Avrupa Birliği, egemen ulus-devletlerinden daha iyi bir ortam sunuyor (Katalonya ile İspanya örneğinde olduğu gibi). Bu kimlikler hem ulus-devletler içinde hem de AB içinde federalizmin yükselmesine can atıyor, böylece özerk düzeyleri de de baskı görmeksizin yükselebilecek. Denklem şudur: Avrupa federalizmi, bastırılmış ulusal kimlikler ve güçlü yerel, bölgesel kimlikler ulus-üstü bir Avrupa'nın yaratılmasına doğru el ele yürürken, ulus-devlete dayalı ulusal kimlikler de (Avrupa'da hâlâ en egemen durumda olanlar) federal devlet yönünde tam anlamıyla ilerlemeyi engelliyor. Bu sürecin sonucunda, benim ağ devleti olarak teorize ettiğim, kurumların ve karar oluşturma mekanizmalarının yer aldığı değişken bir geometri ortaya çıkıyor. Ulus-devletten miras alınmış bir kurumsal sistemle, küresel süreçleri ve belli kimlikleri yönlendirmenin karmaşıklığını ifade eden bir geometri bu.

O halde asıl mesele, sizin de dediğiniz gibi, tarihsel olarak inşa edilmiş kimliklerin yerine geçmeyip bunları kapsayacak bir Avrupalı kimliğinin nasıl inşa edileceğidir. Bu konuda 2000 yılında Portekiz AB Dönem Başkanı'yken bir rapor hazırlayıp sundum. Kilit sorun şudur: İnsanlar için önemli olan pratiklerin paylaşılmasını teşvik ederek maddi bir kimlik inşası sürecine gerek vardır. Ortak bir kimlik olmazsa eğer, Avrupa'nın ortak pazarın ötesine geçen kurumsal bir yapı olarak varlığını koruyup korumayacağı belirsizdir. Öte yandan insanların aslında hissettiği şeylerin üzerine suni bir kimlik dayatmak bir geri tepmeye neden olabilir.

Demokratik bir bağlamda, Avrupa ulusal ya da bölgesel kimlikler bağlamında, yüzyıllarca önce Fransa'nın Britanya'da, İngiltere'nin İrlanda'da ya da İspanya'nın Katalonya'da yaptığını yapamaz. Bence Britanyalılar bu yüzden Avrupa'nın çok saygıdeğer ama gerçekçi olmadığını düşünüyor. Bir ortaklığınız yoksa ortak bir ekonominiz olamaz. Bir tür aidiyet duygusu olmasaydı eğer, büyük bir ekonomik kriz ortak yönetimin kurumsal temelini tuzla buz edebilirdi. Burada püf noktası, Avrupa kurumlarının ortak araçsallığıyla bağlantılı, dünyanın geri kalanına karşı dine ya da ırka dayanmayan bir Avrupalılık sınırıyla güçlendirilmiş kapsayıcı bir kimlik yoluyla, kimlik ve özerkliğe yer açmakta yatıyor. Bunun için de, Britanyalılar daha büyük bir zenginliğin bedeli olarak daha az özerk olmayı kabul etmeli. Bunun yolu da bağımsızlığı ABD'yle aradaki kritik bağlantıyı koparacak kadar kaybetmemekten geçiyor. Avrupa kimliğinin asıl ayırt edici sınırının, Amerika karşısında çizilmesi gerekiyor. Amerika'yla ilgili olarak belirgin bir ayrıma gitmeksizin Avrupalılık, şüphe çekici, Batılı ve etnik bir ifade olacaktır.

Ben kendimi Avrupalı, Katalan ve İspanyol olarak görüyorum. (Gerçi İspanya tarihiyle gurur duymuyorum -İspanya devletinin yaptıklarından utanç duyduğumu da söyleyeyim.) İnsanlar ve toplumlar hâlâ birbirlerini öldürmek istiyorlarsa eğer, bunu başka yerlerde yapmanın birçok fırsatını bulacaklarını bilerek birbirimizi öldürmeyi daha güçleştirecek koşulları yaratmak, harika bir duygu. Bunun yanında, evet, Avrupa kurumları göçmenlere ve çokkültürlülüğe ulusal ya da yerel kurumlardan daha açık olmayı benimseyebilirler. Federal hükümetin azınlıkların çıkarlarına daha açık olduğu ABD'de yaşananlara benzer biçimde.

Bir de Avrupa Birliği'nin daha iddialı bir dış politika izlemesi meselesi var. Britanya'nın bu konuda en azından çok açık bir tavır benimsediğini görüyoruz: Britanya dış politikası genellikle insani bir yüze bürünmüş ABD dış politikası. AB dış politikasının da kesinlikle insani bir yüzü var, ama bu politikanın başlıca aktö-

rü Javier Solana, benim kişisel değerlendirmeme göre dünyanın en yetkin, en dürüst siyasi liderlerinden biri olsa da, AB dış politikası etkili olmakta çok büyük güçlüklerle karşılaşıyor. AB birleşik bir dış politikaya sahip olamayacak denli büyük çelişkiler barındırıyor, büyük bir çeşitlilik gösteriyor ve kararsız. Ayrıca Avrupalılar çok ikiyüzlü bir tavır içinde: ABD'den bağımsız olduklarını iddia ediyorlar, ama faturayı ödemeye ya da bir güvenilir bir savunma gücü oluşturmaya da hazır değiller. Balkanlar'da yaşanan savaşlar Avrupa'nın kendi sorunlarını çözme konusundaki yetersizliğini gösterdi. Terörist tehdit daha doğrudan biçimde ABD'yi hedef alıyordu, ama Avrupa da muaf değildi. Ancak bazı hükümetler, özellikle de Britanya meseleye ciddiyetle yaklaşırken, Avrupalıların çoğu Amerikalı emperyalist olmakla suçladı. Bush yönetiminin dış politikasına kuşkusuz karşıyım, dünyanın sorunlarını kimseyi bilgilendirmeden bombalarla çözmeye çalışmak temelden yanlış bir strateji. Ama Avrupa ABD'nin küresel gücünü kullanması sonucu ortaya çıkan dünyadan farklı bir dünya istiyorsa eğer, bedelini ödemek zorunda: Ekonomik bedeli, askeri bedeli ve zor kararlar alıp uygulamanın bedelini ödemek zorunda.

Ince: Avrupa'nın ekonomik başarısı neden daha büyük bir kültürel güven yaratmıyor? Örneğin Avrupa'nın Hollywood'a tepeden bakmasının gerisinde ne var?

Castells: Kesinlikle haklısınız. Kültürel istisna, a la France, bir kendini savunma politikası. Avrupa medya üretimi konusunda piyasa koşullarında ABD'yle rekabet edebilecek kadar zengin, gerekli piyasaya sahip. Sorun şu ki Avrupalı yaratıcı beyinlerin çoğu ürünlerinin ticarileşmesini kabul etmiyor. Tamam, ama bundan sonra küçük kültürel elitlerin ötesine geçmeyi beklememeleri lâzım. Hollywoood'un üretiminde son derece büyük bir çeşitlilik gösteren, sadece salak aksiyon ya da aşk filmleriyle kalmayan bir profesyonellik var. Püf noktası, Avrupalıların medyada, televizyonda, müzikte yaptıklarının kalitesini artırmakta yatıyor. Çünkü sonuç-

ta California'da çalışan yaratıcı beyinlerin çoğu Avrupalı. Dolayısıyla genç yaratıcı beyinlerin işlerini Avrupa'da yapabilmelerinin önkoşulu olarak, Avrupalı korumacılığın ve Avrupa sanat kliklerinin (birçok durumda bayağılığın milliyetçilikle korunmasının) çözülmesi gerekir. Dolayısıyla sizin Hollywood karşısındaki kibir dediğiniz şey, Amerika'da ve Amerika'yla rekabet edemeyecekleri için devlet yardımlarını alıp korumacı yasal düzenlemelere sığınan ağabeyler ağının çıkarlarıdır. Çünkü Avrupa'da birçok kişi Amerikan filmlerini ya da tam da bu yüzden kökeni neresi olursa olsun her türde teknik açıdan iyi olan şeyleri beğeniyor.

Ince: Avrupa yeni entelektüel içerik geliştirmekte neden bu kadar yoksul bir görünüm sergiliyor? Nobel ödüllerini kazananlara, yeni büyük şirketlere vs. (Airbus dışında) baktığımızda böyle bir tabloyla karşılaşıyoruz.

Castells: Evet, dediğiniz gibi Avrupa'da çok iyi bilimadamları, önemli teknik yenilikler ve bazı büyük ticari başarılar var. Airbus'la (büyük bir şirket) kalmıyor, mobil telekomünikasyon, kısa süre sonra kablosuz internet alanında da büyük yenilikler var. Ayrıca birçok Avrupalı hacker (özellikle Finlandiya ve Hollanda'da), yeniliklerin başını çekiyor. Yani Avrupa'nın teknoloji ve girişimcilik bakımından ABD karşısındaki açığını kapattığını görüyorum, ama genel anlamda ekonomik rekabet gücü açısından değerlendirdiğimizde istatistikler, ABD'de yeni ekonominin patlamasını takiben bu açığın son beş yılda daha da büyüdüğünü gösteriyor. ABD ile Avrupa arasında bence iki temel farklılık var. Birincisi ve en önemlis üniversite sistemi. Amerika'nın önde gelen araştırma üniversitelerinin Avrupa'da bir benzeri yok. Yalnızca bir avuç Britanya üniversitesi aynı ligde oynuyor, ama onlar da başı çeken grupta değil. 23 yıl önce ABD'ye taşınmamın tek sebebi, ABD'de yapabileceğim araştırmayı, Avrupa'da yapamayacak olmamdı. Üçlememi, Paris'te ya da Madrid'de yazamazdım. Esnek kurumlar, dünyaya açıklık, mükemmel kütüphaneler, araştırmacılık ik-

limi ve hepsinin de ötesinde gerçek doktora programlarındaki dikkat çekici öğrenciler, hepsi birden akademisyenlik, bilim ve teknoloji açısından belirleyici olan ortamı yaratıyor. Sonuçta öyle ki, bilim, teknoloji ve bilgi dünyamızda zenginlik ve gücün kaynağı. Üniversiteler de bunu üreten, bu bilgiyi ellerinde tutan kurumlar. ABD'nin gerçek üstünlüğü burada. Sonra gerisi geliyor.

Öte yandan, iş dünyasının içinde bulunduğu kurumsal ortam da girişimcilik ve yenilikçiliğin gelişmesini mümkün kılıyor. Yasal düzenlemelerin esnek olması, sermayenin ve işgücü piyasalarının esnek olması, atak risk sermayesi ağlarının finansal yeniliği mümkün kılması, göçe açık olma politikası vb. meseleleri kast ediyorum. Bu koşullar altında ABD'nin büyük toplumsal sorunları, eğitim ve sağlık dahil kamu hizmetlerinin içler acısı hali bir tehlike haline geliyor, ama bilgi, girişimcilik, sermaye ve işgücü piyasalarının esnekliğinden doğan dinamizmi engelleyemiyor. Avrupa'da politika oluşturan çevrelerde bugünlerde bu tartışılıyor. Ama Avrupa üniversite sisteminde reforma gitmediği sürece, zenginlik ve gücün, iktidarın temel unsuru, yani özerk bilgi üretme kapasitesi açısından ABD'ye bağımlı olmayı sürdürecek.

Ince: Avrupa'nın bazı kesimleri -özellikle de doğu Avrupa, ama Britanya, İtalya ve Fransa'da kentlerin bazı bölümleri- Dördüncü Dünya'nın bir parçası. Kentlerin başarılı bir biçimde yenilendiği örnekler üzerine yazmıştınız (bana da Barcelona'da göstermiştiniz). Sizce bu örnekler başka yerlere aktarılabilir mi, yoksa kentlerin her birinde yaşanan krizin özgül bir çözüme mi ihtiyacı var?

Castells: Aslında bu noktada Avrupa kentleri, yoksulluğun hüküm sürdüğü cepler barındırsalar da, dünyanın geri kalan bölgelerine kıyasla daha iyi durumda. Barcelona bir örnektir, çünkü modernliği, rekabet gücünü, toplumsal refaahı, kültürel miras, sanatsal yaratıcılık, mimari yenilik ve yurttaşlık kültürüyle bir araya getirmiştir. Barcelona, enformasyon çağı koşullarında yenilenen kentlerin kültürüne bir örnektir. Ama benzer bir yörüngede gelişen

başka kentler de var: Birmingham, Stokholm, Amsterdam, bir ölçüde Berlin vd. Sorun, özellikle Fransa'da ve İngiltere'de birçok kentte, yoksulluk ve işsizliğin hüküm sürdüğü etnik gettoların bulunduğu çevre bölgelerin yavaş yavaş kriminal kültürün etkisine giriyor olması.

Barcelona ve diğer kentler bu bakımdan iyi durumdalar, ama sorunlar yok değil. Avrupa'nın çoketnili gerçekliğini kabul etmesi, kentlerdeki marjinalleşme sorununu yerel olarak, bölgenin sakinleriyle birlikte hazırlanmış programlarla çözmesi, genel olarak kent kalkınması anlamında değil (bu anlamda Avrupa kentleri daha iyi durumdadır), kentlerdeki yoksulluğu hedef alan programlar anlamında Amerika'dan çok daha fazla şey öğrenmesi gerekiyor. Avrupa'da refah devleti çok genel, yerel koşullara uyarlanabilecek kadar esnek değil. Sosyal politikaları ve kent planlamasını birleştiren yerel bir refah devletine daha fazla ihtiyaç duyuluyor.

İnce: Dünya Ticaret Örgütü'nün aldığı türde önlemlerin, ekonomik faaliyetlere rekabet gücü ve açıklık bakımından tek tip standartlar dayatması, kıtadaki karma ekonomi ve devletin sanayiye katılımı modelini tehlikeye atabilir mi? Yoksa bunu aşmanın yolları mı bulunacak?

Castells: Avrupa'nın refah devletini korumasının, rekabet gücü açısından avantaj yarattığını düşünüyorum: Daha iyi bir işgücü yaratılmasını, toplumsal istikrarı, kamu hizmetleri için geniş bir piyasa oluşturulmasını vs. sağlıyor. Unutmayın teknolojik yeniliğin ve refah devletinin bileşimine dayanan Fin modeli, Finlandiya'yı dünyanın rekabet gücü en yüksek ülkesi haline getirdi. Ama bu bir karma ekonomi modeli değildir: Bir piyasa ekonomisi ve kamusal olarak korunan bir toplum modelidir.

İnce: Yine Avrupa'da yaşamayı düşünüyor musunuz? Tamamen ya da kısmen yerleşmek gibi bir planınız var mı?

Castells: Evet, bundan sonra hayatımın sonuna dek Barcelona'da kalacağım. Ama çeşitli ülkelerde ders vermeye, araştırma yapmaya da devam edeceğim, Berkeley'le, başka büyük üniversitelerle bağlantılarımı koruyacağım. Hayat tarzım her zaman hem yerel, hem de küresel oldu. Sanırım bu kişiliğimin yapısal bir özelliği haline geldi.

SEKİZİNCİ SÖYLEŞİ

Bir Bilgi Dünyası

Martin Ince: Tanımladığınız dünya, her şeyden önce enformasyonun yoğun olduğu bir dünya. Bugünün dünyası kırk elli yıl öncesinin dünyasından farklı. Bunun başlıca sebebi de dünyanın dört bir yanında çeşitli noktalar arasında akan, yaptıklarımızı etkileyen veriler yumağı. En önemli ve en değerli işler, enformasyonu kullanan uzmanlar tarafından gerçekleştiriliyor. En önemli yeni projeler temelde veriyle ilgili. İkinci söyleşide bahsettiğimiz üzere, genetik ve biyoteknoloji damarının aslında enformasyon teknolojileri sektöründen doğmuş olması örneğinde olduğu gibi.

Veri, enformasyon, bilgi ve hatta daha üst düzeyde bilgelik ve yargı arasındaki farkı nasıl tanımlıyorsunuz? Modern teknolojiyle, özellikle de bilgi yönetimine yönelik yazılımlarla, veriden verinin kullanımına geçme sürecinin kısaltılması, otomatikleştirilmesi mümkün müdür?

Manuel Castells: Enformasyon, iletişim amacıyla bir sınıflandırma ilkesine göre (gerçi kimi zaman sınıflandırma ilkesinin kökenlerinin unutulduğu görülür) formatlanmış örgütlü bir veriler dizisidir. Bilgi, insan zihnini gözlenebilir bir olgunun kavranmasına uy-

gulamanın sonucunda ortaya çıkan, belli bir tarihsel bağlamda bilim camiasının bilimsel olarak tanımladığı bilimsel süreçlerin kullanılmasıyla elde edilen bir açıklamalar dizisidir. Bilgelik ve yargıysa insan zihninde, yargıda bulunan, bilgelik gösteren kişinin kişiliğiyle bilgi, kişisel deneyim ve kültürel değerlerin etkileşimine dayalı olarak ortaya çıkan değerlendirme ve karar oluşturma süreçleridir. Bilgisayarlar programları dışında yargıda bulunamazlar ve kesinlikle bilgelik sergileyemezler, çünkü kişisel deneyimden, kültürel değerlerden ya da kişilikten yoksunlardır.

Ancak bilgisayarların programlanmış kararlarıyla ortamlarından aldıkları geri bildirimin sürekli etkileşim halinde olmasının gelecek programları ne ölçüde etkileyebileceğini, böylece enformasyon temelini ve onunla birlikte kararların dayandığı bilgi temelini nasıl değiştireceğini değerlendirmemiz gerekiyor. Başka bir deyişle kendi kendine gelişen bir programlama becerisi var mıdır? Bilim kurguya dalmadığımız sürece, bugünlerde böyle bir durum yaşıyormuşuz gibi görünmüyor. Ancak insan beyni ve bilgisayarın birlikte evrilmesi, birbirinden öğrenmesi söz konusu. Ama bilgisayar, tek bir insan beyninden öğreniyor, dolayısıyla birlikte evrilme de her zaman belli bir kişilik sistemine özgü gelişiyor. Dolayısıyla bir bilgisayar kendi başına bir özne olamaz, ama benim (özellikle de torunlarımın) zihnimin bir uzantısı olan bir bilgisayarım olabilir; bilgisayarımın tepkileri ve katkıları zihnimi etkiler, böylece insanlarla makineleri arasında bireyselleşmiş bir birlikte gelişim de başlar. Bilgi yönetimi yazılımları bu yüzden kısaltılabilecek ve dağıtılabilecek rutin işlemlere yönelik düşük seviyeli uygulamalardır, ama evrilmekte olan, kritik kararlar alınması gereken bir ortama cevap veremezler.

Fakat şimdi özgül bir birlikte gelişimi mümkün kılan, belli bir bireye gerçek zamanda karara varması için gerekli verileri (depolanmış bilgi) sunan, sürekli geribildirimlerle bireyin kendi ortamını yönlendirme yetisini güçlendirmesini sağlayan yeni bir yazılım ortaya çıkıyor.

Ince: Ağırlıksız sanayi ile süreğen akışların dünyasına getirilebilecek eleştirilerden biri de, verilerin bir yerden bir yere aktarımının çok zaman alması (insanlar gibi), ama üretiminin o kadar yakından incelenmemesi.

Castells: Benim analizim, ağırlıksız ekonomi mefhumuyla doğrudan çelişiyor. İnternet şirketleri üzerine yapılan araştırmalar, bu şirketlerin her zaman kesinlikle fiziksel altyapıyla enformasyon akışlarının bir bileşimi olduğunu gösteriyor. UPS olmasaydı, Amazon olmayabilirdi ve her ikisinin de çok geniş depolara, bir uçak filosuna ihtiyacı var. Sorun şu ki fütürologlar, internete dayalı dünyanın geleceğine ilişkin fantezilerle kavrayışımızı bulandırdı. Dünya gerçekten de internete dayalı, ama coğrafya, tarih ve kurumlar ortadan kaybolmuyor; mekanlar ağlar oluşturuyor, insanlar ağlar oluşturuyor, şirketler ağlar oluşturuyor, ama devletler hâlâ düşmanlarını bombalayarak sindirme kapasitelerine dayanıyor. Fakat enformasyon olmazsa neyi, kimi, nereyi bombalayacağınızı bilemezsiniz. Bilgi ve enformasyon olmazsa eğer dünyanın en iyi sanayi tesisi bile verimli bir üretim yapamaz, ürettiklerini satamaz. Dolayısıyla aslolan şudur: Ağla bağlantılı olmak ve bilgi yüksek düzeyde değer üreten etkinliklerdir, ama hiçbir değer maddi dünyadan ayrı değildir, böyle bir değer olamaz. Aslında maddi dünya enformasyonu ve bilgiyi bir bütün halinde toplar, somutlaştırır, internetin nasıl ve neden önemli olduğu da burada yatmaktadır: İnternet maddi olanı ve sembollerin işlenmesini birleştirir.

Ince: Sizce enformasyon çağında bilginin başlıca kaynakları nelerdir?

Castells: Bilgiyi ve enformasyonu kim üretiyor? Eh, bilgiyi kimin ürettiği açık: Dünyanın dört bir yanındaki üniversiteler ve araştırma merkezleri üretiyor. Bunların çoğu kamuya ait araştırma merkezleri, ama aralarında bazı şirketlerin büyük araştırma merkezleri, teknolojik girişimcilerin yenilik birimleri de yer alıyor. Bilgi üretiminin bazı geleneksel yolları da var hâlâ. Örneğin bazı yerli

halkların kendi çevrelerindeki bazı bitkilerin tedavi edici özelliklerini bilmesi ya da bazı kültürlerde bazı bireylerin tedavi edici niteliklere sahip olması gibi. Ancak geleneksel bilgilerin toplam bilgi birikimindeki payı, her geçen gün azalıyor. Dolayısıyla kimi zaman çok değerli olabilen bu bilgi biçimlerini reddetmemek gerekir, ama Enformasyon Çağı'na damgasını vuran şey tam da bütün bu verileri ortak bir sistemde bir araya getirme ve daha yüksek düzeyde bir incelikte işleme becerisidir.

Bilgi üretimi ve bilginin kamuya yayılması türümüzün refahı açısından temel önemdedir. Bu yüzden işte, entelektüel mülkiyet hakları dünyanın dört bir yanında binlerce avukatı zenginleştirecek olsa da insani ilerlemenin temel düşmanıdır. Bugün asıl değişiklik bilginin geldiği yerde. İnternet çağında bilgi insanlardan geliyor, insanlar bilgiyi üretiyor ve net üzerinden birbirleriyle paylaşıyor. Bu gerçek bir devrim. Çok fazla enformasyonumuz yok (tıpkı bir kütüphanede çok fazla kitabımız olmadığı gibi, yalnızca gerçekten istediğimizi bulma yolunda daha fazla seçeneğimiz var). Toplumsal pratiği insan zihninin alabileceği olasılıklar dizisinin dönüşümü üzerinden değiştiren de, toplumun kendi bilgisini üretme, yayma, yeniden birleştirme, belli amaçlar için kullanma yönünde sonu gelmez kolektif kapasitesi işte.

Ince: Bilimsel projeler her gün gigabaytlarca veri üretiyor -web'in orijinal mantığı. Veri üretme yetisi, daha da önemlisi veriyi anlamlandırma yetisi entelektüel hayatı temelden değiştirdi. Bilgi dünyasının başka yerlerinde de mi benzer bir durum yaşanıyor? Mesela, her zaman yeni enformasyona aç olan siyasette de mi durum böyle? İş dünyasında da aynı durum geçerli mi? 1960'larda Britanya'da ikinci bir televizyon kanalı açıldığında, insanlar kara kara düşünmüşlerdi yayınları dolduracak malzemeyi bulabilecek miyiz diye. İnsanlar binlerce kanalı nasıl anlamlandırır?

Castells: Bilgiyi anlamlandırmak her zaman belirleyici bir işlem, zenginlik ve gücün kaynağı olmuştur. Ama bu da bir bilgidir. Başka

bir deyişle bilgi öyle paket servisle gelmez: Enformasyon işlemek, insanları ve ortamlarını yönlendirmek için bilgiyi uygulamakla üretilir. Dolayısıyla neyin bilineceğini, nasıl bilineceğini, bu bilgiyle ne yapılacağını bilmek bilginin en belirleyici biçimidir. Sosyal bilimlerin bilimsel bilginin en önemli biçimi olmasının sebebi de burada yatar; çünkü sosyal bilimler "sıkı bilimler"in bilgisinin nasıl üretilebileceğini bile koşullandırır. Sorun şudur: Sosyal bilimler en ilkel haldedir (ve bundan da hoşnuttur, daha az iş anlamına gelir) ve süreç sırasında ideoloji sosyal bilimlere nüfuz eder. Bütün bilimler ideoloji içinde yaşar, ama doğal bilimler ideolojiyi deneysel süreçlerinin özünden uzak tutmayı çok uzun zaman önce öğrenmişlerdir -modern bilimi yaratan budur.

Ince: Bilgiyi anlamlandırmanın bilgiyi üretmekten daha önemli olduğunu söyleyebilir miyiz? Bilginin üretimi genelde düşük maaşa bağlı insanlarca, bir sanayi üretimi gibi yapılan rutin bir işken, yorumlanması daha ilginç ve daha güzel ödüllendirilir diyebilir miyiz?

Castells: Şimdi şu var: Üretimin -mesela sanayi üretiminin- mutlaka rutin bir iş olması gerekmiyor. Aslında rutin işleri makineler daha iyi görebilir. Bariz sebeplerden ötürü, bilgiyi maddi üretime çevirmek (teknoloji yoluyla) temel önemde olmakla kalmaz, sürecin ve ürünün kalitesi piyasada belirleyici olacaktır, bu kaliteye de ancak bilginin üretim sürecine uygulanmasıyla ulaşılır. Ancak katma değerin büyük bölümü ürünlerde ve hizmetlerde bilginin ne kadar somutlaştırıldığına dayanmaktadır.

Ince: Dünya çapında enformasyon aktarımında kullanılan teçhizatın çok da ilginç olmadığı görüşündesiniz. Hatta *Enformasyon Çağı*'nda "Roket Bilimi" dilimize çok çaba isteyen bir şeyi karşılayan bir terim olarak girmiş olsa da, uzaya uydu göndermenin az çok rutin hale geldiğini, düşük değerli bir sanayi faaliyeti olduğunu söylüyorsunuz. Bir elektrik mühendisinden ziyade bir sosyal

bilimci olarak yaklaşımınızdan şöyle bir sonuç çıkıyor gibi görünüyor: Enformasyon çağının altyapısı olması gereken her yerde olmak için, siyasi, ekonomik gerekçelerle ya da iş dünyasından kaynaklanan gerekçelerle oluşturulmuş kararlara dayanarak kendine bir yol bulur. Böyle mi gerçekten? Yoksa maliyetleri düşürecek, performansı artıracak, enformasyon çağını birçok kişi için ulaşılabilir kılacak daha yeni teknolojilere düşen bir rol de var mı? Eğer varsa, bu yeni iktidar kaymaları yaşanacağı, daha yeni örgütlenme biçimlerinin yaygınlaşacağı anlamına gelir mi?

Castells: Teknolojik altyapının kritik önemi konusunda haklısınız. Uyduların fırlatılmasıyla ilgili sözlerimle, gerçekten de önceliği başka bir dünyaya, nanoteknolojinin, genetik mühendisliğinin, sensörlere dayalı interaktif yazılımların, beyne uyumlu arayüz yazılımlarının, biyoelektronik malzemelerin dünyasına, bilimsel ve teknolojik cephedeki (dediğim gibi sosyal bilimlerle birlikte -ama bu yirmiikinci yüzyılın öncü cephesidir) gerçek yeniliklerin dünyasına vermeye çalışmıştım.

Aslında BM'yle, Güney Afrika'yla yaptığım çalışmalarda ve başka ortamlarda, ikinci söyleşide tartıştığımız üzere kalkınmakta olan dünyada onsuz hiçbir kalkınma sürecinin sağlanamayacağı bir teknolojik iletişim altyapısı kurulması yönünde çaba sarf ediyorum. Şahsen bağlandığım gaye budur. Ama bunun çokboyutlu, enformasyon ve iletişim altyapısını, bunu yönetecek insan kaynaklarını, ülkelerin ihtiyaçlarına ve değerlerine göre geliştirilecek özgül uygulamaları uyum içinde geliştirecek bir süreç olması gerekiyor.

Bu özgül uygulamalar, toplumsal kullanıma ve daha düşük gelir düzeylerine uyarlanabilen yeni teknolojik kalkınma biçimlerini de beraberinde getirecektir. Teknoloji piyasalarını genişletmenin yolu, bugün piyasada ifadesi bulunmayan kullanım alanlarına yönelik teknoloji aygıtlarını da piyasaya dahil etmekten geçer. Kamu harcamaları ya da yapılan bağışlardan karşılanan harcamalar bu yeni piyasaların itici gücü olabilir, böylece yeni teknolo-

ji biçimleri ortaya çıkabilir. Eski sorundur, kanser araştırmalarına büyük meblağlar harcarken, Üçüncü Dünya'yı kırıp geçiren görece basit hastalıkların aşılarını bulmaya çok az kaynak ayrılır. Ucuz enformasyon ve iletişim teknolojisi malları ve hizmetlerinin bile, çok düşük bir fiyattan milyarlarca insanın yer aldığı bir piyasaya sunulması hem insanlar hem de şirketler için olumlu sonuçlar doğurabilir. Başka deyişle, yeni teknolojik kalkınma biçimlerinin yaygınlaşabilmesi için, ekonomik birikimin toplumsal temelinin genişletilmesi gerekir. Ve evet, bununla birlikte yeni örgütlenme biçimleri ve bir iktidar kayması da olacaktır.

Ince: Yetişkinlik döneminizi üniversitelerde geçirdiniz. Bunların en eskisi Avrupa'da Ortaçağ'dan beri faaliyet gösteriyor. Bildiğiniz gibi zaman zaman bir gazeteye Britanya'nın üniversite sektörüyle ilgili haberler yapıyorum. Genelde insanlar üniversite metodolojisinin en geleneksel yönü olan ders anlatmanın video teknolojisi ve internetten sonra nasıl ayakta kalabildiğini soruyor. Ama kısa süre önce ders vermenin neden matbaaya rağmen ayakta kalabildiğini soran bir mektup aldık. Sizce üniversiteleri gelecekte nasıl bir entelektüel yapı, örgütlenme biçimi bekliyor?

Castells: Üniversiteler tarih boyunca dört temel işlevi farklı vurgularla birleştirmiştir, birleştirmektedir: İdeolojik aygıtlar (başlangıçta teoloji okulları), elitlerin seçimi ve toplumsal tabakaların oluşturulmasına yönelik kurumlar, uygun vasıflara sahip üretim gücünü yetiştirecek eğitim programları ve bilgi üretimi fabrikaları. Büyük araştırma üniversiteleri bilgi üretimine ağırlık vererek bu işlevlerin hepsini birleştirme eğilimindedir. İşletme okulları iyi yöneticiler yetiştirmeye, bununla birlikte geleceğin yöneticiler ağının kültürel ortamını yaratmaya odaklanmıştır. Dünyanın Oxbridge'leri temelde elitleri seçen, ideolojik geleneklere kök salmış sistemler olarak işlemeyi sürdürecektir. Ama bu okullar öğrencileri çalışma hayatına ve bilgi üretimine de hazırlar. (Aslında ortalama bir Avrupa üniversitesinden daha fazla hazırlar.)

Üniversite sistemlerinin bütün bu işlevleri birleştirebilme yetileri, ayakta kalmaları ve büyümeleri açısından kritik önemdedir. Bu işlevlerin tek bir kurumda, aynı üniversitenin çatısı altında birleştirilmesi gerekmez. Sistemlerin farklılaşması, bir yandan da farklı üniversiteler ve okullar arasında köprüler kurmanın mümkün kılınması, esnekliği ve nihayetinde genel olarak ekonominin ve toplumun verimli olmasını sağlar. Bir üniversite bilgi üretimine ne kadar odaklanırsa, esnek olmaya, bazı becerilerde özel bir uzmanlaşmadan ziyade genel bir eğitim sunmaya gereksinimi de o kadar artar. Çünkü özel beceriler hızla eskir.

Ince: Büyük şirketler genellikle yeni mezunları işe alırken belli bir konuda bilgili olmaktan çok, "IT becerisi", "okur yazarlık" ve "hesap kitaptan anlama" gibi niteliklere vurgu yapıyor. Enformasyon Çağı'nda bilginin o kadar hızla gelişiyor ki, yeni beceriler kazanmak artık bilgiye sahip olmaktan daha büyük bir önem taşıyor diyebilir miyiz?

Castells: Bilgi ekonomisinde, Enformasyon Toplumu'nda temel mesele hayat boyunca öğrenebilmektir. Çünkü enformasyon nettedir; püf noktası hangi enformasyonun aranacağını, bu enformasyonun nasıl edinileceğini, nasıl birleştirileceğini bilmek, her bağlamda bunu elimizdeki işlere ve projelere uygulayabilmektir.

Ince: Emeği en başta iki genel kategoriye ayırıyorsunuz: Jenerik (genel) ve uzmanlaşmış. Bu ne kadar kesin bir ayrım sizce?

Castells: Kendi kendilerini programlayabilen insanlar, hayatları boyunca kendilerini tekrar tekrar programlayabilen insanlardır. "Jenerik", bir insanın başka bir çift koldan ya da tam da bu yüzden bir robottan farkının olmaması anlamına gelir. Şimdi, üniversiteler kendi kendini programlayabilen iş gücü üretme, bu iş gücünü hayat boyunca geliştirme, güncel bilgilerle donatma işindeler.

İşte on-line eğitim de bu noktada önemli. Hayata yeni atılan genç öğrencilerin iyi, geleneksel bir kampüs hayatı yaşamaları ge-

rekir, ama on-line bazı kurslar ve öğrenme süreçleri de genç öğrencilerin eğitiminin bir parçası olabilir. Çünkü böyle bir eğitim ulaşabildikleri enformasyon ve bilgi dağarcığını genişletecektir. Ama profesyonel hayata atılmış, aile kurmuş, buna karşın kendilerini yenileme, yeni bilgiler edinme, daha yüksek dereceler alma, mesleki projelerini değiştirme ihtiyacı duyan insanlar için on-line eğitim ayrıcalıklı bir araçtır. Yalnızca yerine göre düzenlenen mesleki eğitim programlarından değil, tam anlamıyla bir yüksek eğitim programı sunan, derece veren üniversitelerden bahsediyorum. Katalonya Açık Üniversitesi kalitesi yüksek bir yüksek eğitim kurumudur örneğin. Öğrencilerinin yüzde 80'i tam zamanlı çalışmakta, müsait olduklarında on-line olarak derslere katılmaktadırlar. Üniversite, diğer Katalan üniversiteleriyle aynı dereceleri verir. Bu tür bir eğitimin, on dokuzuncu yüzyılda Avrupa ya da Amerika'da kurulan üniversiteleri örnek alarak kaliteli bir üniversite sistemini geniş çapta yeniden kurmayı bekleyemeyecek durumdaki kalkınmakta olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacağı kanısındayım.

Ince: Modern toplumlarda üniversitelerin üstlendiği bir başka rol de yeni ekonomik kalkınmanın itici gücü olmak. Sizin kurumunuz Berkeley tüm dünyada Silikon Vadisi'nin kurucularından biri olarak tanınıyor. Birçok ülkede hükümetler bu örneği nasıl izleyeceklerini bilmek isteyeceklerdir.

Castells: Üniversitelerin ekonomik kalkınmadaki rolü temel önemdedir, ama her zaman yakın çevrelerini etkilemezler. Bu arada yeri gelmişken, Silikon Vadisi'nin kökeninde Berkeley değil Stanford vardır. (Sporda da bizi hep yenerler.) Böyledir, çünkü Berkeley ürettiği büyük bilimin iş dünyasına uygulanmasını her zaman küçümsemiş, Stanford ise iş dünyasına yatırımları etkin bir biçimde desteklemiş, öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin yatırımlarını desteklemiştir. (İkinci söyleşiye bakınız.) Ama Berkeley ve ABD'deki başka büyük araştırma üniversiteleri, bilginin üreticile-

ri olarak bilimadamlarını, yenilikçileri -enformasyon teknolojisi devrimini yapan ve yeni ekonomiyi oluşturanları- eleştiren bir konumda olmuşlardır. Belirleyici önemdeki bazı yazılımlar, açık kaynaklı uygulamalar alanında, Berkeley'den çıkmıştır. Genetik mühendislikteki en önemli atılımların bir kısmında da San Francisco'daki California Üniversitesi'nin payı vardır. Zenginlik, kurumsal bağlamlara göre piyasa mekanizmalarını ya da kamu politikası girişimlerini çerçevesinde işleyen yayılma mekanizmaları yoluyla yaratılır. Zenginliğin yaratılmasında bu buluşların büyük payı vardır.

Ince: Üniversitelerin bir rolü de finansörlerin, siyasetçilerin ve genel olarak güçlü kesimlerin onlardan hoşlanmamasına yol açacak işleri yapmak, böyle bir riske girmek midir? Eğer böyleyse, küçümsedikleri ya da belki biraz riske girerek çalışmalarıyla öfkelendirdikleri kesimlerden daha iyi olmaları gerekmez mi?

Castells: Üniversitelerin tek rolü, bağımsız olmaktır. Araştırmacılar yalnızca üniversitede bağımsız olurlar ve bilim, kültür uzun vadede ancak düşünce özgürlüğüyle gelişir. Bu bağımsızlığın korunmasının kökeninde ideoloji, gelenek, üniversiteden çıkan elitlerin yer aldığı toplumsal koruma ağları vardır.

Bütün iyi üniversitelerin tek bir ortak özelliği vardır: Hükümetlerin iktidarının ya da özel sektörün çıkarlarının doğrudan icra edilmesinden bağımsızdırlar. Aslına bakarsınız üniversiteler, insanların bağımsız olarak düşünebildiği, bağımsız olarak araştırabildiği ve mutevazı bir hayat sürmeye hazırlarsa eğer birçok alanda çok az kaynakla araştırma yürüttükleri göreli bir özgürlüğün tek ve son mekânıdırlar. Bu bağımsızlığın kökleri, hükümet kurumlarına ve öğretim üyelerinin ömür boyu işe sahip olması pratiğine uzanmaktadır. Bu özgürlüğü çekip çıkarırsanız, üniversiteleri piyasa mantığına ya da hükümetin talimatlarına bağlarsanız toplumlarımızda bilimsel, teknolojik ve kültürel yenilik kaynağını öldürürsünüz. Aslında iş dünyasında birçok kesim bunu

gayet iyi anlıyor ve üniversitelerin özerkliğini destekliyor, çünkü üniversite araştırmasına damgasını vuran açıklıktan yararlanabiliyorlar.

Üniversite özgür olmasaydı, internet, ileri bilgisayarlaşma ya da genetik mühendislik olmazdı. Ticari bir mantığın bulaşmadığı en son alanlardan birine sızmaya çalışan sadece bayağı iş çevreleri. Çünkü spekülatörler kısa vadeli stratejilerinin toplumun geneli açısından nasıl sonuçlar doğuracağını umursamıyor. Geleneğin ideolojisi ve elitlerin yetiştiricisi olarak üniversitelerin üstlendiği rol, işte bu noktada üniversitelerin son çaresi olup onları bürokratlar ve spekülatörlerce yutulmaktan kurtarıyor. Ama üniversite dünyasının gündelik pratiğinde büyük bir korporatizm ve rutin söz konusu. Yine de siyasi yolsuzluklar siyasi demokrasiden vazgeçmemizi nasıl haklı çıkarmıyorsa, üniversitelerin kültürel muhafazakârlığı ve aristokratik seçkinciliği (solcu versiyonu özellikle sinir bozucudur), onları şirketler dünyasının insan kaynakları departmanı olarak küçük görmemize yetecek bir argüman oluşturmuyor.

Ince: Britanya hükümeti, nüfusun yüzde 50'sinin yüksek eğitim görmesi gibi bir hedef koydu, başka ülkelerin de aynı ölçüde iddialı planları var. Burada neler oluyor sizce? Toplum çok karmaşıklaştı da, bu yüzden gösteriyi sürdürmek için hemşire olsun, asker olsun, mühendis olsun daha yüksek becerilere, daha fazla bilgiye sahip insanlara mı ihtiyaç duyuyoruz? Yoksa nitelikler, vasıflar insanların karmaşık konseptlere uyum sağlayabilme yetisinin bir göstergesi olarak ciddiye alması gereken renkli tüyler haline mi geldi? Bu koşullarda herkesin üniversite eğitimi mi görmesi gerekiyor?

Castells: Kesinlikle evet. Yüzde 50 değil, yüzde 100 olmalı o oran. Neden olmasın? Toplumun her düzeyinde, ekonominin bütün işlevlerinde eğitimli insanlara ihtiyacımız var. Mesela dünyanın en hızlı gelişen mesleğine bakalım: Güvenlik görevlileri, özellikle de özel güvenlik şirketleri. Eh, birinin eline silah tutuşturmadan ön-

ce, fiziksel ve zihinsel uygunluğunun yanında onun uygun psikolojik ve yasal eğitimi görmüş olduğundan, durumları uygun bir biçimde anlayabildiğinden emin olmanız gerekir. Mesele şu: Bizler kendi geleneksel modelimizin tutsaklarıyız. İnsanlar genç yaşta üniversiteye gidiyor, sonra gerçek hayata atılıyor o kadar. Eğer insanlar, California'da zaten yapıyor oldukları gibi, üniversite sistemine girer, çıktıktan sonra da ara ara dönerler, bu arada kendi profesyonel ve kişisel hayatlarını sürdürürlerse belli bir yaş grubuna baktığımızda çoğunluk üniversitede olmayabilir, ama bu yaş grubunun çoğu hayatlarının sonunda bir noktada üniversiteden geçmiş olur. Bu da muhtemelen onların daha iyi insanlar, daha iyi bir çalışanlar, daha bilgili yurttaşlar olmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla üniversiteyi genç yaşımızdaki bir eğitim platformu olarak görmek yerine, farklı amaçlarla hayatımız boyunca bize eşlik eden bir kurum olarak yeni baştan düşünebiliriz. Ve üniversiteyi yaptığımız her şeyi destekleyen bir bilgi ve enformasyon üretim fabrikası olarak ekonomiyle ve toplumla sistematik olarak bütünleştirebiliriz.

Ince: Üniversiteler ve ekonomik başarı arasındaki bağlantı dikkate alındığında, kalkınmakta olan dünyada akademik kaynakların kıt olması, bu bölgelerin ilerlemesinin önündeki başlıca engellerden biridir diyebilir miyiz? Eğer böyleyse yeni teknoloji bu durumun aşılmasına katkıda bulunabilir mi? Örneğin ABD'deki Etiyopyalı akademisyen sayısı Etiyopya'da olduğundan daha fazla. Hepsinin toplamı, makul boyutlarda bir üniversitenin akademik personeline denk. Etiyopya böyle bir kaybın altından kalkacak durumda değil. Ama geri dönmek isteseler bile bu insanları kabul etmeyi karşılayacak gücü de yok. Vasıflı göçmenler yetiştiren başlıca ülkeler, örneğin İrlanda, yurtdışındaki bu insanların anavatanlarıyla bağlantısını yeniden kurma çabasında. Bu noktada ağlar işe yarayabilir mi? Yoksa fiziksel varlıkla etkili öğrenme arasındaki ilişki çok mu güçlü?

Castells: Kalkınmakta olan ülkelerde üniversitelerin kalitesizliği, bu ülkelerin önündeki başlıca engeldir. Sadece maddi kaynaklarla ilgili bir mesele değil bu, bu ülkelerdeki üniversitelerin hükümet, kiliseler ve çıkar grupları karşısında bağımsız bir duruşu olmamasıyla da ilgili. Modern, verimli, temiz, meşru ve özgür bir üniversite sistemi kurmaya odaklanmış bir politikadan daha önemli bir kalkınma politikası göremiyorum. İleri ülkelerin üniversitelerine göç etmiş akademisyenler arasında kurulmuş ağlar, kendi ülkelerindeki üniversite sistemlerinin düzeltilmesine, iyileştirilmesine önemli katkılarda bulunacaktır. İyi amaçlar uğruna geri dönmeleri gerekmez mutlaka, kendi ülkelerinde zaman ve emek harcayarak, yeni kuşaklara esin kaynağı olarak, hem fiziksel hem de on-line dünyanın farklı üniversiteleri arasında bir beyin dolaşımının gerçekleşmesine katkıda bulunarak da yapabilirler bunu. Ağlar, küreselleşmenin dinamik bir fırsatlar sistemine, sinerji yaratımına dönüşmesi açısından kritik önemdedir.

Ince: Ama yeni bilgiyi üretenler yalnızca üniversiteler değil. Siyasi, toplumsal ve ekonomik düşünceler üreten düşünce kuruluşlarının dünyası da hızla genişliyor. Üniversitelerin yanı sıra yardım kuruluşları ve kâr amacı güden kuruluşlar da pahalı bilimsel çalışmalar yürütebiliyor. Üniversiteyi benzersiz kılan yönü, rolü nedir?

Castells: Toplumlarımızda bilgi konusunda en büyük açık, tam da bilginin aşırı derecede parçalanması ve uzmanlaşması, bürokratik olarak tanımlanmış disiplinlerin içine sıkıştırılmasıdır. Bu disiplinler, güncel bilimin gerçek dinamiklerince tanımlanmış değildir. Akademik çeteler arasında bir alanın fethi ya da savunulması için verilen zalim savaşlar sonrasında sınırları belirleyen anlaşmalar sonucu ortaya çıkmışlardır. Ama hızla dönen bir dünyada (bilgi dünyası kuşağı) bütün sınırlar kaybolduğundan, disiplinler arasındaki sınırlar da içerik açısından eskirken, çıkarların korunması bakımından önemli hale geliyorlar. İşte bu yüzden disiplinlerarası araştırma bulguların keşfinde temel önemde bir araç haline

gelmiştir. Dolayısıyla bilim, kurumsal sistemlerin çatlakları arasında, küçük birimlerde ya da bölümlerde ilerler, benim örneğimde kent ve bölge planlama bölümünde olduğu gibi. (Kent ve bölge planlaması yapma işinden kesinlikle uzak dururdum, bence büyük bir sorumsuzluk olurdu bu.) Ya da 50 yıl önce büyük mühendislik okullarının marjinal bir bölümü olan bilgisayar mühendisliği gibi, geleneksel biyoloji merkezlerinde ikinci sınıf muamele gören bitki biyolojisi gibi ya da bugün internetin kullanımına ilişkin gerçek toplumsal bilginin geliştiği iletişim ve yayın bölümleri gibi. Bu arada sosyologlar zamanlarını Durkheim'ı yeniden okuyup Marx'ı yeniden inşa ederek geçiriyorlardı.

Ancak ciddi bilimsel çalışmaların bilginin daracık bir kesine odaklanıp yoğun ampirik araştırmalar yaparak, bilgiyi geliştirerek ilerlemesi gerektiği doğrudur. Dolayısıyla yoğun deneysel araştırmalar bilimin kalbi olmayı sürdürecek. Ancak en iyi bilim deneyleri disiplinlerin sınırlarını aşarak bilgi birikimiyle birleştiren, deneysel araştırmaları bilgiye dayalı olarak yürütmek için bu çerçeveyi kullanan, deneysel sonuçlardan elde edilen geri bildirimlerin bilgi birikimine katılmasını örgütleyen bilimdir. Ancak araştırma alanında, olağanüstü onur ödülleri ve para getiren sihirli atış teorisi yüzünden, çabalar bir grup yüksek lisans öğrencisi tarafından danışman öğretim üyesi tarafından tanımlanan dar bir alanda, diğer meslektaşlarla rekabet halinde yürütülen araştırma parçalarına yönelme eğilimindedir. İlk harekete geçen olmanın avantajlarını toplamaya dayalı bir at yarışında bireyselleşme ve parçalanmanın sonucunda, öğrenilen, bilinen şeylerin sentezlenerek değerlendirilmesi de profesörlerin derin felsefi düşüncelerine havale edilmektedir. Çok yazık. Genç öğretim üyelerinin çoğu, kapsamlı bir analize girmekten alıkonur, "teori" yapmak isteyenler de ölmüş olan ya da Parizyen moda nesneler haline gelmiş teorisyenlerin yazdıklarını okuyup yorumlamaktan ibaret olan belli bir alana yönlendirilirler.

Ince: Son olarak yaptığınız çalışmaya ve önemine ilişkin birkaç düşünceyle kitabı bitirelim istiyorum. Sık sık dile getirilen bir görüş var: Ondokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana, bir insanın bütün bilgi birikimine hakim olması imkânsızdır denir. Ama sizin çalışmalarınız, bilimin ve teorinin dış dünyadaki menziline işaret etmesinin, gerçekten araştırmaya dayalı bir kavrayış sunmasının ötesinde, bütün bir bilgi birikimine dair bir anlayış sunmaya, son yıllardaki çalışmaların çoğundan daha fazla yaklaştı muhtemelen.

Castells: Üçlememde sunduğum çalışmalarımla ilgili olarak, tüm dünyada yaratmış olduğu ilgiye uzak olduğumu biliyorsunuz. Doğal olarak 15 yıllık çabamın (ikinci baskı için 1984-1999) biraz ilgi uyandıran bir kitapla sonuçlandığını, hayatımı yararsızca boşa harcamadığını görmek hoşuma gidiyor.

Ince: Ama bu üçlemenin ikinci baskısı yapıldı (gerçi bir tek cilt değiştirilmedi), bu da en geniş kapsamlı kavrayışların bile dayanıksız olduğunu akla getiriyor. Bu kitapların tarihi, insanların bilgiyi edinmesi ve kullanması hakkında size neler öğretti?

Castells: Bildiğiniz gibi bu kitabı, hayatının sona ereceğini düşündüğüm (bu yönde elimde de gayet sağlam bilgiler vardı) bir dönemde, entelektüel vasiyetim olarak kaleme aldım. Dolayısıyla mümkün olduğunca tutarlı bir biçimde her şey hakkında bildiğim her şeyi sınır tanımadan, ama özenle bir araya getirmeye çalıştım. Çünkü bunlar benim son sözlerimdi. Zihnimde üstünlük tanıdığım değerler de entelektüel ve akademik değerlerdi: Hakikat, titizlik ve mükemmellik için kesin bir araştırma. Hiçbir hedefim, hiçbir dileğim, tapınacak hiçbir disiplinim yoktu. Ne Tanrım vardı ne Efendim. (Özel hayatımda bir tür ilahi gücün varlığına inanırım.) Dolayısıyla birçok alandan, birçok köşeden birçok bilgiyi bir araya getirdim. Paylaşmak için, bu dünyayı yükten kurtarmak için.

Ancak bilgim ve deneyimim gerçekten çok sınırlı. Dolayısıyla çalışmamın asıl katkısı, çok geniş kapsamlı bilgi edinmeyi sağ-

lamak olmamalı. Aslında yapmaya çalıştığım şey, toplumumuzda toplumsal değişimin bütün dünyada ortaya çıktığını düşündüğüm kilit eğilimlerini saptamaya çalışmak, gelecekte bu değişim sürecini anlamamızı sağlayacak bir analiz tarzı ve kavramsal aygıtlar önermekti. Geleceği inceleyerek değil (bilimde bunu yapamazsınız), şimdinin ve yakın geçmişin (1984'te şimdi olarak başlayan şey, 1990'larda yakın geçmiş oldu) ampirik temellere dayalı bir analizini sunarak. Bunu da çokkültürlü bir perspektiften, birçok ülkeye bakarak yapmaya çalıştım. Çünkü çok gezdim, birçok başka toplumun içinde yaşadım ve bu toplumlara derinden bağlandım. Dünyanın dört bir yanında tanıdığım bütün insanlarla bir bağ kurmak istedim. Analizimin Katalonya ve California'daki, Rusya ve Fransa'daki, Şili ve Quebec'teki, Çin ve Japonya'daki insanlara bir yararı dokunsun istedim. Bunun için de bu çokboyutlu dönüşümde ve bütün bu bağlamlarda ortak bir nokta bulmam gerekiyordu. Sanırım buldum. Aslında teknolojik dönüşüm bütün bu değişimin itici gücü olsa da, konuya dalarken çok yararlandığım bir kapı olsa da, bulduğum bu ortak nokta teknoloji değildi. Ağların ve kimliğin çifte mantığıydı. Bir yanda yeni enformasyon teknolojilerinin beslediği, gücünü oradan alan araçsallık ağları vardı. Diğer yandaysa insanların zihinlerinde tarihlerine, coğrafyalarına ve kültürlerine kök salmış kimliğin gücü. Bunların arasındaysa kurumların krizi ve acılı yeniden yapılanma süreçleri yatıyordu.

Yazdıklarımın yeni bir toplumsal ortama tarihsel geçişimizin hikâyesi olduğuna inanıyorum. Birçok kişi dünyalarını anlamadığından, söyleme cüretinde bulunduğum müstereddit sözlerde (o sıralarda bu dünyadan ayrılmak üzereydim) kendi düşüncelerinin, duygularının bir yansımasını gördüklerinden yaptığım çalışmayla ilgilenmişler gibi geliyor bana. Analizime katılmayabilirler, ama yaşadıkları temaları tanımışlardır. En azından, vasiyetimin yarattığından kuşku duyulmayan yankıyı, uzayan hayatımın içinden bakınca böyle okuyorum.

Kaynakça, 1967-2002
(Sondan başa)

I. KİTAPLAR (ORJİNAL BASIM DİLİNDE)

A. Tek Başına Yazdığı Kitaplar

2001 *The Internet Galaxy, Reflections on the Internet, Business, and Society.* Oxford: Oxford University Press. (Plaza ve Janes tarafından İspanyolca'ya, Fayard tarafından Fransızca'ya, Rosa dels Vents tarafından Katalanca'ya, Feltrinelli tarafından İtalyanca'ya, Leske ve Budrich tarafından Almanca'ya çevrilmiştir ve şu an (2002) itibariyle İsveçce, Lehce, Felemenkçe, Danca, Portekizce, Korece ve Çince'ye çevrilmektedir.

1996-2000 *The Information Age: Economy, Society and Culture.* Oxford ve Cambridge, MA: Blackwell.
I. Cilt: *The Rise of the Network Society* (1996; 2. baskı 2000).
II: Cilt: *The Power of Identity* (1997).
III: Cilt: *End of Millenium* (1998; 2. baskı, 2000).
(Üç ciltlik bu seri İspanyolca'ya (Alianca Editorial, Madrid ve Siglo XXI, Meksiko), Fransızca'ya (Fayard), Çince'ye (CTCC, Beijing ve Tonsan, Taipei), Portekizce'ye (Paz e Terra, Sao Paulo ve Gulbenkian, Lizbon), Rusça'ya (Higher School of Economics Press), İsveçce'ye (Daedalus), Korece'ye (Hansul), Japonca'ya (Toshindo), Hırvatça'ya, Bulgarca'ya, Türkçe'ye, Almanca'ya (Leske ve Budrich), İtalyanca'ya (EGEA/Edizioni Bocconi), Danca'ya, Romence'ye, Litvanca'ya, Arapça'ya ve Farsça'ya çevrilmiştir.)

1999 *Global Economy, Information Society, Cities, and Regions.* Tokyo: Aoki Shoten (Sadece Japonca olarak basılmıştır).

1990 *The Shek Kip Mei Sydrome. Economic Development and Public Housing in Hong Kong and Singapore.* Londra: Pion.

1989 *The Informational City. Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process.* Oxford ve Cambridge, MA: Blackwell.
(İspanyolca'ya (Alianza), Japonca'ya, Çince'ye ve Korece'ye çevrilmiştir.)

1986 *Nuevas tecnologias, economia y sociedad en España,* 2 cilt. Madrid: Alianza Editorial.

1983 *The City and Grassroots. A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements.* Berkeley: University of California Press ve Londra: Edward Arnold.
(Bu eser C. Wright Mills Ödülü'ne layık görülmüştür.)
(Eserin tamamı İspanyolca'ya (Alianza) ve Japonca'ya (Honsei University Press), bir kısmı da Korece'ye çevrilmiştir.)

1982 *Capital multinacional, estados nacionales y comunidades locales.* Meksiko: Siglo XXI.
1981 *Crisis urbana y cambio social.* Madrid ve Meksiko: Siglo XXI.
1980 *The Economic Crisis and American Society.* Princeton, NJ: Princeton University Press ve Oxford: Blackwell.
(Fransızca'ya (Presses Universitaires de France), İspanyolca'ya (Barcelona: Laia) ve Çince'ye (Şangay ve Taipei) çevrilmiştir.)
1978 a. *City, Class, and Power.* Londra: Macmillian ve New York: St Martin's Press.
(Japonca'ya çevrilmiştir.)
b. *Crise du logement et mouvements sociaux urbains. Enquête sur la région parisienne.* Paris: Mouton.
(Eserin bir kısmı İtalyanca'ya çevrilmiştir.)
1975 *Sociologie de l'espace industriel.* Paris: Anthropos.
(İspanyolca'ya çevrilmiştir.)
1974 *Monopolville. L'entreprise, l'état, l'urban.* Paris: Mouton.
1973 *Luttes urbaines.* Paris: François Maspéro.
(İspanyolca, İtalyanca, Almanca, Portekizce ve Yunanca'ya çevrilmiştir.)
1972 *La Question urbaine.* Paris: François Maspéro. Yeniden gözden geçirilmiş baskı; Paris: La Découverte, 1980.
(İngilizce'ye (MIT Press ve Edward Arnold, 1977), İspanyolca'ya, İtalyanca'ya, Almanca'ya, Portekizce'ye, Yunaca'ya, Lehce'ye ve Japonca'ya çevrilmiştir.)
1971 *Problemas de investigación en sociologia urbana.* Madrid ve Meksiko: Siglo XXI.
(Portekizce'ye çevrilmiştir.)

B. Ortaklaşa Yazılmış Kitaplar

2002 *The Information Society and the Welfare State. The Finnish Model* (Pekka Himanen ile birlikte). Oxford: Oxford University Press.
(Fince, İspanyolca, Katalanca ve Rusça'ya çevrilmiştir.)
1997 *Local and Global. The Management of Cities in the Information Age* (Jordi Borja ile birlikte). Londra: Earthscan.
(İspanyolca'ya çevrilmiştir.)
1995 *The Collapse of Soviet Communism: A View from the Information Society.* Uluslararası Çalışmalar ve Alan Araştırmaları Kitap Serisi. (Berkeley: University of California Press, Emma Kiselyova ile birlikte.)
1994 *Technopoles of the World. The Making of 21st Century Industrial Complexes* (Peter Hall ile beraber). Londra ve New York: Routledge.
(İspanyolca'ya (Alianza) ve Çince'ye çevrilmiştir.)

1993 *The New Global Economy in the Information Age* (M. Carnoy, S. Cohen ve F. H. Cardoso ile beraber). University Park, PA: Penn State University Press.
1992 *España, fin de siglo* (C.A. Zaldivar ile birlikte). Madrid: Alianza Editorial. (*Spain beyond Myths* adıyla İngilizce'ye çevrilmiştir (Madrid: Alianza Editorial).)
1975 a. *Metodologia y epistemologia de las ciencias sociales* (E. De Ipola ile birlikte), Madrid: Ayuso.
b. *Participación y cambio social en la problemática contemporánea.* Buenos Aires: Sociedad Interamericana de Planificación.
1973 *La Rénovation urbaine á Paris.* Paris: Mouton.

C. Derlediği ya da Ortaklaşa Derlenmiş Kitaplar

2002 *Muslim Europe.* Washington, DC: Lexington Books (Nezar Al-Sayyad ile birlikte derlenmiştir).
1994 *Estrategias para la reindúsrtrialización de Asturias.* Madrid: Editorial Civitas.
1992 *Andalucia: Innovación tecnológica y desarrollo económico.* Madrid: Espasa-Calpe.
1991 a. *Dual City: Restructuring New York.* New York: Russel Sage.
b. *La industria de las tecnologias de información: España en el contexto mundial (1985-1990).* Madrid: Fundesco.
c. *Las grandes ciudades en la década de los noventa.* Madrid: Sistema.
1989 *The Informal Economy. Studies in Advanced and Less Developed Countries.* Baltimore: John Hopkins University Press.
1986 *Territorial Development and Global Restructuring.* Londra: Sage.
1985 *High Technology, Space and Society.* Beverly Hills, CA: Sage.
1974 *Estructura d clase y politica urbana en América Latina.* Buenos Aires: Sociedad Interamericana de Planificación.

D. Manuel Castells'in Araştırmaları Üzerine Kitaplar

Susser, Ida (ed.), *The Castells Reader on cities and Social Theory,* Oxford ve Malden, MA; Blackwell, 2001.
(*La sociologia urbana de Manuel Castells* adıyla İspanyolca'ya çevrilmiştir (Alianza Editorial).)
Muller, Johan, Cloete, Nico ve Badat, Shireen (ed.), *Challenges of Globalisation: South African Debates with Manuel Castells.* Cape Town: Maskew Miller Longman, 2001.
Ince, Martin, *Conversations with Manuel Castells.* Cambridge: Polity, 2003.
Calderón, Fernando (ed.), "La era de la información en América Latina. Reflexiones con Manuel Castells" (yakında çıkacak).

Webster, Frank (ed.), "Critiques of Manuel Castells", 3 cilt, Londra: Sage (yakında çıkacak).

II. MAKALELER, DENEMELER VE KİTAP BÖLÜMLERİ

2002 "Space of Flows, Space of Places. Elments for a Theory of Urbanism in the Information Age.", Bish Sanyal (ed.), *Planning in the Comparative Perspective,* Cambridge, MA: MIT Press.

2001 "Urban Sociology in the 21st Century", Ida Susser (ed.), *The Castells Reader on Cities and Social Theory,* Oxford ve Malden, MA: Blackwell, 390-406.

"Informationalism and the Network Society". Pekka Himanen'e Son Söz, *The Hacker Ethic and the Spirit of Informationalism,* New York: Random House, 155-78.

"Globalisation, the Knowledge Society and the Network State: Poulantzas at the Millenium" (Martin Carnoy ile birlikte). *Global Networks,* 1, 1 (Ocak): 1-18.

2000 "Materials for an Exploratory Theory of the Network Society", *British Journal of Sociology,* 51, 1 (Ocak/Mart): 5-24.

"Information Technology and Global Capitalism", Will Hutton ve Anthony Giddens (ed.), *On the Edge Living with Global Capitalism,* Londra: Jonathan Cape ve New York: The New Press, 52-74. (İspanyolca'ya çevrilmiştir (Tusquets).)

"Globalización, estado y sociedad civil: el nuevo contexto histórico de los derechos humanos", *Isegoria,* 22: 5-17.

"Russia in the Information Age" (E. Kiseyova ile birlikte). 1999 yılının Kasım ayında Stanford Üniversitesi'nde düzenlenen Yirminci Yüzyılın Sonunda Rusya adlı konferansta sunulan yazı. Victoria Bonnel ve George Breslauer (ed.), *Russia at the End of the 20th Century* (Rusça'ya çevrilmiştir (MIR, 2, 2001).).

"Russian Federalism and Siberian Regionalism, 1990-2000" (E. Kiselyova ile birlikte), *City,* Haziran sayısı.

1999 "Grassrooting the Space of Flows", *Urban Geography,* 20, 4 (Mayıs-Haziran): 294-302.

"The Culture of Cities in the Information Age". ABD Kongre Kütüphanesi tarafından 1999 yılının Haziran ayında düzenlenen *21. Asırda Aklın Sınırları* adlı konferansta sunulan tebliğ. (Bu yazı *Castells Reader,* Ida Susser (ed.) adlı kitapta yer almıştır, 367-89).

"The Social Implications of Information and Communication Technologies", *World Social Science Report,* Paris: Unesco, 236-46.

1998 "The Informational City is a Dual City. Can it Be Reversed?", Don Schon

ve diğerleri (ed.), *Information Technology and Low-Income Communuties,* Cambridge, MA: MIT Press, 25-42.
"The Real Crisis of Silikon Valley: A Retrospective Perspestive", *Competition and Change,* 2.

1997 "Globalization, Flows, and Identity: The New Challenges of Design", William Saunders (ed.), *Architectural Practices in the Nineties,* Princeton, NJ: Princeton Architectural Press (NY).

1996 "The Net and the Self. Working Notes for a Critical Theory of the Informational Society", *Critique of Anthropology,* 16, 1: 9-38.
"Insurgents against the New Global Order: A Comparative Analysis of Mexico's Zapatistas, the American Militia, and Japan's Aum Shinrikyo" (S. Yazawa ve E. Kiselyova ile beraber), *Berkeley Journal of Sociology* (Güz sayısı).

1995 "Les flux, les réseaux et les identités: oú sont les sujets dans la société informationnelle?", François Dubet ve Michel Wieviorka (ed.), *Penser le sujet,* Paris: Fayard.

1994 "Paths towards the Informational Society: Employment Structure in G-7 Countries, 1920-1990" (Yuko Aoyama ile birlikte), *International Labour Review,* 133, 1: 1-33.
"L'École française de sociologie urbaine vingt ans aprés: retour au futur?", *Les Annales de la Recherche Urbaine,* özel sayı (Ekim).
"Flujos, redes e identidades". Ortak yazım, *Nuevas perspectivas criticas en educación,* Barcelona: Paidos, 15-53.

1993 "Sociologia de la crisis politica rusa", *Politica Exterior,* 7, 32: 55-80.
"European Cities, the Informational Society, and the Global Economy", *Journal of Economic and Social Geography,* 84, 4: 247-57. (Ayrıca Amsterdam Üniversitesi tarafından da basılmıştır- Bakınız: Special Lecture Series of the Center of Metropolitan Studies).

1992 "Four Asian Tigers with a Dragon Head: State Intervention and Economic Development in the Asian Pasific Rim", Richard Appelbaum ve Jeff Henderson (ed.), *State and Society in the Pacific Rim,* Londra: Sage.
"Russia, Año I: el Presidente en su laberinto", *Politica Exterior* (İlkbahar sayısı).

1991 "Las tecnologias de la información (1985-1990): España en el contexto mundial" (M. Gamella ile beraber). Roberto Dorado ve diğerleri (ed.), *Ciencia, tecnologia e industria en España,* Madrid: Fundesco.
"La nueva revolución ruso", *Claves* (Ekim sayısı).
"Estrategias de desarrollo metropolitano: la articulación entre crecimiento económico y calidad de vida", Jordi Borja ve diğerleri (ed.), *Las grandes ciudades en la década de los noventa,* Madris: Sistema.

"Die zweigeteilte Stadt- Arm und Reich in den Stadten Lateinamerikanish, der USA und Europas", Tilo Schabert (ed.), *Die Welt der Stadt,* Münih ve Zürih: Piper, 199-216.

"Informatisierte Stadt und Soziale Bewegungen", Martin Wentz (ed.), *Stadt-Raume,* Frankfurt: Campus Verlag, 137-48.

"Sotsiologicheskie ocherki", *Yezhegodnik,* Moskova: Vyshie Sotsiologicheskie Kursi, 7-27.

"Sotsiologiya modernizatsii i ekonomicheskogo razvitia", *Kurs Lektsii,* Moskova: Vyshie Sotsiologicheskie Kursi, 3-8.

"Modernizatsiya: ekonomika i sotsialnie strukturi", *Materiali Kruglogo Stola,* Moskova: Vyshie Sotsiologicheskie Kursi.

1990 "El fin del comunismo", *Claves,* 1.

"Vysokie tekhnologii i obschestvo", *Lektsiya: Vlianie novoi tekhnologii na rabotu i zdanyatost,* Moskova: Vyshie Sotsiologicheskie Kursi.

1989 "The New Dependency: Technological Change and Socio-Economic Restructuring in Latin America" (Roberto Laserna ile birlikte). *Sociological Forum,* (Güz sayısı). (İspanyolca'ya çevrilmiştir (1990).). Yeniden basım: A.D. Kincaid ve A. Portes (ed.), *Comparative National Development,* Chapel Hill: University of North Carolina Prèss, 1994.

"Nuevas tecnologias y desarrollo regional", *Economia y Sociedad,* 2: 23-40.

"World Underneath: The Origins, Dynamics and Effects of the Informal Economy" (A. Portes ile beraber). A. Portes, M. Castells ve L. Benton (ed.), *The Informal Economy,* Baltimore: John Hopkins University Press. (İspanyolca'ya çevrilmiştir.)

"Social Movements and the Informational City", *Hitotsubashi Journal of Social Studies,* 21: 197-206. (Japonca'ya (1989) ve Almanca'ya (1991) çevrilmiştir.)

"High Technology and the New International Division of Labour", *Labour Studies* (Ekim sayısı).

"High Technology and the Changing International Division of Production: Implications for the U:S. Economy" (Laura Tyson ile birlikte). Randall B. Purcell (ed.), *The Newly Industrializing Countries in the World Economy: Challenges for U.S. Policy,* Boulder, Co: Lynne Rienner, 13-50.

1988 "Innovation technologique et centralité urbaine", *Cahiers de la Recherche Sociologique,* 6, 2: 27-36.

"The New Industrial Space. Information Technology Manufacturing and Spatial Structure in the United States". George Sternlieb ve James W. Huges (ed.), *America's Market Geography,* New Brunswich, NJ: Center for Urban Policy Research, Rutgers University.

Nuevas tecnologias, economia y sociedad. Lección inaugural del curso académico 1988-89. Madrid: Univeridad Autónoma de Madrid.
Crisis urbana, Estado y participación popular. Ders notları. Cochabamba, Bolivy: Colegio de Arquitectos de Cochabamba. 264 sayfa.
"High Technology Choices Ahead: Restructuring Interdependence" (Laura Tyson ile beraber). John W. Sewell ve Stuart K. Tucker (ed.), *Growth, Exports and Jobs in a Changing World,* Washington DC: Overseas Development Council, Transaction Books, 55-95.

1987 "Competitivitá internazionale, innovazione tecnologia e transferimento di tecnologia in un'economia aperta: l'esperienza della Spagna degli anni ottanta" (Javier Nadal ile birlikte). Patrizio Bianchi (ed.), *Crescita e Competitivitá: Strategie Nazionali,* Bologna: Nomisma, Laboratorio di Politica Industriale.
"Revolución tecnológica y reestructuración económico-politica del sistema mundial". Manuel Castells ve diğerleri, *Impacto de las tecnologias avazadas sobre el concepto de seguridad,* Madrid: Fundación de Estudios sobre la Paz y las Relaciones Internacionales.
"Ocho modelos de desarrollo tecnológico, *Nuevo Siglo,* 1: 5-13.

1986 "High Technology and Urban Dynamics in the United States", Mattei Dogan ve John D. Kasarda (ed.), *The Metropolis Era,* cilt 1, Beverly Hills, CA: Sage.
"High Technology, World Development and Structural Transformation", *Alternatives,* 11, 3. (Almanca'ya çevrilmiştir.)
"Technological Change, Economic Restructuring and the Spatial Division of Labor", Walter Stohr (ed.), *International Economic Restructuring and the Territorial Community,* Viyana: United Nations Industrial Development Organization.
"The New Urban Crisis", Dieter Friek (ed.), *The Quality of Urban Life,* Berlin ve New York: Walter de Gruyter.

1985 "Urbanization and the Social Change: The New Frontier", Orlando Fals Borda (ed.), *The Challenge of Social Change,* Londra: Sage Studies in International Sociology, 93-106.
"El Impacto de las nuevas tecnologias sobre los cambios urbanos y regionales". Peter Hall ve diğerleri, *Metropolis, Territorio y Crisis,* Madrid: H. Blume, 37-62.
"Estado, cultura y sociedad: las nuevas tendencias históricas". Ortak yazım, *Cultura y Sociedad,* Madrid: Ministerio de Cultura.

1984 "Class and Power in American Cities", (İnceleme yazısı). *Contemporary Sociology,* 13, 3: 270-3.
"Madrid: planeamiento urbano y gestión municipal", *Ciudad y Territorio* (Ocak- Haziran): 13-40.

"Participation, Politics, and Spatial Innovation: Commentary on Bologna, Orcasitas, and SAAL". Richard Hatch (ed.), *The Scope of Social Architecture,* cilt 1: Columns, New Jersey Institute of Technology and Van Nostrand.

"After the Crisis?" (Martin Carnoy ile beraber). *World Policy Journal* (İlkbahar sayısı): 495-516.

1983 "Crisis, Planning, and the Quality of Life". *Environment and Planning D,* 1, 1: 3-21. (Portkizce'ye ve İspanyolca'ya çevrilmiştir.)

1982 Squatters and Politics in Latin America". Helen J. Safa (ed.), Toward a Political Economy of Urbanization in Third World Countries, Yeni Delhi: Oxford University Press, 242-62. (Yeniden basım: Joseph Gugler (ed.), *The Urbanization of the Third World,* Oxford: Oxford University Press. 1988.)

"Cultural Identity and Urban Structure: The Spatial Organization of San Fransisco's Gay Community" (Karen Murphy ile birlikte). *Urban Affairs Annual Reviews,* cilt 22, Beverly Hills, CA: Sage. 237-60.

1981 "Local Government, Urban Crisis, and Political Change". *Political Power and Social Theory.* A Research Annual, cilt 2, Greenwich, CT, 1-20.

1979 "Revisar a Engels", *Argumentos* (Temmuz sayısı).

"La intervención administrativa en los centros urbanos de las grandes ciudades", *Revista de Sociologia,* 11: 227-50.

1978 "Urban Social Movements and the Struggle for Democracy: The Citizen Movement in Madrid", *International Journal of Urban and Regional Research,* 2, 1: 133-46.

"Mouvements sociaux urbains et changement politique", Alain Touraine (ed.), *Mouvements sociaux d'aujourd'hui,* Paris: Les Editions Ouvrières.

1977 "Towards a Political Urban Sociology", Michale Harloe (ed.), *Captive Cities,* Londra: John Wiley, 61-78.

"Marginalité urbaine et mouvements sociaux au Mexique: le mouvement des posesionarios dans la ville de Monterrey", *International Journal of Urban and Regional Research,* 1, 2: 145-50.

"Les conditions sociales d'emergence des mouvements sociaux urbains", *International Journal of Urban and Regional Research,* 1, 1.

"Apuntes para un análisis de clase de la politica urbana del Estado mexicano", *Revista Mexicana de Sociologia,* 4.

1976 "Crise de l'Etat, consommation collective et contradictions urbaines", Nicos Poulantzas (ed.), *La Crise de l'Etat,* Paris: Presses Universitaire de France, 179-208. (İspanyolca'ya ve Danca'ya çevrilmiştir.)

"The Wild City", *Kapital-State,* 4-5 (Yaz): 1-30. (Yeniden basım: Joe R. Feagin (ed.), *The Urban Scene,* New York: Random House, 1979.)

"Theoratical proposition for an ExperimentalStudy of Urban Social Move-

ments", G. C. Pickvanca (ed.), *Urban Sociology:* Critical Essays, Londra: Tavistock, 147-73.
"The Service Economy and the Post-Industrial Society. A Sociological Critique", *International Journal of Health Services,* 6, 4: 596-607.
"La crise urbaine aux Etats-Unis: vers la barbarie?", *Les tems modernes* (Şubat): 1178-1240. (Kitap olarak Danca'ya çevrilmiştir, Amsterdam: EU, 1978.)

1975 "Advanced Capitalism, Collective Consumption and Urban Contradictions", Leo Lindberg ve diğerleri (ed.), *Stress and Contradiction in Modern Capitalism,* Lexington, MA: Health, 175-98.
"Urban Sociology and Urban Politics: From a Critique to New Trends of Research", *Comparative Urban Research,* 3, 1. (Yeniden basım: John Walton (ed.), *The City in Comparative Perspective,* Beverly Hills, CA: Sage, 1976.)
"La fonction sociale de la planification urbaine: le cas de la région de Dunkerque", *Recherches Sociologiques,* 3.
"Immigrant Workers and Class Struggle: The Western European Experience", *Politics and Society,* 1. (Fransızca'ya çevrilmiştir.)

1974 "Contradizione e desiguaglianza nella cittá", *Il Mulino,* 1.
"Consommation collective, interêts de classe et processus politique dans le capitalisme avancé", *Revista de Sociologia,* özel sayı, 63-90.
"Remarques sur le pouvoir local". İnceleme makalesi. *Revue Française de Sociologie,* Haziran.

1973 "Epistemologia y ciencias sociales", *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales,* 1.
"Il rinovo urbano di Parigi: aspetti economici e politici", *Archivio di Studi Urbani e Regionali,* 2.
"Movimiento de pobladores y lucha de clases en Chile", *Revista Latinoamericana de Estudios Urbanos,* 3.
"Tesi sulla questione urbana", *Archivio di Studi Urbani e Regionali,* 1.
"La teoria marxista de las clases sociales y la lucha de clases en América Latina". Ortak yazım. *Las clases sociales en América Latina,* Meksiko: Siglo XXI.

1972 "Luttes de classes et contradictions urbaines", *Espaces et Sociétés,* 6-7 (Ekim).
"Symbolique urbaine et mouvements sociaux", *Versus. Studi Semiotici.*

1971 "La sociologie et la question urbaine", *L'architecture d'aujourd'hui* (Eylül): 91-100.
"El mito de la cultura urbana", *Revista Latinoamericana de Estudios Urbanos,* 3: 27-42.

"La détermination des pratiques sociales en situation de retraite", (Anne-Marie Guillmard ile birlikte). *Sociologie du Travail,* 3.
"L'urbanisation dépendante en Amérique Latine", *Espaces et Sociétés,* 3: 5-23. (İspanyolca ve İtalyanca'ya çevrilmiştir.)
1970 "Structures sociales et processus d'urbanisation", *Annales* (Ağustos): 1155-99.
"Reconquête urbaine et rénovation-déportation á Paris". (Ortak yazım). *Sociologie du Travail,* 4: 488-514.
"La rénovation urbaine aux Etats-Unis", *Espaces et Sociétés,* 1: 107-37.
"Les nouvelles frontières de la méthodologie sociologique", *Information sur les sciences sociales,* 79-108. (Portekizce'ye (1973) ve İspanyolca'ya (1972) çevrilmiştir.)
1969 "Le centre urbaine", *Cahiers internationaux de sociologie* (Mayıs): 83-106.
"Enterprise industrielle et développement urbaine", *Synopsis* (Eylül): 69-79.
"Vers une théorie sociologique de la planification urbaine", *Sociologie du Travail,* 4: 130-43. (İngilizce'ye (1981) ve İspanyolca'ya (1974) çevrilmiştir.)
"Théorie et idéologie en sociologie urbaine", *Sociologie et Sociétés,* 2: 171-91. (İngilizce'ye (1976) çevrilmiştir.)
1968 "Y a-t-il une sociologie urbaine?", *Sociologie du Travail,* 1: 72-90. (İngilizce'ye (1976) çevrilmiştir.)
"La mobilité des enterprises industrielles dans la région parisienne". (Ortak yazım). *Cahiers de l'Aménagement et d'Urbanisme de la Région Parisienne,* 11.
1967 "Mobilité des enterprises et structure urbaine". (Ortak yazım). *Sociologie du Travail,* 4: 369-405.

III. BAŞLICA ARAŞTIRMA MONOGRAFİLERİ, 1984-2002

2002 *La era de la información en América Latina: ¿es sostenible la globalización?* Ponencia al Seminario sobre la Era de la Información en América Latina, (Latin Amerika ve Bilgi Çağı konulu seminerde sunulmuştur. çn) Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo, Santa Cruz, Bolivya, Mart.
2001 *Diffusion and Uses of Internet in Catalonia and in Spain: A Commented Summary of available evidence.* Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, İnternet Disiplinler Arası Enstitüsü, Araştırma raporu, Aralık.
The Finnish Model of Information Society (Pekka Himanen ile birlikte), Helsinki: SITRA.
1999 *Russia in the Information Age* (Emma Kiselyova ile birlikte), Berkeley: California Üniversitesi, Slav Çalışmaları Merkezi ve Carnegie Vakfı.
Globalización, identidad y Estado en América Latina. Santiago de Chile:

Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo.

1998 *Russia as a Network Society* (Emma Kiselyova ile birlikte). Stanford, CA: Stanford Üniversitesi Rusya Konferansı, Konferans Raporları.

1996 *The Missing Link: Siberian Oil & Gas and the Pacific Economy* (Emma Kiselyova ve Alexander Granberg ile birlikte). Berkeley: California Üniversitesi, Kentsel ve Bölgesel Kalkınma Enstitüsü.

1994 a. *La reindustrialización de Asturias problemas, perspectivas y estrategias,* Oviedo: Presidencia del Principado de Asturias. (Direktör)

b. *La modernización tecnológica de las empresas industriales de electrónica y telecomunicaciones en Rusia.* Madrid: Universidad Autónoma, Instituto de Sociologia de Nuevas Tecnologias, Programa de Estudios Rusos. (Direktör)

c. *El proceso de cambio politico y social en la Rusia post-comunista.* Madrid: Universidad Autónoma, Instituto de Sociologia de Nuevas Tecnologias, Programa de Estudios Rusos. (Direktör)

1993 *Path Toward the Informational Society: The Transformation of Employment Structure in the G-7 Countries, 1920-2005* (Yoko Aoyama ile birlikte). Berkeley: California Üniversitesi, Berkeley Uluslararası Ekonomi Yuvarlak Masası.

1992 a. *Informe sobre la formación del medio de innovación tecnológica "Cartuja 93"* (Sevilla, İspanya) (Clara Garcia ve Isabel Ramos ile birlikte). Seville: Sociedad Estatal Expo '92.

b. Informe-Dictamen sobre el desarollo sostenible del entorno del Parque Nacional de Donana (Andalusia, İspanya).

1991 *The University as Engine of Development in the New World Economy.* Dünya Bankası için hazırlanan bir rapor. Washington, DC: Dünya Bankası.

1989 a. *El impacto de las nuevas tecnologias en la economia mundial. Implicaciones para la economia española.* Informe para el Ministerio de Economia, Madrid.

b. *The State and Technological Policy. A Comparative Analysis of the U.S. Strategic Defense Initiative, Informatics Policy in Brazil, and Electronic Policy in China.* Berkeley: California Üniversitesi, Berkeley Uluslararası Ekonomi Yuvarlak Masası. (Direktör)

1988 a. *Economic Modernization and Technology Transfer in the People's Republic of China* (Martin Carnoy ve Patrizio Bianchi ile birlikte). Stanford: CA: Stanford Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, CERAS.

Desarollo tecnológico, cooperación internacional y espacios de innovación. Sociedad Estadal Expo'92 için hazırlanmış rapor. Seville, İspanya.

1988 a. *The Developmental City State in an Open World Economy: The Singapore Experience:* Berkeley: California Üniversitesi, Berkeley Uluslararası Ekonomi Yuvarlak Masası

b. *Economic Development and Public Housing in the Asian Pasific Rim: A Comparative Analysis of Hong Kong, Singapore, and Shenzhen Special Economic Zone* (Reg W. Kwok ve Lee Goh ile beraber). Berkeley: California Üniversitesi, Kentsel ve Bölgesel Kalkınma Enstitüsü.

1987 *The Real Crisis of Silikon Valley.* Santa Cruz: California Üniversitesi, Silikon Vadisi Araştırma Grubu.

1986 a. *Public Housing and Economic Development in Hong Kong.* Hong Kong: Hong Kong Üniversitesi, Kent Çalışmaları ve Kent Planlama Merkezi.

b. *High Technology, Economic Policies, and World Development.* Adil bir Dünya Barışı Komitesi için hazırlanan rapor. California Üniversitesi Berkeley Uluslararası Ekonomi Yuvarlak Masası tarafından basılmıştır.

1985 *El impacto de las nuevas tecnologias sobre la economia y la sociedad en España.* Madrid: Informe para la Presidencia del Gobierno. (Direktör)

1984 *Towards the Informational City? High Technology, Economic Change, and Spatial Structure.* Berkeley: California Üniversitesi, Kentsel ve Bölgesel Kalkınma Enstitüsü.

Dizin

11 Eylül 103, 117
ABD 16, 28, 31, 36-8, 40, 42-6, 49, 50, 57-9, 71, 77, 83, 85, 86, 88-90, 92, 94, 97-106, 108-11, 113-22, 124, 125, 131-8, 141-4, 148, 149, 152-5, 167, 170
ile Avrupa 154, ve Britanya 143, hükümeti 116, ve IMF 103, ve Japonya 149, ve Latin Amerika 137, Merkez Bankası 105, *tarzı sosyalizm* 43
Afgan savaşbeyleri 119
Afganistan 115-8, 121, 122, 134
Afrika 3-5, 22, 37, 53, 54, 82, 84, 99, 141-7
kökenli 37, kökenli Amerikalı 37
Afrikalıların Taş Devri 146
ağ çağı 146
ağ devleti 105, 110, 151
ağ dünyası 104, 110
ağ toplum 50, 146
Akdeniz 23, 148
akışlar uzamı 6, 28, 63-7
Akışlar Uzamının Tabana Yayılması 67
Alain, Minc 125
Albacete 7
Alexandra 22
Allende 15
Alman orta sınıfı 83
Almanca 21
Almanya 14, 38, 83, 149
Althusser, Louis 14, 16
Alto, Palo 41
Amazon 33, 34, 161
Amerikalı emperyalist 153
ampirik analiz 30
ampirik araştırma 16, 172
analog temelli iletişim teknolojileri 41
ANC 142, 145
Andorra 148
Angola 142
Angolalar 144
Antarktika 113
anti-Marksist 18
Apple 57, 133
Arafat, Yaser 114
Aragon Pireneleri 8
Arap 114, 115, 120, 122
devletleri 120
Arapça 3, 21
Arjantin 22, 67, 109
Asturias 10, 11
Asya 19, 72, 123, 124, 127, 130, 142
Kaplanları 127, Pasifik 123, 124, 130, Pasifik ülkesi 123
Avro 80, 99
Avrupa 3, 4, 14, 18, 21, 31, 36-8, 40, 44, 47, 49, 58, 59, 61, 71, 80, 86, 98, 99, 101, 102, 105, 106, 110, 115, 122, 123, 130-4, 141, 142, 147-56, 165, 167
Birliği 147, 148, 151, 152, kimliği 80, 152, Merkez Bankası 105, 149, Parlamentosu 105
Avustralya 130, 133

Barcelona 6, 8-11, 17, 21, 23, 104, 113, 155-7
Üniversitesi 8, 9

Bask 80, 105, 110, 123, 151
halkı 80, teröristleri 110
Basklar 123
Batılılaşma 115, 117
BBC 22
beklentilere dayalı finansman 33, 34
Belçika 110, 144
Bell, Daniel 18
Berkeley 17, 19-23, 42, 44, 45, 62, 85, 127, 133, 157, 167, 168
Berlusconi, Silvio 97
bilgi üretimi 29, 30, 165, 166
Bin Ladin, Usame 118, 134
Birinci Dünya 144
Birleşmiş Milletler 47, 54, 146, 150, 164
komiteleri 146
biyoteknoloji 55-62, 159
devrimi 55, sanayiinde, 57
Blair, Tony 105
Bolivya 22, 66, 141
Borsook 46, 47
Bosna 148
Boston Üniversitesi 17
Brezilya 5, 13, 15, 19, 22, 31, 60, 108, 137-41
Britanya 1, 29, 36, 37, 74, 75, 94, 96, 104, 105, 116, 118, 121, 149, 152, 153, 165, 169
yönetimleri 104
Britanyalı Euroseptikler 147
burjuva kent sosyolojisi 13
Bush, George 119, 121, 137, 153

California 1, 17, 18, 40, 42, 44-6, 51-3, 62, 86, 133, 154, 168, 170
California kültürü 46
California Üniversitesi 168
Cambridge 37, 43, 58, 83
Capra, Fritjof 58
Cardoso, Fernando Henrique 5, 15, 138
Cardoso, Ruth 13, 15, 108, 138, 140, 141
Cartagena 8
Castells, Fernando Adriaensens 7
Castells, Irene 8
Castells, Manuel 2, 7, 25
Castells, Nuria 10, 11, 22
Cenevre 14, 22
Chavez, Hugo 137
CIA 142
CNN 66
CITRIS 62
Clara 22, 42
Clinton 95, 115, 137
Cohn-Bendit, Daniel 14
Crozier, Michel 13
Cumhuriyetçi Hıristiyanlar 97
Cumhuriyetçiler 95
Curitiba 102
Cyberselfish 46

çalışma sosyolojisi 11
Çeçenler 103
Çin 19, 31, 60, 84-6, 115, 123, 124, 127-9, 134, 138, 174
kökenli Amerikalı 84
Çince 3, 21
çocuk askerler, 90
çocuk işçiler 90-2

Danca 21
Darwin, Charles 130
Davos toplantısı 137
demograf 11
devrimci partiler 26
diktatör 121, 141
direniş kimliği 81, 82
DNA 57

Doğu Asya 31, 32
Doğu Yakası 41
Dördüncü Dünya 130, 144
Dünya Bankası 67
Dünya Ekonomik Forumu 47

eBay 34
Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales 11, 15
egemen faaliyetler 66, 67
egemen ulus-devletleri 151
ekosistem 75
eko-turizm 130
Ekvador 141
El Kaide 115, 118, 134
Elit Ecole Normale Superieure 14
Elizabeth 88
Ellison, Larry 57
Enformasyon Çağı 3-5, 18, 20, 63, 77, 89, 107, 113, 122, 127, 162
enformasyon teknolojileri 26, 28, 30, 55, 56, 174
enformasyon teknolojisi toplumu 85, 125, 166
Enron skandalı 98
Eritre 142
Etiyopya 170
etnisite 80, 141
etnosentrik 19, 115, 123
Evans, Sir Chris 57

Farsça 3, 21
FedEx 64
feminist 87
Filistin 82, 114, 119, 120
devleti 114, kimliği 82
Filistinliler 114,116
Fin 4, 21, 31, 40, 47-53, 66, 86, 100, 154, 156
Financial Times 75
Finisterre 148
Finlandiya 4, 21, 31, 40, 47-53, 66, 86, 100, 154, 156
formel ekonomi 103
Fransa 10, 11, 13-6, 21, 32, 81, 97, 104, 110, 143, 145, 148, 149, 152, 155, 156, 174
akademik dünyası 15, hükümeti 15
Fransız Devrimi 81
Fransız sosyolojisi 11
Fransızca 16, 21, 81
Frederick Terman 40
Fritjof Capra 58
fütürolog 4, 27, 161
fütüroloji 125

Galler 105
Garzon, Baltasar 109
Gates, Bill 57
Gelb, Stephen 54
genetik mühendisliği 164, 169
Gong, Falun 128
Gonzalez, Felipe 19
Gould, Stephen Jay 82
göç 37, 38, 71, 149
sorunu 37
Greenpeace 75
Guatemala 141
Güney Afrika 5, 6, 40, 53-5, 141, 142, 144, 145, 164
Üniversitesi 55
Güney Amerika 29
Güney California 72
Güney Kore 19, 126, 127

hacker kültürü 40, 42
Haiti 139
Hall, Peter 30, 40
Harvard 44, 133
Hegelci 73

Heidelberg 16
Hellin 7
Helsinki 35, 49
  Teknoloji Üniversitesi 49
Himanen, Pekka 47, 49, 50
Himanenci 46
Hindistan 85, 129, 130, 134
Hindu ve Müslüman fundamentalizmi 129
Hintli 37, 85, 91
Hıristiyan 60, 79, 80, 84, 97, 120
Hırvatça 21
HIV/AIDS 53, 54, 146, 147
Hollanda 2, 154
Hollandaca 31
Hollywood 30, 153, 154
Holocaust 120
Hong Kong 19, 101, 126, 127
Hsing, You-Tine
Hüseyin, Saddam 121

IBM 61
IMF 103, 105, 150
Ince, Martin 25, 113
Innis, Harold 64
Irak 115, 121, 122, 134
ırkçılık 37, 126

ikiz kuleler 134
işçi sınıfı 76, 88

Japon 43, 52, 85, 86, 109, 123-6, 174
  emperyalizmi 52
Japonca 21
Japonya 19, 32, 42, 45, 51, 52, 58, 59, 85, 86, 102, 104, 105, 115, 123-6, 134
Jobs, Steve 57
Juhay 127
Jyvaskyla 52

kamu
  hukuku 11, kültürü 37, okulları 37
kamusal risk 51
Kanada 133
Kanton 127
karşı kültür 31, 45, 51
Katalan 2, 8-10, 35, 82, 122, 147, 152, 167
  kimliği 8, 82, milliyetçileri 9
Katalanca 8, 31
Katalonya 1, 7, 9, 10, 45, 80, 84, 105, 151, 152, 167, 174
  Açık Üniversitesi, 167, hükümeti 45
kent sosyoloğu 12, 13
Keşmir 122
Kızıl Tugaylar 83
kimlik 79, 86, 130
  politikası, 120, 130
Kiselyova, Emma 4, 19-23, 124
Kitab-ı Mukaddes 82
kitlesel göç 30, 36
Kohl 99
kök hücre 60
köktencilik 82, 83
Kolombiya 109, 134, 138
Komünist Parti 9
komünizm 73
Kongo 143
Kopenhag 38
Kore 32, 123, 124, 127
  ulusal kimliği 124
Korece 21
korporatist çıkarlar 45
kozmopolit kültürler 31
kriminal ekonomi 107-109
kuantum çağı 63
Küçük Asya 122
Kudüs 120

kültürel entegrasyon 31
kültürel kimlik 31, 85, 134
Kürdistan 122
küresel
çocuk ticareti 91, elektronik iletişim 27, eşitsizlik 59, finans piyasaları, 39, 65, kapitalizm 115, 137, ulaşım sistemi 30, zenginlik 38
küreselleşme süreci 20, 117, 149
Kürtler 122
Kuzey Koreli Komünist liderler 124
kuzeyli toplumlar 90

La Mancha 7
La Paz 66
Latin Amerika 3, 19, 29, 72, 104, 107, 117, 137-9, 141, 142
Latinler 133
Latino hareketi 17
Lefebvre, Henri 13
Le Monde 14
Leibniz, Gottfried Wilhelm 64
Lenin 12, 118
liberal ilerleme ideolojisi 73
liberter kültür 42
Liberya 143
Licenciatura 9
Lichtenstein 148
Linux 39, 48, 49
Lizbon 38
Londra 6, 30, 38, 65, 105
Los Angeles 27, 32, 40
Lula 140

Maastricht 149
Madrid 8, 17, 19, 38, 65, 154
Mandela, Nelson 145
Manuel, Trevor 145
Maocu erkekler 87
Marksist 9, 10, 12, 14, 16, 73
entelektüel, 12, ideoloji 73, teori 16, üretim güçleri 73
Marksist-Leninist 9
Marksizm 12, 18
Marx, Karl 5, 89, 172
Mbeki, Thabo 5, 53, 145, 146
Medecins sans Frontiers 144
megakentler 30
Mekânlar Uzamı 66, 67
Meksika 19, 35, 109, 138
Merkez Parti 94
Meşrulaştırıcı kimlik 81
Microsoft 39, 53, 57, 133
mikroelektronik 60, 62
milliyetçi duygular 81
milliyetçilik 86, 129
Miloşeviç 121
MIT 44, 58, 62
Mitterand, François 97
Mobutu 142
Montreal 15
Üniversitesi 15
Moskova 19
Mozambik 145
Muhafazakâr Parti 96
Mühendisler Taburu 8
Musevilik 82
Müslüman 2, 4, 80, 81, 83, 114-6, 118, 122, 123, 148
Britanya, 116, dünya 115, 118

nanoteknoloji 25, 61, 62
NATO 104, 105, 121, 123, 149, 150
New Jersey 72
New York 27, 51, 52, 54, 65, 66, 72
Nike 92
Nobel ödülü 30
Nokia 47, 48, 49, 50
Nora, Pierre 125

Norveç 148
Novosibirsk 22
Nye, Joseph 134

OECD 105
Oklahoma City 77
oligark 103
Olivan, Josefina 7
on-line girişimler 33
Organların klonlanabilmesi 60
orman kanunu 103
Ortadoğu 113, 114, 116, 117, 119, 120, 122
otoriter hiyerarşiler 126
Oulu 49, 52
Oxbridge 165
Oxfam 144
Oxford 22, 43, 55

özerk devletler 105

Pakistan 118, 122, 134
Paris 1, 6, 10, 12, 13, 15-7, 30, 32, 38, 72, 154
Pekin 127
Pentagon 134
Peru 141
Picasso 30
Pinochet, Augusto 15, 102, 104, 109
  rejimi 102
Portekiz 151
Portekizce 21
Poulantzas, Nicos 6
Princeton 44
proje kimliği 82, 88
PT 140
Putin, Vladimir 103, 106

Quebec 15, 174
  milliyetçiliği 15

Ranstaad 72
Reagan dönemi 137
Refah devleti 101
risk sermayesi 28, 42, 43, 46, 50, 155
Rovaniemi 52
Roy, Ananya 129
Ruanda 144
Ruandalar 144
Rumence 21
Rusça 21
Rusya 4, 19, 21, 63, 99, 103, 104, 106, 118, 123, 124, 134, 148, 174

San Francisco 17, 27
Sanayi Devrimi 91
Sao Paolo 138, 140
savunmacı kimlik 83
Schengen 149
seküler şiddet 147
sekülerlik 81
Shockley 41
siberuzam 32
Sibirya 19, 123, 124, 148
Silikon Patikası 51
Silikon Vadisi 18, 40-3, 45-7, 49, 50, 55, 84, 127, 167
sinerji koşulları 30
Singapur 99, 101, 126, 127, 128, 130
Sırp demokratlar 121
siyasi demokrasi 115, 128, 169
siyasi mülteci statüsü 10
siyasi özerklik 81
sofistike kuramsal paradigma 12
soğuk savaş 124, 134
Somali 117, 142
Sorbonne 10, 11
sosyal bilimciler 1, 81
sosyal güvenlik ağları 50
Sosyalist 9, 10, 18
  Parti 9, 10

Sovyet dönemi 22
Sovyetler 3, 19, 83, 115, 123, 149
soykırım 120
SSCB 51, 103, 142
Stanford 40, 43, 44, 58, 62, 167
  Üniversitesi 40
Stokholm 38, 156
Suplicy, Marta 140
Suudi Arabistan 115, 117
Suudiler 114, 115, 118

Şaron, Ariel 114

Taliban 115, 116, 118, 134
Tampere 48, 49
Tayvan 19, 127
tekno-ekonomik paradigma 36
tekno-fütürologlar 29
tekno-iyimserlik 62
tekno-kahinler 27
teknoloji medyası 52
teknopoller 40
tekno-toplumsal dönüşüm 19
tepkime zinciri 122
Terman, Frederick 40
Thatcher, Margaret 1, 88, 96
The City and the Grassroots 2, 17, 71, 76, 77
The Informational City 18
The Internet Galaxy 4, 22, 25
The Urban Question 16, 18
ticari örgütler 70
Tokyo 65
Torvalds, Linus 49
Touraine, Alain 6, 11-5
Touraineci 16
Troçkist 97
Türkçe 21
Türkiye 122, 123, 147
Turku 49

UCLA 58, 62
Uganda 141
ulusal oligarşi 124
Uluslararası Ceza Mahkemesi 110
UNICEF 92
UPS 161
Uzakdoğu 4, 123
uzman kapitalistler 42

vahşi ekonomi 103
Valencia 8
Venezüella 137
Vichiniak, Isabelle 14
Vietnamlı cemaati 85

Wolf, Martin 75
Woolsey, Nicole 85

yabancı düşmanlığı 37, 50
Yeni Zelanda 130
yenilik ortamları 30
Yeryüzünün Dostları 75
Yeşil hareket 74
Yeşil siyasetçiler 14
yoksulluk 136, 146, 156

Zaire 142
Zapatistalar 72
zihnin uzamı 32
Zook, Matthew 42

Günümüzde, gençliğini 68'in heyecanı içinde Paris Üniversitesi'nin Nanterre kampüsünde genç bir asistan olarak geçiren, Daniel Cohn-Bendit'e hocalık eden, Louis Althusser'in seminerlerinde ders veren, doktorasını AlainTourain'le birlikte yapan, Mayıs 68 eylemlerine bizzat katılarak, bundan ötürü Cenevre'ye sürülen ve bugün dünyanın sayılı sosyal bilimcilerinden biri olarak bilinen Manuel Castells'in çalışmaları kapsam ve amaç bakımından Marx ve Weber'in çalışmalarıyla kıyaslanıyor.

Özellikle İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'nın bastığı *Enformasyon Çağı* adlı üçlemesiyle tanınan Castells'in teknoloji, internet, planlama ve kent sorunları, kimlik, sosyal hareketler, uluslararası işletmeler ve siyaset üzerine çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Bu kitapta, İngiliz gazeteci Martin Ince'le yaptığı söyleşilerde çalışmalarında izlemiş olduğu yöntemi, işlediği konuları daha geniş bir çerçeve içinde temellendiren Castells, sosyolojiden iş dünyasına, işçi hareketinden bilim ve teknolojiye kadar ilgilendiği her alanda yeni bir kavrayış, yeni bir bakış açısı sunabilmiş ender sosyal bilimcilerden biri olarak tanınıyor.

Bu kitapta yeralan söyleşilerde Manuel Castells, toplumsal örgütlenmeler, kimlikler; eğitim, bilgi ve kültür, teknoloji gibi alanlarla, dünyanın Afrika, Rusya, Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika ve Asya gibi bölgelerindeki toplumsal dönüşüm süreçlerine ilişkin yeni düşünceler sunuyor. Kitapta ayrıca Castells'in ayrıntılı bir biyografisi ve çalışmalarının geniş bir bibliyografyası da yeralıyor.

"Mayıs 68 olağandışı bir deneyimdi, hayatımın en güzel deneyimlerinden biriydi. Birden devrim mümkün olmuştu, orada yanıbaşımızdaydı. Ama siyasi devrim değil, devlet iktidarının ele geçirilmesi değil; hayatın, varolmanın, hissetmenin siyasi bir aracılık olmaksızın değişmesi. Dur durak bilmeyen entelektüel/siyasi tartışmaların, gösterilerin yapıldığı, herşeyin özyönetime tabi olduğu, aşkın serbestçe yaşandığı dopdolu iki ay. Doğal olarak sonunda siyasi gerçeklikler bir kâbus gibi üzerimize çöktü ve siyasi devrim bastırıldı. Ama düşünceler, idealler değil. Onlar düşünce biçimimizi, böylece dolaylı yollardan toplumumuzu değiştirmeye devam etti. Hem yalnızca Fransa'da değil, tüm dünyada."

Manuel Castells

DÜN-BUGÜN

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ
021871

ISBN 975-6176-22-9
9 789756 176221

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SKB 497978 UMA

www.bilgiyay.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

T.C. Maltepe